ספרים נוספים · הנהגות

קונטרס אגרת לבן תורה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קונטרס אגרת לבן תורה

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קונטרס-אגרת-לבן-תורה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א - ערך למוד התורה 4

פרק ב - חיוב למוד תורה על כל איש מישראל 9

פרק ג - למוד תורה בלילה, ולמעט בשנה 12

פרק ד - למוד תורה בישוב הדעת ובלא עסק בדברים אחרים 21

פרק ה' - למוד תורה בעמל 26

פרק ו - למוד תורה וקיום המצות מתוך שמחה 28

פרק ז - בטול תורה באיכות 40

פרק ח' - אם יש מקור לתענית דבור 44

פרק ט' - חמר אסור שיחת חלין באמצע למוד התורה 50

פרק י - גדר החיוב להתאמץ בלמוד תורה בכל עת פנוי 55

פרק יא - תורה מתשת כחו של אדם - נצול הזמן וכל רגע לתורה 60

פרק יב - שנון וחזרה על הלמוד 63

פרק יג - למוד בחברותא 70

פרק יד - עוד בדרך הלמוד - בעיון ובמתינות 76

פרק טו - דרך העיון בגפ"ת 83

פרק טז - שלא לאבד הזמן רק בפלפולים - סיני ועוקר הרים 85

פרק יז - לאסוקי שמעתתא אלבא דהלכתא 89

פרק יח - שלא להוציא דין בלא עיון בספרי הפוסקים 97

פרק י"ט - סדר למוד ההלכה 102

פרק כ - שאין רשות לכל אחד, להתעסק בעסק הקבלה 109

פרק כא - חנוך הבנים לאהבת תורה 112

פרק כב - מתוך שיחה לחג שבועות מפוסק הדור מרן רבנו עובדיה יוסף שליט"א 115

פרק כד - עבדות מדרך למודו של מרן אאמו"ר שליט"א - לתועלת הלומדים 128

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל מו"ר הרב יצחק יוסף שליט"א
אסור להעתיק קטעים מהספר ללא ציון המקור!
מו"ר הרב יצחק יוסף שליט"א

פרק א - ערך למוד התורה

מִיסוֹדוֹת הָאֱמוּנָה שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עַל לִמּוּד תּוֹרָה, וּכְדִבְרֵי הַתַּנָּא בְּפִרְקֵי אָבוֹת (פ"א), עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה, עַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְהִקְדִּים בְּתְחִלָּה עַל הַתּוֹרָה לְהוֹרוֹת כִּי הַתּוֹרָה עֶלְית עַל כֻּלָּנָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַתַּנָּא (פֵּאָה פ"א מ"א) וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם. וּמְצִינוּ מַאֲמְרֵי חֲז"ל רַבִּים הַמַּרְבִּים בְּעֶרֶךְ לִמּוּד תּוֹרָה, וְנִמְנֶה חֵלֶק מִמַּאֲמָרִים אֵלֶּה:

א. בַּגְּמָרָא נְדָרִים (לב.) אָמְרוּ, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, גְּדוֹלָה תּוֹרָה, שֶׁאִלְמָלֵא תּוֹרָה לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לג, כה) אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שַׂמְתִּי, וְכֵן הוּא בִּפְסָחִים (סח:).

ב. בַּגְּמָרָא מוֹעֵד קָטָן (ט:) מְבֹאָר, שֶׁמִּמִּצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה שִׁקּוֹלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, וּכְדִכְתִיב (מִשְׁלֵי ח, יא), כִּי טוֹבָה חָכְמָה מִפְּנִינִים וְכָל חֲפָצִים לֹא יִשְׁווּ בָהּ, חֲפָצֶיךָ אֵין נֶאֱמַר, אֶלָּא חֲפָצִים, שֶׁאֲפִלּוּ חֲפָצֵי שָׁמַיִם כַּמִּצְוֹת אֵינָם שָׁוִים כְּמוֹ לִמּוּד תּוֹרָה. וּפִירַשׁ רַשׁ"י שָׁם, שֶׁתַּבְטֵל כָּל חֲפָצֶיךָ בִּשְׁבִיל שֶׁתַּעֲסוֹק בַּתּוֹרָה.

ג. בַּגְּמָרָא מְגִילָּה (ג:) מְבֹאָר, שֶׁגְּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַקְרָבַת תְּמִידִין, וּלְפִיכָךְ כַּאֲשֶׁר בָּא מַלְאַךְ ה' לְהוֹכִיחַ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחָרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ, כְּדֵי לְהוֹכִיחוֹ עַל עֲוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה וְעַל עֲוֹן בִּטּוּל הַקְרָבַת תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, הִקְפִּיד יוֹתֵר עַל בִּטּוּל תּוֹרָה. וְעַיֵּין שָׁם בַּתּוֹסָפוֹת (ד"ה עַתָּה).

ד. וּבַגְּמָרָא (שָׁם טז:) אָמְרוּ, אָמַר רַב יוֹסֵף, גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַצָּלַת נְפָשׁוֹת, שֶׁהֲרֵי מָרְדְּכֵי כְּשֶׁעָלָה לְגָדֵלָּה, פֵּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר (אֶסְתֵּר י, ג) וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו. וּפֵרַשׁ רַשׁ"י, שֶׁפֵּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁבָּטַל מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְנִכְנַס לִשְׁרָרָה.

ה. וְעוֹד אָמְרוּ בַּגְּמָרָא שָׁם, אָמַר רַב וְאִיתֵימָא רַב שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא, גְּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מִבִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁבָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה הָיָה קַיָּם לֹא הִנִּיחוֹ עֶזְרָא וְעָלָה. וּפֵרַשׁ רַשׁ"י, שֶׁיֵּשׁ לְךָ לְתְמֹהַּ לָמָּה לֹא עָלָה עֶזְרָא עִם זְרֻבָּבֶל בִּימֵי כוֹרֶשׁ עַד הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְדָרְיָוֶשׁ הָאַחֲרוֹן לְאַחַר שֶׁבָּנָה הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֶזְרָא (ז, ח) וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הִיא

שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית לַמֶּלֶךְ. וּבַמִּדְרָשׁ, שֶׁהָיָה לוֹמֵד תּוֹרָה מִפִּי בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה בְּבָבֶל, וּבָרוּךְ לֹא עָלָה מִבָּבֶל וּמֵת שָׁם בְּתוֹךְ הַשָּׁנִים הַלָּלוּ.

ו. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, אָמַר רָבָּה אָמַר רַב יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא, גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מִכִּבּוּד אָב וָאֵם, שֶׁכָּל אוֹתָן שָׁנִים שֶׁהָיָה יַעֲקֹב בְּבֵית שֵׁם וְעֵבֶר לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶם. וּפִירַשׁ רַשִׁ"י, יַעֲקֹב לָמַד תּוֹרָה י"ד שָׁנִים בְּבֵית שֵׁם וְעֵבֶר, כְּשֶׁפֵּרַשׁ מֵאֲבִיו לָלֶכֶת לְחָרָן, וְלֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶן עַל כִּבּוּד אָבִיו, וּבִשְׁאָר כָּל הַשָּׁנִים שֶׁנִּשְׁתַּהָה בְּבֵית לָבָן וּבַדֶּרֶךְ נֶעֱנַשׁ כְּדִמְפֹרָשׁ וְאָזִיל, ע"ש.

ז. בַּגְּמָרָא יוֹמָא (עא:), תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד שֶׁיָּצָא מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וַהֲווּ אָזְלֵי כֵּילֵי עַלְמָא בַּתְרֵיהּ, כֵּיוָן דַּחֲזִינְהוּ לִשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן שַׁבְקוּהוּ לְדִידֵיהּ וְאָזְלֵי בָּתַר שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן. וְזֶה הָיָה מֵרֹב הַעֲרָכָתָם לְלוֹמְדֵי הַתּוֹרָה, אֲפִלּוּ יוֹתֵר מִכֹּהֵן גָּדוֹל בַּיּוֹם שֶׁנִּכְנַס לִפְנֵי וְלִפְנִים. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאָבוֹת (ו' ה), גְּדוֹלָה תּוֹרָה מִן הַכְּהֻנָּה וּמִן הַמַּלְכוּת, שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּמ"ח קִנְיָנִים.

ח. בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (י.) וּבְשַׁבָּת (ל.), כִּי טוֹב יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאֶלֶף (תְּהִלִּים פד, יא), טוֹב יוֹם אֶחָד שֶׁאַתָּה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מֵאֶלֶף עוֹלוֹת שֶׁעָתִיד שְׁלֹמֹה בְּנָךְ לְהַקְרִיב לְפָנַי עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י, כְּבָר אָמַרְתָּ לְפָנַי טוֹב יוֹם שֶׁאַתָּה עוֹמֵד בַּחֲצֵרַי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה מֵאֶלֶף עוֹלוֹת שֶׁעָתִיד בְּנָךְ שְׁלֹמֹה לְהַעֲלוֹת, כִּדְכְתִיב (מְלָכִים א, ג) אֶלֶף עוֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה וְגוֹ'.

ט. בַּגְּמָרָא רֹאשׁ הַשָּׁנָה (יח.) וִיבָמוֹת (קה.), לָכֵן נִשְׁבַּעְתִּי לְבֵית עֵלִי אִם יִתְכַּפֵּר עֲוֹן בֵּית עֵלִי בְּזֶבַח וּמִנְחָה, אָמַר רָבָא, בְּזֶבַח וּמִנְחָה לֹא מִתְכַּפֵּר אֲבָל מִתְכַּפֵּר בַּתּוֹרָה וְכוּ'. רַבָּה וְאַבַּיֵּי מִדְּבֵית עֵלִי קָאָתוּ, רַבָּה דְּעָסַק בַּתּוֹרָה חָיֶה אַרְבָּעִין שְׁנִין, אַבַּיֵּי דְּעָסַק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים חָיֶה שִׁתִּין שְׁנִין. תָּנוּ רַבָּנָן, מִשְׁפָּחָה אַחַת הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ מֻתָּין בְּנֵי י"ח שָׁנָה, בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, אָמַר לָהֶם שָׁמָּא אַתֶּם מִמִּשְׁפַּחַת עֵלִי דִּכְתִיב בֵּיהּ וְכָל מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים, לְכוּ וְעִסְקוּ בַּתּוֹרָה וַחֲיוּ. הָלְכוּ וְעָסְקוּ וְחָיוּ, וְהָיוּ קוֹרִין אוֹתָהּ מִשְׁפַּחַת רַבָּן יוֹחָנָן עַל שְׁמוֹ. וּבַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (חלק ג עמוד פ) הוֹסִיפוּ בָּזֶה, דְּבַתּוֹרָה מִתְכַּפֵּר מִשּׁוּם דְּדִבְרֵי תּוֹרָה עִלָּאָה עַל כָּל קָרְבָּנִין.

י. וּבַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (וַיֵּשֶׁב דַּף קפד ע"ב) אִיתָא: רַבִּי יְהוּדָה פָּתַח וְאָמַר, תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ, מַאן דְּבָטִיל מִלֵּי דְּאוֹרַיְתָא כְּאִלּוּ חָרִיב עַלְמָא שְׁלִים. כַּמָּה אִית לוֹן לִבְנֵי נָשָׁא לְאִשְׁתַּדְּלָא בְּאוֹרַיְתָא, דְּכָל מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא לֵיהֱוֵי לֵיהּ חַיִּים בְּעַלְמָא דֵּין וּבְעַלְמָא דְּאָתֵי, וְזָכֵי בִּתְרֵין עַלְמִין, וְאַפִּלּוּ מַאן דְּאִשְׁתַּדַּל בְּאוֹרַיְתָא וְלֹא אִשְׁתַּדַּל בָּהּ לִשְׁמָהּ כִּדְקָא יָאוּת, זָכֵי לַאֲגַר טָב בְּעַלְמָא דֵּין וְלָא דַּיְינִין לֵיהּ בְּהַהוּא עַלְמָא. ע"ש.

יא. בַּגְּמָרָא שַׁבָּת (קיט:), אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קה, טו) אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ, אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחַי אֵלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן, וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בִּשְׁבִיל הֶבֶל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן. אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי דִּידִי וְדִידָךְ מַאי, אָמַר לֵיהּ אֵינוֹ דּוֹמֶה הֶבֶל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵטְא לְהֶבֶל שֶׁאֵין בּוֹ חֵטְא, וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, אֵין מְבַטְּלִין תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן אֲפִילּוּ לִבְנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, כְּדְּ מְקַבְּלַנִי מֵאֲבוֹתַי, וְאָמְרֵי לֵהּ מֵאֲבוֹתֶיךָ, כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן מַחֲרִיבִין אוֹתָהּ, רַבִינָא אָמַר מַחֲרִימִין אוֹתָהּ.

יב. בַּירוּשַׁלְמִי (פ"ק דְּחַגִּיגָה ה"ז) תָּנָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי אוֹמֵר, אִם רָאִיתָ עֲיָרוֹת שֶׁנִּתְלְשׁוּ מִמְּקוֹמָן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, דַּע שֶׁלֹּא הֶחְזִיקוּ בְּשָׂכַר סוֹפְרִים וּמְלַמְּדֵי תּוֹרָה.

יג. בַּגְּמָרָא בְּרָכוֹת (ח.) מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה בִּלְבַד.

יד. בַּגְּמָרָא קִדּוּשִׁין (מ:) אֵין תְּחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי יז, יד) פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן. וּכְשֵׁם שֶׁדִּינוֹ קֹדֶם לְמַעֲשֶׂה כָּךְ שְׂכָרוֹ קֹדֶם לְמַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קה, יד) וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וְגוֹ'. וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י, תְּחִלַּת הַתְּבִיעוֹת שֶׁעָלָיו לְיוֹם הַדִּין מִפְּנֵי מַה לֹּא עָסַקְתָּ בַּתּוֹרָה. פּוֹטֵר מַיִם, הַפּוֹרֵק עוֹל תּוֹרָה רֵאשִׁית מָדוֹן, הוּא תְּחִלַּת דִּינוֹ. וְאֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה נה, א) הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמָּיִם. וְכָתְבוּ שָׁם הַתּוֹסְפוֹת (ד"ה אֵין תְּחִילַת), וְהָא דְּאָמַר בְּשַׁבָּת (לא.) כְּשֶׁמַּכְנִיסִין אֶת הָאָדָם לַדִּין אוֹמְרִים לוֹ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה הָיִינוּ דַּוְקָא לְעִנְיַן שְׁאֵלָה. שֶׁשּׁוֹאֲלִין לוֹ מַשָּׂא וּמַתָּן, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה עַל שֶׁלֹּא קָבַע עִתִּים לַתּוֹרָה. וְעַיֵּן בְּתוֹסְפוֹת סַנְהֶדְרִין (ז. ד"ה אֶלָּא).

וְאֶפְשָׁר עוֹד לוֹמַר, דִּשְׁאֵלָה זוֹ נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה אֵינָהּ אֶלָּא לְפִתְחַ עִמּוֹ בִּדְבָרִים, כִּי אִם יָשִׁיב הֵן, יֹאמְרוּ לוֹ וְכִיצַד אַתָּה יוֹדֵעַ מַה הוּא לְשֵׁאת וְלָתֵת בֶּאֱמוּנָה אִם לֹא קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה וְלֹא לָמַדְתָּ הִלְכוֹתֶיהָ, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר אֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד. וְכֵן פִּירַשׁ בַּהַקְדָּמָה בְּשוּ"ת בְּכוּרֵי שְׁלֹמֹה].

גַּם בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי (פֶּרֶק י) אִיתָא: אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, בֹּא וּרְאֵה מַה קָּשֶׁה יוֹם הַדִּין, שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָדוּן אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וְכוּ'. בָּא לְפָנָיו מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מִקְרָא וְאֵין בְּיָדוֹ מִשְׁנָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹפֵךְ אֶת פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּמְצֵרֵי גֵיהִנָּם מִתְגַּבְּרִין בּוֹ וְכוּ'. בָּא מִי שֶׁבְּיָדוֹ מִשְׁנָה וְאֵין בְּיָדוֹ הֲלָכוֹת, אוֹמֵר לוֹ בְּנִי תּוֹרַת כֹּהֲנִים לָמָּה לֹא קָרִיתָ וְכוּ'. בָּא מִי שֶׁבְּיָדוֹ סֵפֶר תּוֹרַת כֹּהֲנִים, אוֹמֵר לוֹ בְּנִי חֲמָשִׁים לָמָּה לֹא קָרִיתָ וְכוּ'. מִכָּאן הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר תַּלְמִיד חָכָם שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר תַּלְמוּדוֹ בְּלִבּוֹ וְכוּ'. [וְהוּבָא מִדְּרַשׁ זֶה בְּנֶפֶשׁ הַחַיִּים שַׁעַר ד' פ"ב].

וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּסֵפֶר חֲסִידִים (סימן תתקלט), שֶׁאִם יַעֲסֹק אָדָם בְּתַלְמוּד, לֶעָתִיד לָבוֹא יֵלֵךְ עִם בַּעֲלֵי הַתַּלְמוּד שֶׁעָסְקוּ בַּתַּלְמוּד. אִם עָסַק בַּמִּקְרָא יֵלֵךְ עִם עוֹסְקֵי מִקְרָא, אִם עָסַק בַּמִּשְׁנָה יֵלֵךְ עִם עוֹסְקֵי מִשְׁנָה, וְכֵן בְּאַגָּדָה, וְכֵן עִם כּוֹתְבֵי סְפָרִים. לָכֵן יֵרָא ה' יֹצֵא אֶת כֻּלָּם, וְגַם מִזֶּה אַל תַּנַּח יָדֶךָ.

טו. וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (ק.), כָּל הַמַּשְׁחִיר פָּנָיו עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְהִיק זִיווֹ לָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, כָּל הַמַּרְעִיב עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׂבִּיעוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים לו, ט) יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַּשְׁקֵם.

טז. וּבַגְּמָרָא סוֹטָה (כב.), תְּנוּ רַבָּנָן, אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וְאֵינוֹ מְגַדְּלָן לַתּוֹרָה, וְכֵן הוּא בַּגְּמָרָא פְּסָחִים (קיב.) שֶׁהוּא בִּכְלַל שִׁבְעָה מְנַדִּין לַמָּקוֹם.

יז. וּבַגְּמָרָא קִידּוּשִׁין (פב.) אָמַר רַבִּי נְהוֹרַאי, מַנִּיחַ אֲנִי כָּל אֻמָּנוּת שֶׁבָּעוֹלָם וְאֵינִי מְלַמֵּד אֶת בָּנַי אֶלָּא תּוֹרָה.

יח. וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (צט.) דָּרְשׁוּ עַל הַפָּסוּק (במדבר טו, לא) כִּי דְבַר ה' בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפַר, זֶה שֶׁאָפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק. וּלְעֵיל מִינֵּהּ דָּרְשׁוּ סֵיפָא דִּקְרָא הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא, הִכָּרֵת בָּעוֹלָם הַזֶּה תִּכָּרֵת בָּעוֹלָם הַבָּא.

יט. וּבַגְּמָרָא שַׁבָּת (לג:), כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ לְכֶרֶם בְּיַבְנֶה. נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה זוֹ בִּפְנֵיהֶם, מַכָּה זוֹ [אַסְפָּרָה] מִפְּנֵי מָה מַתְחֶלֶת בִּבְנֵי מֵעַיִם וְגוֹמֶרֶת בַּפֶּה, נַעֲנָה רַבִּי שִׁמְעוֹן וְאָמַר, בַּעֲוֹן בְּטוּל תּוֹרָה. וּפִירַשׁ רַשִׁ"י, דְּעָנוּשׁ נָמֵי מִיתָה, כִּדְאָמְרִן מִקְרָא נִדְרַשׁ לִפְנֵי פָנָיו, לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם, הָא אִם לֹא תִּלְמְדוּ יִתְמַעֲטוּ.

כ. וּבְסִפְרִי (פָּרָשַׁת עֵקֶב) אָמְרוּ, כְּשֵׁם שֶׁשְּׂכַר תַּלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכָּל הַמִּצְוֹת, כָּךְ עֹנֶשׁ בְּטוּלָהּ גָּדוֹל מִכָּל הָעֲבֵרוֹת.

כא. אָמְרוּ חֲזַ"ל בְּיִרוּשַׁלְמִי (פ"ק דַּחֲגִיגָה ה"ז), וְיִתֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל עֲוֹן עֲבוֹדָה זָרָה גִּילּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים [שֶׁהֲאֲרִיךְ אַפּוֹ עִמָּהֶם] וְלֹא וִיתֵּר עַל עֲוֹן בְּטוּל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמְיָה ט, יא) עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ.

כב. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל בְּסַנְהֶדְרִין (צט.), עַל הַכָּתוּב כִּי דְבַר ה' בִּיזָּה הִכָּרֵת תִּכָּרֵת (בַּמִּדְבָּר טו, לא), זֶה שֶׁאָפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק. וַאֲפִילּוּ בִּזְמַן שֶׁהָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָן לָאָרֶץ, הָיָה חָרוֹן אַף עַל עֲוֹן בִּיטּוּל תּוֹרָה, כַּמְּבוֹאָר בִּמְגִילָּה (ג.). עַיֵּן שָׁם.

כג. בַּגְּמָרָא מַכּוֹת (י.), עוֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלַיִם (תְּהִלִּים קכב, ב), מִי גָּרַם לְרַגְלֵינוּ שֶׁיַּעַמְדוּ בַּמִּלְחָמָה, שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה.

כד. וְעַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה זוֹכִים לִתְחִיַּת הַמֵּתִים. וְאַף הַנְּשָׁמִים זוֹכוֹת לִתְחִיַּת הַמֵּתִים עֵקֶב שֶׁהֵן מַחֲזִיקוֹת בִּידֵי לוֹמְדֵי תּוֹרָה, עַיֵּן בְּסוֹטָה (כא.). וְכֵן אָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (יז.) הֲנֵי נָשֵׁי בְּמַאי זַכְיָין, בְּאַקְרוּיֵי בָּנַיְהוּ וְכוּ', וְנָטְרָן לְגַבְרֵיהוּ. וְהַיְינוּ, שֶׁהֵן מְסַיְּעוֹת לְלִמּוּד הַתּוֹרָה דִּבְנֵיהֶן וּבַעֲלֵיהֶן.

כה. בַּגְּמָרָא מְנָחוֹת (קי.), זֹאת הַתּוֹרָה לָעוֹלָה לַמִּנְחָה וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם (ויקרא ז, לז), כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה, מִנְחָה וְחַטָּאת. [וְהַלְמֻ"ד בְּפַתָּ"ח, מִלְּשׁוֹן לֹא חַטָּאת].

כו. בְּמִדְרָשׁ וַיִּקְרָא רַבָּה (כה, א): רַב הוּנָא אָמַר, אִם נִכְשַׁל אָדָם בַּעֲבֵירָה חַיָּיב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. מַה יַּעֲשֶׂה וְיִחְיֶה, אִם הָיָה לָמוּד לִקְרוֹת דַּף אֶחָד קוֹרֵא שְׁנֵי דַּפִּים, וְאִם הָיָה לָמוּד לִקְרֹא פֶּרֶק אֶחָד יִלְמַד שְׁנַיִם.

כז. וּשְׁכַר תַּלְמוּד תּוֹרָה אֵין לְשַׁעֵר, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בִּבְרָכוֹת (לד.) כָּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לַמַּשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם, וְעוֹשֶׂה פְּרַקְמַטְיָא לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים, אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַצְמָם עַיִן לֹא רָאָתָה. עַיֵּן שָׁם.

וְהִנֵּה נוֹדַע מַה שֶּׁאָמְרוּ בֶּירוּשַׁלְמִי (פ"ג מֵעֲבוֹדָה זָרָה ה"א), וְהוּבָא גַּם כֵּן בַּתּוֹסָפוֹת (עֲבוֹדָה זָרָה מא.) ד"ה כְּכַדּוּר, שֶׁהָעוֹלָם עָגוֹל, וַאֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן עָלָה לְמַעְלָה עַד שֶׁרָאָה כָּל הָעוֹלָם כְּכַדּוּר וְאֶת הַיָּם כִּקְעָרָה, פֵּירוּשׁ, יָם אוֹקְיָנוּס שֶׁמַּקִּיף אֶת כָּל הָעוֹלָם. ע"ש. וּמִטַּעַם זֶה בְּמָקוֹם אֶחָד יוֹם, וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה מַמָּשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר לַיְלָה. וְעַיֵּין בְּדִבְרֵי בַּעַל הַמָּאוֹר (סוֹף פֶּרֶק א' דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה), שֶׁאֵין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה שָׁוִים בְּזִמָּנָם כְּאַחַת בְּכָל הָעוֹלָם. דִּבְמָקוֹם אֶחָד יוֹם וּבְמָקוֹם הַשֵּׁנִי לַיְלָה. וְכֵן הוּא בַּזּוֹהַר הַקָּדוֹשׁ (פִּרְשַׁת וַיִּקְרָא דַּף נ'). וְכֵן כָּתַב הָרַדְבַּ"ז בְּחֵלֶק א' (סִימָן עו). וּבְסֵפֶר שְׁעָרִים הַמְצוּיָינִים בַּהֲלָכָה, הָאֲרִיךְ בָּהּ לְעִנְיַן שְׁמִירַת הַשַּׁבָּת, כֵּיצַד מוֹנִים מִיּוֹם רִאשׁוֹן בַּשָּׁבוּעַ, וּרְאֵה שָׁם בְּאוֹרֶךְ. [וּבְדֶרֶךְ מוּסָר בֵּיאֲרוּ בָּזֶה, דְּהָא הַעוֹלָם עוֹמֵד עַל ג' דְּבָרִים, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא מְנָחוֹת, אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שַׂמְתִּי, דְּקַאי עַל הַתּוֹרָה, וּמִטַּעַם זֶה בְּאַלְפֵּי שָׁנוֹת תּוֹרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פִּזֵּר אֶת עַם יִשְׂרָאֵל בְּכָל הָעוֹלָם, כְּדֵי שֶׁכַּאֲשֶׁר יְסַיְּמוּ אֶת לִמּוּד הַתּוֹרָה בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְיִלְכוּ לְיִשּׁוֹן, כִּי לֹא אִיבְּרֵי לֵילְיָא אֶלָּא לְשֵׁינָה, בַּאֲמֶרִיקָא עֲדַיִין לוֹמְדִים תּוֹרָה, וְכַאֲשֶׁר שָׁם הוֹלְכִים לִישּׁוֹן כְּבָר קָמִים בִּמְדִינוֹת אֲחֵרוֹת לִתְפִלָּה וּלְתוֹרָה, וְנִמְצָא שֶׁאֵין לְךָ רֶגַע אֶחָד בָּעוֹלָם הַפָּנוּי מִלִּימוּד תּוֹרָה, כִּי אִם יִהְיֶה רֶגַע פָּנוּי מִלִּימוּד הַתּוֹרָה, אֵין קִיּוּם לָעוֹלָם, כִּי אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה וְגוֹ'].

וְהִנֵּה בַּגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת (סג:) אָמְרוּ, ת"ר כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ לְכֶרֶם בְּיַבְנֶה, פָּתַח ר' יְהוּדָה רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל מָקוֹם, בְּכִבּוּד תּוֹרָה, וְדָרַשׁ, הַסְכֵּת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל, הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעַם לַה' אֱלֹקֶיךָ, וְכִי אוֹתוֹ יוֹם נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, וַהֲלֹא אוֹתוֹ יוֹם סוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה

הָיָה, אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁחֲבִיבָה תּוֹרָה עַל לוֹמְדֶיהָ בְּכָל יוֹם וְיוֹם כְּיוֹם שֶׁנִּיתְּנָה מֵהַר סִינַי. וְלִכְאוֹרָה אִם כֵּן מַאי רְבוּתֵיהּ דְּאוֹתוֹ יוֹם, שֶׁאָמַר לָהֶם "הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם". אוּלָם מְבֹאָר בַּעֲבוֹדָה זָרָה (ה:) שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד עַל סוֹף דַּעַת רַבּוֹ עַד מ' שָׁנָה, וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לָדַעַת וכו' עַד הַיּוֹם הַזֶּה, נִמְצָא שֶׁרַק אוֹתוֹ יוֹם זָכוּ לִשְׁלֵימוּת יְדִיעַת הַשֵּׁ"ס בִּכְלָלוּתוֹ, וְרַק אָז יָרְדוּ לְסוֹף דַּעַת רַבָּם, וְעַיֵּין בְּרַשֵּׁ"י עַל זֶה. וּמִיָּד שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּ"חַי הַנּוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ" נוֹסְפָה לָהֶם חֲבִיבוּת מְיוּחֶדֶת לַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַהַפְלָאָה עַל מַאֲמָרָם בְּרָכוֹת (כא.) כְּשֶׁהוּא שָׁבֵעַ מְבָרֵךְ, כְּשֶׁהוּא רָעֵב לֹא כֹּל שֶׁכֵּן. וּבִדְבְרֵי תּוֹרָה לְהֵיפֶךְ, שֶׁכְּשֶׁהוּא רָעֵב מְבָרֵךְ כְּשֶׁהוּא שָׂבֵעַ לֹא כֹּל שֶׁכֵּן. שֶׁאַדְרַבָּה נַפְשׁוֹ שׁוֹקֶקָה בְּיוֹתֵר לְדִבְרֵי תּוֹרָה, מֵאַחַר שֶׁהִרְגִּישׁ בְּטַעֲמָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב ה', וְנֶאֱמַר לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי, לַחְמִי דַּיְיקָא, הַיְינוּ לֶחֶם הַפָּנִים שֶׁהָיָה לֶחֶם חַם כְּיוֹם הִלָּקְחוֹ כְּסִדּוּרוֹ עַיֵּין בְּיוֹמָא (כ"א.). וְכֵן הַתּוֹרָה הִרְגִּישׁוּ בְּטַעֲמָהּ הַנִּשְׁגָּב שֶׁל מַעֲמַד הַר סִינַי שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם יִהְיוּ בְּעֵינֶיךָ כַּחֲדָשִׁים, אֲבָל בְּסִיּוּם מ' שָׁנָה שֶׁזָּכוּ לְרֶדֶת לְסוֹף דַּעְתּוֹ הָיְתָה הִרְגָּשָׁה מְיֻחֶדֶת בְּטַעֲמָם שֶׁל דִּבְרֵי תּוֹרָה הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רַב.

וּבְפֵירוּשׁ רַשֵּׁ"י (דברים כט ג) אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה לִבְנֵי לֵוִי כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת וַיֵּלֶךְ וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי, בָּאוּ כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה רַבֵּנוּ אַף אָנוּ עָצַמְנוּ בְּסִינַי וְנִתְּנָה לָנוּ וּמִפְּנֵי מָה אַתָּה מַשְׁלִיט בְּנֵי שִׁבְטְךָ עָלֶיהָ, וְשָׂמַח מֹשֶׁה עַל זֶה וְאָמַר לָהֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם הַיּוֹם הַזֶּה הֲבַנְתֶּם שֶׁאַתֶּם חֲפֵצִים בַּמָּרוֹם. כִּי אֵין אֲמָתֵנוּ אֲמָה אֶלָּא בְּתוֹרָתָהּ. כִּי לֹא כָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: כִּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים וכו'. וּבְלוּחוֹת רִאשׁוֹנִים נֶאֱמַר מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה, וּבְלוּחוֹת שְׁנִיּוֹת הַיְינוּ מַעֲשֵׂה יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אוּלָם הִיא הַנּוֹתֶנֶת שֶׁמַּעֲשֵׂי יְדֵי אָדָם עֲדִיף, לְרָמֵז בָּזֶה עַל יְגִיעַת הַתּוֹרָה וַעֲמָלָהּ. וְעַל יְדֵי זֶה כֹּחַ הַחִדּוּשׁ שֶׁל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁזָּכוּ בֶּעָמָל וִיגִיעָה. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ, אוֹתִיּוֹת תַּלְמוּד, שֶׁבָּאוּ מִימִין ה' רוֹמְמָה.

פרק ב - חיוב למוד תורה על כל איש מישראל

וְאַחַר שֶׁהִתְבָּאֵר גֹּדֶל הַחֲשִׁיבוּת שֶׁל תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, הַיּוֹצֵא מִזֶּה גֹּדֶל הַחִיּוּב הַמּוּטָל עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל לְהִשְׁתַּדֵּל לִלְמוֹד תּוֹרָה. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (יוֹמָא לה:), תְּנוּ רַבָּנָן, עָנִי וְעָשִׁיר בָּאִים לַדִּין, [אַחֵר פְּטִירָתָם. מוּבָאִים לְדִין בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה] לָעָנִי אוֹמְרִים מִפְּנֵי מָה לֹא עָסַקְתָּ בַּתּוֹרָה, אִם אוֹמֵר עָנִי הָיִיתִי וְעוֹסֵק בְּפַרְנָסָתִי וּבְפַרְנָסַת בְּנֵי בֵּיתִי, אוֹמְרִים לוֹ: כְּלוּם הָיִיתָ עָנִי יוֹתֵר מֵהִלֵּל. אָמְרוּ עָלָיו עַל הִלֵּל הַזָּקֵן, שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיָה חוֹטֵב עֵצִים וּמַשְׂתַּכֵּר

בְּטָרֶעפִּיק (עַיֵּן בְּרַמְבַּ"ם אָבוֹת פ"ו מ"ה, וּבְכֶסֶף מִשְׁנֶה מ"ט ה"ט), חָצְיוֹ הָיָה נוֹתֵן לְשׁוֹמֵר בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְחָצְיוֹ לְפַרְנָסָתוֹ וּלְפַרְנָסַת אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ. פַּעַם אַחַת לֹא מָצָא לְהִשְׁתַּכֵּר וְלֹא הִנִּיחוֹ שׁוֹמֵר בֵּית הַמִּדְרָשׁ לְהִכָּנֵס, עָלָה וְנִתְלָה וְיָשַׁב עַל פִּי אֲרֻבָּה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמַע דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים מִפִּי שְׁמַעְיָה וַאֲבְטַלְיוֹן. אָמְרוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה, וּתְקוּפַת טֵבֵת הָיְתָה, וְיָרַד עָלָיו שֶׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם. כְּשֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר אָמַר לוֹ שְׁמַעְיָה לְאַבְטַלְיוֹן, אַבְטַלְיוֹן אָחִי, מִפָּנַי מַה בְּכָל יוֹם הַבַּיִת מֵאִיר וְהַיּוֹם אָפֵל, הֵצִיצוּ עֵינָיו וְרָאוּ דְּמוּת אָדָם בָּאֲרֻבָּה, עָלוּ וּמָצְאוּ עָלָיו רוּם שְׁלֹשׁ אַמּוֹת שֶׁלֶג, פָּרְקוּהוּ וְהִרְחִיצוּהוּ וְסָכוּהוּ, וְהוֹשִׁיבוּהוּ כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה, אָמְרוּ, רָאוּי זֶה לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת.

וְלִכְאוֹרָה יִפָּלֵא עַל הִלֵּל אֵיךְ סָכַן עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה, וַהֲרֵי אָמְרוּ בְּבָבָא קַמָּא (סא.), אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ, כָּךְ מְקֻבָּלַנִי מִבֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, כָּל הַמּוֹסֵר עַצְמוֹ לְמִיתָה עַל דִּבְרֵי תוֹרָה אֵין אוֹמְרִים דְּבַר הֲלָכָה בִּשְׁמוֹ. אֶלְמָא דְּלָאו שַׁפִּיר עָבַד. וְצָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהִלֵּל מֵרֹב חֻפְצוֹ וּתְשׁוּקָתוֹ בַּתּוֹרָה לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים מִפִּי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, לֹא הִרְגִּישׁ כְּלָל שֶׁיּוֹרֵד עָלָיו שֶׁלֶג כְּבֵד כָּל כָּךְ שֶׁיָּכוֹל לְסַכֵּן אוֹתוֹ, וְקַיֵּם בְּעַצְמוֹ בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָּמִיד. וְחָשַׁב בְּדַעְתּוֹ כִּי שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רַע. וְלֹא יָדַע דְּהָכָא הֵיכָא דִּשְׁכִיחֵי הֶזֵּקָא הוּא.

וְאִם הָיָה עָשִׁיר אוֹמְרִים לוֹ: מִפָּנַי מַה לֹּא עָסַקְתָּ בַּתּוֹרָה, אִם אוֹמֵר עָשִׁיר הָיִיתִי וְטָרוּד הָיִיתִי בְּנָכְסַי, אוֹמְרִים לוֹ כְּלוּם עָשִׁיר הָיִיתָ יוֹתֵר מֵרַבִּי אֶלְעָזָר. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אָבִיו אֶלֶף עֲיָרוֹת בַּיַּבָּשָׁה, וּכְנֶגְדָּן אֶלֶף סְפִינוֹת בַּיָּם, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם נוֹטֵל נוֹד שֶׁל קֶמַח עַל כְּתֵפוֹ, וּמְהַלֵּךְ מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה לִלְמֹד תּוֹרָה. פַּעַם אַחַת מְצָאוּהוּ עֲבָדָיו וְעָשׂוּ בּוֹ אַנַגְרְיָא. אָמַר לָהֶן: בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, הַנִּיחוּנִי וְאֵלֵךְ לִלְמֹד תּוֹרָה! אָמְרוּ לוֹ: חַיֵּי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתְךָ! וּמִיָּמָיו לֹא הָלַךְ וְרָאָה אוֹתָן, אֶלָּא יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה (יוֹמָא לה:).

וְהָרַמְבַּ"ם (בְּפ"א מֵהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה ה"ח) כָּתַב: כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּיב בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, בֵּין עָנִי בֵּין עָשִׁיר, בֵּין שָׁלֵם בְּגוּפוֹ בֵּין בַּעַל יִסּוּרִין, בֵּין בַּחוּר בֵּין שֶׁהָיָה זָקֵן גָּדוֹל שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, וַאֲפִילּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה וּמְחַזֵּר עַל הַפְּתָחִים, וַאֲפִלּוּ בַּעַל אִשָּׁה וּבָנִים, חַיָּב לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן לְתַלְמוּד תּוֹרָה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה. שֶׁנֶּאֱמַר (יְהוֹשֻׁעַ א, ח) וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה.

וּמַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם שֶׁבֵּין בַּחוּר בֵּין זָקֵן גָּדוֹל חַיָּב בְּלִמּוּד תּוֹרָה, הֵיינוּ כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּשַׁבָּת (פג:) לְעוֹלָם אַל יִמְנַע אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ וַאֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, שֶׁהֲרֵי זֶה כַּמָּה שָׁנִים שֶׁנִּשְׁנֵית מִשְׁנָה זוֹ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא נִתְגַּלְּתָה טַעֲמָהּ, עַד שֶׁבָּא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲקַבְיָא וּפֵרְשָׁהּ. אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, לְעוֹלָם אַל יִמְנַע אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ וּמִדִּבְרֵי תוֹרָה, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בְּמִדְבַּר יט, יד) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בָּאֹהֶל, אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת

מִיתָה תִּהְיֶה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. צֵא וּלְמַד מֵרַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁאֲפִלּוּ בִּזְמַן שֶׁהָיְתָה מַחְלֹקֶת כְּנֶגְדּוֹ וְהֶעֱבִירוּהוּ, אַף עַל פִּי כֵן לֹא מָנַע עַצְמוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (כח.). וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּשַׁבָּת (לא.) בְּשָׁעָה שֶׁמַּכְנִיסִים אֶת הָאָדָם לַדִּין (בְּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה), אוֹמְרִים לוֹ: נָשָׂאתָ וְנָתַתָּ בֶּאֱמוּנָה? קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה? וְכֵן בַּעֲבוֹדָה זָרָה (יט:) אֲשֶׁר פְּרִיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ, פֵּרַשׁ רַשִׁ"י, שֶׁיִּקְבַּע עִתִּים לַתּוֹרָה. וּלְכְאוֹרָה יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מִמַּה שֶׁאָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (סוֹף בְּרָכוֹת) אָמַר רַב חִלְקִיָּה בְּשֵׁם רַב סִימוֹן, הָעוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ עִתִּים הֲרֵי הוּא מֵפֵר בְּרִית, מַה טַּעַם, הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'.

וְהִנֵּה הָרַמַ"ע מִפָּאנוֹ בְּאֶלְפְּסִי זוּטָא (סוֹף בְּרָכוֹת) הִרְגִּישׁ בָּזֶה, וְכָתַב הָעוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ עִתִּים, בְּלֹא קְבִיעוּת זְמַן קְבוּעַ, שֶׁכָּל עֵת מְשֻׁנֶּה מֵחֲבֵרוֹ, אֲבָל לֹא כָּל אָדָם זוֹכֶה לִלְמֹד תָּמִיד, הִילְכָךְ אִם קָבִיעַ לֵיהּ עִידָנֵיהּ וְחוֹזֵר וְלוֹמֵד אַחַר כָּךְ עִתִּים עִתִּים, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. ע"כ. וְכֵן שָׁנִינוּ בָּאָבוֹת (פֶּרֶק א מִשְׁנָה טו) עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע. וְאָמְרוּ בְּסַנְהֶדְרִין (צט:), נוֹאֵף אִשָּׁה חָסֵר לֵב (מִשְׁלֵי ו, לב), זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה לִפְרָקִים. כִּי סְתָם אָדָם הֲגוּן נוֹשֵׂא אִשָּׁה וּמְקַיֵּם בָּהּ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יִגְרַע, וְזוֹכֶה לְהַקִּים בַּיִת נֶאֱמָן בְּיִשְׂרָאֵל, כָּךְ זֶה שֶׁעוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ קֶבַע, הִיא הָאִשָּׁה הָרוּחָנִית, אֵיֶלֶת אֲהֲבִים וְיַעֲלַת חֵן בַּאֲהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָּמִיד, וּמְקַיֵּם בְּתוֹרָתוֹ "מִצְוֹת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה בַּתּוֹרָה", בְּחִדּוּשִׁים אֲמִתִּיִּים, תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כֶּסֶף דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ קֶבַע, וְלוֹמֵד רַק לִפְרָקִים, הוּא בִּבְחִינַת נוֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב, וְלֹא יִזְכֶּה לְהַגִּיעַ לַהֲלָכָה וּלְמַעֲשֶׂה.

וּמָרָן הַחַיִד"א בְּסֵפֶר מַחֲזִיק בְּרָכָה (או"ח סי' קנו ס"ק א) כָּתַב וְזֶה תֹּרַף דְּבָרָיו: אָמְרוּ בִּתְחִלַּת מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל, עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ (תְּהִלִּים קיט, קכו). רַבִּי פִּינְחָס וְרַבִּי חִלְקִיָּה בְּשֵׁם רַב סִימוֹן, הָעוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ עִתִּים, הֲרֵי זֶה מֵפֵר בְּרִית, מַה טַּעֲמֵיהּ, הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'. וַהֲרֵי אָמְרוּ חַז"ל שֶׁשּׁוֹאֲלִים לָאָדָם קָבַעְתָּ עִתִּים לַתּוֹרָה. וּכְבָר פֵּרְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים, דְּהַתָּם מַיְרֵי בְּאָדָם שֶׁקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה, וְסָבַר, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁלִים עָסָקָיו כְּמִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ, וְנִשְׁאַר לוֹ זְמַן מָה בְּאוֹתוֹ יוֹם, הוּא מִתְעַסֵּק בְּהֶבְלֵי הָעוֹלָם בְּשֹׂחֵ"י פֹּהֵ"י, וְחוֹשֵׁב שֶׁדַּי לוֹ בְּמָה שֶׁהִשְׁלִים חֻקּוֹ בַּזְּמַן שֶׁקָּבַע לוֹ לִלְמֹד, הָבוּ דְּלָא לְהוֹסִיף עָלָה. וְעַל זֶה אָמְרוּ שֶׁהוּא מֵפֵר בְּרִית, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בְּמִשְׁלָם יוֹמָא, וְלֹא יְאַבֵּד זְמַנּוֹ בְּהֶבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה. וְעַיֵּן עוֹד בְּסִפְרוֹ כִּסֵּא דָוִד (דַּף עו ע"ד וְדַף עח ע"ד). וּבְסֵפֶר טוֹב עַיִן (סי' יח אות מח), וּבְסֵפֶר בְּרִית עוֹלָם עַל סֵפֶר חֲסִידִים (ס"ס יז). עַיֵּין שָׁם. (וְעַיֵּין בַּהַקְדָּמָה לְיַלְקוּט יוֹסֵף עַל הִלְכוֹת אֲבֵלוּת מַה שֶּׁכָּתַב בָּזֶה).

וְכָתַב עוֹד הָרַמְבַּ"ם שָׁם: וְלֹא תִּמָּצֵא תּוֹרָה בְּאֵלֶּה שֶׁלּוֹמְדִים מִתּוֹךְ עִדּוּן וּמִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ, וּמְצַעֵר גּוּפוֹ תָּמִיד וְכוּ'. בְּסַנְהֶדְרִין (קיא.) אִיתָא,

רַב כַּהֲנָא חַייף רֵישֵׁיהּ וְסָלִיק וְיָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַב, אָמַר לֵיהּ, וְלָא תִּמְצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, אָמַר לֵיהּ רַב כַּהֲנָא, מֵילַט קָא לַיְיטַתְּ לִי? (שֶׁחָשַׁב שֶׁמְּקַלְּלוֹ שֶׁלֹּא יָבוֹא לָעוֹלָם הַבָּא, רַשִׁ"י), אָמַר לֵיהּ, הָכִי קָא אָמִינָא, לֹא תִּמְצֵא הַתּוֹרָה בְּמִי שֶׁמְּחַיֶּה וּמְעַדֵּן עַצְמוֹ עָלֶיהָ. וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י (אִיּוֹב כח, יג), וְלֹא תִּמְצֵא הַתּוֹרָה בְּמִי שֶׁמְּחַיֶּה עַצְמוֹ, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ, בִּיגִיעָה וּבְרֵעָבוֹן. וְכֵן הוּא בְּמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (פְּרָשַׁת נח ג), וְלֹא תִּמְצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, וְכִי בְּאֶרֶץ הַמֵּתִים תִּמְצֵא? אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּמְצֵא הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אֶצֶל מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ עֹנֶג שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה, תֹּאֲוָה כָּבוֹד וּגְדֻלָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל, וְכָךְ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל וְכוּ'. וְכָל מִי שֶׁאוֹהֵב עֹשֶׁר וְתַעֲנוּג אֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צַעַר גָּדוֹל וּנְדוּד שֵׁנָה. עַיֵּן שָׁם.

הִתְרַפִּיתְּ בְּיוֹם צָרָה צַר כֹּחֶכָה (מִשְׁלֵי כד, י). וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, הִתְרַפִּיתָ מִן הַתּוֹרָה, בְּיוֹם צָרָה צַר כֹּחֶכָה, מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לֹא יִהְיוּ מְאַמְּצִים כֹּחָךְ [וְעַיֵּן בְּסַנְהֶדְרִין (מד:) לְעוֹלָם יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים שֶׁיִּהְיוּ מְאַמְּצִים אֶת כֹּחוֹ, וְלֹא יִהְיוּ לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה].

פרק ג - למוד תורה בלילה, ולמעט בשנה

וְהֵנֵה בַּגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (צב.) אִיתָא, כָּל בַּיִת שֶׁאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה נִשְׁמָעִים בּוֹ בַּלַּיְלָה אֵשׁ אוֹכַלְתּוֹ. וּבְעֵרוּבִין (סה.) אָמְרוּ לֹא אִיבְּרֵי סְהֲרָא אֶלָּא לְגִירְסָא. וּבְמְנָחוֹת (קי.) תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה וְכוּ'. וְעַיֵּן עוֹד בְּתָמִיד (לב:), וּבַעֲבוֹדָה זָרָה (ג:). וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם (פֶּרֶק ג' מֵהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה הֲלָכָה יג): אַף עַל פִּי שֶׁמִּצְוָה לִלְמֹד בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, אֵין אָדָם לָמֵד רֹב חָכְמָה אֶלָּא בַּלַּיְלָה, לְפִיכָךְ מִי שֶׁרָצָה לִזְכּוֹת לְכֶתֶר הַתּוֹרָה, יִזְהֵר בְּכָל לֵילוֹתָיו וְלֹא יְאַבֵּד אֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶם בְּשֵׁנָה, בַּאֲכִילָה וּבְשְׁתִיָּה, וּבְשִׂיחָה וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, אֶלָּא בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּבְדִבְרֵי חָכְמָה. אָמְרוּ חֲכָמִים אֵין רִנָּה שֶׁל תּוֹרָה אֶלָּא בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ב, יט) קוּמִי רֹנִּי בַּלַּיְלָה לְרֹאשׁ אַשְׁמוּרוֹת. ע"כ.

וְהִנֵּה אַף עַל פִּי שֶׁאָדָם צָרִיךְ לִלְמֹד תּוֹרָה, צָרִיךְ שֶׁיְּזַהֵר גַּם לִישֹׁן כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְרַכֵּז וּלְהָבִין הֵיטֵב אֶת לִמּוּדוֹ. וּכְבָר כָּתַב הַטַּ"ז (אֶבֶן הָעֵזֶר סִי' כה סק"א) וז"ל: מְצִינוּ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם עַל הַפָּסוּק בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ, דְּהַיְינוּ מִי שֶׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמְעַדֵּן נַפְשׁוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בָּרִיא וְחָזָק לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, יֵשׁ לוֹ שָׂכָר כְּמִי שֶׁמִּתְעַנֶּה. וּדְבָרִים אֵלּוּ אַסְמָכוּהָ אַקְרָא (תְּהִלִּים קכז, ב) שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם וְגוֹ', דְּהַיְינוּ שֶׁיֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּנַדְּדִים שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה הַרְבֵּה. וְיֵשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיְּשֵׁנִים הַרְבֵּה, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם כֹּחַ חָזָק וּזְרִיזוּת לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. וּבָאֱמֶת יָכוֹל לִלְמֹד בְּשָׁעָה אַחַת, מַה שֶּׁזֶּה מְצַטַּעֵר וְעוֹשֶׂה בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת. וּבְוַדַּאי שֶׁשְּׁנֵיהֶם יֵשׁ לָהֶם שָׂכָר בְּשָׁוֶה. עַל כֵּן אָמַר שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם, בְּחִנָּם לָכֶם

שֶׁאַתֶּם מִצְטַעֲרִים וּמַשְׁכִּימִים בַּבֹּקֶר, וּמְאַחֲרֵי שֵׁבֶת בַּלֵּילוֹת, וּמְמַעֲטִים שֵׁנָתָם בְּחִנָּם, כִּי כֵן יִתֵּן ה' לִידִידוֹ שֵׁנָה, דְּהַיְינוּ מִי שֶׁיָּשֵׁן הַרְבֵּה כְּדֵי שֶׁיְּחַזֵּק מֹחוֹ בַּתּוֹרָה, נוֹתֵן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֶלְקוֹ בַּתּוֹרָה כְּמוֹ אוֹתוֹ שֶׁמְּמַעֵט בְּשֵׁנָה וּמְצַעֵר עַצְמוֹ, כִּי הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַמַּחֲשָׁבָה. עַיֵּן שָׁם. וְכָתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם (סי' רלח), וְסִימָן לַדָּבָר יָשַׁנְתִּי "אָז" יָנוּחַ לִי (איוב ג, יב). 'אָז' הוּא שְׁמוֹנָה שָׁעוֹת. [וְהִנֵּה בִּתְהִלִּים (קכז, ב) אָמְרוּ, כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא, בְּאוֹת אָלֶ"ף. וְרָאִיתִי שֶׁצִּינוּ לְמִדְרַשׁ חֲסֵרוֹת וְיִתֵּרוֹת (כרך ו' דף פג), כָּל שֵׁינָה בַּמִּקְרָא בְּהֵ"א, חוּץ מֵאֶחָד, כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא. שֶׁכָּל מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתוֹרַת ה' כָּרָאוּי בֶּאֱמֶת, כְּשֶׁהוּא מֵת שֵׁינָה אַחַת יִישַׁן, וְיָקוּם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, לֹא לְחֶשְׁבּוֹן וְלֹא לְפַרְעָנוּת, כְּאוֹמְרוֹ עַל זֹאת הֲקִיצוֹתִי וָאֵרְאֶה וּשְׁנָתִי עָרְבָה לִי, ע"כ].

וּמְסֻפָּר עַל הַגָּאוֹן רַבִּי זַלְמָן מוֹאלוֹז'ין [אַחִיו שֶׁל רַבִּי חַיִּים מוֹאלוֹז'ין] שֶׁהָיָה יָשֵׁן בְּכָל לַיְלָה ד' שָׁעוֹת וְלֹא יוֹתֵר. אָמְרוּ לוֹ הֲרֵי נֶאֱמַר יָשַׁנְתִּי "אָז" יָנוּחַ לִי, גִּימַטְרִיָּא שְׁמוֹנָה, וְאִם כֵּן צָרִיךְ לִישֹׁן ח' שָׁעוֹת, אָמַר לָהֶם, הֲרֵי כָּתוּב יָנוּחַ "לִי" בְּגִימַטְרִיָּא אַרְבָּעִים, שְׁמִתּוֹךְ מ"ח שָׁעוֹת יִישַׁן שְׁמוֹנָה שָׁעוֹת. ד' שָׁעוֹת בְּכָל כ"ד שָׁעוֹת שֶׁל הַיּוֹם. [הוּבָא בַּעֲנַף עֵץ עָבוֹת (עמוד תו). וְכֵן הוּא בְּחֻתָּם סוֹפֵר, הוּבְאוּ דְּבָרָיו בְּסֵפֶר חוּט הַמְּשֻׁלָּשׁ].

וּבְסֵפֶר תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל אָבוֹת כָּתַב ע"ד הָרַמְבַּ"ם הַנַּ"ל שֶׁיֵּשׁ לִישֹׁן ח' שָׁעוֹת, דְּהַיְינוּ (פ"ו יְכִין אות פד) דַּוְקָא קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ לְגִיל חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אֲבָל אַחַר כָּךְ שֶׁאֵין הַשְׁחִיקָה שֶׁבִּיסוֹדוֹת הַגּוּף כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה כְּמוֹ בִּימֵי נְעוּרָיו, וְאֵין צָרִיךְ אַחַר כָּךְ מָנוֹחַ כָּל כָּךְ רַב, כָּתְבוּ הַמַּדְעָנִים שֶׁדַּי לוֹ לִישֹׁן בְּכָל לַיְלָה ה' אוֹ ו' שָׁעוֹת. עַ"ש.

וְכָתַב בְּבֶן אִישׁ חַי (פר' וַיִּשְׁלַח אות א) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְאַל יַחֲשֹׁב הָאָדָם עַל הַשֵּׁנָה שֶׁכָּל מַה שֶּׁתִּהְיֶה בְּרִבּוּי יוֹתֵר יֵשׁ בָּהּ תּוֹעֶלֶת לַגּוּף, דְּהָא כָּל הָרוֹפְאִים הַמֻּבְהָקִים הִסְכִּימוּ שֶׁאַל יִישַׁן הָאָדָם בַּלַּיְלָה פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת, וְלֹא יוֹתֵר עַל שְׁמוֹנָה שָׁעוֹת, שֶׁרִבּוּי הַשֵּׁנָה תַּזִּיק לוֹ. וְדָבָר זֶה הוּא מֻסְכָּם מִכָּל הָרוֹפְאִים דְּשֵׁנָה יוֹתֵר מִשְּׁמוֹנָה שָׁעוֹת תַּזִּיק לַגּוּף, וְהַיְשֵׁן שֵׁשׁ שָׁעוֹת יוֹצֵא יָדֵי חוֹבַת בְּרִיאוּת גּוּפוֹ. וְעַל כֵּן אִישׁ יְהוּדִי שֶׁהוּא מְחֻיָּב לְהִשְׁתַּדֵּל גַּם כֵּן בִּבְרִיאוּת נַפְשׁוֹ הַקְּדוֹשָׁה, אֵין לוֹ לִישֹׁן יוֹתֵר מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת, מֵאַחַר כִּי הוּא יוֹצֵא יְדֵי חוֹבַת בְּרִיאוּת גּוּפוֹ בְּכָךְ, וּשְׁאָר שְׁעוֹת הַלַּיְלָה יַעֲסֹק בָּהֶם בִּבְרִיאוּת נַפְשׁוֹ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה. מִיהוּ אִם יְזַדַּמֵּן בְּאֵיזֶה לַיְלָה שֶׁהוּא פּוֹחֵת מִשֵּׁשׁ זֶה שֶׁל שֵׁשׁ שָׁעוֹת, שֶׁהוּא בְּרִיאוּת גּוּפוֹ, וּמוֹסִיף עַל שָׁעוֹת שֶׁל בְּרִיאוּת נַפְשׁוֹ, בָּטוּחַ הוּא שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לוֹ נֶזֶק וְחִסָּרוֹן מִצַּד בְּרִיאוּת גּוּפוֹ. וְלָכֵן לֵילֵי שִׁשִּׁי וְלֵילֵי עֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְכֵן לֵילוֹת שֶׁל חֹדֶשׁ אֱלוּל וַעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, אִם הָאָדָם פּוֹחֵת מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת בְּשֵׁנָה, נָכוֹן לִבּוֹ בָּטוּחַ שֶׁלֹּא יֶחְסַר כְּלוּם בָּזֶה מִבְּרִיאוּת גּוּפוֹ. ע"כ.

וְעַיִן בִּשְׁאֵלְתּוֹת דְּרַב אַחַאי גָּאוֹן (שְׁאִילְתָא יט) שָׁכָתַב, וּמִיתְבָּעֵי לֵיהּ לְצָעוּרֵי נַפְשֵׁיהּ וּמְגָרַס בְּלֵילְיָא, דְּאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אֶלְעָזָר, כָּל בַּיִת שֶׁאֵין נִשְׁמָעִין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה בַּלַּיְלָה, סוֹפוֹ לֵיחָרֵב, שֶׁנֶּאֱמַר (אִיוֹב לה, י) וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה אֱלוֹהַּ עוֹשִׂי נוֹתֵן זְמִירוֹת בַּלָּיְלָה. וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשֵׁךְ עָלָיו חוּט שֶׁל חֶסֶד בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי, מַה טַּעַם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ מְשׁוּם דְּבַלַּיְלָה שִׁירוֹ עִמִּי. וּבְהַעֲמֵק שְׁאֵלָה הֵבִיא גְּרְסָא מִכְּתַב יָד, וּמִתְבָּעֵי לֵיהּ לְצוּרְבָא מֵרַבָּנָן. וְהַיְנוּ, מִי שֶׁהַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת בּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּיוֹרֶה דֵּעָה (סִי' רמו סְעִיף כא) אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִים וְכוּ', וּמְצַעֵר גּוּפוֹ תָּמִיד וְלֹא יִתֵּן שֵׁנָה לְעֵינָיו וּתְנוּמָה לְעַפְעַפָּיו. וְכִדְאִיתָא בְּבָבָא בַּתְרָא (י.), אֶשְׁתְּבָעֵה בְּהָקֵיץ תְּמוּנָתָךְ, אֲלוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּנַדְּדִין שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם. וּבְכֹתֶבֶת (סב.) אֲלוּ נְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּנַדְּדוֹת שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶן וְכוּ'. וְעַיֵּן שָׁם בְּבֵאוּרֵי הַגְּרַ"א (ס"ק נא).

וּבַגְּמָרָא יוֹמָא (כב.) אָמְרוּ, שֶׁהַטַּעַם שֶׁלֹּא תִּקְנוּ פַּיִס בְּשָׁעוֹת הַבֹּקֶר, הֵיא כֵּיוָן דְּשָׁאנִי מִינָּא מִמֵּיקָם. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, נוֹחַ לוֹ לָאָדָם לְנַדֵּד שֵׁנָה מֵעֵינָיו מִלֵּילֵךְ לִישׁן עַד סוֹף הַלַּיְלָה, מִלִּהְיוֹת עוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ בְּהַשְׁכָּמָה. עַיֵּן שָׁם. וְהַיְנוּ, שֶׁמִּפְּנֵי הַקֹּשִׁי בַּהַשְׁכָּמָה הַמַּקְדֶּמֶת, לֹא הָיוּ כֹּהֲנִים רַבִּים בְּשָׁעוֹת אֵלּוּ, וּמִמֵּילָא לֹא צָרִיךְ פַּיִס, בְּנִגּוּד לְשָׁעוֹת הַלַּיְלָה. חֲזִינָן, שֶׁיֵּשׁ שִׁנּוּי בֵּין אֵלֶּה הָעוֹלִים עַל מִטָּתָם בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת, וּבֵין אֵלֶּה שֶׁהִרְגִּילוּ עַצְמָם לָקוּם מֻקְדָּם בַּבֹּקֶר, שֶׁזֶּה דָּבָר קָשֶׁה אֵצֶל רַבִּים. נִמְצָא שֶׁהַרְגִּילוּת אֵצֶל הָאֲנָשִׁים לְהִשָּׁאֵר נֵעוֹרִים עַד לְשָׁעוֹת מְאֻחָרוֹת, הִיא יוֹתֵר נְפוֹצָה מֵאֲשֶׁר לָקוּם בְּהַשְׁכָּמָה. וּבַהֲלִיכוֹת עוֹלָם חֵלֶק ח' (הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה) הֵבִיא דִּבְרֵי רַשִׁ"י הַנַּ"ל לְהַסְבִּיר הַרְגִּילוּת לְאַחַר הַשֵּׁנָה בַּלַּיְלָה. וְכֵן הוּא בַּהֲלִיכוֹת עוֹלָם חֵלֶק א' (עמ' מד), וּבְשׁוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר חֵלֶק ז' (עמ' רמד). עַיֵּן שָׁם.

וְהִנֵּה מְצִינוּ בַּתּוֹרָה אֵצֶל יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (בְּרֵאשִׁית כח, יא) וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא. וְאָמְרוּ בְּמִדְרָשׁ רַבָּה (סח, יא), בַּמָּקוֹם הַהוּא שָׁכַב, אֲבָל כָּל י"ד שָׁנָה שֶׁהָיָה טָמוּן בְּבֵית שֵׁם וְעֵבֶר לֹא שָׁכַב. וּמְצִינוּ אֵצֶל דָּוִד הַמֶּלֶךְ (מִדְרָשׁ רַבָּה, בַּמִּדְבָּר טו, טז) שֶׁהָיָה כְּנוֹר תָּלוּי לְמַעְלָה מִמִּטָּתוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת לַיְלָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ וּמְנַגֵּן מֵאֵלָיו, מִיָּד הָיָה עוֹמֵד דָּוִד וְכָל הַתַּלְמִידִים שֶׁעִמּוֹ וְהָיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, וְהָיוּ יְגֵעִים וּמְנַדְּדִים שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם, וְהוֹגִין בַּתּוֹרָה עַד עֲמוּד הַשַּׁחַר, שֶׁנֶּאֱמַר עוּרָה כְבוֹדִי וְגוֹ. מַהוּ עוּרָה כְבוֹדִי, מִפְּנֵי עֲבוֹדַת יוֹצְרִי, שֶׁהָיָה יִצְרוֹ אוֹמֵר לוֹ: דָּוִד לֹא מָלֶךְ אַתָּה, וְדֶרֶךְ מְלָכִים לִישֹׁן עַד ג' שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וְאַתָּה לָמוּד וְעוֹמֵד חֲצוֹת לַיְלָה, וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ: עוּרָה כְבוֹדִי, אֵין כְּבוֹדְךָ לְפָנַי כְּבוֹד יוֹצְרְךָ כְּלוּם. עַד כָּאן.

וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּסֶכָּה (כו:), שֶׁאָסוּר לִישֵׁן בַּיּוֹם יוֹתֵר מִשְּׁנַת הַסוּס. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, מִפְּנֵי בְּטוּל תּוֹרָה. עַיֵּן שָׁם.

וְעַיֵּן בְּשוּ"ת תּוֹרָה לִשְׁמָהּ (סִימָן שפא), שֶׁאִם לֹא יָשֵׁן בַּיּוֹם לֹא יַחֲשֹׁשׁ לְמַה שֶּׁאָמְרוּ שֶׁאָסוּר לִישֹׁן בַּיּוֹם. וּרְאֵה עוֹד בְּתוֹרָה לִשְׁמָהּ (סִימָן תה). וְעַיֵּן בְּמָאוֹר יִשְׂרָאֵל (תַּעֲנִית יא.) בְּעִנְיַן לִישׁוֹן אָסוּר. וְעַיֵּן בְּשוּ"ת שִׂיחַ יִצְחָק (וַיִּיס, סִימָן קיח) שֶׁהוֹכִיחַ מֵהַטּוּר בְּיוֹרֶה דֵּעָה (סִימָן רפ) שֶׁאֵין אָסוּר לִישֹׁן בַּיּוֹם, אַחַר שֶׁיֵּשׁ מְזוּזָה בַּדֶּלֶת. וְכֵן תַּלְמִיד חָכָם תּוֹרָתוֹ מְשַׁמַּרְתּוֹ, וְאֵין לוֹ לָחוּשׁ מִלִּישֹׁן בַּיּוֹם. וְעַיֵּן בְּשֶׁלְחָן עָרוּךְ (סִימָן ד' וְסִימָן רלא), בְּעִנְיַן לִישֹׁן בַּיּוֹם לְצֹרֶךְ לְמוּד.

וּבַגְּמָרָא עֵרוּבִין (סה.) אָמְרוּ, בִּתּוֹ שֶׁל רַב חִסְדָּא אָמְרָה לְאָבִיהָ, לֹא רוֹצָה מֹר לִישֹׁן מְעַט, אָמַר לָהּ, עַכְשָׁו יְבוֹאוּ יָמִים שֶׁהֵם אֲרֻכִּים וּקְטַנִּים, [יָמִים שֶׁהֵם בְּקֶבֶר אֲרֻכִּים לִישֹׁן, וּקְטַנִּים מִלַּעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת. רַשִׁ"י]. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, כָּל בַּיִת שֶׁנִּשְׁמָעִין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה בַּלַּיְלָה שׁוּב אֵינוֹ נֶחֱרָב, וּפֵרֵשׁ בְּסֵפֶר מַעֲרֶכֶי לֵב, דְּמַאי דְּקָאָמַר 'כָּל' אָתָא לְרַבּוּיֵי דַּאֲפִלּוּ בְּבַיִת זֶה יִשָּׁמַע קוֹל זַנֵּי זִמְרָה, וְאָמְרִינָן זִמְרָא בְּבֵיתָא חֲרָבָא בְּבֵיתָא, עִם כָּל זֶה אִי אִיכָּא נָמֵי קוֹל תּוֹרָה, הַתּוֹרָה אַגּוּנֵי מַגְנָא. וְלָכֵן דַּיֵּק לוֹמַר שׁוּב אֵינוֹ נֶחֱרָב, דְּתֵיבַת שׁוּב בָּא לְלַמֵּדֵנוּ דְּהָיְתָה רְאוּיָה לְהֵחָרֵב, וְחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו שֶׁלֹּא יֵחָרֵב. (וְהוּבָא בְּכַף הַחַיִּים פַּלְאג'י סי' ג' אות ו).

וּבְמוֹעֵד קָטָן (כה:) אָמְרוּ, כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּינָא פְּתַח עֲלֵיהּ הַהוּא סַפְדָנָא: נָשִׁים לֵילוֹת כַּיָּמִים [בְּהֶסְפֵּד] עַל מֵשִׁים לֵילוֹת כַּיָּמִים [בַּתּוֹרָה].

וּבַגְּמָרָא בָּבָא בַּתְרָא (י.) אָמְרוּ, מַאי אֶשְׁבְּעָה בְּהָקִיץ תְּמוּנָתָךְ, אָמַר רַב נַחְמָן, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּנַדְּדִין שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁבִּיעָן מִזִּיו הַשְּׁכִינָה לָעוֹלָם הַבָּא.

וּבַגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (עא:) אָמְרוּ, שֵׁנָה לַצַּדִּיקִים רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. וּפֵירַשׁ רַשִׁ"י, שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁהֵן עוֹסְקִים בָּהּ מְגִנָּה עַל הַדּוֹר, וּכְשֶׁהֵן מִתְבַּטְּלִין פֶּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם.

וּבַגְּמָרָא מְנָחוֹת (קי.) אָמְרוּ, שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת ה' כָּל עַבְדֵי ה' הָעוֹמְדִים בְּבֵית ה' בַּלֵּילוֹת (תְּהִלִּים קלד, א), מַאי בַּלֵּילוֹת, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה, וּמַעֲלֶה עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עוֹסְקִים בַּעֲבוֹדָה.

וּבְמַסֶּכֶת תָּמִיד (לב:) אָמְרוּ, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה שְׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים טז, ח) שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד. וְאוֹמֵר (אֵיכָה ב, יט) קוּמִי רֹנִּי בַּלַּיְלָה וְגוֹ', שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נוֹכַח פְּנֵי ה'.

וּבִירוּשַׁלְמִי (פ"ג דְּתַעֲנִית) שָׁלְחוּ חֲכָמִים לְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, וְאָמְרוּ לוֹ: מַה מַּעֲשִׂים טוֹבִים יֵשׁ בְּיָדֶךָ, אָמַר לָהֶם: לֹא הִצַּעְתִּי וְיָשַׁנְתִּי שְׁנַת קֶבַע. [כִּי לְעוֹלָם הָיְתָה שְׁנָתוֹ שְׁנַת עֲרָאי, כְּדֵי לָקוּם מִיָּד לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. קָרְבַּן הָעֵדָה]. וְעוֹד אָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (פ"ה דִּבְרָכוֹת הֲלָכָה א) הַיָּגֵעַ בְּתַלְמוּדוֹ

בְּצִנְעָא לֹא בְּמְהֵרָה הוּא מְשַׁכֵּחַ. וּמְסַתֵּבֵר דְּהַיְנוּ בַּלַּיְלָה, דְּאָז הַכֹּל יְשֵׁנִים וְהוּא לוֹמֵד בְּצִנְעָא. [אַךְ בְּרוּר שֶׁאֵין זֶה בְּדַוְקָא בַּלַּיְלָה]. וּפֵרֵשׁ הַמַּהֲרַ"ל, בְּצִנְעָא, שֶׁלֹּא לְשֵׁם גַּאֲוָה. וְהָרַב רֹאשִׁית חָכְמָה (שַׁעַר הַקְּדֻשָּׁה פֶּרֶק ז') פֵּרֵשׁ, כִּי מֵאַחַר שֶׁאָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (פָּרְשַׁת נִצָּבִים) עַל הַפָּסוּק כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת, דְּהַתּוֹרָה נִמְשָׁלָה לְבַת מֶלֶךְ, וְאֵינָהּ מִתְגַּלֵּית אֶלָּא לַאֲהוּבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, אִם כֵּן בְּלֵי סָפֵק כִּי יוֹתֵר בַּת מֶלֶךְ תְּגַלֶּה לַאֲהוּבָהּ בַּלַּיְלָה טְפֵי מֵהַיּוֹם, כִּי בַּלַּיְלָה הוּא דֶּרֶךְ צְנִיעוּת, וּכְתִיב וְאֶת צְנוּעִים חָכְמָה.

וּבְמִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (נח, ג) אָמְרוּ: כָּל מִי שֶׁאוֹהֵב עֹשֶׁר וְתַעֲנוּג אֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צַעַר גָּדוֹל וְנִדּוּד שֵׁנָה.

וּבְתַנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ זוּטָא (פֶּרֶק יד) אָמְרוּ: מִי מוֹרִישׁ אֶת עַצְמוֹ [שֶׁנַּעֲשֶׂה רֵשׁ וְעָנִי בְּדִבְרֵי תּוֹרָה] מִי שֶׁהוּא מַרְבֶּה בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְשֵׁנָה וְכוּ', וְאוֹמֵר (מִשְׁלֵי כ, יג) אַל תֶּאֱהַב שֵׁנָה פֶּן תִּוָּרֵשׁ פְּקַח עֵינֶיךָ שְׂבַע לָחֶם. הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה נִבְלָעִים בְּלֵב הָאָדָם אֶלָּא בְּמִי שֶׁהוּא עָנִי לָהֶם. וְכָךְ הָיְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבַשֶּׂרֶת אֶת הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְאוֹמֶרֶת לָהֶם: בְּנִי, אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַתִּי לָכֶם הַרְבֵּה טוֹבָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לִימוֹת בֶּן דָּוִד וְלָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁיִּהְיֶה לָכֶם שָׂכָר גָּדוֹל וְכָפוּל וּמְכֻפָּל, אַל תְּזַלְזְלוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְאַל תַּרְבּוּ בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה וּבְשֵׁנָה. עַד כָּאן. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם (פֶּרֶק יז) אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כָּל הַמְצַעֵר אֶת עַצְמוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל הַתּוֹרָה וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשֵׁךְ עָלָיו חוּט שֶׁל חֶסֶד. עַד כָּאן. וְכֵן הוּא בַּגְּמָרָא חֲגִינָה (יב:) אָמַר רַבִּי לֵוִי כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשֵׁךְ עָלָיו חוּט שֶׁל חֶסֶד בַּיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי.

וּבָאֲבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (כט, ג) אָמְרוּ, רַבִּי יַעֲקֹב בֶּן חֲנַנְיָה אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְאֵינוֹ פּוֹתֵחַ פִּיו בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, רָאוּי לוֹ וּמוּטָב לוֹ שֶׁנֶּהְפְּכָה לוֹ שִׁלְיָתוֹ שֶׁל אִמּוֹ עַל פָּנָיו, וְלֹא יָצָא לָאֲוִיר הָעוֹלָם וְלֹא רָאָה אֶת הָעוֹלָם.

וּבְמַסֶּכֶת כַּלָּה (פ"ד) אָמְרוּ: לְמֹד לְהָיוֹת מְקַבֵּל עָלֶיךָ כָּל דִּבְרֵי תּוֹרָה בְּצַעַר.

וּבְיַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי (עֵקֶב תתנ) אָמְרוּ, אֵין אָדָם בָּעוֹלָם בְּלֹא יִסּוּרִין, חוֹשֵׁשׁ בְּשִׁנָּיו אֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן, בְּעֵינָיו אֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן, יָגֵעַ בַּתּוֹרָה אֵינוֹ יָשֵׁן, זֶה עֵר וְזֶה עֵר, הֵוֵי אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְּלַמְּדֶנּוּ.

וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ לְעֵיל דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם בְּשֶׁבַח הַלִּמּוּד בַּלַּיְלָה. וְכָתַב עוֹד הָרַמְבַּ"ם (פ"ג מֵהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה הֲלָכָה יב): אֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְקַיְּמִין בְּמִי שֶׁמַּרְפֶּה עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן, וְלֹא בְּאֵלּוּ שֶׁלּוֹמְדִין מִתּוֹךְ עִדּוּן וּמִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן, וּמְצַעֵר גּוּפוֹ תָּמִיד, וְלֹא יִתֵּן שֵׁנָת לְעֵינָיו לְעַפְעַפָּיו תְּנוּמָה. עַד כָּאן.

וְרַבֵּנוּ יוֹנָה בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (שַׁעַר שֵׁנִי) כָּתַב: וּמִן הַדְּבָרִים שֶׁאָדָם חַיָּב לִזְכֹּר בַּעֲבוּרָם יוֹם הַמָּוֶת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל וְלֹא תִּרְפֶּינָה יָדָיו בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְתִדַּד שְׁנָתוֹ מֵעֵינָיו לַעֲמֹל בַּתּוֹרָה, עַד כָּאן.

וְכָתַב עוֹד (שַׁעַר רְבִיעִי): כִּי יָשִׂים עָמָלוֹ בַּתּוֹרָה וְטָרְחוֹ בָהּ, וְאֲשֶׁר תִּדַּד שְׁנָתוֹ מֵעֵינָיו, יַעֲלֶה בִּמְקוֹם יְסוּרִין, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (סַנְהֶדְרִין צט:) כָּל הַגּוּפִים לְעָמָל יָלָדוּ, אַשְׁרֵי מִי שֶׁהַיְגִיעָה שֶׁלּוֹ בַּתּוֹרָה. עַד כָּאן. וְכָתַב עוֹד בְּפֵרוּשׁוֹ לְאָבוֹת (ב, טו): כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: אֵיךְ אִישׁ, כַּמָּה מַרְגָּלִיּוֹת מִדִּבְרֵי תּוֹרָה אַפְסִיד. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה אָנוּ, בַּל נִתֵּן שֵׁנָה לְעֵינֵינוּ, לְעַפְעֵפֵינוּ תְּנוּמָה.

וְהַסְּמַ"ג (ל"ת סה) כָּתַב בְּשֵׁם סֵפֶר הַתְּרוּמָה (סי' רמג), שֶׁמִּנְעָל שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כּוֹרְכִין אוֹתוֹ בְּדֹחַק וְקוֹשְׁרִין, וְאֵינָם חוֹלְצִין מִנְעָלֵיהֶם מֵרַגְלֵיהֶם אֶלָּא בְּלֵילֵי שַׁבָּת, לְפִי שֶׁלּוֹמְדִים בְּכָל הַלֵּילוֹת שֶׁל יְמֵי הַחֹל, וְשׁוֹכְבִים מְעַט בִּלְבוּשֵׁיהֶם וְכוּ'. עַד כָּאן. וְהוּבָא בְּבֵית יוֹסֵף (סי' שיז ד"ה וְכָתַב בְּסֵפֶר הַתְּרוּמָה), וּבְרַשָּׁ"י שַׁבָּת (קי"ב.) כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: דְּרַבָּנָן כְּשֶׁקּוֹשְׁרִים סְבִיב הָרַגְלַיִם, אֵין קוֹשְׁרִים בְּדֹחַק שֶׁפְּעָמִים שֶׁחוֹלְצוֹ כְּשֶׁהוּא קָשׁוּר וְנוֹעֲלוֹ כְּשֶׁהוּא קָשׁוּר. עַד כָּאן. וְעַיֵּן בְּאוֹרַח נֶאֱמָן (אוֹעֶרבַּאךְ חֵלֶק א סִימָן מו אוֹת ט).

גַּם הָרַ"ן (כְּתֻבּוֹת סא:) כָּתַב: תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַדָּרִים בְּעִירָם גַּם כֵּן מִשְׁתַּדְּלִים בְּעוֹנָתָם, כְּפִי מַה שֶּׁהֵם צְרִיכִים לְנַדֵּד שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם בְּעִנְיַן לִמּוּדָם וְלִטָּרֵחַ בּוֹ. וְכֵן הוּא בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (יו"ד סי' רמו): אֵין אָדָם לוֹמֵד רֹב חָכְמָתוֹ אֶלָּא בַּלַּיְלָה. עַד כָּאן.

וּבְשׁוּ"ת רַבֵּנוּ בְּצַלְאֵל אַשְׁכְּנַזִי לְבַעַל הַשִּׁטָּה מְקֻבֶּצֶת (סי' יד) מֵעִיד הַמְחַבֵּר עַל עַצְמוֹ, וְז"ל: כִּי עֵסֶק הַגְּמָרָא הִקְנַנִי מִנְּעוּרַי, וִימֵי הַנְּעוּרִים זָכוּ וַהֲווּ דְּרוּפְתָקְאֵי דְּאוֹרַיְתָא, כַּמָּה שָׁנוֹת עִוַּרְתִּי מֵעֵינַי, וְכַמָּה לֵילוֹת עַל עָמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה, לֹא נָתַתִּי שֵׁנָה לְעֵינַי וּלְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה, וְכַמָּה מַאֲכָלוֹת הִסְרַחְתִּי, שֶׁלֹּא אָכַלְתִּי אוֹתָם בְּעִתָּם עַל עֵסֶק הַגְּמָרָא, וְחֶלְבִּי וְדָמִי שַׁמְתִּי עַל הַתּוֹרָה. עַיֵּן שָׁם.

וְהגר"י טִיאָה וַייל אָמַר בְּהֶסְפֵּדוֹ עַל רַבּוֹ הַגָּאוֹן רַבִּי יְהוֹנָתָן אַיְיבְּשִׁיץ: יָדַעְתִּי נֶאֱמָנָה שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁשִּׁמַּשְׁתִּי אֶת רַבִּי בַּיְשִׁיבָה, לֹא שָׁכַב רַבִּי רֹב יָמָיו בַּמִּטָּה, זוּלַת שֶׁהָיָה יָשֵׁן וְנִרְדָּם מְעַט עַל כִּסְאוֹ. (רְאֵה בְּגִלְּיוֹן יְהוֹנָתָן עַמּוּד 232, וּבַהַקְדָּמָה לַסֵּפֶר יַעֲרוֹת דְּבַש).

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָחִי הַגְּרָ"א כּוֹתֵב בְּסִפְרוֹ מַעֲלוֹת הַתּוֹרָה: וּמִזֶּה נוּכַל לֵידַע כַּמָּה מִצְוֹת מְקֻיָּם אָדָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, אַל תִּתֵּן שֵׁנָה לְעֵינֶיךָ, אַל תֶּאֱהַב שֵׁנָה פֶּן תִּוָּרֵשׁ (מִשְׁלֵי כ, יג). וּבְפֵרוּשׁ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל (אָבוֹת ו, ה) כָּתַב: הַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּמִעוּט שֵׁנָה, דְּעַל יְדֵי רִבּוּי שֵׁנָה לֹא לְבַד שֶׁיַּפְסִיד הַזְּמַן, אֶלָּא גַּם יִתְיַשֵּׁן שִׂכְלוֹ וְיֹאבַד חֲרִיצוּתוֹ. עַד כָּאן.

וְהַגָּר"א בְּבֵאוּרוֹ לְשֻׁלְחָן עָרוּךְ (יו"ד סי' רמו ס"ק נא) כָּתַב, וְלֹא יִתֵּן שֵׁנָה לְעֵינָיו, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאָבוֹת, בְּמִעוּט שֵׁנָה, וּבַחֲגִיגָה (יד.) אֲשֶׁר קִמְּטוּ, אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּקַמְּטִין עַצְמָם עַל דִּבְרֵי תוֹרָה וְכוּ'. וּבְיוֹמָא (עז.) אָמְרוּ עַל הַפָּסוּק בְּתְהִלִּים (קכז, ב) שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת, אוֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים, כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא, אֵלּוּ נְשׁוֹתֵיהֶן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּנַדְּדִין שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְזוֹכוֹת לָעוֹלָם הַבָּא, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִשְׁלֵי (ו, י) מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת. עַד כָּאן. וְאַף דְּהַהִיא דְּיוֹמָא אַיְירֵי בִּנְשׁוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, פָּשׁוּט הוּא דְּהַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁמַּמְתִּינוֹת לְבַעְלֵיהֶן הַלּוֹמְדִים תּוֹרָה עַד שָׁעָה מְאֻחֶרֶת. וְעַיֵּן בְּרַשִׁ"י יוֹמָא שָׁם שֶׁכָּתַב, כְּלוֹמַר, כְּלוּם הֲגוּנִים הָאֻמּוֹת לִהְיוֹת הַחֲכָמִים מְסוּרִים בְּיָדָם, וְהָלֹא הַמִּקְרָא מְשַׁבֵּחַ שֶׁאַף נְשׁוֹתֵיהֶם מְנַדְּדוֹת שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶן. וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה בְּרַשִׁ"י בְּרָכוֹת (יז.), וְנָטָרָן לְגַבְרֵיהוּ, מַמְתִּינוֹת לְבַעְלֵיהֶן וְנוֹתְנוֹת לָהֶם רְשׁוּת לָלֶכֶת וְלִלְמֹד תּוֹרָה בְּעִיר אַחֶרֶת.

וּבְמַסֶּכֶת מַשֶּׁה (שַׁעַר הַשְּׁלִישִׁי) כָּתַב, הַלַּיְלָה הוּא זְמַן מוּכָן לִלְמֹד תּוֹרָה, לְפִי שֶׁפָּנוּי בָּהּ הָאָדָם יוֹתֵר מֵעָסָקָיו, וְעַל כֵּן אָמַר בְּפֶרֶק ג' דְּאָבוֹת, רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי וְהַמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. רְצוֹנוֹ לוֹמַר כִּי שְׁעוֹת הַלַּיְלָה וַהֲלִיכַת הַדֶּרֶךְ יְחִידִי הֵם לֹא יַעַצְרוּהוּ הָמוֹן הַמוֹנֵעַ מִלְּהִשְׁתַּדֵּל בְּתוֹרַת ה'. וְאָז כַּאֲשֶׁר בְּאֵלּוּ הַשָּׁעוֹת הַמְּבֹרָכוֹת וְהַמָּקוֹם לְהִתְבּוֹדֵד, יְפַנֶּה אָדָם שִׂכְלוֹ לְבַטֵּל וְלֹא יִשְׁתַּדֵּל בְּמַה שֶּׁרָאוּי לוֹ, הִנֵּה הוּא אָז מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, וְהוּא כִּי אָז יָשׁוּב בִּמְקוֹם סַכָּנָה, כִּי הַלַּיְלָה וְהַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָאָדָם הוֹלֵךְ בָּהּ יְחִידִי הֵם בְּחֶזְקַת סַכָּנָה, וְהוּא אָז בִּהְיוֹתוֹ יוֹשֵׁב בָּטֵל הוּא סִבַּת כָּל הַצָּרוֹת הַבָּאוֹת עָלָיו. לָזֶה רָאוּי לוֹ לְהִשְׁתַּדֵּל בְּמַה שֶּׁרָאוּי לְשִׂכְלוֹ וּלְהָסִיר הַדִּמְיוֹנוֹת הַבְּטֵלוֹת מֵעָלָיו, וְתָחוּל עָלָיו אָז הַהַשְׁגָּחָה הָאֱלֹהִית וְכוּ'. וּמָצִינוּ אֵצֶל דָּוִד הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה קָם בַּחֲצוֹת לַיְלָה וְלוֹמֵד, וְכָל יִשְׂרָאֵל שׁוֹמְעִים אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אָנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וּמֹהַר"ח פַּלָּאגִ'י בְּכַף הַחַיִּים (סי' ב' אות ח') כָּתַב: צָרִיךְ לְיַזְהֵר בְּלִמּוּד הַלַּיְלָה יוֹתֵר מִבַּיּוֹם, דְּלֹא אִבְּרֵי לַיְלָה אֶלָּא לְגַרְסָא. וְאִם יֵשׁ לוֹ חֹק קָבוּעַ לִלְמֹד בַּיּוֹם וְהָיָה טָרוּד, יַשְׁלִימֶנּוּ בַּלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (סי' רלח). וְכָתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם, יַשְׁלִימֶנּוּ בַּלַּיְלָה, דְּהָוֵי נֶדֶר. וּלְכָךְ יַתְנֶה תְּחִלָּה שֶׁלֹּא יִהְיֶה עָלָיו בְּנֶדֶר.

וְהָרַב רֵאשִׁית חָכְמָה כָּתַב, דְּאָמְרוּ בַּגְּמָרָא יְזִיף בִּימָמָא וּפָרַע בְּלֵילְיָא, צָרִיךְ לְיַזְהֵר שֶׁלֹּא יְאַחֵר הַפֵּרָעוֹן, דְּאִם יְתְאַחֵר מִלְּפָרְעֵי יִכְבַּד עָלָיו הַחוֹב, וְלָכֵן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ גָּדַל פר"ע בַּיָּמִים שֶׁהָיָה לוֹ טִרְדָּא.

וְעוֹד כָּתַב שָׁם (בְּכַף הַחַיִּים פַּלְאגִ'י סִי' ג' אוֹת יא): כַּאֲשֶׁר יִסְתַּכֵּל אָדָם שֶׁאַחַר מִיתָתוֹ עֵינָיו סְתוּמוֹת מִלְּרְאוֹת, כַּמָּה יִהְיֶה תּוֹהֶה אָז עַל הָרְאשׁוֹנוֹת, לוֹמַר בְּעוֹד עֵינָיו פְּתוּחוֹת לָמָּה לֹא הִסְתַּכַּלְתִּי בָּהֶם בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה לְנַדֵּד שֵׁנָה מֵעֵינַי, לָכֵן בְּעוֹד רוּחַ חַיִּים בְּקִרְבּוֹ, יִתְרַחֵק מֵהַמִּיתָה וְיִדְבַּק בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא עֵץ הַחַיִּים. עַד שֶׁאָמְרוּ בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (פָּרָשַׁת נְשֹׂא דַּף קכז) כַּד אִסְתַּכַּל דָּוִד מַלְכָּא בְּאינּוּן דִּינִין דְּבַר נָשׁ כַּד אִסְתַּלַּק מֵהַאי עָלְמָא, אַקְדִּים בָּרְכֵי נַפְשִׁי אֶת ה' עַד דְּלָא תִּיפּוֹק מֵעָלְמָא. (רֵאשִׁית חָכְמָה קעו.).

וְכָתַב עוֹד (שָׁם סִי' ג' אוֹת יג): מִי שֶׁקָּם בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, אִיקְרֵי חַבְרִיהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהוּא בִּכְלַל אַחִים וְרֵעִים שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי (תְּהִלִּים קכב, ח). וְנִכְתַּב בְּסֵפֶר הַזִּכָּרוֹן. וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ דִּינִין וּמְאֵרִיהוֹן דְּדִינָא בָּעוֹלָם, הוּא עוֹלֶה בְּכָל הַשְּׁעָרִים וְלֵית דְּאִיתְמְסַר בְּיָדוֹי. זַכָּאָה חֻלְקֵיהוֹן דְּצַדִּיקַיָּא דְּמִשְׁתַּדְּלִין בְּאוֹרַיְתָא, וְכָל שֶׁכֵּן בְּזִמְנָא דְּמַלְכָּא תָּאִיב עַל מִלֵּי דְּאוֹרַיְתָא, וּמָאן דְּאִתְעַסַּק בְּאוֹרַיְתָא נוֹתֵן כֹּחַ לַשְּׁכִינָה, וּמָאן דְּלָא אִתְעַסַּק בְּאוֹרַיְתָא מַחֲלִישׁ חֵילָא דִּלְעֵילָא, כֵּן אִיתָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (פר' וַיִּקְרָא דַּף כב עַמּוּד א').

וּבְאֵר הָרַב רֵאשִׁית חָכְמָה (דַּף קעט) דְּמִי שֶׁאֵינוֹ קָם בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, אֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ לָתֵת כֹּחַ הִתְעוֹרְרוּת לַשְּׁכִינָה, וּמַתִּישׁ כֹּחַ עֶלְיוֹן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (פר' וַיִּשְׁלַח דַּף קעד) עַל הַפָּסוּק הִתְרַפִּיתָ בְּיוֹם צָרָה צַר כֹּחֶכָה (מִשְׁלֵי כד, י), דְּעַל הַמִּתְרַפֶּה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נֶאֱמַר, דְּצַר כֹּחַ הַשְּׁכִינָה, כִּי בְּלִי סָפֵק עַל יְדֵי שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה נוֹתֵן כֹּחַ לַשְּׁכִינָה. וְהַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ שֶׁהַמִּתְרַפֶּה מִדִּבְרֵי תוֹרָה צַר כֹּחַ שֶׁל מַעְלָה הוּא, דְּכְיוָן דְּס"מ יָבוֹא לְקַטְרֵג עָלָיו, הַשְּׁכִינָה אֵין לָהּ פָּנִים שֶׁל סַנֵּיגוֹרְיָא לְהָשִׁיב בַּעֲדוֹ, דְּעוֹמֶדֶת בְּדִלַּחַק וּבְצַעַר, וְהַכֹּחַ שֶׁלָּהּ מִצְטַמְצֵם וְאֵינָהּ נוֹתֶנֶת כֹּחָהּ לַתַּחְתּוֹנִים כָּרָאוּי, דְּהֵם בְּנֵי הָאֱמָה הַיִּשְׂרְאֵלִית. עַד כָּאן. וְעוֹד כָּתַב בְּסִפְרוֹ צַוָּאָה מֵחַיִּים (אוֹת יב): וּמֵעִיד אֲנִי עָלַי שָׁמַיִם וָאָרֶץ, כִּי מִיּוֹם דַּעְתִּי עַד יוֹם הֱיוֹתִי בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה, הָיִיתִי שׁוֹקֵד עַל לְמוּדִי בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, בִּלְתִּי שׁוּם בְּטוּל כְּלָל, כִּי לֹא הָיִיתִי מִתְעַסֵּק בְּשׁוּם עִנְיָן מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם כְּלָל. וְעַיִן שָׁם בְּחֹמֶר עָוֹן בְּטוּל תּוֹרָה.

וּבְפֶלֶא יוֹעֵץ (עֶרֶךְ שֵׁנָה) כָּתַב: אֲבָל לֹא יְגֻרֶה אָדָם אֶת עַצְמוֹ בְּשֵׁנָה, וְאַף אִם חֶבְלֵי שֵׁנָה נוֹפְלִים עָלָיו, יִדְחֹק עַצְמוֹ וְיַעֲמֹד וְיָפִיג עַל הָרִצְפָּה וְיִרְחַץ פָּנָיו עַד אֲשֶׁר יַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּמִעוּט שֵׁנָה, כִּי הַהֶרְגֵּל נַעֲשֶׂה טֶבַע. [שֶׁהַרְמַב"ם דִּבֵּר מִצַּד הַטֶּבַע, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב וְלֹא יָשֵׁן בַּיּוֹם, וְלֹא כָּתַב כִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא אָסוּר, וְכֵן כָּתַב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי מְנַחֵם מִפָּאלוֹנִיקִי, בְּשֵׁם הָרַב יִצְחָק יְרַנֵּן, שֶׁהָרַמְבַּ"ם אִיירִי מִצַּד הַטֶּבַע]. וְיִדְמֶה כְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַרְוִיחַ אֶלֶף אַלְפֵּי דִינְרֵי זָהָב, שֶׁאֵינוֹ תָּאֵב לִישֹׁן יָמִים וְלֵילוֹת, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְלַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵנוּ, כִּי יָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְיָבוֹאוּ יָמִים שֶׁאֵין בָּהֶם

חֵפֶץ, בַּמֻּתָּים חָפְשִׁי, וְיָנוּם טוּבָא, וְכָל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ הָאִישׁ יַעֲשֶׂה, רַק רֵאשִׁיתוֹ מִצְעָר וְכָל הַהַתְחָלוֹת קָשׁוֹת עַד אֲשֶׁר יַרְגִּיל, וּלְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא.

וְעוֹד מִבֹּאר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (פר' אַחֲרֵי דף סח), דְּמִי שֶׁקָּם בַּחֲצוֹת לַיְלָה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, מְקַיֵּם מִצְוַת וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ. וְאָמְרוּ שָׁם, מֵרַחֲמוּתָא דְּבָעֵי בַּר נָשׁ דְּיִרַחֲם לְקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הוּא לְמֵיקָם בְּכָל לֵילְיָא לְאִשְׁתַּדְּלָא בְּפָלְחָנָא עַד דְּיִתְעַר צַפְרָא.

וְכָתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה (בְּרֵישׁ סֵפֶר הַיִּרְאָה) שֶׁיִּתֵּן אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלִבּוֹ שֶׁהֵיטֵב עִמּוֹ לְהַחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים, כִּי כַּמָּה שָׂכְבוּ עַל מִטָּתָם וְלֹא קָמוּ ר"ל.

וְהָרַב רֵאשִׁית חָכְמָה (דַּף קעז) כָּתַב, דְּהַקָּם בַּחֲצוֹת לַיְלָה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה צָרִיךְ שֶׁיְּהֵיֶה לְאַהֲבַת ה' דָּוְקָא, וְלֹא לְשׁוּם פְּנִיָּה, לִזְכוֹת לְמַעֲלוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ בּוֹ. וְכַמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת דְּזוֹכֶה מִי שֶׁקָּם בַּחֲצוֹת לַיְלָה, עָלַיִת עַל כֻּלָּנָה שֶׁעוֹשִׂים לוֹ בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, הַדָּא הוּא דִּכְתִיב וְלֹא אָמַר אֱיֶה אֱלוֹהַּ עוֹשַׂי נוֹתֵן זְמִירוֹת בַּלַּיְלָה (אִיּוֹב לה). וְעוֹד הֵן בָּהּ דְּזוֹכֶה לְמַלְכוּת הוּא וּבָנָיו אַחֲרָיו, דְּעַל דָּא יָרִית דָּוִד מַלְכוּתָא וּבְנוֹי לְעָלְמִין לְדָרֵי דָּרִין. (כְּפִי הַחַיִּים שָׁם).

וּמְסֻפָּר עַל הָרַב מִטְשֶׁעבִּין זַצַ"ל, שֶׁהָיָה נוֹהֵג לִבְחֹן יְלָדִים בְּכָל שַׁבָּת עַל מַה שֶּׁלָּמְדוּ בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ. וּבְאַחַת הַשַּׁבָּתוֹת הִתְדַּפֵּק עַל דֶּלֶת בֵּיתוֹ אַחַד הַיְלָדִים, וְכַאֲשֶׁר הַדֶּלֶת לֹא נִפְתְּחָה הִקִּישׁ עוֹד וְעוֹד עַד שֶׁהַנָּאוֹן מִטְשֶׁעבִּין קָם מִמִּטָּתוֹ וּפָתַח לוֹ הַדֶּלֶת, וְהֵעִיר לוֹ בְּנַחַת, בְּנִי אִם מַקִּישִׁים פַּעַם וּפַעֲמַיִם וְלֹא פּוֹתְחִים, צָרִיךְ לַחֲשֹׁב אוּלַי בַּעַל הַבַּיִת עָלָה עַל יְצוּעוֹ לָנוּחַ. הִקְשָׁה הַיֶּלֶד בְּתָמִימוּת, מַה, הָרַב יָשֵׁן בְּשַׁבָּת?! וְהֵעִיד הָרַב מִטְשֶׁעבִּין כִּי מֵאָז כְּבָר לֹא יָשַׁן עוֹד בִּימֵי הַשַּׁבָּת. (סֵפֶר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ).

וְכָתַב מָרָן הַחִיד"א בְּמַחֲזִיק בְּרָכָה (אֹרַח חַיִּים סִימָן רצ סק"ד) בְּשֵׁם הָאֲרי"י זַ"ל, שֶׁהָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּמְחַדֵּשׁ בָּהּ אֵיזֶה חִדּוּשׁ, מְעַטְּרִים לְאָבִיו בָּעוֹלָם הַבָּא, וְלָכֵן נִסְמְכוּ ב' צִוּוּיִים אֵלּוּ זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, וְכֵן אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ. וְעַל כֵּן הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים יַאֲזְרוּ חַיִל לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְכוּ'. עַיֵּן שָׁם. וְכֵן הֵבִיא עוֹד בְּנַחַל קְדוּמִים בְּשֵׁם רַבֵּנוּ הָאֲרי"י זַ"ל, וְעַל פִּי הַמְּבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ. וְהוּבְאוּ דְּבָרָיו בְּשוּ"ת יַבִּיעַ אוֹמֶר ח"ב (חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים סימן יח סק"ה).

וְשָׁם הֵבִיא דִּבְרֵי הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בְּחֵלֶק ג' (פָּרָשַׁת שְׁלַח לְךָ דַּף קעד.) זַכָּאָה חֶלְקָהוֹן דְּכָל אִינּוּן דְּמִשְׁתַּדְּלִין בְּאוֹרַיְתָא בְּיוֹמָא דְּשַׁבָּתָא מִשְּׁאָר יוֹמִין. וְכָתַב בְּנִיצוֹצֵי אוֹרוֹת, שֶׁמִּכָּאן נִרְאֶה שֶׁאַף לְתַלְמִיד חָכָם הַלִּמּוּד בְּשַׁבָּת מֻכְרָח, בּוֹ יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב הַלִּמּוּד מֵהַחֹל. עַד כָּאן.

וּכְבָר נוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב בְּבֶן אִישׁ חַי (בְּהַקְדָּמָה לְפָרָשַׁת שְׁמוֹת, שָׁנָה ב'), שֶׁהַלִּמּוּד בְּשַׁבָּת חָשׁוּב פִּי אֶלֶף מִלִּמּוּד תּוֹרָה בִּימֵי הַחֹל.

גַּם בְּלֶקֶט יִשָּׁר (אַרְח חַיִּים דַּף 118) כָּתַב, שֶׁטּוֹב שֶׁיִּלְמַד בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְשָׁמָה יְתֵרָה, וַאֲפִלּוּ עַם הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרֹא בַּסֵּפֶר, מִכָּל מָקוֹם טוֹב הוּא שֶׁיִּרְאֶה בַּסֵּפֶר. מִשּׁוּם דִּבְאוֹתָהּ שָׁעָה לֹא חָטָא, וְגַם הַמַּחֲשָׁבָה מִצְטָרֶפֶת לְמַעֲשֶׂה, וְכֵן מָצָאתִי בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְאָמַר רָבָא לִיגְמַר אִינִישׁ אַף עַל גַּב דְּמַשְׁכַּח, לִגְרֹס אִינִישׁ אַף עַל גַּב דְּלָא יָדַע מַאי קָאָמַר, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה, וְלֹא כָּתַב טָחֲנָה נַפְשִׁי. עַד כָּאן.

וּמִי שֶׁמּוֹצִיא מִפִּיו אֶת הַחִדּוּשׁ בְּשַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁחִדְּשׁוֹ בְּיוֹם חֹל, אִי חָשִׁיב כְּמְחַדֵּשׁ בְּשַׁבָּת, רְאֵה מַה שֶּׁכָּתַב בָּזֶה בְּשוּ"ת תּוֹרָה לִשְׁמָהּ (סִימָן צח).

וְכָתַב בְּיִסּוֹד וְשֹׁרֶשׁ הָעֲבוֹדָה (שַׁעַר הַכּוֹלֵל הט"ו), דְּגַם בְּחוֹתְנוֹ שֶׁל אָדָם יֵשׁ לוֹ עֶלְיָה בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן בִּשְׁבִיל לִמּוּד תּוֹרָה שֶׁל חָתָנוֹ, כַּמְבֹאָר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (פָּרָשַׁת נָשֹׂא) בָּזֶה הַלְּשׁוֹן: תָּא חֲזֵי, יוֹמָא דֵּין בְּגִינֵךְ אִתְעַטְּרוּ חֲמִשָּׁה כְּתָרִין לְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר חֲמוֹתֵךְ. וְהַיְנוּ, דְּאֵלְיָהוּ אָמַר לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, בּוֹא וּרְאֵה הַיּוֹם הַזֶּה בְּגָלְגָּלְךָ נִתְעַטְּרוּ חֲמִשָּׁה כְּתָרִים לְרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר חוֹתָנְךָ.

וּרְאֵה עוֹד בְּשֶׁבַח לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּשַׁבָּתוֹת בְּבֶן אִישׁ חַי (שָׁנָה ב' פָּרָשַׁת שְׁמוֹת), וּבְפֶלֶא יוֹעֵץ (עֶרֶךְ שַׁבָּת), וּבְלֵב אֱלִיָּהוּ חֵלֶק א' (בְּמַעֲשִׂים וְהַנְהָגוֹת עמ' פו). וּבְבִנְיַן עוֹלָם (פרק טז), וּבְסֵפֶר חֹסֶן יְהוֹשָׁעַ.

פרק ד - למוד תורה בישוב הדעת ובלא עסק בדברים אחרים

וְהִנֵּה אֶחָד מִמ"ח דְּבָרִים שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנֵית בָּהֶם הוּא יִשּׁוּב הַדַּעַת כַּמְבֹאָר בְּפִרְקֵי אָבוֹת (פֶּרֶק ו' מִשְׁנָה ה'). וּפֵרְשׁוּ שָׁם, שֶׁיִּהְיֶה מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ וְלֹא מְבֹהָל בִּדְבָרָיו. וְאָמְרוּ בַּגְּמָרָא עֲרוּבִין (סה.) אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הִלְכְתָא בַּעְיָא צְלוּתָא כְּיוֹמָא דְּאַסְתָּנָא. אָמַר אַבַּיֵּי אִי אָמְרָה לִי אֵם קְרִיב כַּתְחָא לֹא תְנַאי. (אֲפִלּוּ צִוּוּי שֶׁל עֲבוֹדָה קַלָּה הָיְתָה מְבַטֶּלֶת אוֹתִי. רַשִּׁ"י). אָמַר רָבָא, אִי קָרְצָתָן כְּנָה לֹא תְנַאי, מֹר בְּרֵיהּ דְּרַבִינָא עַבְדֵיהּ לֵיהּ אֲמִיהּ ז' מָנֵי לְז' יָמֵי.

וְעַיֵּן בְּתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל (מַסֶּכֶת אָבוֹת), שֶׁכָּתַב כַּמָּה עֲצוֹת חֲשׁוּבוֹת לְהַצְלָחָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, לְלָמֹד בְּקוֹל רָם וְכוּ', עַיֵּן שָׁם.

וּבְמִדְרַשׁ רַבָּה (וַיִּקְרָא כא אוֹת ח') אָמְרוּ עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁהָלְכוּ לִלְמֹד תּוֹרָה אֵצֶל רַבִּי עֲקִיבָא בִּבְנֵי בְּרַק, וְשָׁהוּ שָׁם י"ג שָׁנָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן הָיָה מְשַׁלֵּחַ וְיָדַע מַה בְּגוֹ בֵּיתֵיהּ. רַבִּי חֲנִינָא לְא הָוָה שָׁלַח וְיָדַע מַה בְּגוֹ בֵּיתֵיהּ. שָׁלְחָה לֵיהּ אִשְׁתּוֹ וְאָמְרָה לוֹ בִּתְךָ בָּגְרָה בֹּא וְהַשִּׂיאָהּ. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נָסַע וְכוּ'. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא בִּפְרִקֵי כַּלָּה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּת בּוֹגֶרֶת יֵלֵךְ וְיַשִּׂיאָהּ יָדַע מַהוּ אוֹמֵר. קָא נָסִיב רְשׁוּתָא וְאָזִיל. עַיֵּן שָׁם.

חֲזִינָן עַד כַּמָּה חֲכָמִים הִקְפִּידוּ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה לָהֶם הַפָּרָעָה בְּלִמּוּד, דְּקָאָמַר אַבַּיֵי דַּאֲפִלּוּ אִם אִמּוֹ תְּצַוֶּה אוֹתוֹ דָּבָר קָטָן, כְּבָר יַפְרִיעַ לוֹ בְּלִמּוּדוֹ. וְכֵן ר' חֲנִינָא לֹא רָצָה לָדַעַת מַה קּוֹרֶה בְּבֵיתוֹ י"ג שָׁנָה. וְכָל זֶה מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת, וְיֵשׁ לְהִמָּנַע מִכָּל מַפְרִיעִים. וְאַף שֶׁרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי יָדַע מַה קּוֹרֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, זֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁלְּפִי דַּרְגָּתוֹ הַדָּבָר לֹא הִפְרִיעַ לוֹ בְּרִכּוּז לִמּוּד הַתּוֹרָה. אֲבָל כָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ לִמְדֹּד לְפִי כֹּחוֹ, וְאִם הַדָּבָר עָלוּל לְהַפְרִיעַ לוֹ בְּרִכּוּז בַּלִּמּוּד, יֵשׁ לוֹ לְהִתְנַתֵּק מֵהַכֹּל כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ יִשּׁוּב דַּעַת לַלִּמּוּד. כִּי אִם אֵינוֹ מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִין עֹמֶק הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַנָּצִי"ב בְּמִכְתָּבוֹ לְמַחֲזִיקֵי הַדָּת, בְּשׁוּ"ת "מֵשִׁיב דָּבָר" (ח"א סי' מד) וְז"ל: בַּאֲשֶׁר זוֹ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁאֵין עֶמְלָהּ וְתַכְלִיתָהּ מִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּמִי שֶׁמַּפְנֶה כָּל רֹאשׁוֹ בָּהּ, וְנֶפֶשׁ עָמֵל עֲמָלָה לוֹ, וּמְסִיעוֹ לִזְכוֹת בָּהּ, וְאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת גָּדוֹל בַּתּוֹרָה שָׁעָה שֶׁעוֹסֵק בִּדְבָרִים אֲחֵרִים, וְכָל גְּדוֹלֵי תּוֹרָה שֶׁהֵמָּה גַּם חֲכָמִים בְּלִמּוּדֵי חֹל, אֵינָם אֶלָּא שֶׁנִּתְעַסְּקוּ בְּלִמּוּדֵי חֹל קֹדֶם שֶׁשָּׁקְעוּ רֹאשָׁם בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, אוֹ אַחֲרֵי, שֶׁכְּבָר נִתְגַּדְּלוּ מְאֹד בַּתּוֹרָה, אֲבָל בְּיַחַד אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ לְתַכְלִית הַלִּמּוּד. עַד כָּאן. וּבְשׁוּ"ת שַׁעֲרֵי רַחֲמִים פַּרְנָקוֹ (חֵלֶק ב' יו"ד סִימָן כג) הֵבִיא דִּבְרֵי הָרַב זֶרַע אֱמֶת (סִימָן קז) שֶׁצָּרִיךְ לִלְמֹד שִׁפַּת לַעַ"ז הֶיוֹת וְנִמְצָאִים בֵּין הָאֻמּוֹת. וְהָרַב שַׁעֲרֵי רַחֲמִים חָלַק עָלָיו, דְּדָוְקָא שִׁפַּת לַעַ"ז שֶׁל אוֹתָהּ מְדִינָה, מִשּׁוּם שֶׁסִּפְרֵיהֶם הֶבֶל וּטְמֵאִים הֵם, וְסִיֵּם שָׁם שֶׁהָעִקָּר הוּא שֶׁרֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ יִהְיֶה אַךְ וְרַק בַּתּוֹרָה. עַיֵּן שָׁם.

וְאֶחָד מִבַּעֲלֵי הַמּוּסָר כָּתַב, דְּמַגִּיעִים לְמַדְרֵגָה זוֹ עַל פִּי הַמְבֹאָר בִּכְתֻבּוֹת (סב:) בְּעֶבְדָּא דְּרַבִּי חֲנַנְיָא בַּר חֲנִילַאי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, דְּרַבִּי חֲנִינָא הֲוָא קָאָזִיל לְבֵי רַב בְּשִׁלְהֵי הִלּוּלֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי אִיעַכֵּב לִי עַד צָאתִי בַּהֲדָךְ, לָא אִיעַכְּבָא לֵיהּ. וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י דְּשִׁלְהֵי הִלּוּלֵיהּ בְּסוֹף יְמֵי חֻפָּתוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי אָמַר לֵיהּ הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁיִּכְלוּ יְמֵי חֻפָּתִי וְאֵלֵךְ עִמְּךָ לְבֵי רַב. לֹא אִיעַכֵּב לֵיהּ, אָזִיל יָתִיב תְּרֵיסָרֵי שְׁנֵי בְּבֵי רַב, עַד דְּאָתֵי אִשְׁתַּנּוּ שְׁבִילֵי דְּמָתָא וְלֹא יָדַע לְמֵיזַל לְבֵיתֵיהּ וְכוּ'. חֲזִיתֵיהּ, סוּ לִבֵּהּ פָּרַח רוּחֵהּ. אָמַר לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲנִיָּה זוֹ זֶה שְׂכָרָהּ, בָּעָא רַחֲמֵי עָלֵהּ וְחָיָה. עַיֵּן שָׁם, וְלִכְאוֹרָה לָמָּה הֻזְכַּר פְּרָט זֶה שֶׁרַבִּי שִׁמְעוֹן בִּקֵּשׁ לְהַמְתִּין עַד שֶׁיִּגְמֹר יְמֵי חֻפָּתוֹ. אֶלָּא הַבֵּיאוּר הוּא עַל פִּי הַמְבֹאָר בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת (פ"א אות לו) מְעָוֹת לֹא יוּכַל לְתִקֵּן וְכוּ', מִשֶּׁאָדָם מְעַוֵּת עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה אֵינוֹ יָכוֹל לְתַקֵּן. וּמִשֶּׁאָדָם מְחַסֵּר עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה אֵינוֹ יָכוֹל לְהַמְנוֹת, כִּי הָא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְר"א הֲווּ תָּנְיֵין כַּחֲדָא וְנָסַב לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה אִנְתְּתֵיהּ, וּקְדַמֵּיהּ ר"א ז' יָמִים דְּמִשְׁתֵּיתָא, וְעָבַר כַּמָּה שָׁנִים דְּיָמְטֵי בֵּיהּ וְלֹא מָטָא בֵּיהּ, הֲוֵי וְחִסָּרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת. עַד כָּאן. וְהַיְנוּ שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל אַחַר כָּךְ לְהַשִּׂיגוֹ, וְלָכֵן רַבִּי חֲנִינָא לֹא רָצָה לְהִתְעַכֵּב בִּשְׁבִיל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי.

וְלִכְאוֹרָה מַה בְּכָךְ שֶׁיִּתְעַכֵּב, הֲרֵי חֲבֵרוֹ הַגָּדוֹל בַּתּוֹרָה נוֹשֵׂא אִשָּׁה וּמִצְוָה לְשַׂמְּחוֹ, וַהֲלֹא הָיָה בְּסוֹף יְמֵי חֻפָּתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם. וְעִם כָּל זֶה רַבִּי חֲנִינָא הִזְדָּרֵז שֶׁלֹּא יִטָּרֵד מִלִּמּוּדוֹ, וְשֶׁלֹּא יַגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁל מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לְתַקֵּן. וְהֵבִיאוּ מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם בְּמוֹרֶה נְבוֹכִים (חֵלֶק ג' פֶּרֶק חֲמִשִּׁים וְאֶחָד) שֶׁכָּתַב: מִכָּאן אַתָּחִיל לְהִישָּׁרֵד אֶל תְּכוּנוֹת הַהֶרְגֵּל וְהַלִּמּוּד עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְזֹאת הַתַּכְלִית הַגְּדוֹלָה, תְּחִלַּת מַה שֶּׁהִתְחִיל לַעֲשׂוֹת שֶׁתִּפָּנֶה מַחְשְׁבוֹתֶיךָ מִכָּל דָּבָר כְּשֶׁתִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְתִתְפַּלֵּל, וְלֹא יַסְפִּיק לְךָ מִן הַכַּוָּנָה בְּקְרִיאַת שְׁמַע בְּפָסוּק רִאשׁוֹן וּבַתְּפִלָּה בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, וּכְשֶׁתַּרְגִּיל עַל זֶה וְיִתְחַזֵּק בְּיָדְךָ שָׁנִים רַבּוֹת, תַּתְחִיל אַחַר כָּךְ כָּל אֲשֶׁר תִּקְרָא בַּתּוֹרָה וְתִשְׁמָעֶנָּה שֶׁתִּשִּׂים כָּל לִבְּךָ וְכָל מַחְשְׁבוֹתֶיךָ לְהָבִין מַה שֶּׁתִּשְׁמַע אוֹ מַה שֶּׁתִּקְרָא, וּכְשֶׁיִּתְחַזֵּק זֶה בְּיָדְךָ גַּם כֵּן זְמַן אַחֵר, תַּרְגִּיל עַצְמְךָ לִהְיוֹת מַחְשְׁבוֹתֶיךָ לְעוֹלָם פְּנוּיָה מִכָּל מַה שֶּׁתִּקְרָאֵהוּ מִשְּׁאָר דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים עַד הַבְּרָכוֹת כֻּלָּם, תְּכַוֵּן בָּהֶם מַה שֶּׁתֶּהְגֶּה בּוֹ וְכוּ', וְתִהְיֶה מַחְשְׁבוֹתֶיךָ בָּהֶם בְּעֵת שֶׁתַּעֲשֶׂה נְקִיָּה מִן הַמַּחֲשָׁבָה מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְכוּ', זֹאת הַתַּכְלִית אֲצִלִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ מִי שֶׁיִּכִּין עַצְמוֹ לָזֶה מֵאַנְשֵׁי הַחָכְמָה בְּזֶה הַדֶּרֶךְ מִן הַהֶרְגֵּל. עַד כָּאן.

וּבַגְּמָרָא יוֹמָא (לה:) מְסֻפָּר עַל הִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ כֶּסֶף לְהִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְעָלָה לַגַּג וְשָׁמַע דִּבְרֵי תוֹרָה דֶּרֶךְ הָאֲרֻבָּה, עַד שֶׁשָּׁאַל שְׁמַעְיָה אֶת אַבְטַלְיוֹן, אַבְטַלְיוֹן אָחִי, מִפְּנֵי מָה בְּכָל יוֹם הַבַּיִת מֵאִיר וְהַיּוֹם אָפֵל. וְלִכְאוֹרָה לְמָה לֹא הִסְתַּכֵּל לְכָאן וּלְכָאן וְיִרְאֶה סִבַּת הַדָּבָר שֶׁאֵין הַבַּיִת מֵאִיר. וְחָזִינָן, שֶׁלְּמִדּוּ בְּלֹא לְהִסְתַּכֵּל אָנָה וָאָנָה, וְהָיוּ שְׁקוּעִים בְּסִפְרֵיהֶם בְּלֹא שֶׁשָּׂמוּ לִבָּם לְסוֹבֵב אוֹתָם.

וּבְסֵפֶר מַרְגָּנִיתָא טָבָא (אות כו) כָּתַב: שֶׁלֹּא לְהִסְתַּכֵּל לַחוּץ בְּאֶמְצַע הַלִּמּוּד, אֶלָּא רַק בְּמַה שֶּׁלּוֹמֵד. עַד כָּאן. וְכֵן כָּתַב בְּאוֹר הָרַשַׁ"ז (וַיִּקְרָא, מַאֲמַר שעט): טוֹב לִגְדֹּר שֶׁלֹּא לְהַבִּיט אָנָה וָאָנָה בְּעֵת הַלִּמּוּד. וּבֶאֱמֶת דָּבָר זֶה נָכוֹן הוּא, שֶׁהֲרֵי הוּבָא דָּבָר דּוֹמֶה לָזֶה בְּשַׁבָּת (י.) שֶׁעַל הַדַּיָּנִים לְהִתְעַטֵּף בִּשְׁעַת הַדִּין. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, שֶׁזֶּה מֵחֲמַת שֶׁלֹּא יִפְנוּ אָנָה וָאָנָה.

וְעוֹד כָּתַב שָׁם (דַּף יח) בְּשֵׁם רַבֵּנוּ יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר בְּסֵפֶר אוֹר יִשְׂרָאֵל (דַּף לא), שֶׁכָּל מִצְוָה אוֹ עֲבֵרָה שֶׁיּוֹתֵר קַל לְקַיְמָן, הֵם מֵהֶחָמוּרוֹת, כְּגוֹן בְּטוּל תּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁפָּנוּי מֵעֲסָקָיו. עַיֵּן שָׁם. וְהוּבָא בְּשוּ"ת וְשָׁנַנְתָּם (עמ' שנה). וְשָׁם הֵבִיא עַל הַגְּרָ"א שֶׁפַּעַם בְּאֶמְצַע הַלִּמּוּד רָאָה אֶת אֶחָד מִתַּלְמִידָיו שֶׁמִּלְמֵל בְּרָכָה, לִשְׁאֵלָתוֹ הֵשִׁיב הַתַּלְמִיד כִּי שָׁמַע רְעָמִים חֲזָקִים וְלָכֵן בֵּרַךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ וְכוּ'. אָמַר לוֹ הַגְּרָ"א כְּשֶׁלּוֹמְדִים צְרִיכִים לְהִתְרַכֵּז עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ אֶת הָרְעָמִים. וְכָתַב בְּסֵפֶר עֶבֶד הַמֶּלֶךְ (דַּף ט) שֶׁבְּנוֹסָף לַעָוֹן בְּטוּל תּוֹרָה יֵשׁ עוֹד מִצְוָה לִלְמֹד בְּאֵימָה וְיִרְאָה, וְשֶׁיִּהְיֶה כֻּלּוֹ מְרֻכָּז וְשָׁקוּעַ כֻּלּוֹ בַּלִּמּוּד, בְּלִי שִׂימַת לֵב לַדְּבָרִים שֶׁמִּסְבִּיבוֹ, כְּמוֹ סוֹחֵר בִּשְׁעַת הַשּׁוּק שֶׁהַכֹּל עוֹמְדִים מִסְּבִיבוֹ לִקְנוֹת, וְהוּא שָׁקוּעַ כֻּלּוֹ בְּמִסְחָרוֹ. עַיֵּן

שָׁם. וּמְסֻפָּר עַל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה הַגָּאוֹן רַבֵּנוּ עֻזִּרָא עָטִיָּה זַצַ"ל, שֶׁמֵּרֹב רְכוּזוֹ בַּלִּמּוּד גַּם בְּלֶכְתּוֹ בַּדֶּרֶךְ הָיָה עֲדַיִן אָחוּז שַׁרְעַפִּים בְּלִמּוּד הַסּוּגְיוֹת, וְהָיָה צוֹעֵד בָּרְחוֹב גַּם בְּעֵת הַגְּשָׁמִים הָעַזִּים, וְלֹא שָׂם לִבּוֹ לְכָךְ שֶׁיָּכַל לָלֶכֶת בְּצִדֵּי הַדְּרָכִים תַּחַת הַגַּגּוֹת שֶׁהָיוּ בְּצִדֵּי הַדֶּרֶךְ. וְאֵרַע פַּעַם שֶׁמֵּרֹב רְכוּזוֹ הָלַךְ בְּטָעוּת לְכִוּוּן הַכְּפָר הָעוֹלִין סִילוּוָאן, וּבֶרֶגַע הָאַחֲרוֹן רָאָהוּ אֶחָד מִמַּכָּרָיו וְהֶחְזִיר אוֹתוֹ לְכִיוּן בֵּיתוֹ. וְכַאֲשֶׁר הָיָה שָׂם לֵב שֶׁעָבַר אֶת בֵּיתוֹ הָיָה חוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו לְהַגִּיעַ לְבֵיתוֹ, וְשׁוּב הָיָה מַמְשִׁיךְ וְעוֹקֵף אֶת בֵּיתוֹ מֵרֹב כֹּחַ רְכוּזוֹ בַּתּוֹרָה.

וְעֻצָּה טוֹבָה, שֶׁקֹּדֶם הַלִּמּוּד יִסַּיֵּם אָדָם אֶת כָּל עֲסָקָיו, וְאַף יֵלֵךְ לִצָּרְכָיו בְּבֵיהכ"ס, כְּדֵי שֶׁבְּאֶמְצַע הַלִּמּוּד לֹא תִּהְיֶה לוֹ שׁוּם הַפְרָעָה וְהַפְסָקָה, וְיוּכַל לִלְמֹד בְּרִכּוּז כְּדָבְעֵי.

וְכָאן הַמָּקוֹם לְסַפֵּר, כִּי אָמַר לִי פַּעַם מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטְ"א, שֶׁבְּצָעִירוּתוֹ לֹא הִתְעַנְיֵן בְּשׁוּם עִנְיָן אַחֵר מִלְּבַד עֶסֶק הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וּבְרוּר הַסֻּגְיוֹת, מֵעוֹלָם לֹא הִבִּיט בְּעִתּוֹן, וְלֹא שָׁמַע חֲדָשׁוֹת כְּלָל וְעִקָּר, וּבְמֶשֶׁךְ עַשְׂרוֹת שָׁנִים כָּל מֹחוֹ הָיָה רַק בְּבֵרוּר עִנְיְנֵי הֲלָכָה בִּרְאָיוֹת מֵהַשַּ"ס וְהַפּוֹסְקִים. וְכֵיוָן שֶׁשּׁוּם דָּבָר מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם לֹא עִנְיֵן אוֹתוֹ, לָכֵן כֹּחַ הָרִכּוּז שֶׁלּוֹ בַּתּוֹרָה הוּא נִפְלָא. וְלִפְנֵי כַּמָּה שָׁנִים כַּאֲשֶׁר הִתְקַיְּמָה לְיַד בֵּיתוֹ עֲצֶרֶת תְּמִיכָה נֶגֶד אַנְשֵׁי הַשִּׂלְטוֹן, בְּקֶשֶׁר לְהִתְבַּטְּאוּתוֹ הַכּוֹאֶבֶת אוֹדוֹת הַהַפְרָעוֹת לַחְנוּךְ הַתּוֹרָנִי, הִגִּיעַ לְבֵיתוֹ הרה"ג רַבִּי יְהוּדָה עֶדֶס [רֹאשׁ יְשִׁיבַת קוֹל יַעֲקֹב], וְהִמְתִּין לְיָדוֹ מִסְפַּר דַּקּוֹת אֲרֻכּוֹת, כַּאֲשֶׁר עַשְׂרוֹת בְּנֵי יְשִׁיבָה עוֹמְדִים גַּם הֵם בַּחֶדֶר וּמַמְתִּינִים שֶׁהָרַב יַפְסִיק לְרַגַּע מֵעִיּוּנוֹ וְיִרְאֶה אֶת הַבָּא לְחַדְּרוֹ, אַךְ בְּמֶשֶׁךְ דַּקּוֹת אֲרֻכּוֹת הָיָה הָרַב מְרֻכָּז בַּסֵּפֶר, וְלֹא שָׂם לִבּוֹ לְכָל הַהֲמֻלָּה וְלָרַעַשׁ שֶׁבַּחֶדֶר, וְלָרַב הִנִּצַּב לְיָדוֹ. וְזֹאת כַּאֲשֶׁר גַּם בַּחוּץ עוֹמְדִים אֲלָפִים בְּאוֹתָהּ הַפְגָּנַת תְּמִיכָה. וְאָז הַכֹּל רָאוּ שֶׁהַדָּבָר הַיָּחִיד שֶׁמְּעַנְיֵן אוֹתוֹ וְגוֹרֵם לוֹ רִכּוּז נִפְלָא, הִיא הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. שֶׁזֶּה כָּל עוֹלָמוֹ.

וּבְעֶצֶם מַחֲזֶה כָּזֶה הוּא אֵצֶל מָרָן שְׁלִיטְ"א כְּמַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם, פְּעָמִים רַבּוֹת, שֶׁאָדָם נִכְבָּד יַעֲמֹד לְיָדוֹ זְמַן רַב, וְלֹא יָחוּשׁ וְלֹא יַרְגִּישׁ בּוֹ כְּלָל, מִכֹּחַ רִכּוּזוֹ בַּתּוֹרָה. וְאָכֵן בְּכָל הַנְּסִיעוֹת שֶׁטֶס לְחוּ"ל בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנִים, לֹא שָׂם לִבּוֹ לְכָל הַסּוֹבֵב, וְהִתְרַכֵּז בְּלִמּוּד דַּף הַיּוֹמִי [אוֹ תְּנַ"ךְ] בַּגְּמָרָא הַקְּטַנָּה שֶׁהָיָה לוֹקֵחַ עִמּוֹ.

וּפַעַם יָשַׁב בַּמָּטוֹס בְּסָמוּךְ אֵלָיו אֶחָד מִגְּדוֹלֵי תַּמְכִּין דְּאוֹרָיְתָא מִקְּנָדָה, וּבִירִידָתוֹ מֵהַמָּטוֹס מִיָּד סִפֵּר לְמְקַבְּלֵי פָּנָיו שֶׁזָּכָה לִרְאוֹת מַה הִיא עֲמָלָהּ שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ שָׁעוֹת עָקֵב וְרָאָה שֶׁהָרַב לֹא הֵרִים עֵינָיו מֵהַסֵּפֶר בְּרִכּוּז נִפְלָא.

וְכָךְ נָהַג הָרַב כַּאֲשֶׁר הָיָה מַמְתִּין בְּתַחֲנַת הָאוֹטוֹבּוּס בְּלֶכְתּוֹ לְבֵית הַדִּין וּבַחֲזָרָתוֹ, וּפְעָמִים שֶׁהָיוּ עוֹבְרִים מִסְפַּר אוֹטוֹבּוּסִים שֶׁהָיָה צָרִיךְ לַעֲלוֹת בָּהֶם, וְהוּא עֲדַיִן מַמְתִּין בַּתַּחֲנָה וְלֹא שָׂם לֵב אֲלֵיהֶם, מִכֹּחַ רִכּוּזוֹ בַּתּוֹרָה. וּבְאַחַד הַפְּעָמִים עָלָה לְאוֹטוֹבּוּס וְהִתְיַשֵּׁב בְּמְקוֹמוֹ,

וְהָרַבָּנִית ע"ה עָלְתָה לְאַחַר כַּמָּה תַּחֲנוֹת עִם סַלִּים, וּבְעֵת יְרִידָתָהּ הִגִּישָׁה לְפָנָיו חֵלֶק מֵהַסַּלִּים שֶׁיַּעֲזֹר לָהּ לַהֲבִיאָם לַבַּיִת. וּכְשֶׁהִגִּיעוּ לַבַּיִת הֵיכָן הַסַּלִּים, וְלֹא הֵבִין אֶת שְׁאֵלָתָהּ, הֲרֵי לֹא שָׁמַע וְלֹא רָאָה כְּלָל. וְכָל זֶה מִכֹּחַ רְכוּזוֹ בַּסְּגֻיּוֹת, וְלָכֵן לֹא שָׂם לֵב שֶׁהָרַבָּנִית עָלְתָה לְאוֹטוֹבּוּס וְהִגִּישָׁה לְפָנָיו חֵלֶק מֵהַסַּלִּים.

וּבְשו"ת וְשַׂנַּנְתָּם (עמ' שנג) הֵבִיא סִפּוּר מֵהַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי יְהוּדָה צַדְקָה זַצַ"ל, שֶׁסִּפֵּר כִּי בְּזְמַן הַמִּלְחָמָה הִפְגִּיזוּ אֶת בְּנְיַן יְשִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף, וְהָרַבָּנִים וְהַתַּלְמִידִים בָּרְחוּ מֵהַיְשִׁיבָה. רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה הַגָּאוֹן רַבִּי עֻזִּיאֵל עֶטְיָה זַצַ"ל שָׂם לֵב שֶׁמָּרָן אאמו"ר שְׁלִיטַ"א אֵינֶנּוּ, וְאָמַר לְרַב צַדְקָה כַּנִּרְאֶה הָרַב נִשְׁאַר לִלְמֹד בְּיִשִׁיבָה, מְהֵרָה חוּשׁ לְהָבִיאוֹ. וְאָכֵן הָרַב צַדְקָה חָזַר לְבְנְיַן הַיְשִׁיבָה תַּחַת הַפְּגָזוֹת, וְרָאָה אֶת הָרַב רְכוּן עַל סְפָרִים שָׁקוּעַ בְּלִמּוּדוֹ, וְלֹא שָׂם לֵב לַהַפְגָזוֹת וּלְכָל מַה שֶּׁאֵרַע עִם בְּרִיחַת הָרַבָּנִים וְהַבַּחוּרִים מֵהַבְּנְיָן. וּמִיָּד כַּאֲשֶׁר הוֹצִיאוֹ הָרַב צַדְקָה מֵהַבְּנְיָן, נָפַל פַּגָּז בְּסָמוּךְ לַמָּקוֹם שֶׁהָרַב יָשַׁב, וְכָךְ נִצְּלוּ חַיָּיו.

וּפַעַם עָלָה עַל סֶלֶם לְעֵיֵן בְּאֵיזֶה סֵפֶר, וְעָמַד שָׁם כַּמָּה וְכַמָּה שָׁעוֹת בְּרִכּוּז נִפְלָא, וְכַאֲשֶׁר סִיֵּם כְּסָבוּר הָיָה שֶׁעוֹמֵד עַל הַקַּרְקַע, וְהִתְחִיל לָלֶכֶת, וְאָז נָפַל מֵהַסֶּלֶם וְשָׁבַר אֶת יָדוֹ.

וּבְשו"ת וְשַׂנַּנְתָּם הַנַּ"ל (עמ' שמה) הֵבִיא מַעֲשֶׂה עִם הַגָּאוֹן הַחָזוֹן אִישׁ, שֶׁפַּעַם אַחַת נִכְנְסוּ אֵלָיו כַּמָּה נְעָרִים, וּמִכֹּחַ רְכוּזוֹ הָאַדִּיר לֹא שָׂם לֵב לְכָךְ, עַד שֶׁנִּגַּשׁ אֵלָיו רַב מְסַיֵּם וְאָמַר לַחָזוֹן אִישׁ שֶׁהַתַּלְמִידִים הִגִּיעוּ, וְרַק אָז הֵרִים עֵינָיו מֵהַסֵּפֶר, וְדִבֵּר עִמָּהֶם וּבֵרְכָם.

וּבְסֵפֶר כְּבוֹד הַתּוֹרָה (דַּף קי) מְסֻפָּר, שֶׁפַּעַם הִגִּיעַ רַב מְסַיֵּם לַחָזוֹן אִישׁ, וְרָצָה לִשְׁאֹל שְׁאֵלָה מְסֻיֶּמֶת, אֶחָד מִמְּקוֹרְבֵי הַחָזוֹן אִישׁ, אָמַר לוֹ שֶׁרַב פְּלוֹנִי רוֹצֶה לִשְׁאֹל אֶת הָרַב שְׁאֵלָה, הַחָזוֹן אִישׁ הִנְהֵן בְּרֹאשׁוֹ לְאוֹת הַסְכָּמָה, וּלְאַחַר כְּרֶגַע נִכְנְסוּ לְחַדְרוֹ שֶׁל הָרַב לִשְׁאֹל אֶת הַשְּׁאֵלָה, וְהָיָה הָרַב שָׁקוּעַ בְּלִמּוּדוֹ וְלֹא שָׂם לֵב לְנוֹכְחוּתָם, וְהָיָה צָרִיךְ לְהַפְרִיעוֹ מֵחָדָשׁ.

וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה מְסֻפָּר גַּם בְּסֵפֶר דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה (דַּף רמה) עַל הַחָזוֹן אִישׁ. עַיֵּן שָׁם.

וְלִפְנֵי כַּמָּה שָׁנִים דִּבַּרְנוּ בִּפְנֵי תַּלְמִידִים סְפָרַדִּים צְעִירִים, בִּישִׁיבָה בִּבְנֵי בְּרַק, וּבְמַהֲלַךְ הַשִּׂיחָה סִפַּרְנוּ לָהֶם אוֹדוֹת מָרָן שְׁלִיטַ"א עַל כֹּחַ הַתְמָדָתוֹ וּשְׁקִיעוּתוֹ בַּתּוֹרָה, וּלְאַחַר זְמַן אָמַר לִי רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שָׁם, כִּי הַשִּׂיחָה שֶׁמָּסַרְנוּ בִּפְנֵי הַתַּלְמִידִים הִשְׁפִּיעָה עֲלֵיהֶם יוֹתֵר מִכַּמָּה וְכַמָּה שִׂיחוֹת שֶׁל אֲחֵרִים, שֶׁהֲרֵי הַלָּלוּ מְרַבִּים לְסַפֵּר אוֹדוֹת גְּדוֹלֵי אַשְׁכְּנַז עַל גֹּדֶל תֻּמָּם וּשְׁקִיעוּתָם בַּלִּמּוּד וְכוּ', אַךְ כַּאֲשֶׁר אוֹתָם תַּלְמִידִים שָׁמְעוּ סִפּוּרִים כָּאֵלֶּה בְּדִיּוּק עַל גְּדוֹלֵי הַסְּפָרַדִּים, זֶה אָכֵן הִשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם יוֹתֵר מִשֶּׁאָר הַשִּׂיחוֹת שֶׁשָּׁמְעוּ, וְהוּא מֵעֵין מַה שֶּׁאָמְרוּ רוֹצֶה אָדָם בְּקַב שֶׁלּוֹ, וְאָדָם קָרוֹב אֵצֶל עַצְמוֹ. וּדו"ק.

פרק ה' - למוד תורה בעמל

וְהִנֵּה בַּגְּמָרָא נְדָרִים (פא.) אָמְרוּ, וּמִפְּנֵי מָה אֵין מְצוּיִין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לָצֵאת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִבְּנֵיהֶם וְכוּ', רַבִּינָא אָמַר שֶׁאֵין מְבָרְכִין בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב מִי הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֶן זֹאת, דָּבָר זֶה נִשְׁאַל לַחֲכָמִים וְלַנְּבִיאִים וְלֹא פֹּרְשׁוּהוּ עַד שֶׁפֵּרַשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ, דִּכְתִיב וַיֹּאמֶר ה' עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי וְגוֹ'. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב שֶׁאֵין מְבָרְכִים בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה.

וְכָתַב שָׁם הַר"ן, וּמָצָאתִי בְּמְגִלַּת סְתָרִים לְרַבֵּנוּ יוֹנָה, דְּאִם אִיתָא שֶׁעַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי כִּפְשָׁטָא, מַשְׁמַע שֶׁעָזְבוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הָיוּ עוֹסְקִים, וְלָמָּה לֹא יְדָעוּ זֹאת הַחֲכָמִים וְהַנְּבִיאִים, אֶלָּא וַדַּאי עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה הָיוּ תָּמִיד, עַד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵיוֹדֵעַ מַעֲמִיק הַלֵּב פֵּרַשׁ, שֶׁלֹּא הָיוּ מְבָרְכִים בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתּוֹרָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינֵיהֶם כָּל כָּךְ שֶׁיְּהֵא רָאוּי לְבָרֵךְ עָלֶיהָ. וְלֹא הָיוּ עוֹסְקִים בָּהּ לִשְׁמָהּ. וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיוּ מְזַלְזְלִין בִּבְרָכָתָהּ. עַד כָּאן.

וְהַטַּ"ז בְּאֹרַח חַיִּים (סי' מז סק"א) כָּתַב, שֶׁעַל יְדֵי הַבְּרָכָה מְבֹרָר שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ. וְהוֹסִיף מִדִּילֵיהּ יְסוֹד נַעֲלֶה בְּכַוָּנַת הַבְּרָכָה 'לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה', שֶׁהַתּוֹרָה אֵינָהּ מִתְקַיֶּמֶת אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֻּמְתִּית עַצְמוֹ עָלֶיהָ, כַּמְבֹאָר בִּבְרָכוֹת (סג:), דְּהַיְנוּ שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּפִלְפּוּל וּבְעֹז וּבְמַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁל הֲלָכָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל הַפָּסוּק (וַיִּקְרָא כו, ג) אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים שָׁם אָמְרוּ, מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. עַל מְנָת שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. לָכֵן אָמְרוּ שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה, הַיְנוּ כִּי הַבְּרָכָה הִיא לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה דֶּרֶךְ טֹרַח דַּוְקָא וְכוּ', שֶׁעִקַּר מַעֲלַת הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה הוּא דַּוְקָא דֶּרֶךְ טֹרַח וִיגִיעָה, וְאֶל זֶה כִּוְּנוּ בַּבְּרָכָה לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה.

וְהִנֵּה בַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת הֶעְתִּיק בְּתְחִלַּת חִבּוּרוֹ בְּרָכוֹת הַתּוֹרָה מִלָּה בְּמִלָּה, וְהָיָה כַּוָּנָתוֹ בָּזֶה לְפִי שֶׁאָמְרוּ בִּנְדָרִים (פא.) עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ וְכוּ', עַל שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה. וְכָתַב הַצְּלַ"ח (בְּרָכוֹת סד. ד"ה אר"א), כַּוָּנַת הַבה"ג הָיְתָה לְפִי שֶׁעִקַּר תַּכְלִית הַלִּמּוּד הוּא עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים עַל לְבָבוֹ לְזָכְרוֹן, וְלֹא יִשְׁכְּחֵם, כִּי הַשּׂוֹכֵחַ מַה תּוֹעֶלֶת לוֹ בְּלִמּוּדוֹ, וּלְדַעְתִּי בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה הִיא סְגֻלָּה נִפְלָאָה שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח אָדָם אֶת תַּלְמוּדוֹ, וְסָמַךְ לָזֶה מַאי דְּאִיתָא בִּנְדָרִים, אָמַר ר"י הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ ע"ה לוֹמֵד תּוֹרָה וּמִשְׁכָּחָהּ, עַד שֶׁנִּתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה וְכוּ'. הֲרֵי שֶׁאִם הַתּוֹרָה הִיא שֶׁל הַלּוֹמֵד בְּמַתָּנָה, אֵינוֹ מְשַׁכְּחָהּ.

וּבְמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (יט.) אָמַר רָבָא בִּתְחִלָּה נִקְרֵאת (הַתּוֹרָה) עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ, וּלְבַסּוֹף נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה

יוֹמָם וָלָיְלָה. וּפִירַשׁ רַשִׁ"י, שֶׁנִּקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַתַּלְמִיד שֶׁטָּרַח בָּהּ דְּכְתִיב וּבְתוֹרָתוֹ דְּמַשְׁמַע שֶׁל כָּל אָדָם. ע"כ.

וּבְסֵפֶר דִּבְרֵי מְנַחֵם (לְרַבִּי מְנַחֵם מֶרְזְ'כִי מִפָּאלוֹנִיקִי, סִי' א) פֵּרַשׁ, דִּבְרָכוֹת הַתּוֹרָה עֲשָׂאוּהוּ חֲכָמִים כְּבִרְכַּת הַנֶּהֱנִין שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, וְעַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם מְבָרֵךְ בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה זוֹכֶה לִהְיוֹת הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ, וְנִקְרֵאת תּוֹרָתוֹ תּוֹרָה דִּילֵיהּ, דְּקוֹנֶה אוֹתָהּ קִנְיָן גָּמוּר. וְהִנֵּה נוֹדַע דְּקַיְמָא לַן בְּדִין נַחֲלָה שֶׁאֵין אָדָם מוֹרִישׁ לְבָנָיו דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְאִם כֵּן עַל יְדֵי בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה זוֹכֶה וְקוֹנֶה קִנְיָן הַתּוֹרָה וְנִקְרֵאת שֶׁלּוֹ, וּבְדִין הוּא שֶׁיִּנְחִילֶנָּה לְבָנָיו אַחֲרָיו, וּלְכָךְ מִי שֶׁאֵינָם מְבָרְכִים בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה אֵינָם זוֹכִים לְבָנִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כֵּיוָן דְּהוּא לֹא זָכָה כַּדִּין אֵיךְ יְזַכֶּה לְבָנָיו דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

והגר"ש רוזוֹבְסְקִי זצ"ל, רֹאשׁ יְשִׁיבַת פּוֹנֶבֶז', בְּסֵפֶר זִכְרוֹן שְׁמוּאֵל (עמ' תקצ) כָּתַב, הֵיכָן מָזְכָּר בַּפָּסוּק אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ דְּהוּא עַל עֲמַל הַתּוֹרָה, נִימָא דְּהַיְנוּ עַל עֶצֶם לִמּוּד הַתּוֹרָה אֲבָל לֹא עַל עֲמַל הַתּוֹרָה. וְתֵרֶץ, דְּהַלָּשׁוֹן 'תֵּלֵכוּ' מַשְׁמָעוּתוֹ הִיא לַעֲלוֹת וּלְהִתְקַדֵּם בְּמַעֲלוֹת הַתּוֹרָה, וְזֶה הֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לַעֲלוֹת וּלְהִתְקַדֵּם אֶלָּא עַל יְדֵי עָמָל וִיגִיעָה. [וּרְאֵה בַּסִּ"ז רֵישׁ סִימָן מז, שֶׁכָּתַב כֵּיוֹצֵא בָּזֶה, וְכֵן תֵּרֶץ בְּסֵפֶר קוֹל יְהוּדָה (פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי), הוּבָא לְהַלָּן]. וְהוֹכִיחוּ כֵּן שֶׁאָדָם יָגֵעַ בַּתּוֹרָה בְּחַיָּיו. וְכָתַב בְּבַעַל הַטּוּרִים (דְּבָרִים ח, ו) לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו, בְּגִימַטְרִיָּא לִלְמֹד תּוֹרָה. הָא קָמָן דְּמַה שֶּׁאָמְרוּ "בְּהִתְהַלֶּכְךָ" וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ "לָלֶכֶת" בִּדְרָכָיו, הַיְנוּ עָמָל וִיגִיעָה בַּתּוֹרָה.

א. בִּיהוֹשֻׁעַ (ח, יג) נֶאֱמַר, וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק, וּפִירַשׁ רַשִׁ"י, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שָׁלַן בְּעֶמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה כָּל אוֹתוֹ לַיְלָה. וְלֹא אָמְרוּ שֶׁלָּמַד בַּתּוֹרָה, אֶלָּא "בְּעֶמְקָהּ" שֶׁל הֲלָכָה, וְזֶה נֶאֱמַר עַל הַפָּסוּק "וַיָּלֶן" יְהוֹשֻׁעַ.

ב. בְּמִדְרַשׁ מִשְׁלֵי (פֶּרֶק לא) עַל הַפָּסוּק הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ, אָמְרוּ, אִם אֵין אָדָם גּוֹלֶה עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה אֵינוֹ לָמֵד תּוֹרָה לְעוֹלָם, וְאֵין לֶחֶם אֶלָּא דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר "לְכוּ" לַחֲמוּ בְלַחְמִי. וְהַיְנוּ, שֶׁאִם אָדָם גּוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה, שֶׁזֶּה גַּם כֵּן סָעִיף מִסְּעִיפֵי עָמַל הַתּוֹרָה, אָז הוּא זוֹכֶה לַתּוֹרָה, וְאִי לָאו הָכֵי אֵינוֹ זוֹכֶה לְתוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "לְכוּ" לַחֲמוּ בְלַחְמִי. וּבְמִדְרַשׁ רַבָּה (פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח, פָּרָשָׁה כה פי"ב) נֶאֱמַר: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד בָּהּ מוֹדְדִין לוֹ, אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה שֶׁתִּהְיוּ עוֹסְקִין בָּהּ יוֹם יוֹם. חַיֵּיכֶם שֶׁאַשְׁבִּיעַ אֶתְכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם יוֹם בְּיוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיֵּצֵא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ "הֲיֵלֵךְ" בְּתוֹרָתִי.

ג. בַּגְּמָרָא תַּעֲנִית (י:) דָּרְשׁוּ אֶת הַפָּסוּק (מְלָכִים ב ב, יא) וַיְהִי הֵמָּה הוֹלְכִים הָלוֹךְ וְדַבֵּר, וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ וַיַּפְרִידוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בְּסַעֲרָה הַשָּׁמָיִם. וְאָמְרוּ, טַעֲמָא

דְּאִיכָּא דִּבּוּר, הָא לֵיכָּא דִּבּוּר רְאוּיִין לִישָׁרֵף. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, וְאַהֲכִי כְּתֵבִיהּ לְאַשְׁמוּעִינָן, דְּאִי לָא שָׁהֲיוּ הוֹלְכִים בְּעָמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה לֹא הָיוּ נִצּוֹלִים. וְלִכְאוֹרָה מֵאַיִן הוֹצִיאוּ וְלָמְדוּ שֶׁמַּדָּנַת הַמִּקְרָא עַל דִּבּוּר שֶׁל תּוֹרָה. וְיִתָּכֵן שֶׁלָּמְדוּ כֵּן מִלְּשׁוֹן הֲלוֹךְ וְדִבֵּר. שֶׁלְּשׁוֹן הֲלִיכָה מוֹרֶה עַל הָעֵסֶק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה. [אֶלָּא שֶׁבְּהַגָּהוֹת הַבַּ"ח כָּתַב, הוֹלְכִים בְּדָבָר שֶׁל הֲלָכָה. וְהֵינוּ לֹא בְּעָמְקָהּ, וְשָׁאנִי הָתָם דְּבֵרֵךְ אִי אֶפְשָׁר לְעַיֵּן].

וְנוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב הַמַּהֲרַ"ח וְיטַאל (בְּשַׁעַר רוּה"ק יא, ב), אָמַר לִי מוֹרִי הָאֲרִ"י זַ"ל כִּי שֹׂרֶשׁ הַכֹּל לְעָנְיַן הַשָּׂגָה הוּא הָעִיּוּן בַּהֲלָכָה. וּבְיֶתֶר בֵּאוּר כָּתַב עוֹד בְּשַׁעַר הַמִּצְוֹת (וְאֶתְחַנַּן לג, א) עַל רַבּוֹ הָאֲרִיזַ"ל, שֶׁבְּעֵת שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּהֲלָכָה הָיָה מִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי בְּכֹחַ, עַד שֶׁהָיָה נִלְאֶה וּמַזִּיעַ זֵעָה גְּדוֹלָה. וְלָכֵן נִקְרֵאת הַתּוֹרָה תּוּשִׁיָּה, שְׁמִתְּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל הָעוֹסֵק בָּהּ (סַנְהֶדְרִין כו:). וְרַבֵּנוּ הַגְּרַ"א בְּאֶבֶן שְׁלֵמָה (פ"ו סי' ו') כָּתַב: אִם יִרְצֶה לַעֲמֹל עַל הַתּוֹרָה, אָז יַרְגִּישׁ בָּהּ מְתִיקוּת, וְעַל יְדֵי זֶה יַשִּׂיג אַהֲבַת הַתּוֹרָה. עַיֵּן שָׁם. וְהֵינוּ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהַרְגִּישׁ בַּמְתִיקוּת שֶׁל הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁיַּעֲסֹק בַּתּוֹרָה בְּכָל כֹּחוֹ וְחֶשְׁקוֹ, וְיִתְאַמֵּץ לַעֲמֹל בָּהּ הֵן מִבְּחִינָה פְּיזִית וְהֵן מִבְּחִינָה רוּחָנִית בְּעִיּוּן הֵיטֵב.

פרק ו - למוד תורה וקיום המצות מתוך שמחה

הִנֵּה נוֹדַע שֶׁאֶחָד מִמ"ח דְּבָרִים שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנֵית בָּהֶם הִיא הַשִּׂמְחָה, כַּמְּבֹאָר בַּמִּשְׁנָה אָבוֹת (פֶּרֶק ו' מִשְׁנָה ו'). וְאִיתָא בְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ (פִּרְשָׁה יח פְּסִיקְתָא כ), תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן הוּא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְדִבְרֵי תּוֹרָה מְתוּקִים עֲלֵיהֶן, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרֻחָם עֲלֵיהֶם, וְנוֹתֵן בָּהֶם חָכְמָה בִּינָה דֵּעָה וְהַשְׂכֵּל, לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה. וּבְזֹהַר חָדָשׁ (דַּף ח' ע"א) אִיתָא, שֶׁהָרָגִיל בַּתּוֹרָה יֵשׁ לוֹ שִׂמְחָה. עַיֵּן שָׁם. וְהַגְּרַ"ח פַּלָּאגִ'י בְּרוּחַ חַיִּים עַל אָבוֹת שָׁם כָּתַב, שֶׁמַּה שֶּׁאָדָם לוֹמֵד כַּמָּה שָׁעוֹת בְּעַצְבוּת, יָכוֹל לִלְמֹד בְּשָׁעָה אַחַת שֶׁל שִׂמְחָה. עַיֵּן שָׁם.

וְזֶה לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם (בְּסוֹף הִלְכוֹת לוּלָב): הַשִּׂמְחָה שֶׁיִּשְׂמַח הָאָדָם בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת וּבְאַהֲבַת הָאֵל שֶׁצִּוָּה בָּהֶן, עֲבוּדָה גְּדוֹלָה הִיא, וְכָל הַמּוֹנֵעַ עַצְמוֹ מִשִּׂמְחָה זוֹ רָאוּי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ וְגוֹ'. וְכָתַב הַמַּגִּיד מִשְׁנֶה: וְעִקַּר הַדָּבָר הוּא שֶׁאֵין רָאוּי לוֹ לָאָדָם לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת מִצַּד שֶׁהוּא חוֹבָה עָלָיו, וְהוּא מֻכְרָח וְאָנוּס בַּעֲשִׂיָּתָן.

וְנוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב מָרָן הַחִיד"א בְּסִפְרוֹ מוֹרֶה בְּאֶצְבַּע (אות שכז) בְּשֵׁם הָאֲרִ"י זַ"ל, שֶׁאָמַר דְּמַה שֶּׁזָּכָה לְהַשָּׂגַת חָכְמַת הָאֱמֶת וְהַשָּׂגַת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הַכֹּל הָיָה בִּשְׁבִיל שֶׁהָיָה שָׂמֵחַ שִׂמְחָה רַבָּה בְּעִסְקוֹ בַּתּוֹרָה, וּבְקִיְּמוֹ שׁוּם מִצְוָה, יוֹתֵר מִמּוֹצֵא שָׁלָל רַב, וּלְאֵין קֵץ. (וּרְאֵה בְּפֶלֶא יוֹעֵץ עֶרֶךְ שִׂמְחָה).

וְהִנֵּה בְּיַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי (פָּרָשַׁת עֵקֶב) עַל הַפָּסוּק "הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רַב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים" מוּבָא, יָכוֹל מִפָּנַי שֶׁהֵם נֶחְמָדִים וּמְתוּקִים נִמְנַעְתִּי מֵהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב. וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין, מַה הוּא שֶׁאוֹמֵר 'יָכוֹל נִמְנַעְתִּי מֵהֶם'? וּמַה הַסַּלְקָא דַּעְתִּין שֶׁיִּמָּנַע מֵהֶם, אַדְרַבָּה, כֵּיוָן שֶׁהֵם נֶחֱמָדִים מִזָּהָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ, אִם כֵּן בְּוַדַּאי וּבְוַדַּאי שֶׁכָּל אֶחָד יֶהֱגֶה בָּהֶם, וּמַה הוּא שֶׁאוֹמֵר יָכוֹל מִפָּנַי שֶׁהֵם נֶחְמָדִים נִמְנַעְתִּי מֵהֶם?

וּמָרָן אאמו"ר שְׁלִיט"א הִסְבִּיר אֶת הַדְּבָרִים עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הַגְּאוֹן מִסּוֹכוֹטְשׁוֹב זַצַ"ל, בַּהַקְדָּמָה לְסִפְרוֹ אֲגַלֵּי טַל, לִדְחוֹת דִּבְרֵי הַטּוֹעִים הַחוֹשְׁבִים כִּי הַלּוֹמֵד וּמְחַדֵּשׁ חִדּוּשִׁים וְשָׂמֵחַ וּמִתְעַנֵּג בְּלִמּוּדוֹ, אֵין זֶה לִמּוּד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ כָּל כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁאִם הָיָה לוֹמֵד בִּפְשִׁיטוּת, שֶׁאֵין לוֹ מֵהַלִּמּוּד שׁוּם תַּעֲנוּג, וְהוּא רַק לְשֵׁם מִצְוָה, אֲבָל הַלּוֹמֵד וּמִתְעַנֵּג, בִּסְבָרוֹת וּבְפִלְפּוּלִים, בִּדְבָרִים הַמְשַׁמְּחִים אֶת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם, הֲרֵי מִתְעָרֵב בְּלִמּוּדוֹ גַּם הֲנָאַת עַצְמוֹ. וְכוֹתֵב עַל זֶה הַגָּאוֹן, כִּי בֶּאֱמֶת זוֹ טָעוּת מְפֻרְסֶמֶת, וְאַדְרַבָּה זֶה הוּא עִקַּר מִצְוַת לִמּוּד תּוֹרָה, לִהְיוֹת שָׂשׂ וְשָׂמֵחַ וּמִתְעַנֵּג בְּלִמּוּדוֹ, וְאָז דִּבְרֵי תּוֹרָה נִבְלָעִים בְּדָמוֹ, וּמֵאַחַר שֶׁנֶּהֱנָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה הוּא נַעֲשֶׂה דָּבוּק לַתּוֹרָה, (וְעַיֵּן בְּפֵרוּשׁ רַשַׁ"י סַנְהֶדְרִין נח. ד"ה ודבק) וְהַתּוֹרָה עִקָּרָהּ הִיא בְּשִׂמְחָה, וְנִשְׁמַח וְנַעֲלֹז בְּדִבְרֵי תַּלְמוּד תּוֹרָתְךָ, וְהַהֲנָאָה שֶׁבְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הִיא הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ.

וּבָזֶה מְפֹרָשׁ מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּיַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי הַנַּ"ל, שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ בָּא לְהוֹצִיא מֵאוֹתָם הַטּוֹעִים מִדֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל, וְאוֹמֵר, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא כָּל כָּךְ חֲשׁוּבָה, שֶׁדְּבָרֶיהָ נֶחְמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רַב, וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים, אִם כֵּן שָׂמָא תַּחֲשֹׁב שֶׁאֵינָהּ תּוֹרָה לִשְׁמָהּ חַס וְשָׁלוֹם? וְאִם כֵּן יֵשׁ לָתוּר וּלְחַפֵּשׂ לִמּוּד שֶׁאֵינוֹ מְשַׂמֵּחַ וּמַרְנִין אֶת הַלֵּב, עַל זֶה אוֹמֵר "תַּלְמוּד לוֹמַר גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם" שֶׁאַף שֶׁיֵּשׁ הֲנָאָה מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה, וְיֵשׁ לַלּוֹמֵד תַּעֲנוּג בְּלִמּוּדוֹ, אֲבָל זֶה הוּא בִּכְלַל מִצְוַת לִמּוּד תּוֹרָה, וְהוּא כִּפְסִיק רֵישֵׁיהּ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תְּהֵא שִׂמְחָה כְּשֶׁהוֹגִים בַּתּוֹרָה, וְלָכֵן אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ "שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב".

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲמוּרִים בִּפְרָט עַל אוֹתָם חֲכָמִים שֶׁבָּרוּךְ ה' יְגֵעִים בַּתּוֹרָה, וְגַם קוֹטְפִים אֶת הַפֵּרוֹת שֶׁל לִמּוּדָם, מִבְּחִינַת נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ, אֵלֶּה שֶׁעוֹסְקִים בְּלִמּוּד הַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, שֶׁהֵם מִבְּחִינַת מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֵן בָּם" (קֹהֶלֶת י, ט), שֶׁהָעוֹבֵד וְטוֹרֵחַ לִבְקֹעַ עֵצִים, נֶהֱנֶה מִכָּךְ, שֶׁמִּתְחַמֵּם בְּעֵצִים אֵלּוּ, וְכָךְ יְגִיעָה שֶׁל תּוֹרָה, הַיְגֵעַ וְטוֹרֵחַ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה, בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר נֶהֱנֶה מִדִּבְרֵי הַתּוֹרָה, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּלִמּוּדוֹ לְהוֹרוֹת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, לִשְׁעָה וּלְדוֹרוֹת. כִּי יְגִעְתָּ וּמָצָאתָ הַאֱמֶן, לֹא יָגַעְתָּ וּמָצָאתָ אַל תַּאֲמֶן.

וְשָׂמַעְתִּי מִמָּרָן אאמו"ר שִׁלִּיטָ"א שֶׁבָּזֶה פֵּרַשׁ הַפָּסוּק וַיּוֹצֵא פֶּרַח וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים, שֶׁיֵּשׁ כָּאֵלֶּה שֶׁהֵם בִּבְחִינַת פֶּרַח, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵיחַ, הָאוֹמְרִים דְּבָרִים יָפִים, בְּלֹא מַסְקָנָא, וְלָכֵן מַמְשִׁיךְ הַפָּסוּק וְאוֹמֵר וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים, דְּבָעִינַן לְצֹרֶךְ אֲכִילָה, הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, גָּדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה.

וְהִנֵּה כְּבָר הִזְכַּרְנוּ לְעֵיל דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּעֵרוּבִין (נה.) רַבִּי זֵירָא אָמַר מֵהָכָא (מִשְׁלֵי טו, כג) שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִּיו, וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב, אֵימָתַי שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּשָׁעָה שֶׁמַּעֲנָה בְּפִיו. וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י, אֵימָתַי אָדָם שָׂמֵחַ בְּתַלְמוּדוֹ, בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲנֶה כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ דְּבַר הֲלָכָה. עַיֵּן שָׁם. וּבָאֱמֶת, כַּמָּה שִׂמְחָה יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לִשְׂמֹחַ עַל שָׁזָכָה לֵישֵׁב בְּאֹהֶלָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְלֶעָסֹק בְּהַתְמָדָה. בָּרוּךְ אֱלֹקֵינוּ שֶׁבָּרָאנוּ לִכְבוֹדוֹ, וְהִבְדִּילָנוּ מִן הַטּוֹעִים, מֵהֶם וּמִכָּל הֲמוֹנָם, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, כִּי תוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ, פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב. וּבַגְּמָרָא שִׁלְהֵי מְגִלָּה (לב.) אָמְרוּ, וְאָמַר רַב שְׁפַטְיָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כָּל הַקּוֹרֵא בְּלֹא נְעִימָה עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ בָהֶם. וְעַיֵּן שָׁם בַּתּוֹסָפוֹת (ד"ה והישווה) שֶׁהָיוּ רְגִילִים לִשְׁנוֹת הַמִּשְׁנָיוֹת בְּזִמְרָה לְפִי שֶׁהָיוּ שׁוֹנִין אוֹתָן עַל פֶּה. (ע' גִּטִּין ס:). וְעַל יְדֵי כָּךְ הָיוּ נִזְכָּרִים יוֹתֵר. עַד כָּאן.

וְעַיֵּן בְּתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל עַל אָבוֹת (פֶּרֶק א) שֶׁהַשִּׂמְחָה בַּדָּבָר עַצְמוֹ שֶׁלּוֹמֵד הוּא הוּא הַמְחַזֵּק כָּל שֵׂכֶל וְזִכָּרוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע, רְצוֹנוֹ לוֹמַר כְּשֶׁיִּהְיֶה לִי הִלְמוּד לְשַׁעֲשׁוּעַ וַנַחַת, אָז לֹא יִשְׁכַּח דְּבָרֶיךָ. וְעַיֵּן עוֹד בְּתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל (פ"ד דַּעֲרָכִין). וּבְסֵפֶר דִּרְכֵי חַיִּים לְמהר"ח פַּלָּאגִ'י (אָבוֹת שָׁם), וּבְסֵפֶר בִּרְכַּת פֶּרֶץ (פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ), וּבְסֵפֶר שְׁמִירַת הַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ חֵלֶק ב' (עַמּוּד תשס"ח). עַיֵּן שָׁם.

וְעַיֵּן בְּסַנְהֶדְרִין (צט.) זֶמֶר בְּכָל יוֹם וְכוּ', וּבְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם, וּבַמַּהַרְשָׁ"א שָׁם.

וְעַיֵּן בַּגְּמָרָא תַּעֲנִית (כב.) שֶׁאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא הֶרְאָה לְרַבִּי בְּרוֹקָא שְׁנֵי אַחִים, וְאָמַר עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם בְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא, הָלַךְ רַבִּי בְּרוֹקָא אֶצְלָם וּשְׁאָלָם מַה מַּעֲשֵׂיהֶם. אָמְרוּ לוֹ: אֲנַשֵּׁי בָּדוּחֵי אֲנָן, מְבַדְּחִינָן עֲצִיבֵי. וּמְפָרְשֵׁי רַשִׁ"י, שְׂמֵחִים וּמְשַׂמְּחִים בְּנֵי אָדָם. וְכָתַב שָׁם הַמַּהַרְשָׁ"א, שֶׁזָּכוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא לְפִי שֶׁגָּרְמוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְהָסִיר צַעַר הַשְּׁכִינָה, שֶׁכֵּן הַמִּשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין (מו.) אוֹמֶרֶת, בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מִצְטַעֵר שְׁכִינָה אוֹמֶרֶת קָלַנִי מֵרֹאשִׁי קָלַנִי מִזְּרוֹעִי. וּבָאֱמֶת, מָהוּתָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה הִיא הֱיוֹתָהּ עֲרֵבָה וּמְתוּקָה עַל לוֹמְדֶיהָ, שֶׁיִּהְיוּ בִּבְחִינַת דְּבָרִים שְׂמֵחִים וּמְאִירִים כְּיוֹם נְתִינָתָם מִסִּינַי. וַחֲבִיבָה תּוֹרָה עַל לוֹמְדֶיהָ בְּכָל יוֹם וְיוֹם כְּיוֹם נְתִינָתָהּ מִסִּינַי. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ כֵּן בַּגְּמָרָא בְּרָכוֹת (סג:) רַבִּי יְהוּדָה פָּתַח בִּכְבוֹד הַתּוֹרָה, הַסֵּבֶת וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הָזֶה נִהְיֵיתָ לְעָם וְכוּ'. עַיֵּן שָׁם.

וּבַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"א ר"מ) אָמְרוּ: מָאן דְּבַשׁ, דָּא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, דִּכְתִיב: וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים, וּמֵעַז יָצָא מָתוֹק (שופטים יד, יד). מֵעַז דָּא תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, דִּכְתִיב ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יָצָא מָתוֹק, דָּא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה.

וְנוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב הָאוֹר הַחַיִּים הַקָּדוֹשׁ בְּפָרָשַׁת כִּי תָבֹא, עַל הַפָּסוּק וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, וְז"ל: וְגַם כִּי יִרְמֹז בְּמַאֲמַר בְּכָל הַטּוֹב עַל הַתּוֹרָה, כְּאָמְרָם ז"ל אֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי עַל תַּעֲזֹבוּ (בְּרכות ה.). שֶׁאִם הָיוּ בְּנֵי אָדָם מַרְגִּישִׁים בְּמִתְיקוּת וַעֲרבוּת טוּב הַתּוֹרָה, הָיוּ מִשְׁתַּגְּעִים וּמִתְלַהֲטִים אַחֲרֶיהָ, וְלֹא יֵחָשֵׁב בְּעֵינֵיהֶם מְלֹא עוֹלָם כֶּסֶף וְזָהָב לִמְאוּמָה, הַתּוֹרָה כּוֹלֶלֶת כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. לְפִיכָךְ נִתְקְנָה בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת בְּבִרְכוֹת הַתּוֹרָה בְּנֻסַּח וְהַעֲרֶב נָא ה' אֱלֹקֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, שֶׁהִיא בַּקָּשָׁה הַנּוֹעֶדֶת לִזְכוֹת בִּמְתִיקוּת וַעֲרבוּת שֶׁיֵּשׁ בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. וְהַלְבּוּשׁ כָּתַב, וּלְהַרְאוֹת שֶׁהַתּוֹרָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינָיו, וְנֶהֱנֶה מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל כָּל הֲנָאוֹתָיו. עַד כָּאן.

הֲנָאָה מִלְּמוּד תּוֹרָה - וְאִם בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה חָשִׁיב כְּבִרְכַת הַנֶּהֱנִין

וְלִכְאוֹרָה מִזֶּה מַשְׁמַע שֶׁדִּין בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה כְּדִין בִּרְכוֹת הַנֶּהֱנִין, בְּמַה שֶּׁנֶּהֱנֶה וּמֵבִין אֶת תַּלְמוּדוֹ. וְכֵן כָּתַב הַטַּ"ז (יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רכא ס"ק מג) שֶׁבְּתַלְמוּד תּוֹרָה מִצְווֹת לֵהָנוֹת נִתְּנוּ, וְלָכֵן מְבֹאָר בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (שם) דְּהַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָה בְּלוּלְבוֹ שֶׁל הַמַּדִּיר בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי. דְּמִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ. וְאִלּוּ בְּסָעִיף יא שָׁם מְבֹאָר, דְּבְאָסַר סִפְרוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אָסוּר לַחֲבֵרוֹ לִלְמֹד בְּסִפְרוֹ, מִשּׁוּם דְּדִין מִצְוֹת לָאו לֵהָנוֹת נִתְּנוּ אֵינוֹ אֶלָּא בִּשְׁאָר מִצְוֹת, אֲבָל בְּמִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה אֵינוֹ כֵן, דְּמִצְוֹת לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ. שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה מְשַׁמַּחַת הַלֵּב, וְאֵבֶל אָסוּר בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְכֵן בְּתִשְׁעָה בְּאָב, וְכֵן כְּתִיב הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפָּז רַב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים. עַיֵּן שָׁם.

וְזוֹ מַחֲלֹקֶת רִאשׁוֹנִים, כִּי רַבִּי אַבְרָהָם מִן הָהָר בְּחִדּוּשָׁיו לִנְדָרִים (מח.) כָּתַב, דְּבְתַלְמוּד תּוֹרָה אָמְרִינַן דְּמִצְוֹת לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ. וְכֵן מְבֹאָר בַּלְּבוּשׁ (רִישׁ סִימָן מז), דְּצָרִיךְ לְיַזְהֵר מְאֹד מְאֹד בִּבְרכוֹת הַתּוֹרָה, לְהַרְאוֹת שֶׁהַתּוֹרָה חֲשׁוּבָה בְּעֵינָיו, וְנֶהֱנֶה מִמֶּנָּהּ כְּמוֹ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל כָּל הֲנָאוֹתָיו. וְאִם אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלֶיהָ אֵינוֹ זוֹכֶה לְבֶן תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁזֶּה עָנְשׁוֹ מִדָּה בְּמִדָּה (נְדָרִים פא.) שֶׁמֵּאַחַר שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלֶיהָ מוֹרֶה שֶׁאֵין קוֹרֵא בָּהּ לִשְׁמָהּ וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ עִמָּהּ וְלֹא נֶהֱנָה בָּהּ, אֶלָּא הִיא בְּעֵינָיו כְּאֻמָּנוּת בְּעַלְמָא, לְפִיכָךְ אֵינוֹ זוֹכֶה לְשַׁלְשֶׁלֶת הַנִּמְשָׁךְ לְעוֹסֵק בָּהּ לִשְׁמָהּ, דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה נט) לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וְגוֹ'. וְעַיֵּן שָׁם עוֹד.

וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב הַחַיֵּי אָדָם (רִישׁ כְּלָל ט) שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה בְּשִׂמְחָה גְּדוֹלָה, דְּמִצִינוּ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בִּנְדָרִים, עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ וְכוּ'. עַיֵּן שָׁם.

וְכֵן פֵּרֵשׁ בְּקֶהִלּוֹת יַעֲקֹב (בְּרָכוֹת סִימָן כד) בְּדַעַת רַבֵּנוּ יְשַׁעְיָה, שֶׁאֵין בְּרָכוֹת הַתּוֹרָה כִּשְׁאָר בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת, אֶלָּא יֵשׁ לָהּ דִּין כְּבִרְכַּת הַנֶּהֱנִין, וּבְבִרְכַּת הַנֶּהֱנִין הֲרֵי מַטְבֵּעַ הַבְּרָכָה בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ וְכַדּוֹמֶה, וְאִלּוּ בְּבִרְכַּת הַמִּצְוֹת מַטְבֵּעַ הַבְּרָכָה אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ וְכוּ', וְאֵין מְבָרְכִים אֲשֶׁר בָּרָא אֶת הַחֻפְצָא שֶׁל הַלּוּלָב וְכוּ', וְאִם כֵּן בִּרְכַּת אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ וְכוּ' מַתְאִימָה לְמַטְבֵּעַ שֶׁל בִּרְכַּת הַנֶּהֱנִין וְלֹא בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת. עַיֵּן שָׁם. וְהֵיכָנוּ שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה גַּם בִּרְכַּת הַמִּצְוֹת מִמַּטְבֵּעַ הַבְּרָכָה אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ וְכוּ' "וְצִוָּנוּ" עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה].

אֲבָל הָרַמְבַּ"ן (בפ"ח דִּבְרָכוֹת) כָּתַב, שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ בְּרָכָה בַּהֲנָאוֹת שֶׁאֵינָן נִכְנָסוֹת לַגּוּף, כְּגוֹן אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וְרֵיחַ נְמִי דְּבָר הַנִּכְנָס לַגּוּף וְסוֹעֵד הוּא, וְכַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה דְּמֵי. וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה מְבֹאָר בְּרִיטְבָּ"א (פְּסָחִים נד.). גַּם בְּמַחֲנֵה אֶפְרַיִם (הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן סִימָן ג') כָּתַב, דְּשׁוֹאֵל סֵפֶר כְּדֵי לִלְמֹד בּוֹ לֵית לֵיהּ הֲנָאָה לַשּׁוֹאֵל, הֲנָאַת מָמוֹן, דְּמִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ, עַיֵּן שָׁם. וְכֵן מְבֹאָר בְּקִצּוּר הַחֹשֶׁן (חֹשֶׁן מִשְׁפָּט סִימָן עב ס"ק לד) שֶׁכָּתַב: שׁוֹאֵל סֵפֶר אֵינוֹ בְּדִין שׁוֹאֵל מִטַּעַם אַחֵר, וְהוּא מִשּׁוּם דְּכֵיוָן דְּקַיְמָא לַן (רֹאשׁ הַשָּׁנָה כח.) מִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ, וּמֵהַאי טַעֲמָא בְּמוּדָּר הֲנָאָה מֻתָּר לְלַמְּדוֹ מִקְרָא (עַיֵּן נְדָרִים לה:), וּמֻתָּר לִתְקֹעַ תְּקִיעָה שֶׁל מִצְוָה (רֹאשׁ הַשָּׁנָה שָׁם), וְאִם כֵּן שׁוֹאֵל סֵפֶר לֹא הֲוֵי נֶהֱנֶה, וְאַף עַל גַּב דְּכָתַב בְּיוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רכ"א (סְעִיף יא) דְּאִם אָסַר סְפָרוֹ עַל חֲבֵרוֹ אָסוּר לַנָּאֶסָר לִלְמֹד בּוֹ, הַיְנוּ מִטַּעֲמָא שֶׁכָּתַב שָׁם בַּטַּ"ז (סק"מ) וְשַׁ"דְּ (סקנ"ה) דְּכֵיוָן דְּאֵין מַשְׁאִילִין סְפָרִים מִפְּנֵי שֶׁמְּקַלְקְלִין, וְיֵשׁ לוֹ לְהַשְׁכִּיר סְפָרוֹ, וְזֶה לוֹמֵד בּוֹ בְּחִנָּם, הֲוֵי הֲנָאָה. עַיֵּן שָׁם.

וּבְנִתְיבוֹת שָׁם הֵעִיר עַל זֶה: דְּאִישְׁתַּמִּיטָתֵיהּ מַה שֶּׁכָּתַב הַטַּ"ז בְּיוֹרֶה דֵּעָה (סִימָן רכ"א סְעִיף קָטָן מ"ג) דְּתַלְמוּד תּוֹרָה לֵיהָנוֹת נִתָּן. עַיֵּן שָׁם. וְעוֹד, דְּהָא יָכוֹל לְהַשְׁכִּירוֹ לְאַחֵר בְּתוֹךְ יְמֵי שְׁאֵלָה בְּמָקוֹם דְּלָא שַׁיְּיךְ גַּבֵּיהּ אֵין הַשּׁוֹאֵל רַשַּׁאי לְהַשְׁאִיל, כְּגוֹן שֶׁלּוֹמֵד בְּבֵיתוֹ דְּלֹא שַׁיְּיךְ שֶׁיַּבְרִיחֵם, אוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי בֵּיתוֹ כַּמְבֹאָר שָׁם. וְעוֹד, הָא יָכוֹל לִלְמֹד בְּתוֹכוֹ לְאַחֵר בְּשָׂכָר. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּבְמִשּׁוֹבֵב נְתִיבוֹת (סִי' עב ס"ק יז) הֵשִׁיב, וְאַדְמוֹתֵיב מִדִּבְרֵי הטַ"ז, לְסַיֵּעַ לוֹ מִדִּבְרֵי תְּשׁוּבַת מַיְמוֹנִי (לְסֵפֶר הַפְּלָאָה סִימָן ב') הוּבָא בְּבֵית יוֹסֵף (יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רכ"א), בָּהָא דְּאִם אָסַר סְפָרוֹ עַל חֲבֵרוֹ אָסוּר לַנֶּאֱסָר לִלְמֹד מִמֶּנּוּ, וְהוּא מִטַּעַם שֶׁאֵין חִיּוּב לְאָדָם לְהַשְׁאִיל סְפָרָיו לַחֲבֵרוֹ כוּ' וּמֻתָּר לְהַשְׁכִּירוֹ, וְנִמְצָא מְהַנֶּהוּ הַשָּׂכָר שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִיתֵּן, עַיֵּן שָׁם. הֲרֵי מְבֹאָר דְּאִי לָאו מִשּׁוּם הֲנָאַת שָׂכָר לֹא הֲוֵי הַלִּמּוּד הֲנָאָה. גַּם מַה שֶּׁכָּתַב הַטַּ"ז שָׁם (יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רכ"א ס"ק מ"ג) זֶה לְשׁוֹנוֹ: וּלְפִי זֶה לֹא קָשֶׁה מִדֵּי מֵהָא דְּסָעִיף י"א שֶׁאָסוּר לְלַמֵּד בְּסֵפֶר הַנֶּאֱסָר עָלָיו כוּ'. אֶלָּא מִטַּעַם דְּהָכָא דְּוַדַּאי הַתּוֹרָה מְשַׂמַּחַת לֵב שֶׁהֲרֵי אָסוּר לְלַמֵּד בִּימֵי אֲבֵלוֹ, אִם כֵּן לָא דָּמְיָא הַאי מִצְוָה לִשְׁאָר מִצְוֹת דְּאָמְרִינַן לָאו לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ, אֶלָּא בָּזֶה נִמְשַׁךְ לָאָדָם

הֲנָאָה. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת אִם כֵּן לָמָּה מֻתָּר לְלַמְּדוֹ מִדְּרָשׁ, הָא יֵשׁ לוֹ שִׂמְחָה מִזֶּה. יֵשׁ לוֹמַר דְּהָתָם הַחִיּוּב עָלָיו לִלְמֹד עִמּוֹ מִכֹּחַ מָה אֲנִי בְּחִנָּם כוּ', עַל כֵּן לֹא אִכְפַּת לָן בַּהֲנָאָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאִילַת סְפָרִים שֶׁאֵין עָלָיו חִיּוּב כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בִּתְשׁוּבַת מַיְמוֹנִי הַנַּ"ל, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְאַחֲרֵי נְשִׁיקוֹת עַפְרוֹת זָהָב לַטַּ"ז, אֵינוֹ מוּבָן מַה שֶּׁכָּתַב דְּהָתָם הַחִיּוּב עָלָיו לְלַמְּדוֹ בְּחִנָּם, עַד כָּאן לֹא אִכְפַּת לָן בַּהֲנָאָה. דְּמַה בְּכָךְ שֶׁהוּא חַיָּב לְלַמְּדוֹ בְּחִנָּם וְאֵין לוֹ לְקַבֵּל שָׂכָר, מִכָּל מָקוֹם הֵאֵיךְ שָׂרֵי לֵיהּ לֵיהָנוֹת, דְּהָא אִם אָסַר סְפָרוֹ עַל עַצְמוֹ גַּם כֵּן יֵאָסֵר לִלְמֹד מִשּׁוּם הֲנָאָה דְּאֵית לֵיהּ. גַּם נִרְאֶה שֶׁלֹּא רָאָה אָז הַטַּ"ז דִּבְרֵי הָרַ"ן בִּנְדָרִים (ל"ז. דִּבּוּר הַמַּתְחִיל אָמַר שְׁמוּאֵל) שֶׁכָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, וּמֻתָּר לְלַמְּדוֹ מִדְּרָשׁ לְפִי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְקַבֵּל שָׂכָר כוּ', וַהֲנָאַת לִמּוּד גּוּפֵיהּ לָאו הֲנָאָה הִיא, דְּמִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, עַיֵּן שָׁם. וּמְבֹאָר מִזֶּה דְּאִי לָאו מִשּׁוּם דְּלֹא הָוֵי הֲנָאָה, הָיָה אָסוּר אַף עַל גַּב דְּהַחִיּוּב עָלָיו מִכֹּחַ מָה אֲנִי בְּחִנָּם. גַּם מְבֹאָר לְהֶדְיָא מִדִּבְרֵי הָרַ"ן "דְּמִצְוַת לִמּוּד דּוֹמָה לִשְׁאָר מִצְוֹת שֶׁלֹּא נִתְּנוּ לֵיהָנוֹת", שֶׁכָּתַב וַהֲנָאַת לִמּוּד גּוּפֵיהּ לָאו הֲנָאָה הִיא כוּ', וְאִם כֵּן הָא דְּאָסוּר לַנֶּאֱסָר לִלְמֹד הַיְנוּ מִשּׁוּם הֲנָאַת שָׂכָר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בִּתְשׁוּבַת מַיְמוֹנִי שָׁם, וְכֵן כָּתַב הַשַּׁ"ךְ שָׁם (יוֹרֶה דֵּעָה שָׁם סקנ"ה). עַד כָּאן.

וְכֵן מְבֹאָר בְּלֶחֶם מִשְׁנֶה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: תְּמַהֲנִי, דְּהָא קַיְמָא לַן מְלַמְּדוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל שָׂכָר, וְאַף עַל גַּב דְּאֵית לֵיהּ הֲנָאַת לִמּוּד, מִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ, (וּרְאֵה מַה שֶּׁכָּתַב בְּזֶה בְּשׁוּ"ת תּוֹרַת חַיִּים חֵלֶק ג' סִימָן מ' בד"ה שׁוּב רָאִיתִי).

גַּם בְּשׁוּ"ת מַהֲרְשָׁ"ם חֵלֶק ה' (סִימָן מו) כָּתַב, דְּהַלִּמּוּד וְהַתְּפִלָּה לֹא נֶחְשָׁב הֲנָאָה כְּלָל, [דְּמִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ], וְלָכֵן מֻתָּרִים מַה שֶּׁקִּצֵּב עִם הָעַכּוּ"ם, וְלֹא מִתְסַר בְּדִיעֲבַד לֵיהָנוֹת בּוֹ עַל כָּל פָּנִים, דְּבִנְדָרִים (ל"ז) מְבֹאָר דְּגַם בְּלִמּוּד אֲמְרִינַן מִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִתְּנוּ וְכוּ'. עַיֵּן שָׁם.

וְהִנֵּה בַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת הֶעְתִּיק בְּתְחִלַּת חִבּוּרוֹ בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה מִלָּה בְּמִלָּה, וְהָיָה כַּוָּנָתוֹ בָּזֶה לְפִי שֶׁאָמְרוּ בִּנְדָרִים (פא.) עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ וְכוּ', עַל שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה. וּבַפְּתִיחָה לְבַעַל תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב עַל הַמִּשְׁנָיוֹת כָּתַב, אָמַר יוֹם טוֹב, רָאֹה רָאִיתִי שְׁתֵּי רָאָיוֹת, אַחַת לְהַגָּאוֹן בַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁבִּתְחִלַּת הִלְכוֹתָיו הִתְחִיל וְכָתַב בִּרְכַּת הַתּוֹרָה מִלָּה בְּמִלָּה, וְאֵין זֶה כִּי אִם כְּלַפֵּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל בִּנְדָרִים (פא.), שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה, עַל כֵּן כְּמַזְהִיר וּכְמַזְכִּיר כְּתָבָם בְּרֹאשׁ חִבּוּרוֹ, שֶׁכָּל הַפּוֹתֵחַ לְסִפְרוֹ יָבִין לַאֲשׁוּרוֹ, שֶׁיְּבָרֵךְ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה. עַד כָּאן. וְכָתַב הַצֶּמַ"ח, דְּכַוָּנַת הַבה"ג הָיְתָה לְפִי שֶׁעִקַּר תַּכְלִית הַלִּמּוּד הוּא עַל מְנָת שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים עַל לְבָבוֹ לְזָכְרוֹן, וְלֹא יִשְׁכָּחֵם, כִּי הַשּׂוֹכֵחַ מַה תּוֹעֶלֶת לוֹ בְּלִמּוּדוֹ, וּלְדַעְתִּי בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה הִיא סְגֻלָּה נִפְלָאָה שֶׁלֹּא יִשְׁכַּח אָדָם אֶת תַּלְמוּדוֹ, וְסָמֶךְ לָזֶה מַאי דְּאִיתָא בִּנְדָרִים, אָמַר ר"י הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ ע"ה לוֹמֵד תּוֹרָה וּמְשַׁכְּחָהּ, עַד שֶׁנִּתְּנָה

לוֹ בְּמַתָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה וְכוּ'. הֲרֵי שֶׁאִם הַתּוֹרָה הִיא שֶׁל הַלּוֹמֵד בְּמַתָּנָה, אֵינוֹ מְשַׁכְּחָהּ. וּבְמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה אָמַר רַבָּא, בִּתְחִלָּה הַתּוֹרָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּלְבַסּוֹף נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה.

וּבְסֵפֶר דִּבְרֵי מְנַחֵם (לְרִבִּי מְנַחֵם מֶרְדְּכַי מִסְּאלוֹנִיקִי, סִימָן א') פֵּרֵשׁ: דְּבִרְכוֹת הַתּוֹרָה עֲשָׂאוּהוּ חֲכָמִים כְּבִרְכַּת הַנֶּהֱנִין שֶׁאָסוּר לֵיהָנוֹת מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה, וְעַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם מְבָרֵךְ בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה זוֹכֶה לִהְיוֹת הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ, וְנִקְרֵאת תּוֹרָתוֹ, תּוֹרָה דִּילֵיהּ, דְּקוֹנֶה אוֹתָהּ קִנְיָן גָּמוּר. וְהִנֵּה נוֹדַע דְּקַיְמָא לַן בְּדִין נֶחְלָה שֶׁאֵין אָדָם מוֹרִישׁ לְבָנָיו דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, וְאִם כֵּן עַל יְדֵי בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה זוֹכֶה וְקוֹנֶה קִנְיָן הַתּוֹרָה וְנִקְרֵאת שֶׁלּוֹ, וּמִמֵּילָא בְּדִין הוּא שֶׁיִּנְחִילֶנָּה לְבָנָיו אַחֲרָיו, וּלְכָךְ מִי שֶׁאֵינָם מְבָרְכִים בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה תְּחִלָּה אֵינָם זוֹכִים לְבָנִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כֵּיוָן דְּהוּא לֹא זָכָה כַּדִּין, אֵיךְ יִזְכֶּה לְבָנָיו דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ.

וְהָרַב בַּעַל שֵׁם טוֹב (הוּבָא בְּדֶגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח ד"ה אוֹ יֹאמַר וַיָּבוֹאוּ מָרָתָה) פֵּרֵשׁ אֶת מַאֲמָרָם זַ"ל בִּנְדָרִים (פא.) אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה. כִּי לִכְאוֹרָה מַה בְּכָךְ שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה, הַאִם עַד כְּדֵי כָּךְ יֵשׁ לְהֵעָנֵשׁ עַל זֶה, שֶׁיֵּחָרֵב הַבַּיִת וְכָל כָּךְ יֶהֱרְגוּ וְיִתְחַיְּבוּ גָּלוּת וְכוּ'. אֶלָּא שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בִּרְכַת וְהַעֲרֶב נָא שֶׁהִיא הַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבִּבְרָכוֹת הַתּוֹרָה, כִּי צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל וּלְבַקֵּשׁ שֶׁנִּזְכֶּה לְהַרְגִּישׁ אֶת הַמְּתִיקוּת שֶׁבַּתּוֹרָה. כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה לְכָךְ הַמָּתוֹק נֶהְפָּךְ לוֹ לְמַר, כְּמַאֲמָרָם זַ"ל (תַּעֲנִית ז.) זָכָה סַם חַיִּים, לֹא זָכָה סַמָּא דְּמוֹתָא. וְכֵן הוּא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ג רכט) שֶׁהָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹכִים לְמַיִם מְתוּקִים, בְּנִגּוּד לַאֲחֵרִים שֶׁטּוֹעֲמִים אֶת הַמַּיִם הַמָּרִים. עַיֵּן שָׁם.

וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב הַמַּהֲרַ"ל לְבָאֵר, דִּבְכָוְנָה אָמְרוּ בַּגְּמָרָא שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה "תְּחִלָּה" שֶׁיִּתָּכֵן וּבֵרְכוּ בָּרְכָה אַחֲרוֹנָה, אֲבָל בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר "אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ" בָּרְכָה הַמְסַמֶּלֶת אֶת הָעֶרֶךְ הַגָּדוֹל שֶׁזָּכִינוּ לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה הִבְדִּילָנוּ מִן הָעַמִּים, מֵהֶם וּמִכָּל הֶמּוֹנָם, וְרֵאשִׁית סְגֻלָּתוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל הוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. וְלֹא שָׁמְחוּ עַל שֶׁזָּכוּ לְהִבָּחֵר עַל יָדוֹ יִתְבָּרַךְ לִהְיוֹת עַם הַמְיֻחָד שֶׁזָּכָה לַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה.

וְלָכֵן כָּתַב מָרָן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (ר"ס מז) בִּרְכַּת הַתּוֹרָה צָרִיךְ לְיַזְהֵר בָּהּ מְאֹד. וְכָתַב בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה (שם סק"ב), שֶׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וְלִיתֵּן הוֹדָאָה עַל שֶׁבָּחַר בָּנוּ וְנָתַן לָנוּ כְּלֵי חֶמְדָּתוֹ. וּכְבָר כָּתַב מָרָן הַחִיד"א בְּמַחֲזִיק בְּרָכָה (סי' א' סק"ב) שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהֵא מֵצֵר וְדוֹאֵג עַל גָּלוּת הַשְּׁכִינָה. אֲבָל כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וְלוֹמֵד תּוֹרָה יִהְיֶה שָׂמֵחַ. עַיֵּן שָׁם.

וּכְבָר אָמְרָה תּוֹרָה (דְּבָרִים כח, מז) "תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב וְעָבַדְתָּ אֶת אוֹיְבֶךָ וְגוֹ' בְּעֹרֹם וּבְחֹסֶר כֹּל", וְהַיְנוּ שֶׁנַּעֲנָשִׁים עַל כָּךְ שֶׁאֵין עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה

וּבַמִּצְוֹת [עֲבוֹדַת ה'] מִתּוֹךְ שִׂמְחָה. וּבֶאֱמֶת, יֵשׁ לְהָבִין מַה מַּשִּׂיגִים בְּשִׂמְחָה. וְהִנֵּה בְּסֵפֶר נָפֶשׁ הַחַיִּים לְהַגר"ח וואלוז'ין כּוֹתֵב, כִּי הַהַגְדָּרָה לְבִטּוּל תּוֹרָה אֵינוֹ בְּאֶחָד שֶׁמְּבַטֵּל מַמָּשׁ אֶת לִמּוּדוֹ, אֶלָּא אִם יָכוֹל לְהִתְעַסֵּק יוֹתֵר הֲוֵי בִּטּוּל תּוֹרָה. וְכֵן הוּא בְּפֶלֶא יוֹעֵץ (מע' יְדִיעָה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּכְבָר כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁמִּי שֶׁיָּכוֹל לְפַלְפֵּל בְּחָכְמָה וְלִקְנוֹת יְדִיעָה חֲדָשָׁה, וּמוֹצִיא הַזְּמַן בְּלִמּוּד תְּהִלִּים וְזֹהַר, לְגַבֵּי דִּידֵיהּ חָשִׁיב בִּטּוּל תּוֹרָה. עַיֵּן שָׁם. (וּרְאֵה בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אוֹמֶר ח"א דַּף צד.). וְזֶה שֶׁאָמְרוּ בְּמָגִלָּה (ג.), מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה וּבָאִין לִקְרוֹת מְגִלָּה, אַף שֶׁגַּם הִיא בִּכְלַל הַתַּנַ"ךְ, שֶׁהַכֹּל הוּא בְּאֹפֶן יַחֲסִי לִיכֹלֶת הָאָדָם בְּלִמּוּד.

הַמְאִירִי כּוֹתֵב בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (ל:) בָּזֶה הַלָּשׁוֹן: אַף עַל פִּי שֶׁרָאוּי לוֹ לָאָדָם לַעֲמֹד נִכְנָע וּשְׁפַל רוּחַ רָאוּי לוֹ לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ בְּשִׂמְחָה לְקַיֵּם מִצְוֹתָיו, וּלְמָה שֶּׁיַּגִּיעֵהוּ מִן הַשְּׁלֵמוּת, שֶׁאֵין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה מִתּוֹךְ עַצְבוּת, שֶׁהָעֲצָבוֹן מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב וְסוֹתֵם אֶת שְׁבִילֵי הַהֲבָנָה, וְלֹא מִתּוֹךְ עַצְלוּת, אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחַת הַלֵּב לְיֹשֶׁר הַמְּזָגִים, וְאַף דֶּרֶךְ חֲכָמִים הָיָה בִּישִׁיבָתָם לִפְתֹּחַ בְּמִלֵּי דִּבְדִיחוּתָא. עַד כָּאן. מְבֹאָר יוֹצֵא מִדְּבָרָיו שֶׁהַשִּׂמְחָה פּוֹתַחַת שְׁבִילֵי הַהֲבָנָה, כְּשֵׁם שֶׁהָעֲצָבוֹן סוֹתֵם שְׁבִילֵי הַהֲבָנָה. אִם כֵּן כְּשֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה בְּשִׂמְחָה, וְעַל יְדֵי כָּךְ יוֹכַל לְהָבִין עֹמֶק יוֹתֵר אֶת לִמּוּדוֹ, וְנִפְתָּחִים שְׁבִילֵי הַהֲבָנָה, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן - הֲרֵי זֶה בְּגֶדֶר בִּטּוּל תּוֹרָה בְּאֵיכוּת, כְּפִי בֵּאוּר נָפֶשׁ הַחַיִּים הַנִּזְכָּר.

וּבְסַנְהֶדְרִין (כו:) אָמְרוּ, מַחֲשָׁבָה מוֹעֶלֶת אֲפִלּוּ לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וּפֵירַשׁ רַשִׁ"י דַּאֲגַת הַלֵּב עַל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם מְהַנְּיָא לֵיהּ לְשַׁבַּח תַּלְמוּדוֹ. עַד כָּאן. וְהַשִּׂמְחָה מְשַׁבַּחַת הַדְּאָגָה, וְעַל יְדֵי זֶה לִמּוּדוֹ יִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּאָרְחוֹת צַדִּיקִים (שַׁעַר הַשִּׂמְחָה) דְּבֵית דִּין הַמִּצְטָעֲרִים לֹא יוּכְלוּ לְבָרֵר הַדִּין בֵּין הֶתֵּר לְאִסּוּר וְכוּ'.

וּבַהַקְדָּמָה לְסֵפֶר בֵּית אַהֲרֹן לְהַגָּאוֹן רַבִּי אַהֲרֹן וולקין, בַּעַל זְקַן אַהֲרֹן, כָּתַב, מַהוּ שֶׁאָמְרוּ (סַנְהֶדְרִין כא:) "שִׂיחַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכָה לִמּוּד", הַפְּשָׁט הוּא שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְעַסֵּק בְּכַוָּנַת שִׂיחַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, אֲבָל יֵשׁ לְהוֹסִיף, כִּי הִנֵּה בַּגְּמָרָא שַׁבָּת (ל:) וּבְפֶסָחִים (קיז.) אָמְרוּ, שֶׁרְבָּה מְקַמֵּיהּ דְּפָתַח לְהוּ לְרַבָּנָן אָמַר מִלְּתָא דְּבִדְיחוּתָא, וּבַדְּחֵי רַבָּנָן. לְסוֹף יָתִיב בְּאֵימְתָא וּפָתַח בִּשְׁמַעְתְּתָא. וְשָׁם בַּגְּמָרָא אָמְרוּ עַל הַפָּסוּק בְּמִלְכִים, וַעֲתָה קְחוּ לִי מְנַגֵּן, וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד ה' (מלכים ב ג, טו). אָמַר רַב יְהוּדָה, וְכֵן לְדִבַּר הֲלָכָה. וּפֵירַשׁ רַשִׁ"י, צָרִיךְ לְפָתֹחַ בְּמִלֵּי דִּבְדִיחוּתָא בְּרֵישָׁא. (וּבְתוֹסְפוֹת סֻכָּה ג: כָּתְבוּ בְּשֵׁם הַיְרוּשַׁלְמִי, שֶׁהַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה מִתּוֹךְ שִׂמְחָה). וְזֶה הַבֵּאוּר שִׂיחַת חֻלִּין שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צְרִיכָה לִמּוּד, בִּשְׁבִיל הַלִּמּוּד מְקֻדָּמִים קֹדֶם מִילֵּי דִּבְדִיחוּתָא, לִפְתֹּחַ שְׁבִילֵי הַהֲבָנָה, וּלְהַגִּיעַ לְמַדְרֵגָה הָאֶפְשָׁרִית שֶׁל לִמּוּד תּוֹרָה בְּעֹמֶק. וְזוֹ הַסִּבָּה שֶׁבִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַדּוֹר קִבְּלוּהָ מֵרָצוֹן, כִּי הָיָה אָצְלָם שִׂמְחָה וְסִלּוּק הָעֲצָבוֹן, וְאָז יְכוֹלִים לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵרָצוֹן.

וּבָזֶה מוּבָן מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא יְבָמוֹת (סג:) הַשָּׁרוּי בְּלֹא אִשָּׁה שָׁרוּי בְּלֹא שִׂמְחָה בְּלֹא תוֹרָה וְכוּ'. דְּבִשְׁלָמָא בְּלֹא שִׂמְחָה נִיחָא, אֲבָל בְּלֹא תוֹרָה, לָמָּה? אֶלָּא כְּשֶׁאֵין שִׂמְחָה אֲזַי יֵשׁ פְּגָם גַּם בְּרָמַת הַלִּמּוּד, וְהוּא בִּכְלַל בְּלִי תוֹרָה, שֶׁחֲסֵרָה לוֹ הַשְׁלֵמוּת בְּהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה.

וְיָדוּעַ שֶׁהַתּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי שִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים יט, ט) פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב, תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ, וְרַבֵּנוּ בְּחַיֵּי (פָּרָשַׁת נִצָּבִים) הֵבִיא בְּשֵׁם מִדְרַשׁ חֲזַ"ל, תְּזַל כַּטַּל אִמְרָתִי וְגוֹ', מַה טַּל הַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כֵּן. עַיֵּן שָׁם. וְגַם עַל יְדֵי הַשִּׂמְחָה הָאָדָם זוֹכֶה לַהֲבָנָה עֲמֻקָּה יוֹתֵר וּבָא לִידֵי בְּהִירוּת הַשֵּׂכֶל, כִּי בְּשִׂמְחָ"ה אוֹתִיּוֹת מַחֲשָׁבָ"ה. וְהַמַּהֲרַ"ל מִפְּרַאג בְּסֵפֶר דֶּרֶךְ הַחַיִּים (פ"ו) כָּתַב, אֵין רָאוּי לְקַבֵּל מַעֲלוֹת הַתּוֹרָה רַק עַל יְדֵי שִׂמְחָה, כִּי הַשִּׂמְחָה מִדָּה גְּדוֹלָה הִיא, כִּי כַּאֲשֶׁר הָאָדָם שָׂמֵחַ הוּא בִּשְׁלֵמוּת, וְעַל יְדֵי זֶה הוּא מְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה שֶׁהִיא שְׁלֵמוּת הָאָדָם. וְהַגָּאוֹן רַבִּי עֲקִיבָא אֵיגֶר בַּהַקְדָּמָה לַשּׁוּ"ת שֶׁלּוֹ כָּתַב, כִּי לְדַעְתִּי הַנֶּפֶשׁ מִתְפַּעֶלֶת, וְהַדַּעַת מְרֻוַּחַת, וְהַכַּוָּנָה מִתְעוֹרֶרֶת מִתּוֹךְ לְמוּד בְּסֵפֶר נָאֶה וּמְהֻדָּר, כִּי אֵלּוּ מְעִירִים וּמְשַׂמְּחִים אֶת הַנֶּפֶשׁ, וְהַכַּוָּנָה נְכוֹנָה עִם הַשִּׂמְחָה אֶל הַדִּבּוּר, הֵן כְּמוֹ חַיּוּת וּנְשָׁמָה אֶל הַגּוּף. גַּם בְּקֹבֶץ אִגְרוֹת הַחָזוֹן אִישׁ ח"ב (אֶגֶרֶת צד) כּוֹתֵב: שֶׁעַל יְדֵי הַשִּׂמְחָה הַלֵּב מָלֵא אוֹרָה לְהָבִין סוֹדוֹת הַתּוֹרָה. וּבְסֵפֶר רַבִּי שִׁמְעוֹן וְתוֹרָתוֹ מוּבָא בְּשֵׁם הַחָזוֹן אִישׁ, שֶׁבְּיוֹם שַׁבָּת יְכוֹלִים לְהָבִין סְבָרוֹת עֲמֻקּוֹת שֶׁלִּפְעָמִים אֵין שַׁיָּךְ לַהֲבִינָן בִּימוֹת הַחֹל. עַד כָּאן.

וְלָכֵן כָּתַב הָאבֶן עֶזְרָא בְּאֶגֶרֶת הַשַּׁבָּת שֶׁלּוֹ, כִּי בְּכָל יוֹם יִמְצְאוּ שַׁעֲרֵי תְּבוּנָה, וּבְיוֹמֵי שַׁבָּת נִפְתְּחוּ מֵאָה שְׁעָרִים. וְהַיְנוּ, דְּבְשַׁבָּת קֹדֶשׁ נִפְתָּחִים שַׁעֲרֵי הַבִּינָה. וְכֵן כָּתַב עוֹד בְּאבֶן עֶזְרָא (שְׁמוֹת כ, ח), הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ קִדֵּשׁ זֶה הַיּוֹם, וְזִמְּנוֹ לְקַבֵּל הַנְּפָשׁוֹת תּוֹסֶפֶת חָכְמָה יוֹתֵר מִכָּל הַיָּמִים, עַד כָּאן. וְזֶה הַטַּעַם שֶׁכּוֹתֵב הַשְּׁפַת אֱמֶת (פר' כִּי תִּשָּׂא) שֶׁתּוֹרָה שֶׁלּוֹמְדִים בְּשַׁבָּת אֵין שׁוֹכְחִים בִּמְהֵרָה, וְרָמְזוּ עַל זֶה: יוֹם שַׁבָּתוֹן אֵין לִשְׁכֹּחַ. וְלָכֵן חַג הַסֻּכּוֹת הוּא כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, שֶׁיַּעֲקֹב עָמוּד הַתּוֹרָה, וּבְסֻכּוֹת שֶׁהוּא זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ מַשִּׂיגִים עִמֶּק הַתּוֹרָה יוֹתֵר.

וּבְסֵפֶר יוֹסֵף אֹמֵץ יוֹזֵפָא (עָמוּד רסז) כָּתַב בְּשֵׁם מַהֲרִי"ל, שֶׁכַּאֲשֶׁר הָיָה רַבֵּנוּ תָּם רוֹצֶה לִלְמֹד תַּמְצִית הֲלָכָה חֲמוּרָה, הָיָה נוֹתֵן לְפָנָיו תֵּל שֶׁל זְהוּבִים כְּדֵי לִשְׂמֹחַ בָּהֶם, וְנִתְרַחֵב לִבּוֹ וְלָמַד בְּחֵשֶׁק. עַיֵּן שָׁם. וּבְסֵפֶר בֶּן יְהוֹיָדָע (סַנְהֶדְרִין צט:) כָּתַב, שֶׁאָדָם שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּשִׂמְחָה, מְזַמֵּר עֲרִיצִים וּמַכְרִית הַחוֹחִים וְהַקּוֹצִים הַסּוֹבְבִים הַשּׁוֹשַׁנָּה הָעֶלְיוֹנָה.

שָׂכָר עַל קִיּוּם הַמִּצְווֹת בְּשִׂמְחָה

וְהִנֵּה בְּסוֹף וָאֶתְחַנַּן (דְּבָרִים ז, יא) נֶאֱמַר: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם. וְאָמְרוּ בְּעֵרוּבִין (כב.) אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וּמָחָר [לְעוֹלָם הַבָּא] לִיטֹל שְׂכָרָם. וְכֵן אָמְרוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה (ג:) וְלֹא הַיּוֹם לִיטֹל

שְׂכָרָם. וְכֵן אָמְרוּ בְּקִדּוּשִׁין (מ:) שֹׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא. וְיָדוּעַ מַה שֶּׁהֵעִירוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּסוֹתֵר לְמַה שֶּׁנִּרְאֶה בְּרֵישׁ פָּרָשַׁת עֵקֶב, וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְגוֹ', וְאָהֵבְךָ וּבֵרְכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ דְּגָנְךָ וְתִירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְגוֹ'. הָא קָמָן שֶׁאִם הָאָדָם שׁוֹמֵר עַל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת זוֹכֶה לְ"וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ", וְהַשָּׂכָר אֵינוֹ לְעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא כְּבָר בָּעוֹלָם הַזֶּה מְקַבֵּל שָׂכָר.

וְזֶה לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם (פ"ט מֵהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה ה"א): מֵאַחַר שֶׁנּוֹדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָן שֶׁל הַמִּצְוֹת וְהַטּוֹבָה שֶׁנִּזְכֶּה לָהּ אִם שָׁמַרְנוּ דֶּרֶךְ ה', הִיא חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר לְמַעַן יִטַב לְךָ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים וְכוּ', וּמַהוּ זֶה שֶׁכָּתְבוּ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ אִם תִּשְׁמְעוּ יַגִּיעַ לָכֶם כָּךְ, וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ יִקָּרֶה אֶתְכֶם כָּךְ, וְכָל אוֹתָם הַדְּבָרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּגוֹן שָׂבָע וְרָעָב, וּמִלְחָמָה וְשָׁלוֹם וְכוּ', כָּל אוֹתָם הַדְּבָרִים אֱמֶת הָיוּ, וְיִהְיוּ בִּזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹשִׂים אֶת כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, יַגִּיעוּ אֵלֵינוּ טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה כֻּלָּן, וּבִזְמַן שֶׁאָנוּ עוֹבְרִים עֲלֵיהֶם תִּקָּרֶינָה אוֹתָנוּ הָרָעוֹת הַכְּתוּבוֹת. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין אוֹתָן הַטּוֹבוֹת הָהֵם סוֹף מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל הַמִּצְוֹת, וְלֹא אוֹתָן הָרָעוֹת הָהֵם סוֹף הַנְּקָמָה שֶׁנּוֹקְמִים בָּעוֹבֵר עַל כָּל הַמִּצְוֹת, אֶלָּא כָּךְ הֻכְרַע כָּל הַדְּבָרִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לָנוּ תּוֹרָה זוֹ עֵץ חַיִּים הִיא, וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַכָּתוּב בָּהּ וְכוּ', זוֹכֶה בָּהּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, לְפִי גֹּדֶל מַעֲשָׂיו וְרֹב חָכְמָתוֹ וְכוּ', וְהִבְטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה שֶׁאִם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ וְנֶהֱגָה בְּחָכְמָתָהּ תָּמִיד, שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמּוֹנְעִים אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ, כְּגוֹן חֹלִי וּמִלְחָמָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְיִשְׁפִּיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמַּחֲזִיקוֹת אֶת יְדֵינוּ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְכוּ'. עַד כָּאן.

וְהָרַשְׁבַּ"א בְּתְשׁוּבָה (סי' קמח, תט) נִשְׁאַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ, בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי לָאו בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִלְּתָא אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִלְּתָא. וּמִפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה נִרְאֶה בְּהֵפֶךְ הַנָּמוּר, כִּי בִּזְכוּתָא וּבְעֹנֶשׁ הַדָּבָר תָּלוּי. וְשֶׁבְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (שְׁמוֹת כג, כה) נֶאֱמַר, וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹקֵיכֶם, וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וְכוּ'. לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֶּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ, אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא וְגוֹ'. הָא קָמָן בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי. וְהֵשִׁיב, שֶׁיֵּשׁ לְחַלֵּק בֵּין יְחִידִים לְצִבּוּר. וְהַתּוֹרָה דִּבְּרָה עַל הַכְּלָל וְלֹא עַל הַפְּרָט. עַיֵּן שָׁם.

וְרַבֵּנוּ אַבְרָהָם בֶּן הָרַמְבַּ"ם כָּתַב לְחַלֵּק בֵּין עוֹבֵד אֱלֹקִים מִתּוֹךְ יִרְאַת הָעֹנֶשׁ, וּפַחַד הַבּוֹרֵא, דְּבָזֶה תָּלוּי בְּמַזָּל וְלֹא בִּזְכוּת, לְבֵין הָעוֹבֵד אֶת ה' מִתּוֹךְ אַהֲבַת הַבּוֹרֵא, אֲשֶׁר בַּאַהֲבָתָהּ יִשְׁגֶּה תָּמִיד, דְּבָזֶה תָּלוּי בִּזְכוּתוֹ, וְעַל זֶה אָמְרָה הַתּוֹרָה וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וְגוֹ'. וְהַגְּלוּי עַל עֲבוֹדַת ה' מֵאַהֲבָה הוּא עֲשִׂית הַמִּצְוֹת בְּשִׂמְחָה וְהִתְלַהֲבוּת.

וְזֶה מְדֻקְדָּק בְּמַה שֶּׁאָנוּ אוֹמְרִים בִּקְרִיאַת שְׁמַע, לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹקֵיכֶם, וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם, וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם וְגוֹ'. וְהֵינוּ, שֶׁאִם עוֹבֵד אֶת ה' מִתּוֹךְ אַהֲבָה, בָּזֶה זוֹכֶה לְשָׂכָר

בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְלָכֵן כָּתוּב בִּתְחִלָּה: וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ וְגוֹ', לְשׁוֹן וְהָיָה שֶׁהוּא שִׂמְחָה. שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ בִּמְגִלָּה (י:) דְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה וַיְהִי בִּימֵי הַיְנוּ לְשׁוֹן צַעַר, עַיֵּן שָׁם. וּמִכָּאן דִּלְשׁוֹן וְהָיָה הוּא לְשׁוֹן שִׂמְחָה. וְלָזֶה רָמְזָה הַתּוֹרָה, שֶׁאִם יִשְׁמַע בְּקוֹל ה' בְּשִׂמְחָה, יִזְכֶּה לְמָטָר אַרְצְכֶם וְכוּ'.

וּבֶאֱמֶת, מַה הַמַּעֲלָה כָּל כָּךְ בַּעֲבוֹדָה מֵאַהֲבָה, שֶׁבַּעֲבוּרָהּ זוֹכֶה לְטוֹבוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְהִנֵּה בַּמִּשְׁנָה (אָבוֹת פֶּרֶק ד') נֶאֱמַר, בֶּן עֲזַאי אוֹמֵר, הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה, שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה מִצְוָה וּשְׂכַר עֲבֵרָה עֲבֵרָה. וּפֵרַשׁ רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה מִבַּרְטְנוּרָא, שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם מְסַיְּעִים וּמְזַמְּינִים בְּיַד מִי שֶׁעָשָׂה מִצְוָה אַחַת שֶׁיַּעֲשֶׂה אַחֶרֶת, כְּדֵי לִיתֵּן לוֹ שְׂכָר עַל שְׁתֵּיהֶן. פֵּרוּשׁ אַחֵר, שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, שֶׁכָּל מַה שֶּׁאָדָם מִשְׁתַּכֵּר וּמִתְעַנֵּג בָּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה נֶחֱשָׁב לוֹ לְמִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְנוֹטֵל שָׂכָר עַל הַמִּצְוָה שֶׁעָשָׂה וְעַל הָעֹנֶג וְהַהֲנָאָה שֶׁנֶּהֱנָה בַּעֲשִׂיָּתָהּ. עַד כָּאן. וּמְבֹאָר,שֶׁאִם נֶהֱנָה מֵהַמִּצְוָה מְקַבֵּל שָׂכָר כָּאן בָּעוֹלָם הַזֶּה. שֶׁכָּל שֶׁעוֹשֶׂה אֶת הַמִּצְוָה מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וּמִתְעַנֵּג בָּהּ, זוֹכֶה לְקַבֵּל עַל זֶה שָׂכָר כְּבָר בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְנִמְצָא דְּמַה שֶּׁאָמְרוּ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וּמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם, הַיְנוּ בְּעוֹבֵד אֶת ה' שֶׁלֹּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וּתְשׁוּקָה, וְאֵינוֹ מִתְעַנֵּג בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וּבָזֶה לֵיכָּא שָׂכָר בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וּמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם. אֲבָל כְּשֶׁמִּתְעַנֵּג בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, בָּזֶה מְקַבֵּל שָׂכָר גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה.

גַּם בְּפֶלֶא יוֹעֵץ (עֶרֶךְ שִׂמְחָה) כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, דְּשָׂכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא, אֲבָל בְּשָׂכַר הַשִּׂמְחָה אָדָם אוֹכֵל בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַשָּׂכָר הַיּוֹתֵר גָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ עַל הַשִּׂמְחָה, שֶׁזּוֹכֶה לְהַשָּׂגַת הַחָכְמָה וְהַשָּׂגַת הַשְּׁלֵמוּת. עַיֵּן שָׁם.

וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק כֵּן מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה, וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן וְגוֹ', וְנִמְצָא שֶׁאִם אָדָם שׂוֹמֵר אֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מִתּוֹךְ שִׂמְחָה, אָז זוֹכֶה לְבֵרֶךְ פְּרִי בִטְנְךָ וְגוֹ'.

וְזֶה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן וְגוֹ', וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם, וּשְׁמַרְתֶּם לְשׁוֹן וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר, וְהַיְנוּ שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה מְצַפֶּה וּמְיַחֵל מָתַי יִתְקַיְּמוּ הַחֲלוֹם שֶׁל יוֹסֵף שֶׁיַּעֲלֶה לְמִלּוּכָה וְכוּ'. וְגַם כָּאן אִם הָאָדָם שׂוֹמֵר וּמְצַפֶּה לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת, וּמְצַפֶּה וּמְיַחֵל לְקַיְּמָן, וְעוֹשֶׂה כֵּן מִתּוֹךְ שִׂמְחָה, אָז זוֹכֶה לְ"וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וְגוֹ' וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ וְגוֹ'", מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמַח לְהַחֲזִיר כִּמְדָּתוֹ וּלְהֵיטִיב עִמּוֹ גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְהַשָּׂכָר הוּא עַל קִיּוּם הַמִּצְוָה בְּשִׂמְחָה, וְלֹא עַל עֶצֶם הַמִּצְוָה.

וּבָזֶה בֵּאֲרוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן (דְּבָרִים ד, ה): רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים וְגוֹ', וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה, וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה. עַד כָּאן.

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר שֶׁהֲרֵי בְּפָרָשַׁת חֻקַּת נֶאֱמַר, לְפִי שֶׁהָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם מוֹנִין אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִים מַה טַּעַם לְחֻקָּה זוֹ (עַיֵּן בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם). וּמַשְׁמַע, שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיוּ מְלַגְלְגִים עַל מִצְוָת פָּרָה אֲדֻמָּה שֶׁאֵין בָּהּ טַעַם הַנִּרְאֶה לָעַיִן. וְאִלּוּ כָּאן נֶאֱמַר, רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם "חֻקִּים" וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי וְגוֹ', וְנִמְצָא שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם אַדְרַבָּה מְשַׁבְּחִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִים שֶׁהֵם עַם נָבוֹן וְחָכָם בָּזֶה שֶׁהֵם מְקַיְּמִים חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים. וְזֶה כְּעֵין סְתִירָה.

וּלְהַנִּ"ל אֲתֵי שַׁפִּיר, דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם עוֹשֶׂה מִצְוֹת שִׂכְלִיּוֹת מִתּוֹךְ שִׂמְחָה, לֵיכָא בָּזֶה כָּל חִדּוּשׁ, אֲבָל כַּאֲשֶׁר הָאָדָם עוֹשֶׂה מִצְוֹת שִׁמְעִיּוֹת מִתּוֹךְ שִׂמְחָה, אַף שֶׁאֵין לוֹ בָּזֶה כָּל הַשְׂגָּה וַהֲבָנָה, וּבָזֶה שֶׁמְּצַפִּים וּמְיַחֲלִים לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה, הֲגַם שֶׁאֵין בָּהֶם טַעַם, זֶה מוֹכִיחַ אֲצֶל אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁכַּנִּרְאֶה יֵשׁ טַעַם נִסְתָּר מִבִּינָתָם, כִּי לֹא יִתֵּכֶן שֶׁיַּעֲשׂוּ מִצְוֹת אֱלֶה מִתּוֹךְ תְּשׁוּקָה כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה וְשִׂמְחָה יְתֵרָה כָּזוֹ, אִם לֹא מְבִינִים אֶת טַעַם הַמִּצְוָה, וְאַף שֶׁאֵין הֵם מְבִינִים אֶת הַמִּצְוָה, רֵיק הוּא מִכֶּם, וְלָכֵן כָּאן דַּוְקָא יֶשְׁנָה הִתְפַּעֲלוּת מֵעַם יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה. כִּי מִסְתָּמָא יֵשׁ לָהֶם טַעַם נִסְתָּר שֶׁיְּדוּעַ רַק לָהֶם. וְהַהוֹכָחָה לָזֶה, שֶׁהֵם מְקַיְּמִים אֶת אוֹתָם חֻקִּים מִתּוֹךְ תְּשׁוּקָה וְשִׂמְחָה, וְלֹא כְּמִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה. וְכַאֲשֶׁר אֻמּוֹת הָעוֹלָם רוֹאִים זֹאת, מִכָּאן בָּא הַשֶּׁבַח לְעַם יִשְׂרָאֵל.

וּבָזֶה בֵּאֲרוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּגְּמָרָא, גָּדוֹל הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעַ כַּפּוֹ יוֹתֵר מִירֵא שָׁמַיִם. וְצָרִיךְ בֵּאוּר, מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אִם זֶה הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעַ כַּפּוֹ אֵינוֹ יָרֵא שָׁמַיִם, אִם כֵּן מַה שַּׁיָּךְ לוֹמַר עָלָיו שֶׁהוּא גָּדוֹל מִירֵא שָׁמַיִם? וְאִם הוּא יָרֵא שָׁמַיִם אִם כֵּן מַהוּ שֶׁאָמַר יוֹתֵר מִירֵא שָׁמַיִם, הֲרֵי גַּם הוּא יָרֵא שָׁמַיִם. אֶלָּא הַבֵּאוּר הוּא, כִּי הִנֵּה הָאָדָם לְעָמָל יוּלַד, וְכָל מַטָּרַת בּוֹאוֹ שֶׁל הָאָדָם לָעוֹלָם הַזֶּה הוּא לַעֲבֹד אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וְלִיגַע וְלַעֲמֹל בְּעֵסֶק תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת. וְכָל מִי שֶׁנֶּהֱנֶה מִיגִיעַ כָּזֶה, וְעוֹשֶׂה כֵּן מִשְׁמְחָה, זֶה גָּדוֹל יוֹתֵר מִמִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת הַמִּצְוֹת וְיָגַע בָּהֶם מִתּוֹךְ יִרְאָה וּפַחַד הָעֹנֶשׁ. וְלָכֵן גָּדוֹל יוֹתֵר "הַנֶּהֱנֶה" מִיגִיעַ כַּפּוֹ, יוֹתֵר מִ"יָּרֵא" ה'. עֲבוֹדַת ה' בְּאַהֲבָה וַהֲנָאָה וְיִרְאַת הָרוֹמְמוּת, חֲשׁוּבָה יוֹתֵר מֵעֲבוֹדַת ה' מִיִּרְאַת הָעֹנֶשׁ.

וּבָזֶה בֵּאֲרוּ גַּם מַה שֶּׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תְּהִלִּים קכו) אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה, הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים. וְהֵיכָן, שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹמְדִים וּתְמֵהִים, אֵיךְ עַם יִשְׂרָאֵל זוֹכֶה גַּם לָעוֹלָם הַזֶּה, הֲרֵי עֲשׂוֹ הוּא זֶה שֶׁזָּכָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ וְזַרְעוֹ זָכוּ בָּעוֹלָם הַבָּא, וְהֵם בָּאִים בִּשְׁאֵלָה: הִגְדִּיל ה' לַעֲשׂוֹת עִם אֵלֶּה? וַיְהִי כְּמֻשִּׁיב: הָיִינוּ שְׂמֵחִים. בֵּעֲבוּר שֶׁקִּיְּמוּ אֶת הַמִּצְוֹת מִתּוֹךְ שִׂמְחָה וְאַהֲבַת הַבּוֹרֵא, וְלֹא קִיְּמוּהָ כְּמִצְוֹת

אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה, אוֹ מִירְאַת הָעֹנֶשׁ, בַּעֲבוּר זֶה זָכִינוּ גַּם לָעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זֶה שָׂכָר עֲבוּר הַמִּצְוֹת שֶׁמְּקַיְּמִים, אֶלָּא בַּעֲבוּר הַשִּׂמְחָה שֶׁבְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת.

וּבָזֶה עוֹד בֵּאֲרוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ (תְּהִלִּים קמז) הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם, חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ, הַשּׁוֹלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ וְגוֹ'. וְהַיְנוּ, שֶׁבָּאִים אֻמּוֹת הָעוֹלָם וּתְמֵהִים, הֵיאַךְ עַם יִשְׂרָאֵל זוֹכֶה לִישֵׁב בְּשַׁלְוָה בְּאֵיזֶה זְמַנִּים, הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם? חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ? וַהֲרֵי הָעוֹלָם הַזֶּה שַׁיָּךְ לְעֵשָׂו וְזַרְעוֹ, וְלֹא לְיַעֲקֹב אָבִינוּ וּלְזַרְעוֹ. וִיהִי כְּמֵשִׁיב: הַשּׁוֹלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ, וַהֲיְנוּ שֵׁשׁ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רַב, וְזוֹ מִצְוַת מִילָה, כָּל מִצְוָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה, הֶחְזְקֵיהּ בְּיָדָם, וְזוֹ הִיא מִצְוַת מִילָה, וּבִזְכוּת שֶׁעוֹשִׂים מִצְוַת מִילָה בְּשִׂמְחָה, מִצְוָה זוֹ מִתְקַיֶּמֶת בְּיָדָם, וְהַשָּׂכָר בָּא עַל הַשּׁוֹלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ, עַל עֲשַׂיַּת הַבְּרִית בְּשִׂמְחָה [אִמְרָתוֹ הַיְנוּ הַבְּרִית], וְעַל זֶה מַגִּיעַ לְעַם יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ בַּעֲדָר חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ וְגוֹ'.

פרק ז - בטול תורה באיכות

וְאַחַר שֶׁבֵּאַרְנוּ דְּשַׁיָּךְ גֶּדֶר בְּטוּל תּוֹרָה גַּם בְּאֵיכוּת, וְהַיְנוּ דְּאִם יָכוֹל לִלְמֹד בְּעִיּוּן וְלוֹמֵד תּוֹרָה בְּשִׁטְחִיּוּת, אוֹ שֶׁקּוֹרֵא תְּהִלִּים בִּזְמַן שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד, הֲוֵי בִּכְלַל בְּטוּל תּוֹרָה בְּאֹפֶן יְחֻסִי, שֶׁהֲרֵי בַּגְּמָרָא מְגִלָּה (ג.) אָמְרוּ, מְבַטְּלִים תַּלְמוּד תּוֹרָה מִפְּנֵי מִקְרָא מְגִלָּה. וְאַטּוּ מִקְרָא מְגִלָּה לָאו תּוֹרָה הִיא. אֶלָּא וַדַּאי דְּכֵיוָן שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד גְּמָרָא וּפוֹסְקִים, וְקוֹרֵא מְגִלָּה, הֲוֵי בְּטוּל תּוֹרָה בְּאֵיכוּת. אֶלָּא שֶׁהָרַשַׁ"שׁ (שָׁם) פֵּרַשׁ, דְּהַיְנוּ בְּתַלְמִידִים שֶׁשָּׁמְעוּ כְּבָר מִקְרָא מְגִלָּה, שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְבַּטֵּל מִלִּמּוּדָם כְּדֵי שֶׁרַבָּם יִשְׁמַע מְגִלָּה.

אִי נָמֵי עַל פִּי הַמְּבֹאָר בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (יו"ד סי' רמו ס"ד), דְּחַיָּב אָדָם לְשַׁלֵּשׁ אֶת זְמַנּוֹ שְׁלִישׁ בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, שְׁלִישׁ בְּמִשְׁנָה דְּהַיְנוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וּשְׁלִישׁ בַּתַּלְמוּד, דְּהַיְנוּ שֶׁיָּבִין וְיַשְׂכִּיל אַחֲרִית דְּבָרָם מֵרֵאשִׁיתוֹ, וְיוֹצִיא דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, וִידַמֶּה דָּבָר לְדָבָר, וְיָדוּן בַּמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶם עַד שֶׁיֵּדַע הֵיאַךְ עִקַּר הַמִּצְוֹת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בִּתְחִלַּת לִמּוּדוֹ, אֲבָל כְּשֶׁיַּגְדִּיל יְפַנֶּה כָּל יָמָיו לְתַלְמוּד בְּלִבַּד לְפִי רֹחַב לִבּוֹ וְיִשּׁוּב דַּעְתּוֹ, וְיִקְרָא בְּעִתִּים מְזֻמָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וּבַמִּשְׁנָה. עַיֵּן שָׁם. וּלְגַבֵּי מְגִלָּה יִבְטֵל מֵהַתַּלְמוּד וְיִקְרָא מְגִלָּה, וְלָכֵן קָאָמַר מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה וְקוֹרִין מְגִלָּה.

אִי נָמֵי עַל פִּי הַמְּבֹאָר שָׁם בְּסָעִיף י"ד, שְׁנַיִם שֶׁשָּׁאֲלוּ, אֶחָד שָׁאַל כָּעִנְיָן וְאֶחָד שֶׁלֹּא כָּעִנְיָן, נִזְקָקִים לְשׁוֹאֵל כָּעִנְיָן. וְכֵן אֶחָד שָׁאַל לָעִנְיָן מַעֲשֶׂה וְאֶחָד שָׁאַל שֶׁלֹּא לְמַעֲשֶׂה וכו'. וְעַל זֶה קָאָמַר דְּבְכָל אֹפֶן מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה מִפְּנֵי מִקְרָא מְגִלָּה. עַיֵּן שָׁם. שׁוּב רָאִיתִי מַה שֶּׁכָּתַב בָּזֶה בְּמַאוֹר יִשְׂרָאֵל (מְגִילָה ג.) וְהֵבִיא דִּבְרֵי הָרַשַׁ"שׁ וְעוֹד אַחֲרוֹנִים.

וְאָמְנָם בְּאֹפֶן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְרַכֵּז בְּלִמּוּדוֹ, כְּבָר כָּתַב בְּבִרְכֵי יוֹסֵף (בסי' קי) וְקִבַּלְתִּי שֶׁיִּלְמֹד בְּכָל יוֹם קְצָת מִזְמוֹרֵי תְּהִלִּים בְּכַוָּנָה וְהַכְנָעָה, וְטוֹב לוֹ. וְהוּבָא בְּקֶמַח סֹלֶת (הנד"מ עמ' קסב).

וְעַל כָּל פָּנִים בְּעִקַּר הַדָּבָר, אֱמֶת נָכוֹן הוּא שֶׁתַּלְמִיד חָכָם הַיָּכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה בְּעִיּוּן, תַּלְמוּד אוֹ פּוֹסְקִים, אוֹ מִשְׁנָיוֹת וַהֲלָכָה, וְעוֹסֵק בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקְרִיאַת תְּהִלִּים, אֵין זֶה מִן הָרָאוּי, וְאֵין לַעֲשׂוֹת כֵּן. כִּי יֵשׁ בִּטּוּל תּוֹרָה בְּאֵיכוּת, וְעַת לְכָל דָּבָר. וְעַיֵּן בְּסֵפֶר נֶפֶשׁ הַיָּפָה לְרַבִּי יִצְחָק פַּלָּאגִ'י (מַעֲרֶכֶת ת) וּבְשׁוּ"ת חִקְרֵי לֵב (חֵלֶק א סי' יג), דְּעָדִיף שֶׁיֵּדַע פֶּרֶק מִשְׁנָיוֹת בְּעַל פֶּה, וְלַחֲזֹר עָלָיו אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים, מֵאֲשֶׁר קְרִיאַת תְּהִלִּים [בְּעַל פֶּה]. [אֶלָּא דְּהָתָם בָּא מִצַּד דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרוֹ בְּעַל פֶּה].

וְעַיֵּן בְּמִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב (פ"א) עַל הַפָּסוּק בִּתְהִלִּים (יט) יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְגוֹ', בְּקֵשׁ דָּוִד הַמֶּלֶךְ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יֵעָשׂוּ לְדוֹרוֹת וְיִכָּתְבוּ לְדוֹרוֹת אִמְרֵי פִי, וְיִחוֹקְקוּ לְדוֹרוֹת, וְלֹא יִהְיוּ קוֹרִין בָּהֶם כְּקוֹרִין בְּסֵפָרִים [וּבְיַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי אִיתָא הַגִּרְסָא, וְאַל יִהְיוּ קוֹרִין בָּהֶם כְּקוֹרִין בַּסְּפָרִי מוֹרִיס. וְהֵינוּ סִפְרֵי יְוָנִים]. אֶלָּא יִהְיוּ קוֹרִין בָּהֶם וְנוֹטְלִים שָׂכָר עֲלֵיהֶם כִּנְגָעִים וַאֲהָלוֹת. וּבְסֵפֶר נֶפֶשׁ הַחַיִּים לְמהר"ח מוואלוז'ין (שַׁעַר ד פ"א) כָּתַב, וּמִי יוֹדֵעַ אִם הַסְּכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ בָּזֶה, כִּי לֹא מָצִינוּ בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל מַה תְּשׁוּבָה הֵשִׁיבוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל בַּקָּשָׁתוֹ. עַיֵּן שָׁם. וְכֵן הוּא בְּסִפְרוֹ רוּחַ חַיִּים (פ"ו).

וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה בְּפֵרוּשׁ הַתְּפִלּוֹת וְהַבְּרָכוֹת לְרַבֵּנוּ יְהוּדָה בַּר יָקָר (רבו שֶׁל הָרַמְבַּ"ן, יָצָא לְאוֹר בִּשְׁנַת תשל"ט) שֶׁכָּתַב לְבָאֵר פֵּרוּשׁ תְּפִלַּת "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר", וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְאָמַר בַּסּוֹף וּבְשִׁירֵי דָּוִד עַבְדְּךָ נְהַלְלֶךָ, שֶׁאוֹתָם הַמִּזְמוֹרִים הַנֶּהְדָּרִים רוֹמְזִים הַמַּאֲמָרוֹת, וְאַף כָּל הַמִּזְמוֹרִים חֲשׁוּבִים כְּדִבְרֵי תּוֹרָה. כְּדְאָמְרִינַן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים (פֶּרֶק עח) אַל יֹאמַר אָדָם שֶׁאֵין הַמִּזְמוֹרִים תּוֹרָה, אֶלָּא תּוֹרָה הֵם וְאַף הַנְּבִיאִים תּוֹרָה. וְכֵן אָסָף אָמַר, הוֹאִיל וְהַמִּזְמוֹרוֹת תּוֹרָה, הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי. וְכֵן בְּמָקוֹם אַחֵר, וְקוֹרִין בָּהֶם וְהוֹגִים וְנוֹטְלִים שָׂכָר עֲלֵיהֶם כִּנְגָעִים וַאֲהָלוֹת. עַד כָּאן. וְעוֹד אָמַר שָׁם, הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה, עַל שֵׁם הַכָּתוּב טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף, כְּדְאָמְרִינַן בְּמִדְרַשׁ תְּהִלִּים, כָּל הַהוֹגֶה בָּהֶם, כְּאִלּוּ עוֹסֵק בִּנְגָעִים וַאֲהָלוֹת. עַד כָּאן. [וְכָתְבוּ בְּקִבְּץ בֵּית הַלֵּל (טֵבֶת תשס"ב), דְּפֵרוּשׁ זֶה מְסַיֵּעַ לְמַה שֶּׁכָּתַב הַשַּׁלְ"ה הַקָּדוֹשׁ (יוֹמָא עֲמוּד הַתְּשׁוּבָה), שֶׁהָאוֹמֵר תְּהִלִּים הֲרֵי הוּא כְּמִתְפַּלֵּל, וְהוּא גַּם כְּעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כִּי כְּבָר בִּקֵּשׁ דָּוִד הַמֶּלֶךְ שֶׁיִּהְיוּ מְקֻבָּלִים שָׂכָר הַקּוֹרִין בְּתְהִלִּים כְּעוֹסְקִים בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה בִּנְגָעִים וַאֲהָלוֹת. עַד כָּאן. וּבֵאֵר שָׁם, דְּאִם קוֹרֵא בְּתְהִלִּים עִם פֵּרוּשׁ הַדְּבָרִים, בַּהֲבָנָה, בְּוַדַּאי דְּשָׂכְרוֹ כְּעוֹסֵק בִּנְגָעִים וַאֲהָלוֹת, דְּהָוֵי לְמוּד תּוֹרָה. אֲבָל בְּקוֹרֵא תְּהִלִּים בְּלֹא פֵּרוּשׁ וּבְלֹא הֲבָנָה מְדֻקְדֶּקֶת, הָוֵי כִּתְפִלָּה, וְאֵין זֶה בְּרוּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ שָׂכָר כְּעוֹסֵק בִּנְגָעִים וַאֲהָלוֹת. עַד כָּאן].

וּבָאֱמֶת שֶׁכְּבָר נוֹדַעַת הַחֲשִׁיבוּת הַגְּדוֹלָה וְהַמּוֹעִילָה בִּקְרִיאַת מִזְמוֹרֵי תְּהִלִּים, וְאָמְרוּ, כָּל הָאוֹמֵר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם הֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ קִיֵּם אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. (פֵּרוּשׁ רַבֵּנוּ אֶפְרַיִם עַל הַתּוֹרָה פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ. עַיֵּן שָׁם). וְכָל הָאוֹמֵר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם זוֹכֶה לִהְיוֹת תַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וְצִיצִית עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם, סוֹפֵי תֵּבוֹת תְּלִים, כִּי הִיא מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר בְּהַשְׁכָּמָה לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית וְלִלְמֹד תְּהִלִּים. וְכָתַב הַשֵּׁלְ"ה הַקָּדוֹשׁ, מִי שֶׁנַּפְשׁוֹ חָשְׁקָה לִידָבֵק בּוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וּבִשְׁבָחָיו, יִדְבַּק לִלְמֹד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים. וְעַיֵּן בַּגְּמָרָא (בְּרָכוֹת נז:) הָרוֹאֶה סֵפֶר תְּהִלִּים בַּחֲלוֹם יְצַפֶּה לַחֲסִידוּת. וְלָכֵן יֵשׁ לוֹמַר אֶת פִּרְקֵי הַתְּהִלִּים בְּנַחַת וּבְשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּבְכַוָּנַת הַלֵּב.. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַחִיד"א בְּסֵפֶר יוֹסֵף תְּהִלּוֹת. וּבַגְּמָרָא (פְּסָחִים קיז.) אָמְרוּ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁל שֶׁבַח נֶאֱמַר סֵפֶר תְּהִלִּים, בְּנְצוּחַ, בִּנְגוּן, בְּמַשְׂכִּיל, בְּמִזְמוֹר, בְּשִׁיר, בְּאַשְׁרֵי, בִּתְהִלָּה, בִּתְפִלָּה, בְּהוֹדָאָה, בְּהַלְלוּיָהּ. גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּן הַלְלוּיָהּ. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, כָּל תִּשְׁבָּחוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּסֵפֶר תְּהִלִּים כֻּלָּן אָמָרָן דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר, כָּלוּ תְּפִלּוֹת דָּוִד בֶּן יִשָׁי, אַל תִּקְרֵי כָּלוּ אֶלָּא כָּל אֵלּוּ. וּבַגְּמָרָא (ב"ב יד:) אָמְרוּ, דִּשְׁמוּאֵל כָּתַב אֶת סִפְרוֹ, וְשׁוֹפְטִים וְרוּת. דָּוִד כָּתַב סֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי עֲשָׂרָה זְקֵנִים.

וְהִנֵּה גַּם הַקּוֹרֵא תְּהִלִּים, לֹא יִקְרָאוֹ בִּמְרוּצָה, וּכְמוֹ שֶׁהִזְהִיר עַל זֶה בְּסֵפֶר דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר פַּאפּוֹ (נֶכֶד הָרַב פֶּלֶא יוֹעֵץ, דַּף מו:) שֶׁכָּתַב: תְּהִלִּים, כָּל הַמַּעֲלוֹת הַנֶּאֱמָרוֹת בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים, כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשִׁים בְּסֵפֶר יוֹסֵף תְּהִלּוֹת לְהַחִיד"א, וּבְסֵפֶר תְּפִלָּה לְדָוִד לְהָרַ"א מִסְפִּירָא זַ"ל וְיוֹתֵר מֵהֵמָּה לֹא נֶאֶמְרוּ אֶלָּא לַקּוֹרֵא אוֹתָם בְּלִי הֶפְסֵק וּבְכַוָּנָה נְכוֹנָה, אוֹת בְּאוֹת, תֵּבָה בְּתֵבָה, בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה, וְיִתֵּן אֶת רוּחוֹ אֲלֵיהֶן, לְהָבִין מַה שֶּׁמּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו שֶׁהֵם תְּפִלּוֹת נוֹרָאוֹת וְתִהִלּוֹת גְּדוֹלוֹת לְנוֹרָא עֲלִילוֹת, וְלֹא כְּמוֹ שֶׁנִּתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג עַכְשָׁו לִקְרֹא אוֹתָם בִּמְרוּצָה גְּדוֹלָה ה' מִזְמוֹרִים לְכָל אֶחָד, בְּחִלּוּף וְחָסֵר שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין, חוֹשְׁשַׁנִי לָהֶם מֻחְטָאת בִּמְקוֹם מִצְוָה וְכוּ'. עַיֵּן שָׁם. וּכְבָר הִזְהִיר עַל זֶה לִקְרֹא תְּהִלִּים שֶׁלֹּא בִּמְרוּצָה, מָהַר"א פַּלָּאגִ'י בַּהַקְדָּמָה לְסֵפֶר וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם עַל הַתְּהִלִּים. עַיֵּן שָׁם.

וְעַיֵּן בְּשו"ת תְּשׁוּבוֹת וְהַנְהָגוֹת (ח"א סוף סי' נז) שֶׁכָּתַב, שֶׁאִם קוֹרֵא תְּהִלִּים וּמְכַוֵּן לְתַלְמוּד תּוֹרָה, אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין מְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה גְּדוֹלָה דְּתַלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁמְּקַיְּמִים בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב אַף שֶׁאֵינוֹ מֵבִין, עַיֵּן בְּמג"א לְעִנְיַן אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן, דִּבְלֹא הֲבָנָה אֵין בָּזֶה מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה. אוּלָם כְּבָר אָמְרוּ לְעוֹלָם לְיִגְרֹס אִינִישׁ וְאַף עַל גַּב דְּלֹא יָדַע מַאי קָאָמַר. וְזוֹהִי הֶעָרָה נְכוֹנָה, שֶׁרַבִּים אוֹמְרִים הַתְּהִלִּים וְלֹא מְבִינִים, וּכְהַאי גַּוְנָא שֶׁמְּכַוֵּן לְמִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה בְּנַ"ךְ שֶׁעַצְמוּתוֹ קָדוֹשׁ, [בְּלֹא בֵּאוּר כְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה], מְקַיֵּם אָז מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה. עַיֵּן שָׁם.

אוּלָם לְפִי הַמְבֹאָר בְּנֶפֶשׁ הַחַיִּים לְהָגָר"ח מִוולָאזִ'ין, דְּגֶדֶר בְּטוּל תּוֹרָה אֵינוֹ רַק בְּכַמּוּת וּבְבְטוּל הַזְּמַן בְּעִנְיָנִים בְּטֵלִים, אֶלָּא גַּם בְּטוּל תּוֹרָה בְּאֵיכוּת, בִּזְמַן שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד גְּמָרָא אוֹ

הֲלָכָה אֵין לוֹ לִקְרֹא תְּהִלִּים, וְכַמְּבֹאָר. וְנִמְצָא שֶׁאַבְרֵךְ שֶׁתּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ, אִם יִפְסִיק מִלִּמּוּדוֹ וְיִקְרָא תְּהִלִּים בְּדֶרֶךְ תְּפִלָּה, וְאֵינוֹ יָגֵעַ בַּהֲבָנַת הַדְּבָרִים שֶׁקּוֹרֵא בְּכָל מִלָּה וּמִלָּה, אֵינוֹ בָּרוּר שֶׁהוּא כְּעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּמַדְרֵגָתוֹ כְּלוֹמֵד שַׁ"ס וּפוֹסְקִים. וְלָכֵן בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ לְהַעְדִּיף, לִמּוּד הַתּוֹרָה עַל פְּנֵי קְרִיאַת הַתְּהִלִּים. וְרַק בִּזְמַנִּים שֶׁאֵין הָאָדָם יָכוֹל לְהִתְרַכֵּז בְּלִמּוּדוֹ, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ צֹרֶךְ לְהַעְתִּיר בִּתְפִלָּה לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל בְּנֵי בֵּיתוֹ וְכַדּוֹ', בָּזֶה אֵין הָכִי נָמֵי רַשַּׁאי לְהַפְסִיק מִלִּמּוּדוֹ, וְלִקְרֹא תְּהִלִּים, הָא לָאו הָכִי, כָּל זְמַן שֶׁאָדָם יָכוֹל לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה לְפִי דַּרְגַּת הֲבָנָתוֹ, אֵין לוֹ לְבַטֵּל מִלִּמּוּדוֹ בִּשְׁבִיל קְרִיאַת תְּהִלִּים.

וְכֵן כָּתַב בְּפָלָא יוֹעֵץ (עֶרֶךְ תְּהִלִּים) בְּשֵׁם הַפּוֹסְקִים, דְּמִי שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד הֲלָכוֹת וּפְלָפוּלִים וְעוֹסֵק בִּתְהִלִּים, חָשׁוּב בִּטּוּל תּוֹרָה לְגַבֵּי דִּידֵיהּ. מִכָּל מָקוֹם לִלְמֹד אוֹתָם פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ לֹא נֶאֱמַר זֶה. וְעֵת לְכָל חֵפֶץ. וּמַה גַּם אִם קוֹרְאִים אוֹתָם בָּרַבִּים שֶׁיִּתְעַלּוּ, הֵמָּה יַעֲלוּ לְרָצוֹן יוֹתֵר מֵהָעוֹסֵק בִּנְגָעִים וְאָהָלוֹת בְּיָחִיד. וְכָתַב בְּסֵפֶר עֵמֶק הַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם הָרַב אֲבִיגְדוֹר קָרֶא, שֶׁהָרָגִיל בְּסֵפֶר תְּהִלִּים דּוֹחֶה כָּל מִינֵי פֶּרְעָנֻיּוֹת וּפְגָעִים רַבִּים מֵעָלָיו וּמֵעַל בְּנֵי בֵּיתוֹ, וּמֵעַל מִשְׁפַּחְתּוֹ וּמֵעַל בְּנֵי דּוֹרוֹ, וּמְגַלְגֵּל עֲלֵיהֶם כָּל מִינֵי שֶׁפַע בְּרָכוֹת וְטוֹבוֹת וְהַצָּלָחוֹת. וְהָרוֹצֶה לְדָבֵק בּוֹ יִתְבָּרֵךְ וּבִשְׂבָחָיו, יִדְבַּק לִלְמֹד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים. וְיֵשׁ קַבָּלָה מֵאַנְשֵׁי שֵׁם שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה דֹּחַק הַשָּׁעָה אוֹ צַעַר, אוֹ שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ אוֹ עוֹבֵר בַּיָּם אוֹ בַּנְּהָרוֹת, יִקְרָא כָּל הַתְּהִלִּים בְּכָל יוֹם בְּלִי הֶפְסֵק בְּכַוָּנָה וּבְהַכְנָעָה, וְרוֹאֶה נִפְלָאוֹת, וְזֶה בָּדוּק וּמְנֻסֶּה. (וְעַיֵּן עוֹד בְּפָלָא יוֹעֵץ מַעֲרֶכֶת יְדִיעָה).

וְכֵן הוֹרָה מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א בִּתְשׁוּבָה לִשְׁאֵלָה בִּדְבַר הַהַנְהָגָה לְאַבְרְכִים בִּימֵי הַשּׁוֹבְבִי"ם, אִם לְבַטֵּל מִלִּמּוּדָם וְלִקְרֹא תְּהִלִּים כְּתַעֲנִית דִּבּוּר, וְהַשִּׁיב, שֶׁאֵין לָהֶם לְבַטֵּל מִסֵּדֶר הַלִּמּוּד כְּדֵי לִקְרֹא תְּהִלִּים, אֶלָּא יַעַסְקוּ בַּגְּמָרָא כְּדַרְכָּם בְּעִיּוּן. וְרַק מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד שַׁ"ס וּפוֹסְקִים, אֵין הָכִי נָמֵי יִשְׁתַּתֵּף בִּימֵי תַּעֲנִית דִּבּוּר עִם הַצִּבּוּר, וְעַל יְדֵי כָּךְ יִקְרָא תְּהִלִּים בְּרֶצֶף בְּלֹא הַפְסָקָה, שֶׁיֵּשׁ לָזֶה מַעֲלָה גְּדוֹלָה, וְגַם יִשְׁמֹר אֶת פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ מִלְּדַבֵּר לָשׁוֹן הָרַע וּדְבָרִים בְּטֵלִים. אַךְ אַבְרְכִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים וְכֵן כָּל מִי שֶׁיָּכוֹל לִלְמֹד שַׁ"ס וּפוֹסְקִים בְּוַדַּאי שֶׁאֵין לוֹ לְהִתְבַּטֵּל מִלִּמּוּדוֹ וְלִקְרֹא תְּהִלִּים בִּימֵי תַּעֲנִית דִּבּוּר.

וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִתְעַנּוּ מַמָּשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַמְּאִירִי (ב"ק צב: ד"ה וּכְבָר יְדַעְתָּ) וְז"ל: וְרָאוּי לְכָל עוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא יְסַגֵּף עַצְמוֹ בְּתַעֲנִיּוֹת לְלֹא צֹרֶךְ. עַד כָּאן. וּרְאֵה בְּיַלְקוּט יוֹסֵף עַל הִלְכוֹת כִּבּוּד אָב וְאֵם כֶּרֶךְ ב' (פֶּרֶק יג, מִכְּבֵד בְּחַיָּיו וּבְמוֹתוֹ, מֵהִדּוּרָא קַמָּא עמוד תכז).

פרק ח' - אם יש מקור לתענית דבור

וְאָמְנָם אֵין סָפֵק שֶׁעֲבוּר הַצִּבּוּר הָרָחָב יֵשׁ מַעֲלָה גְּדוֹלָה בִּימֵי הַתַּעֲנִית דִּבּוּר בְּקְרִיאַת תְּהִלִּים, וְיֵשׁ לְעוֹדֵד דָּבָר זֶה, וּבִפְרָט בְּשַׁבָּתוֹת. וְכָל מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ הוּא לִבְנֵי תּוֹרָה וְאַבְרֵכִים, שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ מִסֵּדֶר לִמּוּדָם, שֶׁהֲרֵי לֹא מָצִינוּ שׁוּם מָקוֹר לְתַעֲנִית דִּבּוּר גַּם בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ אֵיזֶה דָּבָר הַנִּצְרָךְ לוֹ בַּשַּׁ"ס וּבְסִפְרֵי הָרִאשׁוֹנִים, וּמַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (חולין פט.) אָמַר רַבִּי אִילְעַאי, אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בִּשְׁבִיל מִי שֶׁבּוֹלֵם עַצְמוֹ בִּשְׁעַת מְרִיבָה. שֶׁנֶּאֱמַר, תּוֹלָה אָרֶץ עַל בְּלִימָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק מַאי דִּכְתִיב הַאֱמָנָם אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן, מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם, מָה אֱמָנוּתוֹ שֶׁל אָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, יָשִׁים עַצְמוֹ כְּאִלֵּם, יָכוֹל אַף לְדִבְרֵי תוֹרָה תַּלְמוּד לוֹמַר צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן וְכוּ'. עַד כָּאן. וְכֵן אִיתָא בְּיוֹמָא (יט:) הַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר וְדִבַּרְתָּ בָּם וְלֹא בְּדָבָרִים בְּטֵלִים. הִנֵּה אֵין הַכַּוָּנָה לְתַעֲנִית דִּבּוּר מַמָּשׁ שֶׁלֹּא יְדַבֵּר אֶפִלּוּ תֵּבָה אַחַת לְצֹרֶךְ עְנְיְנֵי גּוּפוֹ, וְשֶׁיִּהְיֶה צָרִיךְ רַק לִרְמֹז, אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא יְרַבֶּה בְּדִבּוּרִים, וְיָשִׂים עַצְמוֹ כְּאִלֵּם לְמַעֵט בִּדְבָרִים בְּטֵלִים שֶׁאֵין לַגּוּף צוֹרֶךְ בָּהֶם. אֲבָל אִם נִצְרָךְ לְאֵיזֶה דָּבָר מַאן יֵימַר לַן שֶׁאָסוּר יִהְיֶה לְבַקְּשׁוֹ בְּפִיו וְיִצְטָרֵךְ לִרְמוֹז. וְגַם מַה שֶּׁאָמְרוּ הַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, הַיְינוּ בִּדְבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם צוֹרֶךְ, וּכְלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם (פ"ב מהלכות דעות הלכה ד'): לְעוֹלָם יַרְבֶּה אָדָם בְּשִׂתְיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא אוֹ בְּדִבְרֵי חָכְמָה אוֹ בְּדָבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם לְחַיֵּי גּוּפוֹ, אָמְרוּ עַל רַב תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה כָּל יָמָיו. וְזוֹ הִיא שִׂיחַת רֹב כָּל אָדָם, וַאֲפִלּוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים וְכוּ', וע"ש בְּפֵירוּשׁ רַשַׁ"י שִׂיחַת חֻלִּין, שִׂיחַת הַיְלָדִים וְקַלּוּת רֹאשׁ.

וְרַבֵּנוּ יוֹנָה [הובא בגליון רעק"א או"ח סי' קנו] כָּתַב, דְּהָא דְּאָמְרִינַן הַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה הַיְינוּ כְּשֶׁמְּדַבֵּר דִּבְרֵי הֲבַאי, אֲבָל כְּשֶׁמְּדַבֵּר לְצֹרֶךְ פַּרְנָסָתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא שִׂיחַת חֻלִּין שָׁרֵי. ע"ש. וּבְסֶפֶר (כח.) אָמְרוּ עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, מִימָיו לֹא שָׂח שִׂיחַת חֻלִּין וכו'. וְכֵן נָהַג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחַת חֻלִּין כָּל יָמָיו. וְהַיְינוּ בְּשִׂיחַת שֶׁאֵינָהּ לְצֹרֶךְ כְּלָל. וּרְאֵה בְּיַלְקוּט יוֹסֵף עַל הִלְכוֹת כִּבּוּד אָב וְאֵם כֶּרֶךְ א' (עמוד קלב), אִם עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה מַמָּשׁ הוּא. וּרְאֵה בְּיָעִיר אוֹזֵן (מערכת א' אות קג) דְּאַשְׁכְּחָנָא לְשׁוֹן עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁאֵין בּוֹ אִיסּוּר לֹא מֵהַתּוֹרָה וְלֹא מִדְּרַבָּנָן. וְרַק מִמִּדַּת חֲסִידוּת הוּא. ע"ש. וְתָנָא דְּמַסַּיְיע לֵיהּ הוּא רַבֵּנוּ הַמְאִירִי בְּיוֹמָא שָׁם, שֶׁכָּתַב, דֶּרֶךְ צַחוּת אָמְרוּ הַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין וכו'.

וְהֵן אֱמֶת שֶׁרִבּוּי הַדִּבּוּר מְגוּנֶּה, וּכְמַאֲמַר הַתַּנָּא בְּאָבוֹת (פ"א משנה יז) כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִן הַשְּׁתִיקָה, וְגַם כִּי הַשְּׁתִיקָה מְבִיאָה מוֹרָא, וְהַשְּׁתִיקָה הִיא מְסִימָנֵי הֶחָכָם. וְשָׁלְמֹה הַמֶּלֶךְ

אוֹמֵר בְּמִשְׁלֵי (יז, כח) גַּם אֱוִיל מָחֳרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב. וְאָמַר עוֹד בְּקֹהֶלֶת (ה, א) כִּי הָאֱלֹקִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ עַל כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים וגו'. וְעוֹד אָמְרוּ (אבות פ"ג) סְיָיג לְחָכְמָה שְׁתִיקָה. וְכֵן אָמְרוּ בְּמִגִּלָּה (יח.) סָמָא דְּכֻלָּהּ מְשְׁתּוּקָא. [מִבְּחַר כָּל הַסְּמָמִנִים הִיא הַשְׁתִּיקָה, שֶׁלֹּא לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם יוֹתֵר מִדַּאי, שֶׁנֶּאֱמַר לְךָ דוּמִיָּה תְהִלָּה. רַשִׁ"י]. בְּמַעֲרָבָא אָמְרֵי מִלָּה בְּסֶלַע מְשְׁתּוּקָא בְּתַרֵין. [אִם תִּרְצֶה לִקְנוֹת הַדִּבּוּר בְּסֶלַע, תִּקְנֶה הַשְׁתִּיקָה בִּשְׁתֵּי סְלָעִים. רַשִׁ"י]. וּבְפָסְחִים (צט.) יָפָה שְׁתִיקָה לַחֲכָמִים, קַל וָחֹמֶר לְטִפְּשִׁים. שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יז, כח), גַּם אֱוִיל מָחֳרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב. וְאָמְרוּ עוֹד בְּחֻלִּין (פט.) מַאי דִּכְתִיב, תּוֹלָה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה, שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּים אֶלָּא בִּשְׁבִיל מִי שֶׁבּוֹלֵם פִּיו בִּשְׁעַת מְרִיבָה. וּרְאֵה מַעֲשֶׂה נִפְלָא בָּזֶה בְּסֵפֶר עֲנַף עֵץ אָבוֹת (עמוד סב). וע"ש עוֹד בְּמַעֲלַת הַשְׁתִּיקָה. וע"ע בְּפֵירוּשׁ רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה (אבות פ"ג הנ"ל) שֶׁכָּתַב, סְיָיג לְחָכְמָה שְׁתִיקָה, אֵין מְדֻבָּר בְּשְׁתִיקָה מְרֻכֶּלֶת וְלָשׁוֹן הָרַע, דְּהָא דְאוֹרַיְתָא נִינְהוּ, אֶלָּא מְדֻבָּר בְּשְׁתִיקָה מִדִּבְרֵי הָרְשׁוּת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְמַעֵט הַדִּבּוּר בָּהֶם, כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר, כִּי בְּרוֹב דְּבָרִים לֹא יִחְדַּל פֶּשַׁע. וְלָכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, גַּם אֱוִיל מָחֳרִישׁ חָכָם יֵחָשֵׁב.

וְעָמָרָן הַחֵיד"א בְּסִפְרוֹ פָּתַח עֵינַיִם בְּאֵר זֹאת עַל פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב (מזמור קיט), שֶׁהַמְדַבֵּר דְּבָרִים בְּטֵלִים יוֹצְאִים מִלִּבּוֹ כְּנֶגֶד דִּבְרֵי תוֹרָה, מָשָׁל לְחָבִית מְלֵאָה דְּבַשׁ עַל כָּל גְּדוֹתֶיהָ, עַל כָּל רְבִיעִית מַיִם שֶׁנִּטְּלָה לְתוֹכָהּ יוֹצֵאת כְּנֶגְדָּה רְבִיעִית דְּבַשׁ. וְכֵן בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (שיר השירים פר' א' סי' כא): כּוֹס מָלֵא שֶׁמֶן בְּיָדֶךָ, נָפַל לְתוֹכוֹ טִיפַּת מַיִם, יוֹצֵאת כְּנֶגְדָּה טִיפַּת שֶׁמֶן, כָּךְ אִם נִכְנַס דָּבָר שֶׁל לֵיצָנוּת לְלִבּוֹ, יוֹצֵא כְּנֶגְדּוֹ דָּבָר שֶׁל תּוֹרָה. וּרְאֵה עוֹד בְּעֲנַף עֵץ אָבוֹת (עמוד רי).

וְהִנֵּה לַעֲשׂוֹת תַּעֲנִית דִּבּוּר כְּשֶׁאֵינוֹ בְּאֶמְצַע לִימּוּדוֹ לֹא מָצִינוּ מָקוֹר לָזֶה בַּשַּׁ"ס וְהָרִאשׁוֹנִים שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְרַמּוֹז בְּיָדָיו וְכַדּוֹמֶה לְבַקֵּשׁ הַנִּצְרָךְ לוֹ. וְלֹא רָאִינוּ כֵּן לֹא בַּגְּמָרָא וְלֹא בְּדִבְרֵי הָרַמְבַּ"ם וְהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וּשְׁאָר הַפּוֹסְקִים הַקְּדָמוֹנִים. וְרַק גְּדוֹלֵי הַתּוֹרָה וְהַחֲסִידוּת בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים הֵם שֶׁחִדְּשׁוּ עִנְיָן זֶה שֶׁל תַּעֲנִית דִּבּוּר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר אַף דִּבּוּר הַנִּצְרָךְ לוֹ, כְּגוֹן לְהַגִּישׁ לוֹ הַלֶּחֶם וְכַדּוֹמֶה, כְּדֵי שֶׁהָאָדָם לֹא יְגָרֵר לִדְבָרִים בְּטֵלִים, וְיוּכַל לְהַקְדִּישׁ אֶת הַיּוֹם כֻּלּוֹ לְתוֹרָה וּלְתְפִלָּה. וְנַפְקָא מִנַּיהּ שֶׁאִם נִצְרָךְ לְבַקֵּשׁ מֵחֲבֵרוֹ שֶׁיַּגִּישׁ לוֹ אֵיזֶה חֵפֶץ, יָכוֹל לְבַקֵּשׁ בְּפִיו הַדָּבָר שֶׁרוֹצֶה בּוֹ, בְּפֵרָט אִם חֲבֵרוֹ אֵינוֹ מֵבִין אֶת הָרֶמֶז.

וְהֵן אֱמֶת שֶׁבִּישִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף נָהֲגוּ מִזֶּה שָׁנִים לַעֲרֹךְ יוֹם תַּעֲנִית דִּבּוּר בְּיוֹם ט"ו בִּשְׁבָט, מְסִיבַּה יְדוּעָה, וְכָל בְּנֵי הַיְשִׁיבָה קוֹרְאִים תְּהִלִּים בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם.

וּבִשְׁנַת תשל"ד רָצוּ הָאַבְרֵכִים בִּישִׁיבָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה יְשִׁיבַת חָזוֹן עוֹבַדְיָה לְהַנְהִיג כֵּן גַּם בְּחָזוֹן עוֹבַדְיָה, אַךְ מָרָן אאמו"ר שְׁלִיט"א הִתְנַגֵּד לְכָךְ בְּכָל תֹּקֶף. וְאַף שֶׁרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה

הַגָּאוֹן רַבִּי יְהוּדָה צַדְקָה זַצַ"ל חִזֵּק הַדָּבָר בִּישִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף, מִכָּל מָקוֹם דַּעְתּוֹ שֶׁל מָרָן אאמו"ר לֹא הָיְתָה נוֹחָה מִזֶּה שֶׁבְּנֵי תוֹרָה יִבָּטְלוּ מִלִּמּוּדָם בְּמֶשֶׁךְ יוֹם שָׁלֵם, וַיַּעַזְבוּ אֶת לִימּוּד הַגְּמָרָא וְהַפּוֹסְקִים, לִקְרֹא בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם תְּהִלִּים, וְלָכֵן בִּקֵּשׁ שֶׁלֹּא נַעֲשֶׂה זֹאת, וְאָמַר, שֶׁהָאַבְרֵכִים יִתְחַזְּקוּ בְּלִמּוּד בְּלֹא הַפְסָקָה, וּלְמַעֵט בְּדִבּוּרִים בְּטֵלִים, זוֹלַת דְּבָרִים הָנִצְרָכִים בְּיוֹתֵר. וּבֶאֱמֶת, שֶׁאֵינִי זוֹכֵר מְעוֹדִי שֶׁמָּרָן אאמו"ר עָשָׂה תַּעֲנִית דִּבּוּר בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא דִּבֵּר אַף תֵּבָה אַחַת בְּדְבָרִים הָנִצְרָכִים לוֹ. [וּמַה שֶּׁהִנְהִיגוּ כַּמָּה צְעִירִים לְהִתְעַנּוֹת מִסְפַּר יָמִים, בְּאֹפֶן שֶׁהַדָּבָר גּוֹרֵם לָהֶם חֻלְשָׁה רַבָּה, וְשׁוֹכְבִים בְּמִטָּתָם לְלֹא יְכֹלֶת לִלְמֹד תּוֹרָה, לִלְמֹד שַׁ"ס בְּעִיּוּן, הִנֵּה מִנִּין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בַּעֲבוֹדַת ה' בְּאֹפֶן כָּזֶה שֶׁמְּמַעֵט בְּלִמּוּדוֹ, כִּי עִקַּר גָּדוֹל הוּא שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר גָּדוֹל יוֹתֵר מִתּוֹרָה].

וְאָמְנָם בְּסִפְרֵי הַחֲסִידוּת הִפְלִיגוּ בְּגֹדֶל מַעֲלַת קְרִיאַת הַתְּהִלִּים בִּימֵי הַשּׁוֹבָבִי"ם, וּרְאֵה בְּסֵפֶר דִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל להרה"ק מִשִּׁינָאוָה (פר' שְׁמוֹת) שֶׁכָּתַב: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַ'בָּאִים מִ'צְרַיְמָה, רָאשֵׁי תֵּבוֹת הַשִּׁבְי"ם, וְסוֹפֵי תֵּבוֹת תְּהִלִּים. כִּי מְסֻגָּל לְחֻטְא זֶרַע לְבַטָּלָה ר"ל. וּבְפָרָט לוֹמַר תְּהִלִּים בִּימֵי הַשּׁוֹבָבִי"ם. וְאָמְרוּ בְּשִׁמּוֹ שֶׁל הָרה"ק מִטְשֶׁעְרנוֹבִיל ז"ל שֶׁסְּגֻלָּה לָזֶה לְהִתְעַנּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבַּת קֹדֶשׁ, וּבְשַׁבָּת קֹדֶשׁ יֹאמַר תְּהִלִּים. וְרֶמֶז זֶה הוּבָא גַּם בְּכִתְבֵי רַבִּי מְשֻׁלָּם זוּסְיָא מִזִּינְקוֹב לוֹמַר תְּהִלִּים בִּימֵי הַשּׁוֹבָבִי"ם, כִּי וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים סוֹפֵי תֵּבוֹת תְּהִלִּים. (יַלְקוּט אוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, הֲלִיכוֹת וּמִנְהָגִים אוֹת צה).

גַּם בְּסֵפֶר אוֹהֵב שָׁלוֹם לְהָרה"ק רַבִּי שָׁלוֹם שַׁפִּירָא מִקָּאזְנִיץ (פר' שְׁמוֹת) כָּתַב: סוֹפֵי תֵּבוֹת וְאֵלֶּה וְגוֹ', הֵם תְּהִלִּים, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הַחִיד"א דְּמֵאַחַר שֶׁהִתְפַּלֵּל דָּוִד הַמֶּלֶךְ שֶׁיִּהְיֶה חָשׁוּב אֲמִירַת תְּהִלִּים כְּעוֹסֵק בְּנִגְעִים וְאָהֳלוֹת, נִרְאֶה דִּתְהִלִּים מוֹעִיל לְתִקּוּן הַבְּרִית, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ גּוּרֵי הָאַרי"י זַ"ל שֶׁלִּמּוּד סֵדֶר טָהֳרוֹת מוֹעִיל לְתִקּוּן הַבְּרִית. עַד כָּאן. לָכֵן כֵּיוָן דִּימֵי שׁוֹבָבִי"ם הֵם לְתַקֵּן פְּגַם הַנַּ"ל כַּמְבֹאָר בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, לָכֵן בָּא סִימָן בְּרֶמֶז הַסּוֹפֵי תֵּבוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת וְגוֹ' אוֹתִיּוֹת תְּהִלִּים שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר אָז. עַיֵּן שָׁם. וּבְסֵפֶר פֶּלֶא יוֹעֵץ להגה"ק רַבִּי מָרְדְּכַי מֵהָארֶנְסְטְפִּיל עַל הַתּוֹרָה (עַמּוּד עז) כָּתַב, שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה בְּיָמִים אֵלּוּ הַתִּקּוּן בַּלָּשׁוֹן הוּא לִשְׁמֹר מִכָּל דְּבַר אִסּוּר, וְרַק בְּדִבְרֵי תוֹרָה לְקַשֵּׁר מֹחוֹ לֵידַע לְפָנֵי מִי הוּא מְדַבֵּר, וּמַה שֶּׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַשֵּׁר מַחֲשַׁבְתּוֹ לְדִבּוּרוֹ וּמְבַלְבְּלִין אוֹתוֹ מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת בְּעֵת תּוֹרָה וּתְפִלָּה, הוּא מֵחֲמַת שֶׁלֹּא שָׁמַר לְשׁוֹנוֹ בְּדִבּוּר אָסוּר אוֹ בָּטֵל, שֶׁהוֹצִיא הַדִּבּוּרִים בִּבְחִינַת הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ, כִּדְאִיתָא בַּתִּקּוּנִים. וְכֵן כָּתַב בִּיסוֹד וְשֹׁרֶשׁ הָעֲבוֹדָה (שַׁעַר הַמִּפְקָד, תִּקּוּן יְמֵי הַשּׁוֹבָבִי"ם). עַיֵּן שָׁם.

גַּם בְּסֵפֶר שֵׁבֶט מוּסָר (פֶּרֶק מד) כָּתַב: וְיִזָּהֵר בְּעַצְמוֹ מִדְּבָרִים בְּטֵלִים שֶׁהֵם כְּזֶרַע לְבַטָּלָה כַּנּוֹדַע, וּמְעוֹרְרִים הֶעָוֹן שֶׁהֵם בַּסּוּג שֶׁלּוֹ. וְיִדְאַג תָּמִיד עַל מַה שֶּׁעָשָׂה וְיִבְכֶּה וְיִתְחַנֵּן לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ לְהַעֲבִיר עַל עֲוֹנוֹ וְכוּ'. ע"ש.

וְכֵן כָּתַב הַגְּרַ"א בְּאַגַּרְתּוֹ עָלַיִם לִתְרוּפָה, וז"ל: וְעַד יוֹם מוֹתוֹ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְיַסֵּר וְלֹא בְּתַעֲנִיּוֹת וְסַגּוּפִים, רַק בְּרֶסֶן פִּיו וּבְתַאֲוָתוֹ. וְזוֹהִי הַתְּשׁוּבָה. וְזֶהוּ כָּל פְּרִי הָעוֹלָם הַבָּא. וְזֶה יוֹתֵר מִכָּל הַתַּעֲנִיּוֹת וְהַסַּגּוּפִים שֶׁבָּעוֹלָם. וְכָל רֶגַע וְרֶגַע שֶׁהָאָדָם חוֹסֵם אֶת פִּיו זוֹכֶה בִּשְׁבִילוֹ לְאוֹר הַגָּנוּז שֶׁאֵין כָּל מַלְאָךְ וּבְרִיָּה יְכוֹלִים לְשַׁעֵר וְכוּ', וּבָזֶה יְכֻפַּר לוֹ כָּל עָוֹן וְנִצּוֹל מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּית וְכוּ'. עַד כָּאן.

גַּם הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (סִי' תקעא סק"ב) כָּתַב: וְרָאִיתִי כָּתוּב בְּסֵפֶר אֶחָד, שֶׁכְּשֶׁאָדָם רוֹצֶה לְהִתְנַדֵּב תַּעֲנִית טוֹב יוֹתֵר שֶׁיְּקַבֵּל תַּעֲנִית מִן הַדִּבּוּר מִמַּה שֶּׁיְּקַבֵּל עָלָיו מִן הָאֲכִילָה, כִּי מֻמָּנוּ לֹא יִהְיֶה לוֹ נֶזֶק לֹא בְּגוּפוֹ וְלֹא בְּנִשְׁמָתוֹ, וְלֹא יֶחֱלַשׁ עַל יְדֵי זֶה. וְעַיֵּין עוֹד בְּסִפְרוֹ שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן (שַׁעַר ב' פ"ה). וְהוֹסִיף שָׁם בְּהַג"ה, שֶׁכַּיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּסֵפֶר רֹאשׁ הַגִּבְעָה, שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ תַּעֲנִית דִּבּוּר, וְזֶה יוֹתֵר טוֹב מִמַּה שֶּׁיְּקַבֵּל עָלָיו תַּעֲנִית מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. כִּי מֻמָּנוּ לֹא יִהְיֶה לוֹ נֶזֶק, לֹא בְּגוּפוֹ וְלֹא בְּנִשְׁמָתוֹ, וְלֹא יֶחֱלַשׁ עַל יְדֵי תַּעֲנִית. וע"ש.

וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּסֵפֶר גִּנְזֵי חַיִּים (מע' ס' אות לא), שֶׁמִּנְהָגָם לְהַכְרִיז תַּעֲנִית יוֹם אֶחָד וְ"לְמוּד" וְכוּ'. ע"ש. וּרְאֵה בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר (ח"ב סִי' כח).

וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ לְעֵיל מַה שֶּׁכָּתַב בְּסֵפֶר נֵר לְמֵאָה (עַמּוּד קמה) בְּשֵׁם הָאַדְמוּ"ר מֵאוֹסְטְרוֹוְצָא זַ"ל, שֶׁתַּעֲנִיּוֹת דִּבּוּר הַחֲשׁוּבוֹת כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה כַּמָּה וְכַמָּה תַּעֲנִיּוֹת, מְכַפְּרוֹת עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל כְּאִלּוּ, וּכְגוֹן כָּל הַכּוֹעֵס כְּאִלּוּ עוֹבֵד ע"ז, אֲבָל עַל מַה שֶּׁחַיָּב תַּעֲנִית מִדִּינָא אֵין מוֹעִיל הַתְּקוּן שֶׁל כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה.

וְעַל כָּל פָּנִים עִקַּר הַקְּפֵדָא הָיְתָה בְּדִבּוּרִים בְּטֵלִים שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ צָרְכֵי הָאָדָם, וְכֵן בְּדִבּוּר שֶׁל אִסּוּר וְלָשׁוֹן הָרַע. אֲבָל אֵין מְבֹאָר שָׁם שֶׁלֹּא לְדַבֵּר אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת לְצֹרֶךְ הָאָדָם, כְּגוֹן שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ שֶׁיְּגַיֵּשׁ לוֹ דָּבָר מָה, וְכַדּוֹמֶה. וְזֶה רַק לְמִגְדַּר מִלְּתָא שֶׁלֹּא יִגָּרֵר לְדְבָרִים בְּטֵלִים.

וְאָמְנָם בִּשְׁנַת תרפ"ח יִסְּדוּ בִּירוּשָׁלַיִם חֲבוּרָה שֶׁנִּקְרְאָה בְּשֵׁם "אוֹר חָדָשׁ וְצֶמַח צַדִּיק", כְּשֶׁעִקַּר מַטָּרָתָהּ וְתַקָּנָתָהּ לְתוֹרָה וּתְפִלָּה וּלְתַעֲנִית דִּבּוּר, וּבִשְׁנָה זוֹ אַף נִדְפַּס חִבּוּר בַּעַל הֶקֵּף בְּשֵׁם קוּנְטְרֵס הַיְחִיאֵלִי, מֵהָרַב יִצְחָק אַלְפִיָּה זַצַ"ל, הַכּוֹלֵל עִנְיָנִים שׁוֹנִים שֶׁבְּרֵבוֹ נִדּוֹן עַל עִנְיַן הַתַּעֲנִית דִּבּוּר (דַּף סה - עד), וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ שְׁבָט מִתְאַסְּפִים אַנְשֵׁי הַחֲבוּרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַנַּ"ל וְקוֹבְעִים שָׁעוֹת לְתוֹרָה וּתְפִלָּה, וְהַתַּקָּנָה הָרִאשׁוֹנָה הָיְתָה: שֶׁלֹּא לְדַבֵּר כְּלָל

וּכְלָל מֵהַתְחָלַת הַלִּמּוּד עַד הַגְּמָר. גַּם לֹא בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְלֹא בְּשִׁאֵלַת שָׁלוֹם. הַסֵּדֶר נִפְתַּח בְּוִדּוּי אָרֹךְ עַל פִּי סֵדֶר הָא-ב, וּלְאַחַר מִכֵּן אוֹמְרִים כָּל סֵפֶר הַתְּהִלִּים ג' פְּעָמִים רְצוּפוֹת, מְלֻוּוֹת תְּפִלּוֹת מְיֻחָדוֹת תְּחִלָּה וְסוֹף.

וְכָתַב שָׁם, כֵּיוָן שֶׁבִּזְמַנֵּנוּ הַגּוּפוֹת נֶחְלָשׁוּ בַּעֲוֹנוֹת הָרַבִּים, וְאֵין כָּל כָּךְ חֹזֶק וּבְרִיאוּת הַגּוּף לְהִתְעַנּוֹת, לָכֵן יְקַבֵּל אָדָם תַּעֲנִית דִּבּוּר הַנֶּחְשֶׁבֶת לְהַפְסָקָה גְּדוֹלָה וּלְתַעֲנִית מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת. וְתַעֲנִית דִּבּוּר מוֹעִילָה לָאָדָם יוֹתֵר מִכָּל מִינֵי סִגּוּפִים וְתַעֲנִיּוֹת, וְגַם אֵינוֹ מַחֲלִישׁ אֶת גּוּפוֹ כְּתַעֲנִית אֲכִילָה וְיֶתֶר הַסִּגּוּפִים. וְהוּא טוֹב לַגּוּף וְטוֹב לַנְּשָׁמָה. וּמַשְׁכִּין שָׁלוֹם בֵּין הַגּוּף לַנְּשָׁמָה, שֶׁשְּׁנֵיהֶם יִזְכּוּ לְאוֹר הַחַיִּים, וְלָעוֹלָם הַנִּצְחִי שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב. וְצָרִיךְ יוֹם שָׁלֵם מַמָּשׁ לְתַעֲנִית דִּבּוּר, [וְהֵינוּ מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַגְּרַ"א, חֶמְדַּת הַיָּמִים, אֲבָל שְׁלֵמָה, הֶחָפֵץ חַיִּים, וּבְרֹאשׁ הַגִּבְעָה. וְעַיֵּן שָׁם שֶׁהִרְחִיב אֶת הַדְּבָרִים עַל פִּי סֵפֶר חֶמְדַּת יָמִים וּבַעַל הַנֵּעִם אֱלִימֶלֶךְ, שֶׁתַּעֲנִית מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת נֶחְשֶׁבֶת לַחֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת תַּעֲנִיּוֹת. וְכֵן כָּתַב בְּסִפְרוֹ שִׂיחַ יִצְחָק (דַּף קמח).

וּבְסֵפֶר רַחֲמֵי הָאָב (סי' נז) כָּתַב, קִבָּלָה מִן רַבֵּנוּ אֱלִימֶלֶךְ מִלִּיזַ'נְסְק, כִּי הָאוֹמֵר ג' פְּעָמִים כָּל הַתְּהִלִּים בְּיוֹם אֶחָד, הוּא חָשׁוּב כְּתַעֲנִית מִשַּׁבָּת לְשַׁבָּת. [וְהֵינוּ בְּעֵת שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד שַׁ"ס ופוֹסְקִים]. שֶׁבַע שָׁנִים לְאַחַר הַדְּפָסַת הַחִבּוּר קוּנְטְרֶס הַיְחִיאֵלִי הַנַּ"ל, נִדְפַּס בִּשְׁנַת תרצ"ה תִּקּוּן הַכְּלָלִי לִימֵי הַשּׁוֹבְבִי"ם עַל יְדֵי רַבִּי דָּוִד שְׁלֹמֹה בֶּן עָטָר, שֶׁהוּא הֶעְתֵּק מִקּוּנְטְרֶס הַיְחִיאֵלִי הַנִּזְכָּר, אֶלָּא שֶׁבַּקּוּנְטְרֶס הַנִּזְכָּר נֶעֱרְכָה הַתַּעֲנִית דִּבּוּר רַק כְּסָנִיף לַתִּקּוּן הַנִּזְכָּר, וְהַקּוּנְטְרֶס שֶׁל הָרַב בֶּן עָטָר נוֹעַד לְהַעֲמִיד אֶת הַתַּעֲנִית דִּבּוּר לְדָבָר הַמֻּרְכָּז שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם. וּרְאֵה בְּסֵפֶר מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה (עַמּוּד שצד וְהָלְאָה).

וְזֶה לְשׁוֹן מָרָן אאמו"ר בְּמִכְתָּב מִיּוֹם ה' סִיוָן תשל"ט: לִכְבוֹד הַנְּהָלַת בֵּית הַכְּנֶסֶת אֲגֻדַּת אַחִים בַּעֲפוּלָה עֲלִית. הַגֵּד הֲגֵד לִי כִּי אַתֶּם מְקַיְּמִים מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ "תַּעֲנִית דִּבּוּר" וּמִשְׁתַּתְּפִים שָׁם עֲשָׂרוֹת אֲנָשִׁים מֵאַחֵינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְהִנְנִי מְחַזֵּק אֶת יְדֵיכֶם, כִּי קִיּוּם "תַּעֲנִית דִּבּוּר" יְסוֹדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ, וּמִצְוָה רַבָּה לְהַמְשִׁיךְ בָּזֶה, וְחָלִילָה לְבַטֵּל מִצְוָה רַבָּה זוֹ שֶׁיֵּשׁ זְכוּי הָרַבִּים. וְהַגּוֹרֵם לְבַטֵּל "תַּעֲנִית דִּבּוּר" גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשׂוֹא, כִּי חֵטְא רַבִּים נָשָׂא. לָכֵן חִזְקוּ וְאִמְצוּ יַחַד עִם כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ לְהַמְשִׁיךְ בָּזֶה, וּבְרָכַת ה' תָּחוּל עַל כָּל הַמְסַיְּעִים בְּמִצְוָה רַבָּה זוֹ, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִתֵּן לָכֶם אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְכוּ'. ע"כ.

וְעַיֵּן בְּשוּ"ת יְחָוֶה דֵּעָת (ח"ד ס"ס נו) שֶׁהִמְלִיץ לְרַבָּנֵי עִיר שֶׁחָלַל בָּהּ בֵּית הַכְּנֶסֶת, לַעֲרֹךְ שָׁם תַּעֲנִית דִּבּוּר, וְכָתַב: וּמַה טּוֹב שֶׁרַבָּנֵי וּגְדוֹלֵי הָעִיר יַכְרִיזוּ עַל יוֹם תַּעֲנִית דִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הַגְּרַ"א בְּאִגֶּרֶת עָלִים לִתְרוּפָה (הַנַּ"ל), וְכוּ'.

וּבְשׁוּ"ת יְחָוֶה דַּעַת חֵלֶק ג' (סי' מד) כָּתַב, וְרָאִיתִי לְהַגְּאוֹן רַבִּי שְׁלֹמֹה קְמְחִי בְּשׁוּ"ת מְלֶאכֶת שְׁלֹמֹה (חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים סי' ו') שֶׁכָּתַב, מִנְהָגֵנוּ שֶׁבְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה (אַחַר הַתְּפִלָּה וְהַסְּעוּדָה) אָנוּ מִתְאַסְּפִים וְעוֹסְקִים בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים. וְיֵשׁ תַּלְמִיד חָכָם הַשּׁוֹקֵד עַל תַּלְמוּדוֹ בְּגוּפֵי הֲלָכוֹת יוֹמָם וָלַיְלָה, וְרוֹצֶה לִפְטֹר עַצְמוֹ מִלִּקְרֹא תְּהִלִּים, בְּאָמְרוֹ מַה לִּי גּוּפֵי הֲלָכוֹת שֶׁאֲנִי עוֹסֵק בָּהֶם תָּמִיד, וּמַה לִּי תְּהִלִּים, וְנִרְאֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפְטֹר עַצְמוֹ מִקְּרִיאַת הַתְּהִלִּים. וּקְצָת סָמָךְ לָזֶה, מִמַּה שֶּׁכָּתַב בִּכְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (או"ח סי' תרכא) בְּשֵׁם רַבִּי יְשַׁעְיָה הָאַחֲרוֹן זַ"ל, הוּבָא בְּשֻׁלְחָנֵי הַגְּבוֹרִים (פ"ק דִּבְרָכוֹת) אוֹתָם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בְּבָתֵּי הַכְּנֶסֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִים, וּמִשְׁתַּמְּטִים מִלְּהִתְפַּלֵּל אוֹתָם תְּפִלּוֹת וּסְלִיחוֹת וְתַחֲנוּנִים עִמָּהֶם, לֹא יָפֶה עוֹשִׂים. עַיֵּן שָׁם. וְהוּא הַדִּין לְעִנְיָן אֲמִירַת תְּהִלִּים שֶׁהוּא כְּאִלּוּ עוֹסֵק בִּנְגָעִים וְאָהָלוֹת, וְיֵשׁ בּוֹ סְגֻלָּה לְהַכְחִיד כָּל הַחוֹחִים וְהַקּוֹצִים, וְנֶחְשָׁב כִּסְלִיחוֹת וְתַחֲנוּנִים. ע"כ.

וְלִי נִרְאֶה, שֶׁאֵין בְּכָךְ כְּלוּם, וְרַשַּׁאי הַתַּלְמִיד חָכָם לַעֲסֹק בְּגוּפֵי הֲלָכוֹת בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה כְּדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּבָבָא מְצִיעָא (לג.) הָעוֹסֵק בַּמִּקְרָא מִדָּה וְאֵינוֹ מִדָּה וְכוּ', תַּלְמוּד אֵין לְךָ גָּדוֹל מִזּוֹ. וְאֵין שׁוּם רְאָיָה מִדִּבְרֵי רַבֵּנוּ יְשַׁעְיָה הָאַחֲרוֹן לִנְדוֹנֵינוּ, שֶׁשָּׁם הַתְּפִלּוֹת וְהַסְּלִיחוֹת וְהַתַּחֲנוּנִים הֵם בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, וְלֹא נָפִיק סִדְרָא דְּיוֹמָא, וְיוֹם הוּא שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּסְלִיחוֹת וְתַחֲנוּנִים, וְאִם לֹא עָכְשָׁו אֵימָתַי, אֲבָל הָעוֹסְקִים בְּתוֹרָה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, הוּא סֵדֶר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְאֵין אָדָם לוֹמֵד אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁלִּבּוֹ חָפֵץ. וְעַיֵּן לְהַתּוֹסְפוֹת סוֹטָה (לט.) דְּהָא דְּאָמְרִינַן הַתָּם כֵּיוָן שֶׁנִּפְתַּח סֵפֶר תּוֹרָה אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִלּוּ בְּדִבְרֵי הֲלָכָה, וְהַקְשׁוּ מִמַּה דְּאָמְרִינַן בִּבְרָכוֹת (ח.) רַב שֵׁשֶׁת הָוָה מְהַדֵּר אַפֵּיהּ וְגָרִיס, [בְּשָׁעַת קְרִיאַת הַתּוֹרָה] אָמַר, אֲנָן בְּדִידָן וְאִינְהוּ בְּדִידְהוּ. וְכָתְבוּ מִסְתַּבְרָא כְּפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל, דְּשָׁאנִי רַב שֵׁשֶׁת דְּתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ. ע"ש, וְכֵן כָּתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת בִּבְרָכוֹת (ח.). וְכֵן כָּתַב הָרִי"ף בְּהֲלָכוֹתָיו (פ"ד דְּמְגִילָּה כג:). וְכֵן הוּא בָּרַמְבַּ"ם (פֶּרֶק יב מֵהִלְכוֹת תְּפִלָּה הֲלָכָה ט'). וּמָרָן הַבֵּית יוֹסֵף בְּאֹרַח חַיִּים (סי' קמו) הֵבִיא דִּבְרֵיהֶם וְדִבְרֵי יֶתֶר הָרִאשׁוֹנִים בָּזֶה, וְסִיֵּם, וּלְעִנְיַן הֲלָכָה כִּדְאֵי הֵם הַנְּךְ רַבָּוָותָא דְּשָׁרוּ כְּדֵי לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם. וְסִיֵּם בְּבֶדֶק הַבַּיִת עַל זֶה, וּמִכָּל מָקוֹם נָכוֹן לְאָדָם לְכַוֵּן דַּעְתּוֹ בְּכָל הַפָּרָשִׁיוֹת וּלְשָׁמְעָם מִפִּי הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר. עַד כָּאן. וְכֵן פָּסַק מָרָן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (סי' קמו ס"ב). וְאַף אָנוּ נֹאמַר שֶׁאַף שֶׁהָעָם קוֹרְאִים תְּהִלִּים, תַּלְמִיד חָכָם שֶׁעוֹסֵק תָּמִיד בְּגוּפֵי הֲלָכוֹת, רַשַּׁאי לְהַמְשִׁיךְ בְּלִמּוּדוֹ.

וּרְאֵה עוֹד בְּמַאֲמַר מָרְדְּכַי (סי' תקנג סק"ב) עַל מַה שֶּׁכָּתַב הָרְמָ"א בַּהַג"ה, שֶׁבְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב אֲפִלּוּ חָל בְּשַׁבָּת, לֹא יִלְמְדוּ אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, אֶלָּא בְּדִבָּרִים הַמַּתִּירִים בְּתִשְׁעָה בְּאָב. וְכָתַב עַל זֶה, וְלִי נִרְאֶה שֶׁאֵין לָחֹשׁ לִדְבָרִים אֵלּוּ, לְפִי שֶׁאֵין טַעַם נָכוֹן לֶאֱסֹר לִמּוּד תּוֹרָה

בְּשַׁבָּת. וּמַה שֶּׁכָּתַב הַמָּגֵן אַבְרָהָם לְהַחְמִיר מִטַּעַם שֶׁאֶפְשָׁר לִלְמֹד דְּבָרִים הַמַּתִּירִים, אֵין זֶה מַסְפִּיק, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם לוֹמֵד אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁלִּבּוֹ חָפֵץ. וַהֲרֵי עֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת שֶׁמַּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִתְרַשְּׁלִים לִלְמֹד בְּעֶרֶב תִּשְׁעָה בְּאָב דְּבָרִים הַמַּתִּירִים בְּתִשְׁעָה בְּאָב, כִּי צַעַר הוּא לָהֶם לִלְמֹד בְּמַה שֶּׁאֵינָם רְגִילִים. וְגַם אֲנִי [מַאֲמַר מְרְדְּכַי] כְּאֶחָד מֵהֶם, לָכֵן אֵין לָחֹשׁ לִסְבָרָא זוֹ, וְדַעְתִּי נוֹטָה לְהַתִּיר בָּזֶה אֲפִלּוּ כְּשֶׁחָל תִּשְׁעָה בְּאָב בְּאֶמְצַע הַשָּׁבוּעַ. עַד כָּאן. וּרְאֵה עוֹד בְּסֵפֶר טָהֳרַת הַמַּיִם (שִׁיּוּרֵי טָהֳרָה מַעֲרֶכֶת ט' אוֹת כד). עַיֵּן שָׁם. (קֶטַע זֶה מִיְּחִוָּה דַּעַת).

וְאָמְנָם אַבְרֵכִים וּבְנֵי יְשִׁיבוֹת אֵין לָהֶם לְהַפְסִיק מִסֵּדֶר לִמּוּדָם בְּשַׁ"ס וּפוֹסְקִים, וְלִקְרֹא תְּהִלִּים, בִּזְמַן שֶׁיְּכוֹלִים לִלְמֹד, וּמִי לֹא יָחֹשׁ לְבִטּוּל תּוֹרָה. וְנוֹדַע, כִּי כְּפִי עִצָּם הַחֲשִׁיבוּת שֶׁל לִמּוּד תּוֹרָה, שֶׁעָלֶיהָ הָעוֹלָם עוֹמֵד, כָּךְ עֹנֶשׁ בִּטּוּלָהּ בַּעֲוֹנוֹת הָרַבִּים.

פרק ט' - חמר אסור שיחת חלין באמצע למוד התורה

וּבְוַדַּאי שֶׁהַשִּׂתְיקָה יָפָה בְּפֹרֶט בְּעֵת שֶׁהוּא לוֹמֵד, שֶׁכְּבָר אָמְרוּ חֲכָמִים (חֲגִיגָה יב:, עֲבוֹדָה זָרָה ג:) שֶׁהַשָּׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה בְּאֶמְצַע לִמּוּדוֹ מַאֲכִילִין אוֹתוֹ גַּחֲלֵי רְתָמִים. וְכָתַב בְּסֵפֶר קֶב הַיָּשָׁר (פֶּרֶק יב) מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁנִּתְגַּלָּה לְאִשְׁתּוֹ בַּחֲלוֹם לְאַחַר מוֹתוֹ וְהָיְתָה רוֹאָה כָּל שַׁעֲרוֹת רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ מְאִירִים כַּאֲבוּקָה גְּדוֹלָה, וְשָׁאֲלָה אוֹתוֹ אִשְׁתּוֹ בַּמֶּה זָכִיתָ לְכָךְ לְהַפְלָגַת אוֹר גָּדוֹל כָּזֶה, וְהֵשִׁיב, הֲגַם שֶׁהָיִיתִי חָסִיד עִם כָּל זֶה לֹא הָיִיתִי זוֹכֶה לְאוֹר כָּזֶה, רַק בִּשְׁבִיל שֶׁהָיִיתִי מְמַעֵט הַדִּבּוּר שֶׁאֵינוֹ שֶׁל תּוֹרָה וְיִרְאָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה מַשְׁגִּיחַ עָלַי בָּזֶה, וְנָתַן לִי שְׂכַר מְנִיעַת הַדִּבּוּר, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ מַשְׁגִּיחַ עַל זֶה הָאָדָם שֶׁמְּמַעֵט בְּדִבּוּר חֹל, וְרַק חֶשְׁקוֹ הוּא לְהִדָּבֵק בַּיְרֵאַת ה'. עַיֵּן שָׁם.

ומהר"ח פַּלָּאגִ'י כָּתַב בְּסִפְרוֹ צַוָּאָה מֻחַיִּים (אוֹת א') בָּזֶה הַלָּשׁוֹן: צָרִיךְ זְהִירוּת וּזְרִיזוּת הַרְבֵּה מְאֹד, כִּי בִּהְיוֹתוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה לֹא יַפְסִיק עַל שִׂיחָה בְּטֵלָה, וּבִפְרָט כְּשֶׁלּוֹמְדִים תְּהִלִּים וּמִשְׁנָיוֹת וְזֹהַר הַקָּדוֹשׁ וְתִקּוּנִים בִּכְנוּפְיָא, שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם נִזְהָרִים וְלוֹמְדִים וּמְדַבְּרִים וְעוֹשִׂים הַפְסָקוֹת גְּדוֹלוֹת, וְהוּא אִסּוּר גָּמוּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ע"ז ג:) אָמַר רַבִּי לֵוִי: כָּל הַפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְעוֹסֵק בְּדִבְרֵי שִׂיחָה, מַאֲכִילִים אוֹתוֹ גַּחֲלֵי רְתָמִים שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב ל, ד) "הַקּוֹטְפִים מַלּוּחַ עֲלֵי שִׂיחַ, וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם", וְעַיֵּן בְּמַהֲרְשָׁ"א בְּחִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת שָׁם.

וּבַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (סֵדֶר חַיֵּי שָׂרָה דַּף קכב: בְּתוֹסֶפְתָּא וּבְסֵדֶר שְׁלַח לְךָ דַּף קסב.) אָמְרוּ בָּזֶה הַלָּשׁוֹן: "הַאי מַאן דְּפָסַק יִתְפַּסֵּק, וּמַאן דְּפָסַק מִלִּין דְּאוֹרַיְתָא עַל מִלִּין בְּטֵלִין, יִתְפַּסְקוּן חַיּוֹהִי מֵהַאי מַעֲלְמָא, וְדִינָא קָיְמָא בְּהַהוּא עָלְמָא". עַיֵּן שָׁם.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פֶּרֶק כו אות ג'): הוּא הָיָה אוֹמֵר מִפְּנֵי מַה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֵתִים כְּשֶׁהֵם קְטַנִּים? לֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵם מְנָאֲפִין, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁהֵן גּוֹזְלִים, אֶלָּא שֶׁפּוֹסְקִים מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְעוֹסְקִים בְּדִבְרֵי שִׂיחָה. וְעוֹד, שֶׁאֵין מַתְחִילִים בְּמָקוֹם שֶׁפּוֹסְקִים. עַד כָּאן. הֲרֵי שֶׁעַל יְדֵי שֶׁפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תּוֹרָה לְדָבָרִים בְּטֵלִים, מִתְחַיֵּב מִיתָה. וּמַה שֶּׁסִּיֵּם הַמַּאֲמָר "וְעוֹד שֶׁאֵין מַתְחִילִים בְּמָקוֹם שֶׁפּוֹסְקִים", כָּתַב הָרַב בִּנְיָן יְהוֹשֻׁעַ, דְּלְכָךְ אִם פּוֹסְקִין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְעוֹסְקִים בְּדִבְרֵי שִׂיחָה, שׁוֹכְחִין הַמָּקוֹם שֶׁפּוֹסְקִין וּמַתְחִילִין בְּמָקוֹם אַחֵר. עַיֵּן שָׁם. כִּי כֵן אִם פּוֹסֵק לִפְעָמִים לְאֵיזֶה צֹרֶךְ מְצוָה מִלְּמוּדוֹ בְּמָקוֹם שֶׁמַּתְר לְהַפְסִיק, יִתֵּן דַּעְתּוֹ לַחֲזֹר לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק, וְאִם מְסַפֵּק לוֹ יַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לְהַתְחִיל מִמָּקוֹם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁכְּבָר לָמַד אוֹתוֹ מָקוֹם. וּבְסֵפֶר הַחֲסִידִים (סי' קמז) כָּתַב, שֶׁהַמַּפְסִיקִים הַמִּקְרָאוֹת בְּדִבְרֵיהֶם, עֲלֵיהֶם הַתּוֹרָה צוֹעֶקֶת וְאוֹמֶרֶת: שְׁמוֹנַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת פְּסוּקִים פְּסַקְתָּ בִּי, וְהֵם פָּסְקוּ יוֹתֵר מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא, וְעוֹד הֵם עוֹשִׂים בִּי אַף, אָדָם מְדַבֵּר חֻלִּין, אֵינוֹ פּוֹסֵק מִדָּבָר לְדָבָר אַחֵר, וְהֵם מַפְסִיקִים דִּבְרֵי לַעֲסֹק בְּדִבְרִים בְּטֵלִים.

וְאָמְנָם יֵשׁ לְצַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַב בְּתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל (יָכִין, פ"ו דְאָבוֹת ס"ק פד) דְּמַעוּט שִׂיחָה הַיְינוּ דְּבָרִים שֶׁל מַה בְּכָךְ, וּמַעוּטוֹ יָפֶה לַתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁתִּנּוּחַ הַנֶּפֶשׁ קְצָת עַל יְדֵי זֶה. עַד כָּאן. וְכֵן כָּתַב בְּהַקְדָּמַת סֵפֶר בֵּית אַהֲרֹן לְהַגָּאוֹן רַבִּי אַהֲרֹן ווֹלְקִין, שֶׁכּוֹתֵב בְּנוֹ, שֶׁשָּׁמַע מֵאָבִיו בְּשֵׁם הַגְּר"א, דְּהָא דְּמָנוּ בְּפֶרֶק ו' דְּאָבוֹת לְאֶחָד מִמ"ח דְּבָרִים שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנֵית בָּהֶן, בְּמַעוּט שִׂיחָה , שֶׁזֶּה אֵינוֹ בִּשְׁלִילָה, שֶׁיְּמַעֵט בְּשִׂיחָה לְגַמְרֵי, רַק הַכַּוָּנָה לְהַפֵּךְ לְחַיֵּב מִעוּט שִׂיחָה. שֶׁאִם יִלְמֹד הַרְבֵּה בְּלִי הֶפְסֵק, דַּעְתּוֹ תִּתְבַּלְבֵּל, וְעַל כֵּן כְּדֵי לְאוּקְמֵי גְּרְסָא צָרִיךְ הוּא מִזְּמַן לְזְמַן לְשִׂיחָה קַלָּה, עַיֵּן שָׁם.

וְיֵשׁ לַחֲקֹר בְּבֵאוּר דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּמַה שֶּׁאָמְרוּ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, הַאִם הַבֵּאוּר הוּא שֶׁמַּמָּשׁ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא אַסְמַכְתָּא, וְדָרְךְ מוּסָר אָמְרוּ כֵן. כִּי מָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עַל דָּבָר שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן "עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה", וּכְמוֹ מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּרָכוֹת (יג.) כָּל הַקּוֹרֵא לְאַבְרָהָם אַבְרָם עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. וְכֵן אָמְרוּ בַּגְּמָרָא יוֹמָא (כב:) שֶׁאָסוּר לְמְנוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל. וְהָרַמְבַּ"ם הִשְׁמִיט דִּינִים אֵלֶּה. וְכָתַב בְּשׁוּ"ת פְּנֵי מֵבִין (חיו"ד סי' שכט) דְּהַיְינוּ טַעֲמָא מִשּׁוּם שֶׁאֵין זֶה אִסּוּר מֵעִקַּר הַדִּין אֶלָּא מִצַּד מִנְהָג טוֹב. וְהוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב בְּאֵר שֶׁבַע (סוֹף פ"ד דְּתָמִיד) דְּלָאו עֲשֵׂה מַמָּשׁ קָאָמַר. [לְגַבֵּי הַקּוֹרֵא לְאַבְרָהָם אַבְרָם]. וּרְאֵה בָּזֶה בְּאוֹרְךְ בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר חֵלֶק ב' (חיו"ד סי' טז אות ז'). וּבְחֵלֶק ד' (חאוה"ח סי' יא סוֹף אות א'). עַיֵּן שָׁם. וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה יֵשׁ לָדוּן לְעִנְיַן הַשָּׂח שִׂיחַת חֻלִּין, אִם הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁעוֹבֵר בַּעֲשֵׂה מַמָּשׁ, אוֹ לֹא.

וְנִרְאֶה שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בְּמַחְלֹקֶת הַפּוֹסְקִים, כִּי הִנֵּה ז"ל הָרַמְבַּ"ם (פ"ב מֵהִלְכוֹת דֵּעוֹת הֲלָכָה ד'): לְעוֹלָם יַרְבֶּה אָדָם בִּשְׁתִיקָה, וְלֹא יְדַבֵּר אֶלָּא אוֹ בְּדִבְרֵי חָכְמָה אוֹ בְּדָבָרִים שֶׁצָּרִיךְ לָהֶם לְחַיֵּי גּוּפוֹ, אָמְרוּ עַל רַב תַּלְמִיד רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה כָּל יָמָיו. וְזוֹ הִיא שִׂיחַת רֹב כָּל אָדָם, וַאֲפִלּוּ בְּצָרְכֵי הַגּוּף לֹא יַרְבֶּה אָדָם דְּבָרִים, וְעַל זֶה צִוּוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ כָּל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא, וְאָמְרוּ לֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה. וְכֵן בְּדִבְרֵי תוֹרָה וּבְדִבְרֵי חָכְמָה יִהְיוּ דִּבְרֵי הָאָדָם מְעַטִּים וְעִנְיָנֵיהֶם מְרֻבִּים. וּבְכֶסֶף מִשְׁנֶה שָׁם הֵעִיר, דְּאֵין זֶה רַב אֶלָּא רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי (סוּכָּה כח.), אֲבָל רַב אֵינִי יוֹדֵעַ כָּעֵת מְקוֹמוֹ. ע"כ. וּבְהַגָּהוֹת מהר"ץ חַיּוּת (חֲגִיגָה ה:) כָּתַב, שֶׁמִּקּוֹר דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם הוּא מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא שָׁם, וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שִּׂחוֹ [הַשִּׁין שְׂמָאלִית], אָמַר רַב אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ.

אֶלָּא שֶׁמָּרָן הַחִיד"א בְּשׁוּ"ת חַיִּים שָׁאַל חֵלֶק ב' (סי' מג אות ו') הֵעִיר עַל הַמָּקוֹם שְׁמוּאֵל (סוֹף סי' סה) שֶׁתָּמַהּ עַל מָרָן הַכֶּסֶף מִשְׁנֶה, שֶׁאַדְרַבָּה דְּבָרָיו תְּמוּהִים, שֶׁשָּׁם נֶאֱמַר דָּבָר זֶה עַל שִׂיחָה שֶׁל שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, וּמַה דְּמוּת יַעֲרֹךְ לְשִׂיחָה בְּטֵלָה. וְהֵעִיר עוֹד מִמַּה שֶּׁכָּתַב רַשְׁ"י בְּסֵפֶר הַפַּרְדֵּס, שֶׁעֶשְׂרָה דִּבְרֵי חֲסִידוּת נָהֲגוּ רַב, וְכַנִּרְאֶה שֶׁמָּצָא כֵּן בְּמִדְרָשׁ אוֹ אַגָּדָה. שֶׁמָּנוּ עֶשֶׂר קְדֻשּׁוֹת לְרַב, וְלֹא מָנוּ מִדָּה זוֹ. עַיֵּן שָׁם.

וּבְסֵפֶר מָאוֹר יִשְׂרָאֵל (חֲגִיגָה ה:) הֵבִיא בְּשֵׁם הַמְפָרְשִׁים שֶׁכָּתְבוּ שֶׁלְּמַד כֵּן מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ בְּחֻלִּין (קיא:) דְּרַב אָמַר נוֹתֵן טַעַם בַּר נוֹתֵן טַעַם דְּהֶתֵּרָא אָסוּר, וְלָאו בְּפֵרוּשָׁא אִיתְמַר אֶלָּא מִכְּלָלָא, דְּאָמַר יָהִיב טַעֲמָא כֻּלֵּי הַאי, וְאִלְמָא נִזְהַר רַב שֶׁלֹּא יָשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה כָּל יָמָיו, לֹא יָכְלוּ לִלְמֹד כֵּן מִדְּבָרָיו. [אֶלָּא דְּבָתַר הָכֵי אָמְרִינַן בְּשֵׁם רַב, חַס לֵיהּ לְזַרְעֵיהּ דְּאַבָּא בַּר אַבָּא לְמִסְפֵּי לִי מִלְּתָא דְּלָא סְבִירָא לָן, אִלְמָא דִּבְפֵרוּשָׁא אִתְמַר]. וְעַיֵּן בְּסֵפֶר בֶּן יְהוֹיָדָע (מוה"ק יא.) שֶׁהֵבִיא דִּבְרֵי הַמְפָרְשִׁים הַנִּזְכָּר. וּבְבֶן יְהוֹיָדָע סוֹף ב"ק כָּתַב, שֶׁהָרַמְבַּ"ם כָּתַב שֶׁאֶחָד מֵעֲשָׂרָה דִּבְרֵי חֲסִידוּת שֶׁל רַב שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחַת חֻלִּין כָּל יָמָיו. וְאֵין זֶה מְדֻיָּק, כִּי הָרַמְבַּ"ם לֹא הִזְכִּיר כֵּן, רַק אָמַר עַל רַב שֶׁלֹּא שָׂח שִׂיחַת חֻלִּין כָּל יָמָיו, וְאַדְרַבָּה בְּהָנֵי מִלֵּי דַּחֲסִידוּתָא לֹא נִזְכַּר שֶׁבַח זֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּחַיִּים שָׁאַל הַנַּ"ל. וְעַיֵּן בְּסֵפֶר הַחֲסִידִים (סי' לד) וּבְדִבְרֵי הַחִיד"א בְּבְרִית עוֹלָם שָׁם, וּבְמִקּוֹר חֶסֶד שָׁם. עַיֵּן שָׁם.

וְהִנֵּה לְשׁוֹן הַגְּמָרָא בְּסָכָּה (כח.), מֵימֵי לֹא הִקְדַּמְנִי אָדָם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְכוּ', וְלֹא שַׂחְתִּי שִׂיחַת חֻלִּין וְכוּ'. וְאִם הוּא כִּפְשׁוּטוֹ שֶׁעוֹבֵר בַּעֲשֵׂה מִמָּשׁ, לָמָּה לוֹ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בְּדָבָר שֶׁהוּא מֵעִקַּר הַדִּין וְעוֹבֵר עָלָיו בַּעֲשֵׂה. אֶלָּא וַדַּאי דְּאֵינוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה מִמָּשׁ. וְכִנִּרְאֶה דְּזֶה מְקוֹר דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם שֶׁלֹּא הִזְכִּיר עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, וְשִׁבַּח אֶת רַב בָּזֶה, וּמִשְׁמַע שֶׁאֵינוֹ אִסּוּר מֵהַדִּין. וְכֵן נִרְאֶה דַּעַת הַמְּאִירִי בְּיוֹמָא שָׁם, שֶׁכָּתַב: לְעוֹלָם יִזָּהֵר אָדָם שֶׁלֹּא לִהְיוֹת מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת, וְשֶׁלֹּא לְדַבֵּר בַּשִּׂיחָה בְּטֵלָה, אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁיִּכְרִיחֵנוּ הַצֹּרֶךְ, דֶּרֶךְ צַחוּת אָמְרוּ הַשָּׂח שִׂיחַת

חֻלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְכוּ'. ע"כ. וּמִלְּשׁוֹן 'דֶּרֶךְ צַחוּת' שֶׁכָּתַב מַשְׁמַע שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה מַמָּשׁ. וּמַשְׁמַע עוֹד מִדְּבָרָיו דְּגַם אִסּוּר דְּרַבָּנָן לֵיכָּא, אֶלָּא אִסּוּר מוּסָרִי. וְכֵן נִרְאֶה מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם הַנַּ"ל. וְכֵן נִרְאֶה עוֹד מִמַּה שֶּׁכָּתַב בְּסֵפֶר הַמִּצְוֹת (שֹׁרֶשׁ שְׁמִינִי) עַל הַפָּסוּק וְלֹא יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ, דְּלָאו זֶה הוּא עַל דֶּרֶךְ אַסְמַכְתָּא, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַב אָשִׁי דְּרָאוּי לְהִצְטָרֵעַ. עַיֵּן שָׁם. וְכֵן כָּתַב בְּהַגָּהוֹת מהר"ץ חַיּוּת (יוֹמָא שם) כָּתַב, שֶׁמִּדִּבְרֵי הָרִי"ף מוּכָח שֶׁלֹּא הָיָה לְפָנָיו הַגִּרְסָא בַּתַּלְמוּד שֶׁלָּנוּ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. וְעִנְיָן הַךְ דְּעוֹבֵר בַּעֲשֵׂה הַנֶּאֱמַר בְּעִנְיָנִים אֵלֶּה, אֵינוֹ רַק אַסְמַכְתָּא. עַד כָּאן.

וְכֵן מְבֹאָר מִדִּבְרֵי הָרַב תּוֹרָה תְּמִימָה (פר' תּוֹלְדוֹת אוֹת ב') שֶׁכָּתַב, דְּמַה שֶּׁאָמְרוּ בְּמָגִלָּה (כח:) דְּאָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי רָשָׁע, דְּלִשּׁוֹן אָסוּר לְאו דַּוְקָא הוּא, אֶלָּא רְצוֹנוֹ לוֹמַר מִדָּה נְכוֹנָה הִיא. וּרְאָיָה לָזֶה, שֶׁהֲרֵי מְבֹאָר בַּגְּמָרָא שֶׁלָּנוּ שֶׁשָּׁאֲלוּ אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים, וְאָמַר לָהֶם מִיָּמַי לֹא הִסְתַּכַּלְתִּי בִּדְמוּת אָדָם רָשָׁע, וְאִם הָיָה אָסוּר מַמָּשׁ מִצַּד הַדִּין, מַאי רְבוּתֵיהּ, וְאֵין בָּזֶה אַף אִסּוּר דְּרַבָּנָן.

וּכְפִי הַנִּרְאֶה מְקוֹר דִּבְרֵי הַפּוֹסְקִים הַנַּ"ל, הוּא מִשּׁוּם דִּסְבִירָא לְהוּ דִּקְרָא "וְדִבַּרְתָּ בָּם" קָאֵי עַל קְרִיאַת שְׁמַע, וּמִמֵּילָא לֹא שַׁיָּךְ לִלְמֹד מִזֶּה עַל שִׂיחַת חֻלִּין. וְכֵן כָּתַב בְּאוֹר שָׂמֵחַ (פ"א מֵהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה הֲלָכָה ב'), דְּרַבָּא דְּדָרִישׁ וְדִבַּרְתָּ בָּם וְלֹא בִּדְבָרִים בְּטֵלִים לְטַעֲמֵיהּ אֲזִיל, דִּקְרִיאַת שְׁמַע דְּרַבָּנָן, וּמִשּׁוּם הָכֵי יָלִיף מִקְּרָא וְדִבַּרְתָּ בָּם וְלֹא בִּדְבָרִים בְּטֵלִים. אֲבָל לְמַאי דְּקַיְמָא לָן דְּעַל קְרִיאַת שְׁמַע קַאֵי, אֵין שַׁיָּךְ זֶה לִדְרֹשׁ וְדִבַּרְתָּ בָּם וְלֹא בִּדְבָרִים בְּטֵלִים. עַיֵּן שָׁם.

אֶלָּא שֶׁמִּדִּבְרֵי הַפְּרִי מְגַדִּים (אֶשֶׁל אַבְרָהָם סי' קנא סק"א), מְבֹאָר שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה עַל כָּל פָּנִים אִסּוּר מִדְּרַבָּנָן, שֶׁכָּתַב: דִּבְלָאו הָכֵי אָסוּר, דְּכָל הַשָּׂח שִׂיחָה בְּטֵלָה עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה מִדְּרַבָּנָן וְכוּ'. עַד כָּאן. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוּ"ת חַוּת יָאִיר (סי' קלט), דְּלוּלֵי דְּמִסְתַּפֵּינָא הֲיֵיתִי אוֹמֵר דְּמַה שֶּׁאָמְרוּ כָּל הַמַּלִּין אֶת מֵתוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, אֵינוֹ רוֹצֶה לוֹמַר דְּעוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה מַמָּשׁ, רַק כָּתְבוּ דְּעוֹבֵר עֲבֵרָה. וּמְצִינוּ בַּגְּמָרָא טוּבָא כְּהַאי גַּוְנָא, וְכֵן אָמְרוּ הַשָּׂח שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בְּלָאו וְכוּ', וְכֻלָּם מִדִּבְרֵי קַבָּלָה. עַיֵּן שָׁם.

וְאָמְנָם מִדִּבְרֵי הֶחָפֵץ חַיִּים (בְּפִתְיחָה עֶשִׂין ס"ב) לֹא מַשְׁמַע כֵּן, שֶׁהִקְשָׁה, וְתִפּוּק לֵיהּ שֶׁעוֹבֵר עַל עֲשֵׂה דְּתוֹרָה עַל יְדֵי מַה שֶּׁאֵינוֹ מְקַיֵּם אֵז מִצְוַת עֲשֵׂה דְּתַלְמוּד תּוֹרָה. וְתֵרֵץ, דְּאֵין הָכִי נָמֵי, אֶלָּא דְּהַגְּמָרָא בָּעֵי לְאַשְׁכּוּחֵי יוֹתֵר מִזֶּה דְּעוֹבֵר עוֹד עַל יְדֵי שִׂיחַת חֻלִּין עַל מִצְוַת עֲשֵׂה בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כִּי הַתּוֹרָה אָסְרָה לָנוּ הַדִּבּוּר שֶׁל שִׂיחַת חֻלִּין, לְבַד מַה שֶּׁעוֹבֵר עַל הָעֲשֵׂה דְּתוֹרָה בְּגֶדֶר שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, דְּהַיְנוּ עַל יְדֵי מַה שֶּׁאֵינוֹ מְקַיֵּם אוֹתָהּ בָּעֵת הַזּוֹ. וְכָתְבוּ תַּלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה בִּבְרָכוֹת (טז.) דְּשִׂיחַת חֻלִּין הַיְנוּ דִּבְרֵי הֶבַאי. וְגַם רַשַׁ"י בְּסֻכָּה (כח.)

כָּתַב, דְּשִׂיחַת חֻלִּין הַיְנוּ גְּנַאי וְקַלּוּת רֹאשׁ. וְהוּבָא בְּמָגֵן אַבְרָהָם (סי' קנו סק"ב). אֲבָל בְּשָׂעָה שֶׁמְּדַבֵּר עַל עִסְקֵי פַּרְנָסָתוֹ אֵין בִּכְלָל זֶה, וְעַיֵּן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (סי' שז סְעִיף טז) דַּאֲפִלּוּ סִפּוּרֵי מִלְחָמוֹת בְּעַלְמָא הָוֵי גַּם כֵּן בִּכְלַל מוּתָּר לֵצִים, וַאֲפִלּוּ בְּחֹל אָסוּר לַעֲסֹק בָּהֶן. עַיֵּן שָׁם. אִם כֵּן בְּוַדַּאי לֹא נָפִיק לָשׁוֹן הָרַע מִכְּלַל שִׂיחַת חֻלִּין. וְסִיֵּם הֶחָפֵץ חַיִּים: וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא מָנִינוּ עָשֶׂה זוֹ דְּהַשְׂחָ שִׂיחַת חֻלִּין בִּפְנִים, דְּאוּלַי הִיא אַסְמַכְתָּא, אֶבָל עַל כָּל פָּנִים עוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה גְּמוּרָה, דְּתַלְמוּד תּוֹרָה בָּעֵת הַזֶּה. עַד כָּאן.

וְהִנֵּה מַה שֶּׁסִּיֵּם דְּיֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק אִם זֶה אַסְמַכְתָּא אוֹ לֹא, נִתְבָּאֵר לְעֵיל מְקוֹר הַדְּבָרִים. וְעַיֵּן בְּשֻׁדֵּי חֶמֶד הַנַּ"ל שֶׁהֵבִיא קְצָת מִדְּבְרֵי הָאַחֲרוֹנִים הַנַּ"ל [וְאֶלָּא שֶׁלֹּא צִיֵּן לְהַמֵּאירִי], וְעַיֵּן בְּסֵפֶר מְעַט דְּבַשׁ (עמוד קצא) מַה שֶּׁהֶאֱרִיךְ בָּזֶה בְּטוּב טַעַם. עַיֵּן שָׁם.

וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מָצִינוּ עוֹד לְגַבֵּי דִּין צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים, שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (ב"מ לב:) דְּצַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים דְּאוֹרָיְתָא, וְדַעַת הַמָּרְדְּכִי (פ"ק דַּעֲבוֹדָה זָרָה) שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן. אֶלָּא שֶׁדַּעַת רֹב הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהוּא מִדְּאוֹרָיְתָא, וְעַיֵּן בְּשֻׁדֵּי חֶמֶד (מַעֲרֶכֶת הַצַּדִּ"י אוֹת א'). וּרְאֵה בָּזֶה בְּשׁוּ"ת יְחֻוֶּה דַּעַת חֵלֶק ה' (סי' סב בַּהֶעָרָה). עַיֵּן שָׁם.

וְהִנֵּה לְפִי מַה שֶּׁכָּתְבוּ רַשַּׁ"י וְתַלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה הַנַּ"ל יֵשׁ לְיַשֵּׁב מַה שֶּׁהֵעִיר הַפְּרִי מְגַדִּים (או"ח סי' שז מש"ז סק"א) עַל מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בִּירוּשַׁלְמִי (הוּבָא בְּתוֹסְפוֹת שַׁבָּת קיג:), וּבָרַמְבַּ"ם (פֶּרֶק כד מֵהִלְכוֹת שַׁבָּת הֲלָכָה ד'), וּבְשֻׁלְחָן עָרוּךְ (שָׁם ס"א), וְדָבָר דָּבָר שֶׁלֹּא יִהְיֶה דִּבּוּרְךָ שֶׁל שַׁבָּת כְּדִבּוּרְךָ בְּחֹל. וַאֲפִלּוּ בְּשִׂיחַת דְּבָרִים בְּטֵלִים אָסוּר לְהַרְבּוֹת. וְקָשֶׁה, דְּהָא שִׂיחָה בְּטֵלָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה כְּלָל בְּחֹל נָמֵי אָסוּר, דְּכָל הַשְׂחָ שִׂיחָה בְּטֵלָה עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, כִּדְאִיתָא בְּיוֹמָא (יט:). וְכֵן יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת בְּמַה שֶּׁאָמְרוּ בְּסֵכָּה שָׁם, עַל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִיָּמָיו לֹא שָׂחְ שִׂיחַת חֻלִּין וְכוּ', וְכֵן נָהַג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר תַּלְמִידוֹ, [אוֹ רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ לְדִבְרֵי הָרַמְבַּ"ם] וּמַאי רְבוּתַיְהוּ וּשְׂבָחַיְהוּ דְּהַנָּךְ רַבָּרְבֵי, וַהֲלֹא כָּל הַשְׂחָ שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. וּלְדִבְרֵי רַשַּׁ"י וְרַבֵּנוּ יוֹנָה הַנַּ"ל אָתֵי שַׁפִּיר, דְּשִׂיחַת חֻלִּין הַיְנוּ בְּדִבְרֵי הֶבַאי, אוֹ קַלּוּת רֹאשׁ, אֲבָל כְּשֶׁמְּדַבֵּר לְצֹרֶךְ פַּרְנָסָתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא שִׂיחַת חֻלִּין שָׁרֵי. וּרְבוּתַיְהוּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ שֶׁמִּעֲטוּ גַּם בָּזֶה. וְגַם לְפִי דִּבְרֵי הָאוֹר שָׂמֵחַ הַנַּ"ל, יֵשׁ לוֹמַר דְּכָל הַיַּלְפוּתָא וְדַבָּרְתָּ בָּם וְלֹא בִּדְבָרִים בְּטֵלִים אֵינוֹ אֵלָּבָא דְּהִלְכְתָא דְּנַקְטִינַן דִּקְרָא קַאֵי אִקְרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרָיְתָא, וּמִמֵּילָא הַיְנוּ רְבוּתַיְהוּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁמִּעֵט בְּשִׂיחָה. וּלְדִבְרֵי רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל בְּיוֹמָא (יט:) אָתֵי שַׁפִּיר טְפֵי, שֶׁכָּתַב שָׁם, שֶׁהַשְׂחָ שִׂיחַת חֻלִּין בִּשְׁעַת לְמוּדוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. וּמְבֹאָר דְּשִׂיחַת חֻלִּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת לְמוּדוֹ אֵינוֹ עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה. וְהַיְנוּ רְבוּתַיְהוּ דְּהַנָּךְ קַדִּישֵׁי שֶׁלֹּא שָׂחוּ שִׂיחַת חֻלִּין גַּם שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת לְמוּדָם.

וְעַיֵּן בְּסֵפֶר בִּנְיַן עוֹלָם (פֶּרֶק א סוֹף אוֹת ג) שֶׁגַּם כֵּן הֵעִיר, דְּאַמַּאי אָמְרוּ בְּיוֹמָא דְּהַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, תִּפּוֹק לֵיהּ שֶׁעוֹבֵר בָּזֶה שֶׁמְּבַטֵּל לְמוּד תּוֹרָה. וְתֵרֵץ, דְּאֵין הָכִי נָמֵי דְּאָתֵי לְאַשְׁמוּעִינַן דְּעוֹבֵר בִּשְׁתַּיִם. עַיֵּן שָׁם. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁכַּיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת יְשָׁנִים וְהָרַ"ן רֵישׁ שַׁבָּת (ג.) עַיֵּן שָׁם.

פרק י - גדר החיוב להתאמץ בלמוד תורה בכל עת פנוי

וּבְמַה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְעֵיל הַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין וְכוּ', הִנֵּה בְּאוֹר שָׁמֵחַ (דַּף ג' ע"ג, פ"א מֵהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה ד"ה בְּיוֹמָא), כָּתַב בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: בַּגְּמָרָא יוֹמָא (יט:) אָמְרוּ, הַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר וְדִבַּרְתָּ בָּם. וְהִנֵּה נִרְאֶה דְּרַבָּא אָזִיל אִי נִיָּמָא דִּקְרִיאַת שְׁמַע דְּרַבָּנָן, וּמוּקִי קְרָא "וְדִבַּרְתָּ בָּם" לְדִבְרֵי תּוֹרָה. אֲבָל לְמַאי דְּקַיְמָא לַן דְּעַל קְרִיאַת שְׁמַע קַאי אֵין שַׁיָּךְ זֶה לִדְרֹשׁ בָּם וְלֹא בִּדְבָרִים בְּטֵלִים. וְנִרְאֶה לִי לְבָאֵר דְּבֶאֱמֶת כָּל הַמִּצְוֹת הַמָּה שָׁוִים לְפָחוּת שֶׁבַּפָּחוּתִים וּלְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ ע"ה, דְּתוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם כְּתִיב, וְחִיּוּב הַמִּצְוָה גְּבוּל יֵשׁ לָהּ כְּמוֹ נְטִילַת אֶתְרוֹג בְּנַעֲנוּעַ בְּעַלְמָא יָצָא, רַק הַמְדַקְדְּקִים נוֹשְׂאִין אוֹתוֹ כָּל הַיּוֹם, וְלָכֵן לֹא כָּתְבָה הַתּוֹרָה מִדּוֹת רַק בִּרְמִיזָה, דְּלְמָשָׁל מִדַּת הַנָּקָמָה, כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנָחָשׁ וְכוּ', וּמֵלֶךְ שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ וְכוּ', וּלְכָךְ אֵין זֶה חֹק בִּפְרָטוּת שָׁוֶה לְכָלַל הַיִּשְׂרְאֵלִים, רַק כָּל אֶחָד לְפִי עֶרְכּוֹ, רַק נְקִימָה דְּמָמוֹן זֶה שָׁוֶה לְכֻלָּם. וְכֵן בְּגַאֲוָה, וּבְקוּר חוֹלִים וּקְבוּרָה וְכוּ'. וְהַדְּבָרִים אֲרֻכִּים בְּסִפְרֵי הַמֻּחְקָרִים. וְנִמְצָא מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה אֲשֶׁר בְּוַדַּאי אִם יְבַקֵּשׁ הָאָדָם טֶרֶף וּמָזוֹן, בְּכָל זֹאת אֵינוֹ נֶחְשָׁב לְמַפְרֵעַ מְבַטֵּל מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְאַסְפְּתִּי דְּגָנֶךָ כְּתִיב.

וְכֵן לְמָשָׁל אָדָם חָלוּשׁ הַמֻּזָּג, וְכֵן כָּל הַהֶכְרֵחִיּוּת שֶׁלְּפִי הָרְגִילוּת, וְכֵן לְפִי טֹהַר נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם, כִּי אֵינוֹ דּוֹמֶה בְּחִיּוּב תַּלְמוּד תּוֹרָה הָאִישׁ אֲשֶׁר נַפְשׁוֹ מַרְגֶּשֶׁת בְּשִׂכְלָהּ הַזַּךְ, וְנִקְשָׁרָה בַּעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה לְתַלְמוּד תּוֹרָה, לְאִישׁ אֲשֶׁר כֹּחוֹת נַפְשׁוֹ נִרְפִּים וַעֲצֵלִים, לְכָךְ אֵין מֵחֹק הַבּוֹרֵא לְחֹק חִיּוּב תַּלְמוּד תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, וְנָתַן תּוֹרַת כָּל אֶחָד בְּיָדוֹ, וְאֵין לְאֵל יָדוֹ הָאֲנוּשִׁי לִיתֵּן הַמִּדָּה הָאֱמִתִּית לָזֶה, לָכֵן בָּאוּ חֲכָמִים וּפֵרְשׁוּ לָנוּ אֶת הַגֶּדֶר הָאֱמִתִּי שֶׁל תַּלְמוּד תּוֹרָה, קְרִיאַת שְׁמַע בְּשַׁחֲרִית, קְרִיאַת שְׁמַע בָּעֲרָבִית, וּבָזֶה קַיֶּם וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה, כֵּיוָן שֶׁלּוֹמֵד קְבָלַת הַמִּצְוָה וְאַזְהָרָתָהּ בְּשַׁחֲרִית וְעַרְבִית, כְּבָר קַיֶּם מִצְוָתָהּ. אוּלָם יֶתֶר מִזֶּה, הוּא בִּכְלָלֵי הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר נִבְדְּלוּ וְנִפְרְדוּ זֶה מִזֶּה. וּבַוַּדַּאי צָרִיךְ לְהִתְעַצֵּם בָּהּ הָאָדָם בְּכָל יְכָלְתּוֹ, כִּי כְּפִלָּה הַתּוֹרָה הַרְבֵּה פְּעָמִים עִנְיַן לִמּוּדָהּ. וְצָרִיךְ הָאָדָם לְהַלְהִיב נַפְשׁוֹ לִשְׁקֹד עַל דַּלְתוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר הִרְבּוּ לְדַבֵּר בָּזֶה הַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, וְלָכֵן אָמַר וְהִזְהַרְתָּ אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרוֹת, וְדָבָר הַשָּׁוֶה לְכֻלָּם וְהוֹדַעְתָּ וְכוּ' יֵלְכוּ בָּהּ וְאֶת וְכוּ' אֲשֶׁר

יַעֲשׂוּן, שֶׁבָּזֶה אֵינוֹ שָׁוֶה רַק כָּל אֶחָד לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם, וּלְכָךְ אָמְרוּ בִּנְדָרִים (ח.) הָא קָא מַשְׁמַע לָן כֵּיוָן דְּאִי פָּטַר נַפְשֵׁיהּ בִּקְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, מִשּׁוּם הָכֵי חָיֵיל שְׁבוּעָה עָלֵיהּ שֶׁזֶּה מַה שֶּׁמְּחֻיָּב לִלְמֹד בְּכָל כֹּחוֹ אֵינוֹ מִן הַחֻקִּים הַכּוֹלְלִים סוֹג הַיִּשְׂרְאֵלִי, וְאֵין זוֹ מִצְוָה פְּרָטִית, וּלְכָךְ חָיֵיל שְׁבוּעָה עָלֵהּ כְּמוֹ בִּשְׁבוּעָה שֶׁלֹּא אֶתְכַּבֵּד בִּקְלוֹן חֲבֵרִי וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. עַד כָּאן.

וְהִנֵּה בְּמַה שֶּׁכָּתַב הָאוֹר שָׂמֵחַ הַנַּ"ל לְיַשֵּׁב הַגְּמָרָא בִּנְדָרִים עַל פִּי דַּרְכּוֹ, כְּבָר כָּתַב הָרַ"ן שָׁם (וְהָאוֹר שָׂמֵחַ צֵיֵּן לִדְבָרָיו) לְבָאֵר, דְּמִסְתַּבְּרָא לִי דְּלָאו דַּוְקָא בְּהָכֵי מִיפְטָר, שֶׁהֲרֵי כָּל אָדָם חַיָּב לִלְמֹד תָּמִיד יוֹם וָלַיְלָה כְּפִי כֹּחוֹ, וְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (ל.) תְּנוּ רַבָּנָן וְשִׁנַּנְתָּם שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי תוֹרָה מְחֻדָּדִים בְּפִיךָ, שֶׁאִם יִשְׁאָלְךָ אָדָם דָּבָר שֶׁלֹּא תְּגַמְגֵּם וְתֹאמַר לוֹ. וּקְרִיאַת שְׁמַע עַרְבִית וְשַׁחֲרִית לָא סָגֵי בְּהָכֵי, אֶלָּא מִכָּאן נִרְאֶה לִי רְאָיָה לְמַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּפֶרֶק שְׁבוּעוֹת שְׁתַּיִם בַּתְּרָא, דְּכָל מִידֵּי דְּאָתָא מִדְּרָשָׁא אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה כֵּיוָן דְּלֵיתֵיהּ מְפֹרָשׁ בַּקְּרָא בְּהֶדְיָא שְׁבוּעָה חָלָה עָלָיו וְכוּ'. עַיֵּן שָׁם.

וְעַיֵּן בְּשִׁעוּרֵי הַגר"ש רוֹזוֹבְסְקִי זַצַ"ל (נְדָרִים ח.) שֶׁהֵעִיר עַל דִּבְרֵי הָרַ"ן דְּאֵין מִכָּאן רְאָיָה דִּשְׁבוּעָה חָלָה עַל מַה שֶּׁלֹּא מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁבַּפָּסוּק הַהוּא כָּתוּב רַק מִצְוָה לָדַעַת אֶת הַתּוֹרָה, אֲבָל לֹא כָּתוּב שָׁם עִקַּר מִצְוַת לִמּוּד הַתּוֹרָה, אֶלָּא דְּזֶה דָּבָר הַבָּא מִמֵּילָא שֶׁאִם הוּא לֹא לוֹמֵד אֵין הוּא יָכוֹל לָדַעַת, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם גּוּף מִצְוַת לִמּוּד הַתּוֹרָה לֹא כָּתוּב שָׁם, וְרַק בְּפָסוּק וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה כָּתוּב מִצְוַת לִמּוּד הַתּוֹרָה, וּכְדֵי לְקַיֵּם דָּבָר זֶה יָכוֹל לִפְטֹר עַצְמוֹ בִּקְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, וּבָזֶה מְתֻרָּצֶת הַגְּמָרָא אֶת הַשְּׁאֵלָה שֶׁל מֻשְׁבָּע וְעוֹמֵד. וְעוֹד אֶפְשָׁר הָיָה לְבָאֵר דַּהֲרֵי הַדִּין הוּא שֶׁאִם הֶצְרֵךְ לְבַטֵּל תַּלְמוּד תּוֹרָה עֲבוּר פִּרְנָסָתוֹ, נִפְטָר מִלִּמּוּד תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, אִם כֵּן הֵיכָא דְּנִשְׁבַּע לִלְמֹד מַסֶּכְתָּא כָּל הַיּוֹם וַדַּאי דְּחָיֵיל הַשְּׁבוּעָה, מִשּׁוּם דְּהַמֻּשְׁבָּע וְעוֹמֵד לִלְמֹד תּוֹרָה אֵינָהּ מִצְוָה מֻחְלֶטֶת לִלְמֹד כָּל הַיּוֹם, שֶׁהֲרֵי אִם יִהְיֶה עָסוּק אַחַר כָּךְ בְּפִרְנָסָתוֹ יִהְיֶה פָּטוּר וְצָרִיךְ לְקַיֵּם שְׁבוּעָתוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, אֶפְלוּ אִם נָחוּץ לוֹ לַעֲסֹק בְּפַרְנָסָתוֹ כֵּיוָן דְּחָלָה הַשְּׁבוּעָה. וְכֵן מִבֹּאָר בְּרִיטְבָּ"א שָׁם. וְאָמְנָם עַיֵּן בִּשְׁנוֹת אֱלִיהוּ לְהַגְרָ"א (פ"א דְּפֵאָה) דְּמִבֹּאָר, דְּעִקַּר חִיּוּב תַּלְמוּד תּוֹרָה אֵין לָהּ שִׁעוּר, וְחִיּוּבָהּ הִיא כָּל הַיּוֹם, כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּנַאי, וּכְדִכְתִיב לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ, וּכְשֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּנַאי וְהוּא מְבַטֵּל מִלִּמּוּד תּוֹרָה מֵרְצוֹנוֹ, הוּא קָרוֹב לְמַה שֶּׁאָמְרוּ חֲז"ל (סַנְהֶדְרִין צט) עַל הַפָּסוּק כִּי דְבַר ה' בָּזָה, זֶה שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק. וְעוֹד כָּתַב שָׁם: וְהָא דְּתַלְמוּד תּוֹרָה אֵין שִׁעוּר לְמַטָּה, לְהוֹרוֹת דְּצָרִיךְ הָאָדָם מְאֹד מְאֹד לְחַבֵּב אֶת הַתּוֹרָה, דִּבְכָל תֵּבָה וְתֵבָה שֶׁלָּמֵד בָּהּ הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְכוּ'. עַיֵּן שָׁם. וְאָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (פ"ט דִּבְרָכוֹת) רַבִּי חִלְקִיָּה בְּשֵׁם רַבִּי סִימוֹן, הָעוֹשֶׂה תּוֹרָתוֹ עִתִּים (ר"ל, קוֹבֵעַ רַק

עִתִּים לִלְמֹד, וְלֹא לוֹמֵד בְּכָל זְמַן פָּנוּי], הֲרֵי זֶה מֵפֵר בְּרִית, כְּדִכְתִיב [אם] עֵת לַעֲשׂוֹת לַה', [אז] הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ. וּרְאֵה בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה (סי' קנה סק"ד).

גַּם הַגָּאוֹן רַבֵּנוּ זַלְמָן בְּהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה (פֶּרֶק א' הֲלָכָה ד) כָּתַב: וְכֵן אָמְרוּ חַכְמֵי הָאֱמֶת [המהרח"ו] שֶׁכָּל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל צְרִיכָה לָבֹא בְּגִלְגּוּלִים רַבִּים עַד שֶׁמְּקַיֵּם כָּל הַתַּרי"ג מִצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה, וְהוּא לִמּוּד הַהֲלָכוֹת עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בִּמְנָחוֹת (קי.) עַל הַפָּסוּק זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת וְגוֹ' שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת חַטָּאת וְכוּ'. וְכָל מִי שֶׁיָּכוֹל לְהַשִּׂיג וְלֹיַדַּע הַרְבֵּה וְנִתְעַצֵּל וְלֹא הִשִּׂיג וְיָדַע רַק מְעַט, צָרִיךְ לָבֹא בְּגִלְגּוּל עַד שֶׁיַּשִּׂיג וְכוּ'. וּרְאֵה בְּסֵפֶר בִּנְיַן עוֹלָם (עמ' כא) מַה שֶּׁכָּתַב בַּחֲשִׁיבוּת לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכָל רֶגַע.

וְהִנֵּה בְּמ"ש הָאוֹר שָׂמֵחַ דִּדְרָשַׁת וְדִבַּרְתָּ בָּם וְלֹא בִּדְבָרִים בְּטֵלִים הוּא רַק לְמָאן דְּקָרֵא אַיְירֵי בְּדִבְרֵי תּוֹרָה. רְאִיתִי שֶׁהֵעִירוּ עַל זֶה מֵהַמְבֹאָר בַּסְּמַ"ג (עֲשֵׂה יח) דְּאִיהוּ סְבִירָא לֵיהּ דִּקְרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא, וְהַיְנוּ דְּיָלְיָף לֵהּ מִקְּרָא וְדִבַּרְתָּ בָּם, וְאַף עַל פִּי כֵן בְּלָאוִין יֵשׁ הֵבִיא מֵימָרָא דְּרַבָּא, וְעוֹד הֵעִירוּ מִמְּגִלַּרְסַת רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל בְּיוֹמָא שָׁם, אָמַר רַב הַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין וְכוּ', וְרַב הֲרֵי סְבִירָא לֵיהּ דִּקְרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא, כַּמְבֹאָר בְּשוּ"ת שַׁאֲגַת אַרְיֵה (סי' א'). עַיֵּן שָׁם.

וּבְסֵפֶר אָרְחוֹת יֹשֶׁר (לגר"ח קַנְיֶבְסְקִי סי' ב) מְבֹאָר, שֶׁבְּאֶמְצַע הַלִּמּוּד אַף שֶׁאָסוּר לְהַפְסִיק, אִם רוֹצֶה לִנְפֹּשׁ כַּמָּה דַּקּוֹת בְּאֶמְצַע, הֲוֵי לְצֹרֶךְ הַלִּמּוּד. וְהָאִסּוּר לְדַבֵּר בְּדִבְרִים בְּטֵלִים אֵין הַכַּוָּנָה לֶאֱסֹר לְדַבֵּר אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת מַה שֶּׁאֵינוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁזֶּה אֵינוֹ אֶלָּא לְבַעֲלֵי מַדְרֵגָה גְּדוֹלָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ עַל הַגְּר"א שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ אָמַר כַּמָּה רְגָעִים בְּטֵלְתִּי מִן הַתּוֹרָה. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא הַשָּׁח שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בְּלָאו וַעֲשֵׂה, פֵּרַשׁ רַשִׁ"י, דְּהַיְנוּ שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ. וְאָמְרוּ בְּשֵׁם הַחֲזוֹן אִישׁ, שֶׁגָּדֵר דְּבָרִים בְּטֵלִים שֶׁאִם מְדַבֵּר עֶשֶׂר דַּקּוֹת כְּבָר צָרִיךְ לְהִיוֹת אִכְפַּת לוֹ. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (נג.) שֶׁל בֵּית רַבָּן גַּמְלִיאֵל לֹא הָיוּ אוֹמְרִים "מַרְפֵּא" בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ מִפְּנֵי בִּטּוּל בֵּית הַמִּדְרָשׁ, הַיְנוּ בְּאֶמְצַע שֶׁלּוֹמְדִים, שֶׁבָּזֶה בֶּאֱמֶת הֶחְמִירוּ חֲזַ"ל, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה (ג.) כָּל הַפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְעוֹסֵק בַּדִּבְרֵי שִׂיחָה, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ גַּחֲלֵי רְתָמִים. וּבְאָבוֹת (פ"א מ"ז) הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ וְאוֹמֵר מַה נָּאֶה אִילָן זֶה מַה נָּאֶה נִיר זֶה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, וְשׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שׁוֹמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ. עַיֵּן שָׁם.

וּקְצָת סַיְּעָתָא לָזֶה מִמַּה שֶּׁכָּתַב הַמְּאִירִי (שַׁבָּת קיח.) וז"ל: בִּירוּשַׁלְמִי אָמְרוּ, בַּמֶּה מְעַנְּגוֹ מֹר אָמַר בְּשֵׁנָה, וּמֹר אָמַר בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְלֹא פְּלִיגִי, כָּאן בְּתַלְמִיד כָּאן בְּבַעַל הַבַּיִת. וּפֵרְשׁוּ בָּהּ רַבּוֹתַי שֶׁהַתַּלְמִיד מְעַנְּגוֹ בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּבַעַל הַבַּיִת בְּשֵׁנָה. וַאֲנִי אוֹמֵר הֵפֶךְ הַדְּבָרִים, שֶׁהַתַּלְמִיד שֶׁשּׁוֹנֶה כָּל הַשָּׁבוּעַ מְקַיֵּם בְּשַׁבָּת עֹנֶג שֵׁנָה. עַד כָּאן. וּמְבֹאָר דְּהַשֵּׁנָה וְהַמְנוּחָה

מִלְּמוּד תּוֹרָה אֵינָהּ בְּגֶדֶר בְּטוּל תּוֹרָה. (וּרְאֵה מַה שֶּׁהֶאֱרִיךְ בְּדִין לִמּוּד תּוֹרָה בְּשַׁבָּת, בְּשוּ"ת יַבִּיעַ אוֹמֶר חֵלֶק ב' [חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים סי' יח אות ד']). עַיֵּן שָׁם). אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לִדְחוֹת, כֵּיוָן דִּבְשַׁבָּת אִיכָּא נָמֵי מִצְוָה, דְּשִׁנָּה בְּשַׁבָּת תַּעֲנוּג (יִלְקוּט הָרְאוּבֵנִי), וּמִשּׁוּם הָכֵי הַתַּלְמִיד יְעַנֵּג אֶת עַצְמוֹ בְּשַׁבָּת בְּשִׁנָּה, אֲבָל שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם מִצְוַת עֹנֶג שַׁבָּת, וּכְגוֹן בֵּימֵי הַחֹל, שֶׁמָּא יֵשׁ לָאֵל סֹר מִשּׁוּם בְּטוּל תּוֹרָה. [וּבֶאֱמֶת שֶׁיֵּשׁ עֵרֶךְ מְיֻחָד לַלִּמּוּד בְּשַׁבָּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּלֶקֶט יֹשֶׁר (אֹרַח חַיִּים דַּף 118) שֶׁטּוֹב שֶׁיִּלְמַד בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְשָׁמָה יְתֵרָה, וַאֲפִלּוּ עַם הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרֹא בַּסֵּפֶר, מִכָּל מָקוֹם טוֹב הוּא שֶׁיִּרְאֶה בַּסֵּפֶר, מִשּׁוּם דִּבְאוֹתָהּ שָׁעָה לֹא חָטָא, וְגַם הַמַּחֲשָׁבָה מִצְטָרֶפֶת לְמַעֲשֶׂה, וְכֵן מָצָאתִי בְּפֶרֶק קַמָּא דַּעֲבוֹדָה זָרָה, וְאָמַר רַבָּא לִיגְמַר אִינִישׁ וְאֵף עַל גַּב דְּמַשְׁכַּח, לִגְרֹס אִינִישׁ אַף עַל גַּב דְּלָא יָדַע מַאי קָאָמַר, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר גָּרְסָא נַפְשִׁי לְתַאֲבָה, וְלֹא כָּתַב טָחֲנָה נַפְשִׁי. עַד כָּאן].

וְכֵן מְבֹאָר בְּאֶבֶן הָאֶזֶל (פ"ג מֵהִלְכוֹת מְלָכִים הֲלָכָה ה) שֶׁכָּתַב, דְּהֶדְיוֹט מֻתָּר לוֹ לְהִתְעַנֵּג אַף שֶׁזֶּה יִגְרֹם לוֹ לְבָטוּל תּוֹרָה בְּהֶכְרֵחַ עַל יְדֵי שִׂכְרוּת. שֶׁדַּוְקָא לְמֶלֶךְ אָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, אֲבָל לְהֶדְיוֹט אֵינוֹ אָסוּר לְבַטֵּל תּוֹרָה בְּלִי כָּל סִבָּה, שֶׁאָז אִם הוּא מֵסִיר לִבּוֹ מִן הַתּוֹרָה עוֹבֵר עַל וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ וְכוּ', וְעוֹד הַרְבֵּה פְּסוּקִים מְחַיְּבִים לִמּוּד תּוֹרָה. וְעַיֵּן בְּסֵפֶר מַעֲלַת הַתּוֹרָה בְּתִחְלָתוֹ, שֶׁמָּנָה יוֹתֵר מִשִּׁלְשִׁים מִצְוֹת עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה עַל בְּטוּל תּוֹרָה. עַד כָּאן.

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, דְּאִם אֵינוֹ מִתְבַּטֵּל וְנָח כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִלְמֹד אַחַר כָּךְ בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת, הֵיאַךְ נַתִּיר זֹאת לְהֶדְיוֹט, וְלָמָּה לֵיכָּא בֵּיהּ מִשּׁוּם אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה. וְכֵן שִׁלְשָׁה הַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה עֲלֵיהֶם עַל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק (חֲגִיגָה ה:). וּמְבֹאָר בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ הוּא בּוֹכֶה עֲלֵיהֶם עַל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק (יו"ד סי' רמו ס"ה) דְּכָל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, אוֹ שֶׁקָּרָא וְשָׁנָה וּפֵרַשׁ לְהַבְלֵי הָעוֹלָם וְהִנִּיחַ תַּלְמוּדוֹ וּזְנָחוֹ, הֲרֵי זֶה בִּכְלַל כִּי דְבַר ה' בָּזָה. וְכָתַב מָרָן הַחִיד"א בְּצִפְּרֶן שָׁמִיר, בְּשֵׁם תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, שֶׁלֹּא חָרַב הָעוֹלָם אֶלָּא בְּפִשְׁעָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְכָתַב: שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֵב יִתְעוֹרֵר מִתַּרְדֵּמָה אֲשֶׁר הִפִּיל עָלָיו יְצִרוֹ, יָשׁוּב אֶל ה' וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה בְּשִׂמְחָה כַּאֲשֶׁר יוּכַל. עַד כָּאן. וּכְבָר אָמַר הַתַּנָּא בְּפִרְקֵי אָבוֹת (פ"ד מ"ט) כָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹנִי סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר. וְכָל הַמְבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי.

גַּם הַגָּאוֹן הַחָזוֹן אִישׁ בְּאִגְּרוֹתָיו (סי' קעג אות כד) כָּתַב: כָּל רָגַע שֶׁמְּבַטֵּל מִלִּמּוּדוֹ בְּלִי סִבָּה מֻכְרַחַת, גָּדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשֹׂא, וּמְאֹד הִפְלִיגוּ בְּעָוֹן הַזֶּה וְאָמְרוּ שֶׁבִּזֶּה הֶעָוֹן תֹּאבַד הָאָרֶץ, כִּי אָמְנָם הַחֵטְא בְּמִעוּט הַחֻכְמָה נִשְׁמַת הָעָם וְחַיָּיו, הוּא חֵטְא בְּנֶפֶשׁ הָעָם וְרוּחַ אַפּוֹ, וְהַנּוֹטֵל חָכְמָתוֹ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ, וְהַחָכְמָה מַעְיַן הַמִּתְגַּבֵּר בְּלִבּוֹת הַחַיִּים, וְהַפּוֹגֵעַ בָּהּ כְּמַמְעִט עֲתִידוֹ, כְּעוֹשֵׂק הַנִּמְצָא, יַחַד יֶחֱטְאוּן. עַיֵּן שָׁם. וּבְשוּ"ת תְּשׁוּבוֹת וְהַנְהָגוֹת חֵלֶק ב' (סי' תסד) כָּתַב בְּשֵׁם הַגָּאוֹן הַחָזוֹן אִישׁ, שֶׁאָמְרוּ לְבָחוּר אֶחָד שֶׁצָּרִיךְ לִלְמֹד בְּבֵין הַזְּמַנִּים תֵּשַׁע שָׁעוֹת בְּכָל

יוֹם, כֵּיוָן שֶׁהַרַמְבַּ"ם (פ"א מֵהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה יב) כָּתַב שֶׁבַּעַל אֻמָּנוּת עוֹסֵק בְּמְלַאכְתּוֹ שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם וּבַתּוֹרָה תֵּשַׁע שָׁעוֹת. עַיֵּן שָׁם.

וּבְסֵפֶר קְרִיְינָא דְּאִגַּרְתָּא (עַמּוּד מט) כָּתַב, יְדוּעִים דִּבְרֵי הַגְּרָ"א שֶׁכָּל תֵּבָה וְתֵבָה שֶׁל דִּבְרֵי תּוֹרָה הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְיָכוֹל לִזְכּוֹת בְּיוֹם אֶחָד אֲלָפִים וּרְבָבוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּלְעֻמַּת זֹאת הַמְבַטֵּל יוֹם אֶחָד כְּבָר בִּטֵּל אַלְפֵי מִצְוֹת שֶׁכָּל מִצְוָה שֶׁל לִמּוּד תּוֹרָה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, כִּדְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי. וּזְכוּת גְּדוֹלָה לְאַרְגֵּן אֶת בְּנֵי הַיְשִׁיבוֹת בְּבֵין הַזְּמַנִּים לְלִמּוּד וְכוּ'. כִּי הַתּוֹעֶלֶת מִזֶּה גְּדוֹלָה, וְהַתּוֹרָה מָגֶנָא וּמַצָּלָא מִפְּגָעִים רַבִּים רח"ל. עַיֵּן שָׁם.

וּבְשׁוּ"ת אִגְרוֹת מֹשֶׁה (חיו"ד חֵלֶק ג' סי' פד) כָּתַב: שֶׁאֵין לַעֲשׂוֹת חֹפֶשׁ לַתַּלְמִידִים בְּכָל יוֹם רִאשׁוֹן בַּשָּׁבוּעַ. וּבְסֵפֶר שְׁבִיבֵי אוֹר (עַמּוּד 64) הֵבִיא אִגֶּרֶת מֵהַגָּאוֹן רַבִּי צְבִי פֶּסַח פְּרַאנְק זַצַ"ל שֶׁכָּתַב לְשׁוֹמְעֵי לִקְחוֹ, דְּמִי שֶׁנּוֹסֵעַ לְהַבְרִיא אֶת גּוּפוֹ בְּבֵין הַזְּמַנִּים, יִשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא לְגָרֵם חָלִילָה חֻלְשָׁה לַנֶּפֶשׁ, וַחֲכָם לֵב יִקַּח מִצְוֹוֹת לְהַזְמִין לוֹ עִיּוּנִים בַּתּוֹרָה, וְכָתַב שֶׁכְּדַאי שֶׁיִּקַּח אִתּוֹ בְּמִחְצָתוֹ סֵפֶר קְצוֹת הַחֹשֶׁן, אוֹ סֵפֶר אַחֵר אֲשֶׁר יִנְעַם לְנַפְשׁוֹ, כִּי אִי אֶפְשָׁר לַעֲזֹב אֶת כֹּחַ הַמַּחֲשָׁבָה בָּטֵל בְּלִי עֲבוֹדָה, עַד כָּאן. וּבְשׁוּ"ת אָז נִדְבְּרוּ ח"ו (סי' מ') כָּתַב, דְּהַנּוֹסֵעַ בִּתְקוּפַת בֵּין הַזְּמַנִּים לְרַחֲצָה בַּיָּם, רַשַּׁאי לִהְיוֹת שָׁם רַק כְּפִי מַה שֶּׁדְּרוּשׁ לִבְרִיאוּת וְחִזּוּק גּוּפוֹ, וְלֹא לְשֶׁם בִּדּוּר וְתַעֲנוּג בְּעַלְמָא, וּמִיָּד לְאַחַר שֶׁיְּפוּשׁ וְיָנוּחַ צָרִיךְ לַחֲזֹר לְתַלְמוּדוֹ. עַיֵּן שָׁם. וְהוּבְאוּ דְּבָרָיו בְּסֵפֶר לִמּוּד הַתּוֹרָה (עמוד 82). וּרְאֵה בְּסֵפֶר קְרִיְינָא דְּאוֹרַיְתָא.

גַּם מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א בְּשִׂיחוֹתָיו בִּישִׁיבָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה יְשִׁיבַת חֶזּוֹן עוֹבַדְיָה, מַזְהִיר תָּמִיד קֹדֶם יְצִיאַת הַבַּחוּרִים לְבֵין הַזְּמַנִּים, שֶׁילְמְדוּ בְּבֵין הַזְּמַנִּים, וּמַרְבֶּה בְּדוּגְמָאוֹת מִגְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת הַסְּפָרַדִּים שֶׁנִּצְלוּ אֶת יְמֵי בֵּין הַזְּמַנִּים לִלְמֹד מַסֶּכְתּוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁלֹּא לוֹמְדִים אוֹתָם בַּיְשִׁיבוֹת, כְּדֵי לִהְיוֹת בְּקִיאִים בְּשַׁ"ס וּבַפּוֹסְקִים. וּרְאֵה מַה שֶּׁכָּתַב בָּזֶה בְּקֹבֶץ חֶזּוֹן עוֹבַדְיָה (קֹבֶץ א), וּבְסוֹפוֹ.

וְהִנֵּה לַמְרוֹת הָאִסּוּר לְדַבֵּר דְּבָרִים בְּטֵלִים בְּאֶמְצַע לִמּוּדוֹ, אִם מַפְסִיק בְּאֶמְצַע לִמּוּדוֹ לָפוּשׁ קְמָעָא, וְעוֹשֶׂה כָּךְ בֶּאֱמֶת דְּצֹרֶךְ הַלִּמּוּד לְהָשִׂיחַ אֶת אֲשֶׁר עַל לִבּוֹ כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַתְמִיד בְּלִמּוּדוֹ, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן בְּכָל פַּעַם אֶלָּא רַק כְּשֶׁהוּא לְצֹרֶךְ הַלִּמּוּד מַמָּשׁ, לְפִי הַמֻּבְאָר אֵין בָּזֶה אִסּוּר.

וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְתִמַּהּ עַל מַה שֶּׁכָּתַב בְּאֶבֶן הָאֵזֶל הַנַּ"ל, דְּלְהֶדְיוֹט [שֶׁאֵינוֹ מֻלָּךְ] אֵין אִסּוּר לְהִתְבַּטֵּל אֶלָּא כְּשֶׁאֵין לוֹ כָּל סִבָּה, וּמֻתָּר לוֹ לְהִתְעַנֵּג אַף שֶׁזֶּה יִגְרֹם לְבִטּוּל תּוֹרָה בְּהֶכְרֵחַ עַל יְדֵי שִׁכְרוּת, וּלְהֶדְיוֹט אֵין אִסּוּר אֶלָּא לְבַטֵּל תּוֹרָה בְּלִי כָּל סִבָּה. וּלְהַמְבֹאָר אֵין הֶתֵּר לְהִתְבַּטֵּל בְּדְבָרִים בְּטֵלִים אֶלָּא לְצֹרֶךְ הַלִּמּוּד. וְאִם הוּא לְפַרְנָסָתוֹ הֲוֵי בְּגֶדֶר אָנוּס. הָא לְאוֹ הָכִי לָמָּה לֹא יִהְיֶה בָּזֶה מְשׁוּם אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, וְכֵן שְׁלֹשָׁה הַקְּדוֹשׁ

בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה עֲלֵיהֶם, עַל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק (חֲגִיגָה ה:). וְעַיֵּן בַּגְּמָרָא יוֹמָא (לה.) דְּגִ' סוּגִים יֵשׁ בְּעַם יִשְׂרָאֵל, עָנִי עָשִׁיר וּבַעַל עֲבֵרוֹת, וְכֻלָּם נִתְבָּעִים בְּעִקַּר עַל שֶׁבִּטְּלוּ מִלְּמוּד תּוֹרָה. וְהוּא עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (פ"ז מֵהִלְכוֹת רוֹצֵחַ ה"א), דְּתַלְמִיד שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט מַגְלִין רַבּוֹ עִמּוֹ, שֶׁחַיֵּי בַּעֲלֵי חָכְמָה וּמְבַקְּשֶׁיהָ בְּלֹא תַּלְמוּד כְּמִיתָה חֲשׁוּבִין. עַד כָּאן. וּלְפִיכָךְ כֻּלָּם נִתְבָּעִים עַל בִּטּוּל תּוֹרָה.

וּבֶאֱמֶת שֶׁבְּשׁוּ"ת מִשְׁנֶה הֲלָכוֹת (ח"ג מהדו"ת סי' קע) הֵעִיר הָרַב הַשּׁוֹאֵל שָׁם עַל הָאֶבֶן הָאֵזֶל הַנַּ"ל, הַאִיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר דְּאֵין אִסּוּר לְהֶדְיוֹט מִלְּהִתְבַּטֵּל מִלְּמוּד תּוֹרָה מִכָּל סִבָּה שֶׁהִיא. וְעַיֵּן שָׁם בְּאֹרֶךְ.

אֶלָּא שֶׁמִּלְּבַד חִיּוּב תַּלְמוּד תּוֹרָה שֶׁהוּא עַל כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, מָצִינוּ אִסּוּר שֶׁלֹּא לְהַפְנוֹת לִבֵּנוּ לְבַטָּלָה, וּכְדִבְרֵי הַגְּמָרָא בְּשַׁבָּת (קמט.) דְּיוֹקְנָאוֹת שֶׁל חַיּוֹת אַף בְּחֹל אָסוּר לְהִסְתַּכֵּל בָּהֶם, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר אֶל הָאֱלִילִים. אר"ח אַל תִּפְנוּ אֵל מְדַעְתֵּיכֶם. וּפֵרַשׁ הַמֵּאִירִי שָׁם, שֶׁהֵם דְּבָרִים הַמּוֹשְׁכִים לִבּוֹ שֶׁל אָדָם, וּמְפַנִּים אוֹתוֹ לְבַטָּלָה, וּמְסִירִים אוֹתוֹ מֵעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ. וּמִיהוּ רְאֵה בְּאֹרֶךְ בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר חֵלֶק ד' (חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים סי' כ) שֶׁהָעֲלָה לְהָקֵל לְבַקֵּר בְּגַן הַחַיּוֹת כְּדֵי לְהִסְתַּכֵּל בַּחַיּוֹת [וּלְבָרֵךְ עַל הַפִּיל אוֹ עַל הַקּוֹף בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת], וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם אַל תִּפְנוּ אֵל מְדַעְתֵּיכֶם. עַיֵּן שָׁם. וְהִנֵּה בַּגְּמָרָא יוֹמָא (יט:) אָמְרוּ, אָמַר רַבָּא כָּל הַשָּׂח שִׂיחַת חֻלִּין עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ו, ז) וְדִבַּרְתָּ בָּם, וְלֹא בְּדִבָּרִים בְּטֵלִים, רַב אָחָא בַּר יַעֲקֹב אוֹמֵר, עוֹבֵר בְּלָאו שֶׁנֶּאֱמַר (קֹהֶלֶת ח) כָּל הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא יוּכַל אִישׁ דַּבֵּר. עַד כָּאן. וּבְהָרִי"ף (פ"ב דִּבְרוֹכוֹת) הֵבִיא לְמוּד זֶה וְדִבַּרְתָּ בָּם וְלֹא בְּתִפְלָה, בָּם יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לְדַבֵּר וְלֹא בְּדָבָרִים אֲחֵרִים. וְעַיֵּן בְּשִׁדֵּי חֶמֶד חֵלֶק ה' (מַעֲרֶכֶת השי"ן כְּלָל צ') מַה שֶּׁכָּתַב בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה הַנַּ"ל. עַיֵּן שָׁם.

פרק יא - תורה מתשת כחו של אדם - נצול הזמן וכל רגע לתורה

בַּגְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (כו:) אָמְרוּ עַל הַפָּסוּק בִּישַׁעְיָה (כח,כט): הִפְלִיא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה, שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא עַל הַתּוֹרָה. וְלָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ תּוּשִׁיָּה, שֶׁמַּתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם. רְגִילִים לְהָבִין שֶׁמַּתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם הַיְנוּ שֶׁאֵין לוֹ כְּבָר כֹּחַ פִּיזִי, נַעֲשִׂים חֲלָשִׁים. שֶׁהֲרֵי צְרִיכִים לִלְמֹד בַּלֵּילוֹת, וְאֵין יְשֵׁנִים וְכוּ'. אֶלָּא שֶׁאִם זֶה כָּךְ צָרִיךְ לְהָבִין, מַה הַמַּעֲלָה בָּזֶה שֶׁאָדָם נַעֲשֶׂה חָלָשׁ, עַד שֶׁהַנָּבִיא יְשַׁעְיָה קוֹרֵא לָזֶה תּוּשִׁיָּה, הָיָה צָרִיךְ לִקְרֹא לַתּוֹרָה מַחְכִּימָה, מְשַׂמַּחַת נָפֶשׁ, וְכַדּוֹמֶה, לָמָּה קָרָא לָהּ דַּוְקָא בְּשֵׁם תּוּשִׁיָּה.

וְעוֹד, לִכְאוֹרָה אָנוּ רוֹאִים בְּמַאֲמְרֵי חֲזַ"ל שֶׁלֹּא כָּךְ הִיא הַמְּצִיאוּת, דְּהִנֵּה בַּגְּמָרָא כְּתֻבוֹת (סב.) מְסֻפָּר עַל רַבִּי אֲבָהוּ וְרַבִּי יוֹחָנָן שֶׁנִּהֲגוּ בְּלֶכְתָּם בַּדֶּרֶךְ לִסְמֹךְ עַל שְׁנֵי שַׁמָּשִׁים אוֹ

עֲבָדִים. וּפַעַם אַחַת נִשְׁקַע מְקוֹם עֲמִידָתָם שֶׁל הָעוֹזְרִים וְנָטוּ לִפֹּל וְלָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה. תָּפְסוּ אֶת שְׁנֵי שַׁמָּשֵׁיהֶם בִּידֵיהֶם וְדִלְגוּ עַל אוֹתוֹ מָקוֹם, וּמָנְעוּ אוֹתָם מִלִּפֹּל. חֲזִינָן שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים אַף שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה. וַהֲרֵי תּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם. וְכָךְ מָצִינוּ גַּם אֵצֶל יַעֲקֹב אָבִינוּ ע"ה, שֶׁכָּל הָרוֹעִים הִתְאַסְּפוּ לְהָרִים אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר, וְכַאֲשֶׁר יַעֲקֹב רָאָה אֶת רָחֵל מַגִּיעָה עִם הַצֹּאן, הֵרִים אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר, וְרַשְׁ"י מֵבִיא שָׁם מִדְרַשׁ רַבָּה, שֶׁעָשָׂה כֵּן כְּאָדָם שֶׁמַּעֲבִיר פְּקָק מֵעַל פִּי הַצְּלוֹחִית. וּמְסַיֵּם, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁכֹּחוֹ גָּדוֹל. וְלִכְאוֹרָה אֵיפוֹא תּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם, הֲרֵי מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיַּעֲקֹב שֶׁלָּמַד כָּל כָּךְ הַרְבֵּה תּוֹרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּבֵית שֵׁם וְעֵבֶר. וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא וְכוּ'.

גַּם בַּגְּמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (פד.) מוּבָא עַל רֵישׁ לָקִישׁ שֶׁהָיָה בִּתְחִלָּה רֹאשׁ כְּנוּפְיָיתּ לִסְטִים, וְרָאָה אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בַּיַּרְדֵּן וְקָפַץ לַצַּד הַשֵּׁנִי, הִתְפַּעֵל מִמֶּנּוּ רַבִּי יוֹחָנָן וְאָמַר לוֹ חֵילְךָ לְאוֹרַיְתָא. וְאַחֲרֵי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לִלְמֹד עִם רַבִּי יוֹחָנָן, וְקִבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, בִּקֵּשׁ לַחֲזֹר וְלֹא יָכַל לִקְפֹּץ. וְכָתַב רַשְׁ"י שָׁם, דְּמִשְׁקִבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, שֶׁהַתּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם. וְזֶה פֶּלֶא, הֲרֵי עֲדַיִן לֹא לָמַד, אִם כֵּן הֵיאַךְ הוּתַשׁ כֹּחוֹ. (וְעַיֵּן בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אוֹמֵר (חֵלֶק ב חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים רֵישׁ סִימָן יח) שֶׁהֵבִיא מִזֹּהַר חָדָשׁ, דְּתוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם רַק בִּתְחִלָּה, אֲבָל בַּהֶמְשֵׁךְ מִתְחַזֵּק וְהוֹלֵךְ. וְהֶרְאוּנִי סִיּוּעַ לָזֶה מֵרַשְׁ"י בְּאָבוֹת פֶּרֶק ה' מִשְׁנָה כא, שֶׁכָּתַב, תּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק. מַשְׁמַע רַק בְּקַטַנִּים שֶׁאָז הֵם בִּתְחִלַּת לִמּוּדָם).

וְשָׁמַעְתִּי בְּאוּר בָּזֶה, שֶׁאֵין הַפֵּרוּשׁ תּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כְּפְשׁוּטוֹ, אֶלָּא הַבֵּאוּר הוּא כָּךְ, כִּי הִנֵּה יֵשׁ לָאָדָם כֹּחוֹת פִּיזִיִּים שֶׁלֹּא תָּמִיד הוּא מוּדָע לָהֶם. הַשְׁאֵלָה לְמָה הוּא מְנַצֵּל אֶת אוֹתָם כֹּחוֹת. אֶפְשָׁר לְנַצֵּל הַכֹּחַ שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לַעֲבוֹדָה, אוֹ לְעֶסֶק הַתּוֹרָה. כַּאֲשֶׁר אָדָם מַגִּיעַ לְהַכָּרָה וּמַכִּיר בַּחֲשִׁיבוּתָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה, אָזַי רוֹצֶה לְהַשְׁקִיעַ אֶת כָּל כֹּחוֹ וּמְרָצוֹ לַתּוֹרָה. חָבָל לוֹ לְבַזְבֵּז אֶת הַכֹּחַ לְדְבָרִים אֲחֵרִים. לְסַבֵּר אֶת הָאֹזֶן יֵשׁ לְהַמְשִׁיל עַל כָּךְ, מָשָׁל לְיֶלֶד שֶׁחוֹזֵר לַבַּיִת בְּיוֹם שָׁרָב, עָיֵף וּמְזִיעַ, וְהוֹלֵךְ לָנוּחַ. וּבְוַדַּאי שֶׁאִם יְבַקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ שֶׁיֵּלֵךְ לִקְנוֹת אֵיזֶה דָּבָר, יִדְחֶה שֶׁצָּרִיךְ קֹדֶם לָנוּחַ קְצָת. אַךְ אִם יִשְׁמַע בַּחוּץ יְלָלוֹת שֶׁל אַמְבּוּלַנְס, יִקְפֹּץ לִרְאוֹת מַה קָּרָה. וּבָאֱמֶת הַיֶּלֶד לֹא שִׁקֵּר כְּשֶׁאָמַר שֶׁצָּרִיךְ לָנוּחַ, אֶבָל כַּאֲשֶׁר יֵשׁ דָּבָר חָשׁוּב שֶׁרוֹצֶה לְדַעַת, קוֹפֵץ וּמִתְגַּבֵּר עַל הָעֲיֵפוּת. וְזוֹ הַכַּוָּנָה תּוֹרָה מַתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם, יֵשׁ לוֹ כֹּחַ, מַשְׁקִיעַ אֶת כָּל כֹּחוֹ בַּתּוֹרָה, וּמְמֵילָא אֵינוֹ מוֹצֵא טַעַם לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֹחוֹ לִדְבָרִים אֲחֵרִים. וְלָכֵן רֵישׁ לָקִישׁ לֹא רָצָה לִקְפֹּץ, שֶׁהֲרֵי הִכִּיר כְּבָר אֶת עֶרֶךְ הַתּוֹרָה, וְלֹא רָצָה לְבַזְבֵּז אֶת כֹּחוֹ לַקְפִיצָה. וְלָכֵן רַבִּי אַבָּהוּ וְרַבִּי יוֹחָנָן תָּפְסוּ אֶת ב' הַשַּׁמָּשִׁים בִּידֵיהֶם וְהֵרִימוּם, כִּי יֵשׁ לָהֶם כֹּחַ, כָּאן הִתְגַּלָּה. אַךְ עַד עַכְשָׁו הִשְׁקִיעוּ בַּתּוֹרָה.

וְזֶה שֶׁמָּצִינוּ אֵצֶל יַעֲקֹב. רַק כַּאֲשֶׁר רָאָה אֶת רָחֵל שֶׁמְּמֻנָּה עֲתִידִים לָצֵאת הַשְּׁבָטִים, כָּאן יֵשׁ חֲשִׁיבוּת לָעִנְיָן, וְהִשְׁקִיעַ אֶת כֹּחוֹ לְהָרִים אֶת הָאֶבֶן. וְלָכֵן יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא מְשַׁבֵּחַ אֶת הַתּוֹרָה וְקוֹרֵא לָהּ תּוּשִׁיָּה, שֶׁאָדָם מְאַמֵּץ אֶת כָּל כֹּחוֹתָיו רַק לַתּוֹרָה.

וּלְפִי זֶה יוּבַן מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא גִּטִּין (מז.) עַל רֵישׁ לָקִישׁ, שֶׁבְּעֵת פְּטִירָתוֹ נִשְׁאַר לוֹ כַּמּוּת קְטַנָּה שֶׁל יְרָקוֹת, וְהִצְטַעֵר, וְקָרָא עַל עַצְמוֹ אֶת הַפָּסוּק (תְּהִלִּים מט, יא) וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם. שֶׁלְּכְאוֹרָה יֵשׁ לְהָבִין לָמָּה הִצְטַעֵר, הֲרֵי זֶה טֶבַע הָעוֹלָם שֶׁאָדָם מוֹרִישׁ לְבָנָיו. אֶלָּא הֲרֵי הוּא טָרַח לְהַשִּׂיג אֶת הַיְרָקוֹת הַנִּזְכָּר, וְהִצְטַעֵר שֶׁאוּתוֹ טֹרַח יָכֹל לְהַשְׁקִיעַ בַּתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיָה לוֹ צֹרֶךְ בִּירָקוֹת אֵלֶּה. וְרֵישׁ לָקִישׁ אֲזִיל לְשִׁיטָתֵיהּ, בְּמַה שֶּׁלֹּא רָצָה לְקַפֵּץ חֲזָרָה, שֶׁכַּאֲשֶׁר אָדָם מַכִּיר אֶת עֶרְךְ הַתּוֹרָה, לֹא רוֹצֶה לְהַשְׁקִיעַ עַל דְּבָרִים אֲחֵרִים.

וּלְפִי זֶה בֵּאֲרוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בְּמְגִלָּה (כא.), מִימוֹת מֹשֶׁה עַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל לָמְדוּ תּוֹרָה מְעוֹמָד וּכְשֶׁמֵּת יָרַד חֹלִי לָעוֹלָם וְהָיוּ לוֹמְדִים תּוֹרָה מְיוֹשָׁב, וְהַיְנוּ דִּתְנַן מִשֶּׁמֵּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל בָּטַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה. וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר, אִם יָרְדָה חֻלְשָׁה לָעוֹלָם, לָמָּה הִדְגִּישׁוּ בַּגְּמָרָא זֹאת דַּוְקָא עַל לִמּוּד תּוֹרָה מְיוֹשָׁב אוֹ מְעוֹמָד. וְעוֹד, לָמָּה לִמּוּד תּוֹרָה מְיוֹשָׁב מוֹרִיד מִכְּבוֹדָהּ שֶׁל תּוֹרָה. וְעוֹד, הַאִם הַקֹּשִׁי לַעֲמֹד נֶחְשָׁב לְחֹלִי. וְעַיֵּן בְּסוֹף סוֹטָה שֶׁאָמְרוּ כַּמָּה דְּבָרִים רוּחָנִיִּים שֶׁיָּרְדוּ מֵעֵת פְּטִירָתָם שֶׁל הַצַּדִּיקִים. כְּשֶׁמֵּת בֶּן עֲזַאי בָּטְלוּ הַשַּׁקְדָנִים. כְּשֶׁמֵּת בֶּן זוֹמָא בָּטְלוּ הַדַּרְשָׁנִים. כְּשֶׁמֵּת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא בָּטְלוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה. הָיְתָה יְרִידַת הַדּוֹרוֹת בְּרוּחָנִיּוּת. כָּאן אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְצִינִים יְרִידָה גַּשְׁמִית. תֵּימַהּ.

אֶלָּא גַּם כָּאן יֵשׁ יְרִידָה רוּחָנִית, עַד שֶׁמֵּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִכִּיר בְּעֶרְךְ הַתּוֹרָה בְּמַדְרֵגָה גְּבוֹהָה, וְלָמְדוּ תּוֹרָה בַּעֲמִידָה, מִתּוֹךְ עָמָל וְגֵם לְכְבוֹדָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה צָרִיךְ לַעֲמֹד. מִשֶּׁמֵּת רַבָּן גַּמְלִיאֵל שׁוּב לֹא חָשׁוּ אֶת מַעֲלַת הַתּוֹרָה בְּאוֹתָהּ מַדְרֵגָה, וּמִמֵּילָא תַּשׁ כֹּחָם מִמֵּילָא, וְזֶה נֶחְשָׁב לְחֹלִי רוּחָנִי.

וּלְפִי זֶה מוּבָן עוֹד מַה שֶּׁהַגְּמָרָא נָדְרִים (לח.) אֶחָד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁבִּלְעָדֵיהֶם אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ עַל הָאָדָם הוּא שֶׁיִּהְיֶה גִּבּוֹר, וְכֵן מָצִינוּ אֵצֶל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהֵרִים אֶת שְׁנֵי הַלּוּחוֹת לְבַדּוֹ, וְהָיָה 40 יוֹם וָלַיְלָה בַּמְּרוֹמִים לֹא אָכַל וְלֹא יָשַׁן, מֵאֵיפֹה הַכֹּחוֹת. אֶלָּא הוּא שֶׁאָמְרוּ, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחוֹת פִּיזִיִּים וּמַעֲבִיר אוֹתָן לַתּוֹרָה, וְאֵינוֹ מְאַבֵּד שׁוּם כֹּחַ לְדְבָרִים אֲחֵרִים, זוֹכֶה לְכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה.

וּבְמַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא גִּטִּין הַנַּ"ל, בְּרֵישׁ לָקִישׁ שֶׁקָּרָא אַנַּפְשֵׁיהּ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם, הִנֵּה יֵשׁ לְפָרֵשׁ זֹאת עַל פִּי מַה שֶּׁאָמַר בְּיִלְקוּט שִׁמְעוֹנִי, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶרְאָה לוֹ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו וּפַרְנָסָיו, וְהֶרְאָה לוֹ אֶת דָּוִד הַמֶּלֶךְ שֶׁחֲקוּקִים לוֹ ג' שְׁעוֹת שֶׁל חַיִּים, נִצְטַעֵר עָלָיו אָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא תִּהְיֶה תַּקָּנָה בַּאֲוִיר וּמְלַקֵּט

מְזוֹנוֹ בְּכָל יוֹם וּלְעֵת עֶרֶב חוֹזֵר לְקִנּוֹ, כָּךְ תִּהְיֶה נַפְשִׁי כְּאֶחָד מֵהֶם. רוֹאִים מִכָּאן עַד כַּמָּה קָשֶׁה לְמַשֶּׁה לְהַפְרֵד מֵהַחַיִּים, מוּכָן מַשֶּׁה לִחְיוֹת כְּצִפּוֹר וּכְעוֹף הַפּוֹרֵחַ, אֲשֶׁר נוֹדֵד בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, וְנוֹשֵׂם אֶת אֲוִיר עוֹלָם הַזֶּה. וְכָל כָּךְ לָמָּה, כִּי הַפְּרִידָה מֵהַחַיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה קָשָׁה לְאוֹר הַזְּכוּת לַעֲשׂוֹת רָצוֹן הַבּוֹרֵא.

וְכֵן אָנוּ מוֹצְאִים אֵצֶל יוֹנָה הַנָּבִיא, שֶׁאָמַר (יוֹנָה א, יב) שָׂאוּנִי וְהָטִילוּנִי אֶל הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם. מַה הַבַּקָּשָׁה הַמּוּזָרָה הַזּוֹ, שֶׁיְּרִימוּ אוֹתוֹ, שֶׁיִּקְפֹּץ הוּא. אֶלָּא בֵּאֲרוּ בַּעֲלֵי הַמּוּסָר, שֶׁיּוֹנָה בִּקֵּשׁ זֹאת שֶׁיַּרְוִיחַ עוֹד כַּמָּה דַּקּוֹת שֶׁל חַיִּים וְיוֹדֶה לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל נְשָׁמָה וּנְשָׁמָה.

וְזֶה מַה שֶּׁאָמַר דָּוִד (תְּהִלִּים קיח, יח) יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי. כִּי כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי נוֹשֵׂם אֶת אֲוִיר הָעוֹלָם אַף אִם הַחַיִּים יֵשׁ בָּהֶם יִסּוּרִין, יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ, מִכָּל מָקוֹם יָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל לְמוּד תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה.

וְלָכֵן רֵישׁ לָקִישׁ הִצְטַעֵר לִפְנֵי מוֹתוֹ וְקָרָא עַל עַצְמוֹ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם. שֶׁהִצְטַעֵר עַל הַזְּמַן שֶׁבִּזְבֵּז בְּטִרְחָא זוּ, וַהֲרֵי זְמַן זֶה הָיָה יָכוֹל לְנַצֵּלוֹ לְעוֹד תּוֹרָה וְנַחַת רוּחַ לַבּוֹרֵא. וּבָזֶה בֵּאֲרוּ מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (יז.) עַל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דּוּרְדַּיָּא שֶׁגָּעָה בִּבְכִי וּמֵת בִּתְשׁוּבָה, יְעַיֵּן שָׁם. וְאָז בָּכָה רַבִּי וְאָמַר, יֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּכַמָּה שָׁנִים וְיֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אַחַת. שֶׁאָז יָדַע אֶת עֶרֶךְ כָּל רֶגַע, שֶׁאִם בְּרֶגַע אֶחָד זָכָה שֶׁתִּתְקַבֵּל תְּשׁוּבָתוֹ, נָבִין מָה הִיא הַחֲשִׁיבוּת שֶׁל כָּל דַּקָּה בַּחַיִּים.

גַּם בְּסֵפֶר קוֹל יְהוּדָה (לְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי יְהוּדָה צְדָקָה זַצַ"ל, פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי) כָּתַב, אַל תִּקְרֵי הֲלִיכוֹת אֶלָּא הֲלָכוֹת, וְלִכְאוֹרָה לָמָּה הַנָּבִיא חֲבַקּוּק אָמַר הֲלִיכוֹת, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁכָּל דַּרְכּוֹ תִּהְיֶה בַּהֲלִיכָה, לְהִתְעַלּוֹת עוֹד בַּתּוֹרָה עוֹד וְעוֹד. עַד כָּאן. וְלָכֵן נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, וְלֹא כְּתִיב תְּקַיְּמוּ וְכַדּוֹ', דְּבָעִינַן לָזֶה הֲלִיכָה וְהִתְקַדְּמוּת, כְּאָדָם הַהוֹלֵךְ. וּכְבָר כָּתַבְנוּ בָּזֶה לְעֵיל פֶּרֶק ה'.

פרק יב - שנון וחזרה על הלמוד

וְהִנֵּה בַּגְּמָרָא מְגִלָּה (ו:) אָמַר רַבִּי יִצְחָק אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם יָגַעְתִּי וְלֹא מָצָאתִי וְכוּ', וְהָנֵי מִלֵּי בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, אֲבָל בְּמַשָּׂא וּמַתָּן סַיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא. וּבְדִבְרֵי תּוֹרָה לֹא אָמְרָן אֶלָּא לְאַחְדּוּדֵי אֲבָל לְאוּקְמֵי גְּרָסָא סַיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא הִיא. עַד כָּאן. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, לְאוּקְמֵיהּ גְּרָסָא שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח מִמֶּנּוּ. עַד כָּאן. וּבִכְדֵי לִזְכּוֹת לְסַיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא צָרִיךְ הִשְׁתַּדְּלוּת שֶׁל הָאָדָם, וּכְפִי הַמְּבֹאָר בַּגְּמָרָא שַׁבָּת (קד.) דְּיֵשׁ לַעֲשׂוֹת סִימָנִים בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקִנּוֹת אֶת הַתּוֹרָה. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם, סִימָנִים שֶׁל סֵדֶר הַשְׁמוּעוֹת שֶׁל הַתַּנָּא אוֹ שֶׁל הָאֱמוֹרָא, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁכַּח אַחַת

מֵהֶן. וְכֵן אָמְרוּ בְּעֵרוּבִין (נד:) אָמַר רַב חִסְדָּא אֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בְּסִימָנִין, שֶׁנֶּאֱמַר (דִּבְרִים לא, יט) שִׂימָה בְּפִיהֶם, אַל תִּקְרֵי שִׂימָה אֶלָּא סִימָנָה. [וַיְדוּעַ שֶׁבְּכָל סִימָן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ יֵשׁ בּוֹ רֶמֶז שֶׁל הֲלָכוֹת הַמּוּבָאוֹת בְּאוֹתוֹ סִימָן, וּכְמוֹ שֶׁהֶאֱרִיךְ בָּזֶה בְּסֵפֶר אוֹר עוֹלָם בְּרֶמְזֵי סִימָנֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ. וסימן רפ"ה מדבר על שנים מקרא ואחד תקרגום, שהוא רפה ביד האנשים].

וּבַגְּמָרָא שָׁם (נג:) אָמְרוּ עוֹד, בְּרוּרְיָה אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לְהַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה קָא גָּרִיס בִּלְחִישָׁא בַּטְשָׁא בֵּיהּ וְאָמְרָה לֵיהּ לָאו הָכֵי כָּתוּב (שְׁמוּאֵל ב כג, ה) עֲרוּכָה בַּכֹּל וּשְׁמוּרָה, אִם עֲרוּכָה בְּרֶמ"ח אֵבָרִים שֶׁל אָדָם שְׁמוּרָה בַּלֵּב. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שְׁנָנָא פְּתַח פּוּמָךְ קָרֵי. פְּתַח פּוּמָךְ תָּנֵי, כִּי הֵיכִי דְּתוֹרִיךְ חַיֵּי וְתִתְקַיְּים בְּיָדָךְ שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ד, כב) כִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם, וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא, אַל תִּקְרֵי לְמוֹצְאֵיהֶם אֶלָּא לְמוֹצִיאֵיהֶם בַּפֶּה. וְעוֹד אָמְרוּ שָׁם, אָמַר רַבִּי אָמֵי מַאי דִּכְתִיב (שָׁם כב, יח) כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ, יְכוֹנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ, אֵימָתַי דִּבְרֵי תוֹרָה נְעִימִים, כִּי תִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ, וְאֵימָתַי תִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ, בְּשָׁעָה שֶׁיְּכוֹנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ. [שֶׁהֵם שְׁמוּרִים בְּיָדְךָ שֶׁאֵינָן מִשְׁתַּכְּחִים מִפִּךְ, יְכוֹנוּ יַחְדָּו, כְּשֶׁאַתָּה סוֹדְרָם וּמוֹצִיאָם בַּפֶּה, וְלֹא לְגָרֹס בְּגִמְגּוּם וּלְחִישָׁה. רַשִׁ"י].

וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם (פ"ג מֵהֲלָכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה הֲלָכָה הי"ב) כָּל הַמַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ בְּשָׁעַת תַּלְמוּדוֹ, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, אֲבָל הַקּוֹרֵא בְּלַחַשׁ בִּמְהֵרָה שׁוֹכֵחַ. וְכֵן הוּא בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (יו"ד סי' רמו סעי' כב). וּמְלֻבָּד זֹאת חוֹבָה עַל כָּל אֶחָד לְשַׁנֵּן וְלַחֲזֹר עַל לִמּוּדוֹ כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיֵּם בּוֹ מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּקִדּוּשִׁין (ל.) תְּנוּ רַבָּנָן, וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי תוֹרָה מְחֻדָּדִים בְּפִיךָ. וּבְסַנְהֶדְרִין (צט:) אָמְרוּ, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ חוֹזֵר עָלֶיהָ, דּוֹמֶה לְאָדָם שֶׁזּוֹרֵעַ וְאֵינוֹ קוֹצֵר. עַיֵּן שָׁם.

וּבְעֵרוּבִין שָׁם (כא:) אָמְרוּ עַל הַפְּסוּק שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב, בְּמִי אַתָּה מוֹצֵא סִדְרֵי תּוֹרָה, בְּמִי שֶׁמַּשְׁכִּים וּמַעֲרִיב עֲלֵיהֶם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. כְּלוֹמַר שֶׁמְּשַׁנְּנִין אֶת תַּלְמוּדוֹ כְּדֵי לְזָכְרוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (עֲרוּבִין שָׁם), אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר מַאי דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי א, ט) וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶיךָ, אִם מָשִׁים אָדָם אֶת עַצְמוֹ כְּעָנָק זֶה שֶׁרָף לַצַּוָּאר וְנִרְאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. [אִם תַּלְמִיד חָכָם אֵינוֹ רוֹדֵף לְצֵאת וְלָבֹא בַּשּׁוּק אֶלָּא יוֹשֵׁב וּמְחַזֵּר עַל תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. רַשִׁ"י]. וְאָמַר רַב מַאי דִּכְתִיב לְחַיָּיו כַּעֲרֻגַת הַבֹּשֶׂם, אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כַּעֲרוּגָה זוֹ שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בָּהּ וְכַבֹּשֶׂם הַזֶּה שֶׁהַכֹּל מִתְבַּשְּׂמִין מִמֶּנּוּ, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מַאי דִּכְתִיב (שְׁמוֹת לא, יח) לוּחוֹת אֶבֶן, אִם מֵשִׂים אָדָם לְחָיָיו כְּאֶבֶן זוֹ שֶׁאֵינוֹ נִמְחֶה, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. [כְּךָ לְחָיָיו אֵינָם נִלְאִים מִלַּחֲזֹר אַחַר תַּלְמוּדוֹ וְלִלְמֹד לַאֲחֵרִים. רַשִׁ"י]. אָמַר רַב מַתְנָא מַאי דִּכְתִיב (בַּמִּדְבָּר כא, יח) וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כַּמִּדְבָּר הַזֶּה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

אָמַר רַב הוּנָא מַאי דִּכְתִיב (תְּהִלִּים סח, יא) חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ תָּכִין בְּטוּבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹקִים, אִם מֵשִׂים אָדָם עַצְמוֹ כְּחַיָּה זוֹ שֶׁדּוֹרֶסֶת וְאוֹכֶלֶת, וְאָמְרֵי לֵהּ שֶׁמַּסְרַחַת וְאוֹכֶלֶת, תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. (שֶׁמְּחַזֵּר מִיָּד עַל תַּלְמוּדוֹ, רַשִׁ"י). וְכָךְ הוּא בַּגְּמָרָא נְדָרִים נה. מִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וְכוּ'.

וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (בַּמִּדְבַּר א, ז) לְמָה בְּמִדְבַּר סִינַי, אֶלָּא כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר הֶפְקֵר. אֵינוֹ יָכוֹל לִקְנוֹת אֶת הַחָכְמָה וְהַתּוֹרָה. עַד כָּאן. וְהֵינוּ שֶׁהַתּוֹרָה רוֹצָה לְלַמֵּד אוֹתָנוּ דֶּרֶךְ בְּקִנְיַן הַתּוֹרָה, וּמַצְרִיכָה שֶׁיַּפְקִיר עַצְמוֹ כַּמִּדְבָּר. וְלִכְאוֹרָה יֵשׁ לְדַקְדֵּק לָמָּה לֹא אָמַר הֶפְקֵר כְּהָרִים וּגְבָעוֹת. אֶלָּא יֵשׁ כָּאן רֶמֶז, כִּי הַנִּמְצָא בָּהָרִים וְגִבְעוֹת רְאִיָּתוֹ מֻגְבֶּלֶת, יֵשׁ הַגְבָּלָה. עַד כָּאן. אֲבָל הֶעוֹמֵד בַּמִּדְבָּר הַכֹּל פָּרוּשׂ לְפָנָיו וְרוֹאֶה לְמֶרְחַקִּים. כָּךְ אָדָם הָרוֹצֶה לִקְנוֹת אֶת הַתּוֹרָה, צָרִיךְ שֶׁיַּפְקִיר אֶת רְצוֹנוֹתָיו, וְלֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁיַּפְקִיר עַצְמוֹ, אֶלָּא יַפְקִיר אֶת רְצוֹנוֹתָיו בְּלִי שׁוּם הַגְבָּלָה, וּבְלִי שׁוּם תֵּרוּצִים, וְלֹא שַׂיָּךְ שֶׁיִּטְעַן שֶׁכְּרֵגַע אֵין לוֹ חֵשֶׁק וְכַדּוֹ'.

וְנוֹדַע מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּסִפְרֵי, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָלַךְ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, לְעֵשָׂו, וּבִקֵּשׁ לִיתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שְׁאָלוּהוּ מַה כְּתִיב בָּהּ, אָמַר לָהֶם לֹא תִרְצָח, אָמְרוּ אֵינָנוּ יְכוֹלִים, שֶׁהֲרֵי נָאֱמַר עַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה, בִּקֵּשׁ לִיתֵּן הַתּוֹרָה לְמוֹאָב, שְׁאָלוּ מַה כְּתִיב בָּהּ, אָמַר לָהֶם לֹא תִנְאַף וְכוּ', לִישְׁמָעֵאל, לֹא תִגְנֹב, הָא כְּתִיב יָדוֹ בַּכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ, בִּקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ מִיָּד נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע. עַד שֶׁאָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִי גִּלָּה רָז זֶה לִבְנֵי.

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין כִּי אִם בֶּאֱמֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָצָה לִיתֵּן אֶת הַתּוֹרָה לְעֵשָׂו, לָמָּה הִצִּיג בִּפְנֵיהֶם מִצְוֹת קָשׁוֹת, יֹאמַר לָהֶם מִצְוֹת כִּבּוּד אָב וָאֵם, וְכֹהֲנָּה מִצְוֹת שֶׁקֶל לְקַיְמָן. וְעוֹד, מַה הַהִתְפַּעֲלוּת מֵעַם יִשְׂרָאֵל, לִכְאוֹרָה אֵין זֶה מִן הָרָאוּי לִקְנוֹת דָּבָר בְּלִי לָדַעַת מַה הוּא. אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה חָפֵץ בֶּאֱמֶת שֶׁכָּל הָעוֹלָם יְקַיְמוּ אֶת תּוֹרַת ה', אַךְ כַּאֲשֶׁר הַגּוֹי שׁוֹאֵל מַה כְּתִיב בָּהּ, יֵשׁ כָּאן רֶמֶז, מַה כָּתוּב בָּהּ הַאִם זֶה לֹא יַפְרִיעַ לָנוּ בְּשִׂגְרַת תַּאֲוֹוֹת לִבּוֹ. אֲבָל כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עָנוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, הֶרְאוּ בָּזֶה שֶׁהֵם רוֹצִים אֶת הַתּוֹרָה בְּלִי שׁוּם הַגְבָּלָה. וְדוּגְמָא לָכָךְ מָצִינוּ אֵצֶל רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה, שֶׁאָמְרָה לְנָעֳמִי אֶל אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין, עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי. וְזוֹ הָיְתָה קַבָּלָה גְּמוּרָה כְּמוֹ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע, בְּטוּל הָעַצְמִיּוּת כְּלַפֵּי רְצוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. עֶרְפָּה הָיְתָה מוּכָנָה לְקַבֵּל אֶת הַיַּהֲדוּת אֲבָל יֵשׁ לָהּ עוֹד דָּבָר שֶׁמְּהַוֶּה אֶצְלָהּ חֲשִׁיבוּת מִלְּבַד קִרְבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְלָכֵן חוֹזֶרֶת אֶל עַמָּה.

וְזֶה גַּם הַהֶבְדֵּל בֵּין אַבְרָהָם אָבִינוּ ע"ה לְלוֹט, לוֹט הוֹלֵךְ עִם אַבְרָהָם מֵרְצוֹנוֹ מֵאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ, וְלֹא נִצְטַוָּה לְכָךְ מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל בְּסוֹף הַדֶּרֶךְ דַּרְכֵיהֶם נִפְרָדוֹת, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ אַבְרָהָם הָעִבְרִי. שֶׁהוּא מֵעֵבֶר אֶחָד וְלוֹט מֵעֵבֶר הַשֵּׁנִי, לוֹט מוֹרֵד בְּאַבְרָהָם וּבֵאלֹהָיו וּמִיָּד

נִמְשַׁךְ אַחַר תַּאֲוֹתָיו לִסְדוֹם. כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מְבַטֵּל אֶת דַּעְתּוֹ וְכָל כֵּלוֹ רוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה הֲרֵי שֶׁאָז הַתּוֹרָה שׁוֹכֶנֶת בְּתוֹכוֹ. וְהַמְּבָחָן הוּא שֶׁיִּהְיֶה זֶה בְּכָל מַצָּב.

וּבָזֶה רָאִיתִי שֶׁבֵּארוּ עוֹד, מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא שַׁבָּת (פח:) עַל אוֹתוֹ צַדּוֹקִי שֶׁרָאָה אֶת רַבָּא שֶׁמִּתְיַגֵּעַ בַּתּוֹרָה וְיָצָא לוֹ דָּם, וְלֹא הֵבִין לָמָּה הָעָם הַזֶּה פָּזִיז לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה עוֹד קֹדֶם שֶׁיּוֹדְעִים מַה כָּתוּב בָּהּ. וְעָנָה לוֹ רַבָּא, תֶּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם וְכוּ'. וְהַיְנוּ בְּדַמַּיְךָ חֲיֵי, הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת זְכוּת קִיּוּמֵנוּ וְחַיּוּתֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא שֶׁנָּתַן לָנוּ הַתּוֹרָה, וּבְמָסִירוּת נֶפֶשׁ אָנוּ עוֹסְקִים בָּהּ עַד צֵאת הַדָּם. תֶּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם, בְּלִי תֵּרוּצִים, שִׁעְבּוּד גָּמוּר. וְכָךְ נָהֲגוּ עַם יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַדּוֹרוֹת בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ קִיְּמוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְזֶה מַה שֶּׁרָמְזוּ בַּגְּמָרָא חֻלִּין (ה:) אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה', דְּאַף שֶׁיֵּשׁ לְעַם יִשְׂרָאֵל חָכְמָה, עִם כָּל זֶה מְשִׁימִים עַצְמָם כִּבְהֵמָה, וּמִתְבַּטְּלִים כְּלַפֵּי הַתּוֹרָה. בְּלִי חֶשְׁבּוֹנוֹת אִישִׁיִּים. וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה גַּם מִתּוֹךְ עֹנִי וּמַחְסוֹר, וּבְאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָּמִיד.

וּבֶאֱמֶת שֶׁמָּצִינוּ אֵצֶל הָרִבֹּה גְּדוֹלִים שֶׁלָּמְדוּ מִתּוֹךְ דַּחֲקוּת, וְדַוְקָא בְּשֶׁל כָּךְ זָכוּ לְמַה שֶּׁזָּכוּ. עַל הַגָּאוֹן רַבִּי רְפָאֵל מְיֶחָס מְחַבֵּר הַסֵּפֶר פְּרִי הָאֲדָמָה, מְסֻפָּר בַּהַקְדָּמָה לִפְרִי הָאֲדָמָה, מֵאָז הֱיוֹתוֹ כְּבֶן שֵׁשׁ אוֹ שֶׁבַע, כְּבָר נִכְנַס לִישִׁיבָתָם שֶׁל אוֹתָם אֲרִיּוֹת בַּעֲלֵי תְּרִיסִין בַּיְשִׁיבָה שֶׁל הָרַב פְּרֵירָה, וְשָׁם לָמַד בְּהַתְמָדָה. מֵאָז שֶׁהִגִּיעַ לְגִיל י"ד לֹא מָנַע עַצְמוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת, בַּיָּמִים וּבַלֵּילוֹת. זְקֵנוֹ הָיָה הַגַּבִּיר רַבִּי מֹשֶׁה הַפַּרְנָס, וְהוּא הָיָה מְכַלְכֵּל אוֹתוֹ, אֲבָל מֵאָז נִפְטְרָה זְקֵנָתוֹ, יָרַד הַגְּבִיר מִנְּכָסָיו, וּקְדָמוּהוּ יְמֵי חֹלִי וָעֹנִי, וּבְכָל זֹאת לֹא עָזַב אֶת לִמּוּדוֹ.

בְּסֵפֶר עֵץ חַיִּים עַל הַגְּר"ח מִוּוֹלוֹזִ'ין מְסֻפָּר, כִּי פַּעַם יָשַׁב הַגר"ח מִבְּרִיסְק לִפְנֵי תַּלְמִידָיו, וְסִפֵּר לָהֶם כִּי תַּחַת יָדוֹ נִמְצָא מִכְתָּב מֵהַגָּאוֹן רַבִּי יוֹאֵל סִירְקִישׁ, בַּעַל הַבַּ"ח, לַחֲתָנוֹ רַבִּי דָּוִד הַלֵּוִי, בַּעַל הַטַּ"ז, וְכוֹתֵב לוֹ: זַכַּנִי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לַעֲשׂוֹת בֶּגֶד חָדָשׁ שֶׁל קַיְיטִי לְיוֹם טוֹב, וְנֶחְסַר לִי לִגְמַר מְלָאכָה אֵיזֶה סַךְ, וְיָדוּעַ לְךָ שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלְךָ אַרְבָּעָה זְהוּבִים, וְהֵמָּה נִצְרָכִים לִי כָּעֵת, וְלָכֵן אֲבַקֶּשְׁךָ שֶׁתְּשַׁלֵּם לִי, וּמֵהָאַרְבָּעָה זְהוּבִים תִּתֵּן שִׁשָּׁה גְּדוֹלִים לְזוּגָתְךָ, שֶׁהִיא בִּתִּי שֶׁתִּחְיֶה, לִקְנוֹת אֱגוֹזִים לְיוֹם טוֹב וּלְשַׂמֵּחַ לִבָּהּ.

הַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים מִבְּרִיסְק כְּשֶׁהָיָה קוֹרֵא אֶת הַמִּכְתָּב לִפְרָקִים בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, הָיוּ עֵינָיו זוֹלְגוֹת דְּמָעוֹת וְהָיָה אוֹמֵר: מִזֶּה יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן אֵיךְ לִמְדוּ תּוֹרָה מִתּוֹךְ עֹנִי וְדַחֲקוּת, וְהָיוּ מַסְפִּיקִים עַצְמָם וּשְׂמֵחִים בְּתוֹרָתָם.

גַּם עַל הַמְּגֵן אַבְרָהָם מְסֻפָּר בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת יְהוּדֵי קַאלִישׁ, שֶׁלְּאַחַר שֶׁנִּשָּׂא אִשָּׁה, נַעֲשָׂה מְלַמֵּד־כִּדֵי לְמְצֹא אֶת לַחְמוֹ בְּצַעַר וּבְדוֹחַק, וְעַד הַיּוֹם הָיוּ מַצְבִּיעִים עַל הַמַּרְתֵּף שֶׁבּוֹ גָּר. אֶת סִפְרוֹ שֶׁאֵת רֵבִי חִדּוּשֵׁי תּוֹרָתוֹ כָּתַב בְּפֶחָם עַל הַקִּיר בְּאֵין לוֹ דְּיוֹ וּנְיָר. יֵשׁ מְסֹרֶת

אֵצֶל צָאֱצָאָיו, שֶׁלְּמֵרוֹת חֻלְשָׁתוֹ הָלַךְ בְּרֶגֶל לְפוֹזְנָא מִזְּמַן לִזְמַן כְּדֵי לְעַיֵּן בַּסְּפָרִים שֶׁלֹּא הָיוּ מְצוּיִים בְּקַאלִישׁ.

עַל הַגָּאוֹן הַקָּצוֹת הַחֹשֶׁן מְסַפְּרִים, שֶׁהָיָה כּוֹתֵב בְּחַדְרוֹ, אֲפִלּוּ שֻׁלְחָן לֹא הָיָה לוֹ, הָיָה מַנִּיחַ קֶרֶשׁ רָחָב עַל שְׁנֵי חֲבִיוֹת, וְהָפַךְ אֶת זֶה לְשֻׁלְחָן, בַּחֹרֶף הָיָה קֹר גָּדוֹל, לֹא הָיָה לוֹ כֶּסֶף לְהַסִּיק אֶת הַחֶדֶר, וְהָיָה מִתְכַּסֶּה תַּחַת הַשְּׂמִיכָה וְכוֹתֵב, וּמִגֹּדֶל הַקֹּר נִקְפְּאָה הַדְּיוֹ בִּדְיוֹתָא וְהָיָה מֵכְרָח לְהַחֲזִיק תַּחַת הַכַּר שֶׁלֹּא תִּקָּפֵא, וְהוּא צָלַל בְּמַיִם אַדִּירִים וְהֶעֱלָה פְּנִינִים מִיַּם הַתַּלְמוּד וְהַפּוֹסְקִים.

פַּעַם נָסַע בַּעַל יַד אֶפְרַיִם, רַבִּי אֶפְרַיִם זַלְמָן מַרְגָּלִיּוֹת מִבְּרַאד, כְּדֵי לַחֲלֹק כָּבוֹד לְבַעַל הַקְּצוֹת, וּלְבַקֵּר אוֹתוֹ, נִכְנַס אֵלָיו וְשָׁאֲלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם, הִתְאוֹנֵן הַקְּצוֹת עַל מַצַּב הַדּוֹר וְשִׁפְלוּת הַתּוֹרָה, חָשַׁב שֶׁהוּא מִתְאוֹנֵן עַל מַצָּבוֹ הָרָעוּעַ בַּעֲנִיּוּת, שָׁאַל אוֹתוֹ עַל מָה אַתָּה מִתְאַנֵּחַ, אָמַר לוֹ, אִלּוּ כְּבוֹדוֹ הָיָה גְּבִיר לֹא הָיָה בָּא לְבַקֵּר אוֹתִי בְּבֵית שָׁפָל כָּזֶה, רַק בִּגְלַל שֶׁאַתָּה תַּלְמִיד חָכָם אַתָּה מַרְשֶׁה לְעַצְמְךָ לָבוֹא לְבֵית שָׁפָל כָּזֶה, הַאִם זֶהוּ כְּבוֹדָהּ שֶׁל תּוֹרָה. שָׁאֲלוּ אוֹתוֹ פַּעַם לָמָּה קְצוֹת לוֹמְדִים יוֹתֵר מֵאֲבְנֵי מִלּוּאִים, וּבְפֶרֶט שֶׁאֶת הָאֲבְנֵי מִלּוּאִים כָּתַב בְּגִיל יוֹתֵר מְבֻגָּר, וְהֵשִׁיב, שֶׁאֶת הַקְּצוֹת חִבֵּר בִּשְׁנוֹת עֲנִיּוּתוֹ, וְלָכֵן הִתְקַבֵּל יוֹתֵר, אֶת הָאֲבְנֵי מִלּוּאִים חִבֵּר כְּשֶׁהָיָה לוֹ כְּבָר כֶּסֶף.

עַל הָרַב בַּעַל שְׁדֵה הָאָרֶץ, רַבִּי אַבְרָהָם מְיֶחָס, מְסֻפָּר, שֶׁהָיָה חַי חַיֵּי צַעַר וְעֹנִי קָשִׁים, וְעָסַק בַּתּוֹרָה בַּנְּגָלֶה וּבַנִּסְתָּר בִּשְׁקִידָה גְּדוֹלָה, עַד כִּי הֻכְהָה מְאוֹר עֵינָיו מֵאָז הֱיוֹתוֹ בֶּן אַרְבָּעִים, עַד נ"ח.

עַל מוֹרֵנוּ הַגָּאוֹן רַבִּי עֻזְרָא עָטִיָּה מְסֻפָּר, כִּי אָבִיו נִפְטַר בִּהְיוֹתוֹ נַעַר צָעִיר בֶּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְעֶרְךָ, וְהָאֵם נִשְׁאֲרָה אַלְמָנָה, וְעָבְדָה בְּמֶשֶׁק בַּיִת כְּדֵי לְהַרְוִיחַ לְמִחְיָתָהּ. רַבִּי עֻזְרָא הִתְבּוֹדֵד לֵילוֹת כַּיָּמִים בְּהַתְמָדָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שׁוֹשַׁנִּים לְדָוִד, וְהָיָה מַטְבִּיל פַּת בְּמֶלַח וְאוֹכֵל, יָשַׁן עַל גַּבֵּי סַפְסָלִים. וְסִפֵּר בַּעֲרֹב יָמָיו, כִּי גָּבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ זָכִינוּ אֲנִי וְאִמָּא לְפִתָּה שֶׁלֵּמָה, לְפָעָמִים בֵּיצָה וְחַלָּקְנוּ לִשְׁנַיִם.

וְנֶהֱדַר אַנְפִּין לְמַה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּעִנְיַן הַחֲזָרָה וְהַשְׁנוּן, כִּי נוֹדַע מַה שֶּׁדִּמּוּ חֲזַ"ל דִּבְרֵי תּוֹרָה לְתְאֵנָה, מַה תְּאֵנָה כָּל זְמַן שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בָּהּ מוֹצֵא בָּהּ תְּאֵנִים, כָּךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה צָרִיךְ הָאָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בָּהּ תָּדִיר. וּבַגְּמָרָא שָׁם (נד:) אָמְרוּ, אָמַר רַב שִׁזְבִּי מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה, מַאי דִּכְתִיב לֹא יָחֵרֹךְ רְמִיָּה וְגוֹ', וּפָרַשׁ רַשִׁ"י שָׁם, מִי שֶׁלּוֹמֵד וְגוֹרֵס מְעַט מְעַט וּמְחַזֵּר עָלָיו פְּעָמִים הַרְבֵּה עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁגוּר בְּפִיו, וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר וְלוֹמֵד תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. עַיֵּן שָׁם. וּבְגְּמָרָא שַׁבָּת (סג.) אָמְרוּ עַל הַפָּסוּק חָגֹר חַרְבְּךָ וְכוּ', אָמַר לֵיהּ רַב כַּהֲנָא לְמֹר בְּרִיהּ דְּרַבִינָא הַאי בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּתִיב. (הֲוֵי זְהִיר לַחֲזֹר עַל מִשְׁנָתְךָ שֶׁתְּהֵא מְזֻמֶּנֶת לְךָ בְּשָׁעַת הַדִּין, רַשִׁ"י).

וּבָאֱמֶת כָּל זְמַן שֶׁאָדָם לֹא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, הוּא גּוֹרֵם שֶׁשּׁוֹכֵחַ אֶת תַּלְמוּדוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב הֶתָּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ. וּכְכָל שֶׁאָדָם יַחֲזֹר עַל תַּלְמוּדוֹ, עָדַיִן יֵשׁ צָרֶךְ שֶׁיַּחֲזֹר עוֹד וָעוֹד. כִּי הִנֵּה בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָיָה רֵישׁ לָקִישׁ חוֹזֵר עַל הַתַּלְמוּד כֻּלּוֹ וּמְשַׁנֵּן אוֹתוֹ אַרְבָּעִים פְּעָמִים (ז) לְפָנֵי שֶׁיִּכָּנֵס לִפְנֵי רַבִּי יוֹחָנָן, וְיוּכַל לִישָּׂא וְלִיתֵּן עִמּוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא תַּעֲנִית (ז.) רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד שֶׁתַּלְמוּדוֹ קָשֶׁה עָלָיו כְּבַרְזֶל בִּשְׁבִיל מִשְׁנָתוֹ שֶׁאֵינָהּ סְדוּרָה עָלָיו וְכוּ', כִּי הָא דְּרֵישׁ לָקִישׁ הֲוָה מְסַדֵּר מַתְנִיתֵיהּ אַרְבָּעִין זִמְנִין כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה וְעַיֵּיל לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. (כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. רַשִׁ"י). וְזֶה בַּקַּדְמוֹנִים, רְאשׁוֹנִים כְּמַלְאָכִים, שֶׁלִּבָּם הָיָה פָּתוּחַ כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם, וְכָל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר בַּדּוֹרוֹת הָאֵלֶּה, כִּי בְּפַעֲמַיִם שָׁלֹשׁ, בְּוַדַּאי הַגְּמוּר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִזְכֹּר כְּלָל. וּבָאִים אֵלֵינוּ הַרְבֵּה בְּנֵי יְשִׁיבָה בִּטְעָנוֹת שֶׁאֵינָם זוֹכְרִים הֵיטֵב אֶת לְמוּדָם, וַאֲפִלּוּ אַרְבַּע פְּעָמִים לֹא חָזְרוּ... וְעוֹד רוֹצִים סְגֻלָּה לִזְכֹּר?

וּבָאֱמֶת שֶׁהַסְּגֻלָּה הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר לִזְכֹּר הַלִּמּוּד הִיא בְּהַתְמָדָה יוֹמָם וָלַיְלָה, וְשֶׁכָּל מַעְיָנָיו יִהְיוּ אַךְ וְרַק בַּתּוֹרָה, וְהַכֹּל יִהְיֶה כְּטָפֵל לְלִמּוּד הַתּוֹרָה, וְיִהְיֶה כֻּלּוֹ "מַנָּח" בַּלִּמּוּד לְלֹא כָּל עִסּוּק אַחֵר, וּלְשַׁנֵּן הַרְבֵּה אֶת מַה שֶּׁלּוֹמֵד, וּכְמוֹ שֶׁהִמְלִיצוּ עַל זֶה: "הַדֹּר הֲדֹר וְאַל תִּצְטָרֵךְ לְפַלַּדּוֹר" [מִין עֵשֶׂב שֶׁהָאוֹכְלוֹ בָּא לִידֵי זִכְרוֹן. וְהַזְכִּר בְּשֵׁם מִדְרָשׁ בִּפְרִי חָדָשׁ יוֹרֶה דֵּעָה סִי' סח].

וּמִלְּבַד כָּל זֶה אֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְקַיְּמִים וְנִשְׁמָרִים אֶלָּא בְּמִי שֶׁנּוֹהֵג בַּעֲנָוָה, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשֵׁיהּ, וּכְדִבְרֵי הַגְּמָרָא בְּתַעֲנִית (ז.) אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר אִידִי, לְמָה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה לְמַיִם, לוֹמַר לְךָ מַה מַּיִם מַנִּיחִים מָקוֹם גְּבוֹהַּ וְהוֹלְכִים לְמָקוֹם נָמוּךְ, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה אֵין מִתְקַיְּמִים אֶלָּא בְּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה. עַיֵּן שָׁם. וּמִתְקַיְּמִים הַיְנוּ שֶׁזּוֹכְרָם וּמִתְקַיְּמִים אֶצְלוֹ.

וּבַגְּמָרָא גִּטִּין (סז.) אָמְרוּ אִיסִי בֶּן יְהוּדָה הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָן שֶׁל חֲכָמִים וְכוּ', רַבִּי עֲקִיבָא אוֹצָר בָּלוּם, וּפִירַשׁ רַשִׁ"י כְּשֶׁלָּמַד מֵרַבּוֹתָיו שָׁמַע דִּבֵּר מִקְרָא, וְאַחֲרָיו הֲלָכָה, וְאַחֲרָיו מִדְרָשׁ, וְאַחֲרָיו אַגָּדָה, נָתַן לִבּוֹ לַחֲזֹר עֲלֵיהֶן, וּלְגָרְסָן עַד שֶׁיִּהְיוּ סְדוּרִין בְּפִיו וְכוּ', וּמִזֶּה נַעֲשָׂה אוֹצָר בָּלוּם בְּכָל חֶלְקֵי הַתּוֹרָה.

וּבְאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פֶּרֶק כד מ"ו) אָמְרוּ, הוּא הָיָה אוֹמֵר יָכוֹל אָדָם לִלְמֹד תּוֹרָה בְּעֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְשַׁכֵּחַ בְּשִׁתֵּי שָׁנִים, כֵּיצַד יָשַׁב שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְאֵין חוֹזֵר לְאַחֲרָיו, נִמְצָא אוֹמֵר עַל טָמֵא טָהוֹר וְעַל טָהוֹר טָמֵא. שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא חָזַר לְאַחֲרָיו, נִמְצָא מַחֲלִיף חֲכָמִים זֶה בָּזֶה, שְׁמוֹנָה עָשָׂר חֳדָשִׁים וְאֵין חוֹזֵר לְאַחֲרָיו נִמְצָא מְשַׁכֵּחַ רָאשֵׁי מַסֶּכְתּוֹתָיו וְכוּ'. סוֹפוֹ יוֹשֵׁב וְדוֹמֵם, וְעָלָיו אָמַר שְׁלֹמֹה (מִשְׁלֵי כד, ל) עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי, וְעַל כֶּרֶם אָדָם חֲסַר לֵב, וְהִנֵּה עָלָה כֻּלּוֹ קִמְשׁוֹנִים וְכוּ'.

וּבְאָבוֹת (פ"ג מ"ח) שָׁנִינוּ, רַבִּי דּוֹסְתַאי בֶּן רַבִּי יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר מִמִּשְׁנָתוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים וְכוּ'. יָכוֹל אֲפִלּוּ תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר, וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב אֶלָּא בְּיוֹשֵׁב וּמְסִירָם מִלִּבּוֹ. וְכֵן אָמְרוּ בְּמָנְחוֹת (צט:) כָּל הַמְשַׁמֵּר אֶת הַתּוֹרָה נִשְׁמָתוֹ מִשְׁתַּמֶּרֶת, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר אֶת הַתּוֹרָה אֵין נִשְׁמָתוֹ מִשְׁתַּמֶּרֶת וְכוּ'. עַיֵּן שָׁם. אוּלָם כְּתַב הַגר"ח מִוולוֹזִ'ין בְּשָׁאלְתּוֹת שְׁבְּסוֹף מַעֲשֶׂה רַב (אות נג) בְּשֵׁם הַגְּר"א, שֶׁזֶּה לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא רַק עַל הָרִאשׁוֹנִים שֶׁלָּמְדוּ בְּעַל פֶּה. עַיֵּן שָׁם. וְיֵשׁ חוֹלְקִים. עַיֵּן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ הַגָּאוֹן רַבִּי זַלְמָן (הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה פ"ב ס"ד). וּבְשׁוּ"ת חִקְרֵי לֵב (ח"ג מיו"ד סי' קא). וְכֵן מַשְׁמַע בְּסֵפֶר חֲסִידִים (סי' תתר"ח). עַיֵּן שָׁם. (קָטַע זֶה מֵהֲלִיכוֹת עוֹלָם).

וְהַגָּאוֹן הַסְּטַיְיפֶּלֶר זַצַ"ל בְּסִפְרוֹ קְרֵיינָא דְּאִגְּרְתָּא (ח"א עמ' ח-ט) כָּתַב: בַּגְּמָרָא עֵרוּבִין (נד.), תָּנוּ רַבָּנָן סֵדֶר מִשְׁנָה כֵּיצַד וְכוּ', וּמְבֹאָר, שֶׁצָּרִיךְ לִשְׁנוֹת אֶת פִּרְקוֹ ד' פְּעָמִים. וַאֲפִלּוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ ע"ה וְאַהֲרֹן, שָׁנוּ ד' פְּעָמִים, וְאֵין זֶה בִּשְׁבִיל חֲזָרָה לְזִכָּרוֹן, דְּהָא עַל זֶה אָמְרוּ בַּגְּמָרָא חֲגִיגָה (פֶּרֶק קמא) דְּצָרִיךְ לִשְׁנוֹת פִּרְקוֹ מֵאָה פְּעָמִים. אֶלָּא זֶהוּ לְמַעַן תְּפִיסַת וְהֶבְנַת הַסּוּגְיָא. כִּי בִּלְעֲדֵי הִלְמוּד ד' פְּעָמִים הֶבְנָתוֹ הוּא מְקוּפְּיָא וּבִלְתִּי מְאִירָה. וְרַבִּים הַמְזַלְזְלִים בָּזֶה, וְאֵינָן רוֹאִים סִימַן בְּרָכָה בְּלִמּוּדָם. וְהָעִקָּר לִלְמֹד בְּהַתְמָדָה נְכוֹנָה, לְהָבִין הֵיטֵב אֶת הַסּוּגְיָא לְכָל פְּרָטֶיהָ. וְאִם הֶבְנַת הַסּוּגְיָא עוֹלָה בְּקֹשִׁי, וּמַעֲרֶפֶלֶת אֲצָלוֹ, אַל יִפֹּל לִבּוֹ כְּלָל וּכְלָל, כִּי לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא וְכוּ'. וְצָרִיךְ לִלְמֹד הַסּוּגְיָא עוֹד פַּעַם בְּמִתְינוּת. וְדַוְקָא עִם חָבֵר, וְהוּא עִקָּר גָּדוֹל, וּלְפַלְפֵּל עִמּוֹ, וְאֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בַּחֲבוּרָה, וְאֵין זֶה דֶּרֶךְ לְהִתְרַחֵק מִפִּלְפּוּל חֲבֵרִים בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא לְהִתְגָּאוֹת, לֹא זוֹ הַדֶּרֶךְ וְלֹא זוֹ הַעִיר, אֶלָּא צְרִיכִים לְפַלְפֵּל וְלָדוּן בְּכָל דָּבָר עִם חֲבֵרָיו וְרִבּוֹתָיו. וְהַכַּוָּנָה הָעִקָּרִית הִיא בִּשְׁבִיל לְהָבִין תּוֹרַת ה'.

לִפְנֵי קָרוֹב לְשִׁבְעִים שָׁנָה, הָיוּ מוֹרִים בְּאָצְבַּע בִּישִׁיבָה מְסֻיֶּמֶת, וְאוֹמְרִים "פִּלּוֹנִי לָמַד אֶת הַשַּ"ס עֶשְׂרִים פַּעַם!" פִּלּוֹנִי לָמַד ב' סְדָרִים חֲמִשִּׁים פַּעַם, וּפִלּוֹנִי ג' סְדָרִים, וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ. הַבְּקִיאוּת בַּשַּ"ס חָבְקָה אָז זְרוֹעוֹת עוֹלָם. אֶלָּא שֶׁבָּעֲוֹנוֹת לְאַט לְאַט הַדָּבָר יָרַד, וּמִתְעַסְּקִים רַק בְּפִלְפּוּלִים בִּלְבַד. אָמְנָם בָּרוּר מְאֹד שֶׁצָּרִיךְ לְדַעַת הֶבְנַת עֹמֶק הַדְּבָרִים, בְּחִלּוּקֵי סְבָרוֹת דַּקִּים, וְלֹא חַס וְשָׁלוֹם בִּלְמוּד שִׁטְחִי, אַךְ עִם כָּל זֶה אֵין זֶה פּוֹטֵר אוֹתָנוּ מִלֵּידַע אֶת הַתּוֹרָה, וּבֶאֱמֶת שֶׁזּוֹ בּוּשָׁה גְּדוֹלָה לְבָחוּר בֶּן עֶשְׂרִים הַזּוֹכֵר 3-4 מַסֶּכְתּוֹת בִּלְבַד, וּכְשֶׁאֵין אֶת הַיְסוֹד שֶׁל יְדִיעַת הַשַּ"ס, נֶחְשָׁב הַדָּבָר לְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ בַּיִת אָב אֵינוֹ תּוֹרָה (יְרוּשַׁלְמִי פְּסָחִים פ"ו ה"א). כִּי אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם אֹפֶן לִפְסֹק הֲלָכָה מֵהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ מִבְּלִי לִהְיוֹת בְּקִיאִים הֵיטֵב בַּשַּ"ס בַּהֶבְנָה יְשָׁרָה בְּעֹמֶק הָעִיּוּן, וְהַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה לִהְיוֹת בְּקִיאִים בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל, וְכָךְ אֶפְשָׁר לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר.

הַגָּאוֹן רַבִּי שִׁמְשׁוֹן מִטִּיפְּלִיק, רַבָּהּ שֶׁל שְׁכוּנַת בֵּית יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי שִׁלּוֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה, יָדוּעַ הָיָה כְּגָאוֹן עוֹלָם, הָרַמְבַּ"ן בְּמִלְחֲמוֹת ה' הָיָה שָׁגוּר עַל לְשׁוֹנוֹ בְּעַל פֶּה, וְכֵן דִּבְרֵי הָרַ"ן וְהָרַז"ה הָיוּ שְׁגוּרִים עַל פִּיו, וְכָל זֶה בָּא לוֹ מֵעֹצֶם הַתְמָדָתוֹ בַּתּוֹרָה. וְהָיָה חוֹזֵר הַרְבֵּה וּמְשַׁנֵּן אֶת הַשַּׁ"ס. וְהָיוּ אָז חוֹזְרִים 80-60 פְּעָם עַל כָּל מַסֶּכֶת וּמַסֶּכֶת, וּמֵיָּד לְאַחַר הַלִּמּוּד, כִּי קָשָׁה עַתִּיקָא מֵחַדְתָּא (יוֹמָא כט.). וְאִם אָדָם לֹא יַחֲזֹר עַל לִמּוּדוֹ, בְּוַדַּאי שֶׁשּׁוֹכֵחַ תַּלְמוּדוֹ. וַהֲרֵי נֶאֱמַר פֶּן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ.

מְסַפְּרִים עַל הַגָּאוֹן רַבִּי צְבִי פֶּסַח פְּרַאנְק זַצַ"ל, שֶׁהָיָה לוֹמֵד בְּחַבְרוּתָא עִם הַגָּאוֹן רַבִּי יְחִיאֵל מִיכֶל טִיקוֹצִ'ינְסְקִי זַצַ"ל, וְלָמְדוּ תִּשְׁעִים פְּעָם (!) מַסֶּכֶת יְבָמוֹת עַד דַּף פז ע"ב. (כִּי עַד הָאִשָּׁה רַבָּה מְדַבֵּר בְּעִנְיַן חֲלִיצָה וְיִבּוּם, וּמִשָּׁם עִנְיְנֵי עֲגוּנוֹת חוּץ מִפֶּרֶק י"ב) כֵּיוָן שֶׁהוּא עִנְיָן אַחַר, בְּקֹשׁ הָרַב פְּרַאנְק לַחֲזֹר עוֹד שִׁלּוֹשִׁים פְּעָם, וְלֹא יָכַל הָרַב טִיקוֹצִ'ינְסְקִי לְהַמְשִׁיךְ עִמּוֹ, וְנִפְרְדוּ זֶה מִזֶּה עֵקֶב כָּךְ, וְהָרַב פְּרַאנְק חָזַר עוֹד שִׁלּוֹשִׁים פְּעָם. וְכָךְ לָמְדוּ אֶת כָּל הַשַּׁ"ס. וְלָכֵן יָדְעוּ תּוֹסָפוֹת אַחַר תּוֹסָפוֹת בְּעַל פֶּה.

בְּסֵפֶר כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב לְהַגָּאוֹן רַבִּי יַעֲקֹב וִינְפֶלְד, אָבִיו שֶׁל הַגָּאוֹן מִטְּשֶׁעבִּין זַצַ"ל, מְסַפֵּר בְּהַקְדָּמָתוֹ, שֶׁנִּפְגַּשׁ פְּעָם עִם הַגָּאוֹן רַבִּי יוֹסֵף שָׁאוּל נַתַנְזוֹן, בַּעַל שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב וּשְׁאָלוֹ מַה הוּא לוֹמֵד, אָמַר לוֹ מַסֶּכֶת עֵרוּבִין, וְלֹא הָיָה בְּפָנָיו שׁוּם סֵפֶר, הִתְחִילוּ לוֹמַר בְּעַל פֶּה אֶת הַתּוֹסָפוֹת, זֶה אוֹמֵר תּוֹסָפוֹת אֶחָד, וְזֶה תּוֹסָפוֹת שֶׁאַחֲרָיו, עַד שֶׁגָּמְרוּ אֶת כָּל הַמַּסֶּכֶת בְּעַל פֶּה. וְכָךְ יָדְעוּ בְּעָצְמָם אֶת כָּל הַשַּׁ"ס. לְצַעֲרֵנוּ יֵשׁ כַּיּוֹם רִפְיוֹן בְּנוֹשֵׂא זֶה, וְהַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה שֶׁיְּבֹר לוֹ הָאָדָם לַחֲזֹר וּלְשַׁנֵּן בְּלִי סוֹף, וּמִדַּת הַיְגִיעָה מַשְׁפִּיעָה. וְאַף שֶׁלֹּא כָּל בְּנֵי הָאָדָם בַּעֲלֵי זִכָּרוֹן שָׁוֶה, שֶׁיֵּשׁ שֶׁזִּכָּרוֹנָם מְיֻחָד, אֲבָל הַיְגִיעָה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה נוֹתֶנֶת סִיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא אַף לְמִי שֶׁלֹּא נֵחַן בְּזִכָּרוֹן מְיֻחָד. שֶׁעַל יְדֵי הַיְגִיעָה בַּתּוֹרָה, וְאָכַל וְחַי לְעוֹלָם. וּמִי שֶׁיָּגַע בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת, כִּי נָפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לוֹ, וּמִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת לְכִתָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה יַתְמִיד הַרְבֵּה בְּלִמּוּדוֹ, וְהַעִיקָר לִשְׁאוֹף לַדַּעַת אֶת הַתּוֹרָה.

פרק יג - למוד בחברותא

אִיתָא בִּבְרָכוֹת (סג:), אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב (יִרְמְיָה נ, לו) חֶרֶב אֶל הַבַּדִּים וְנוֹאָלוּ, חֶרֶב עַל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁעוֹסְקִין בַּד בְּבַד בַּתּוֹרָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְּטַפְּשִׁין שֶׁנֶּאֱמַר וְנוֹאָלוּ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁחוֹטְאִין, כְּתִיב הָכָא וְנוֹאָלוּ וּכְתִיב הַתָּם אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ. עַד כָּאן. וְכֵן הוּא בְּתַעֲנִית (ז.), וּבְמַכּוֹת (י.). וְעַיֵּן עוֹד בְּדִבְרֵי מַהֲרְשָׁ"א מַכּוֹת (שָׁם). וּבְמַהֲרְשָׁ"א מְגִלָּה (לב.) וּבְמַהֲרְשָׁ"א בְּתַעֲנִית שָׁם. ע"ש.

וּבְנָדָרִים (כב:) רַב יִרְמְיָה מִדִּיפְתִּי אָמַר [כָּל הַכּוֹעֵס] מְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ וּמוֹסִיף טִפְּשׁוּת, שֶׁנֶּאֱמַר (קֹהֶלֶת ז, ט) כִּי כַּעַס בַּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ, וּכְתִיב וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת. וְעַיִן שָׁם בַּמַּהֲרָשָׁ"א שֶׁפֵּרַשׁ כִּי הַכַּעֲסָן גּוֹרֵם שֶׁכָּל חֲבֵרָיו יִתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ, וְלָכֵן מְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ וּמוֹסִיף טִפְּשׁוּת, שֶׁהֲרֵי לוֹמֵד יְחִידִי. עַד כָּאן דְּבָרָיו. וּבַגְּמָרָא בָּבָא בַּתְרָא (כא.) אִיתָא, אָמַר לֵיהּ רַב לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת, כִּי מָחֵית לְיַנּוּקָא וְכוּ' דְּקָאֲרֵי קָאֲרֵי, דְּלָא קָאֲרֵי לֵיהֱוֵי צַוָּתָא לְחַבְרֵיהּ. וּפֵירַשׁ רַשָּׁ"י אֵינְךָ זְקוּק לְיַסְּרוֹ יוֹתֵר מִדַּאי וְלֹא לְסַלְּקוֹ מִלְּפָנֶיךָ, אֶלָּא יֵשֵׁב עִם הָאֲחֵרִים בְּצַוָּתָא וְסוֹפוֹ לֶתֶת לֵב. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְאָמְנָם בַּמַּהֲרָשָׁ"א שָׁם בֵּאֵר דְּלֹא מִשּׁוּם זֶה שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד אָמַר לְהַשְׁאִירוֹ כִּדְפֵרֵשׁ רַשָּׁ"י, אֶלָּא מִשּׁוּם הַלּוֹמֵד גּוּפֵיהּ שֶׁאִם יֵשֵׁב בָּדָד לְלֹא חַבְרוּתָא, בַּסּוֹף גַּם הוּא יִתְבַּטֵּל מִלִּמּוּדוֹ, וְעַל כֵּן מוּטָב שֶׁיְּרַצֶּה אֶת דְּבָרָיו בִּפְנֵי אַחֵר אֲפִלּוּ כְּשֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לֵב לִשְׁמֹעַ. עַד כָּאן דְּבָרָיו. וְעַיִן בְּבָבָא מְצִיעָא (פד סע"א) גִּדֵּל הַצַּעַר שֶׁהָיָה לְרַבִּי יוֹחָנָן כְּשֶׁנֶּחֱסַר לוֹ רֵישׁ לָקִישׁ לִלְמֹד עִמּוֹ. ע"ש.

וְהִנֵּה הָעוֹלָם אֵינָם נִזְהָרִים בָּזֶה. וְגַם צָרִיךְ עִיּוּן שֶׁהֲרֵי"ף הָרֹא"שׁ וְהָרַמְבַּ"ם וּשְׁאָר פּוֹסְקִים לֹא הֵבִיאוּ דָּבָר זֶה לַהֲלָכָה. אָכֵן הַמֵּאִירִי בִּבְרָכוֹת שָׁם כָּתַב: לְעוֹלָם יַעֲשֶׂה אָדָם לְעַצְמוֹ חָבֵר לִלְמֹד תּוֹרָה עִמּוֹ שֶׁאֵין הַפִּלְפּוּל מָצוּי לְיחִידִי אֶלָּא כְּשֶׁחֲבֵרוֹ מְעוֹרְרוֹ, וְהוּא שֶׁאָמְרוּ אֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת אֶלָּא בַּחֲבוּרָה, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. [וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק מִדְּבָרָיו שֶׁדַּוְקָא בְּפִלְפּוּל צָרִיךְ לִלְמֹד עִם חַבְרוּתָא וְיֵשׁ לְהַאֲרִיךְ בִּפְרָט זֶה]. וּבְסֵפֶר אוֹרוֹת אֵילִים לְמהר"א פַּאפּוֹ (בְּרָכוֹת סג:) תָּמַהּ בָּזֶה וְכָתַב: דְּאֶפְשָׁר מֵחֲמַת שֶׁהַיּוֹם סְפָרִים מְצוּיִים חֲשִׁיבֵי כְּחַבְרוּתָא, ועכ"ז הַלֵּב מְהַסֵּס לְהָקֵל. עַד כָּאן דְּבָרָיו. וְכֵן כָּתַב הגר"ח פַּלָּאגִ'י בְּגִנְזֵי חַיִּים (מע' ח אות סא). וְעַיִן פֶּרוּשׁ רַשָּׁ"י אָבוֹת (פ"א מִשְׁנָה ו) וּקְנֵה לְךָ חָבֵר שֶׁיֵּשׁ מְפָרְשִׁים סְפָרִים. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוּ"ת מהר"ם מִינְץ (סי' סה). [אָמְנָם עַיֵּן לְמַהֲרַ"ם מִינְץ סוֹף סִימָן מ"ב בְּעִנְיַן תַּלְמוּד תּוֹרָה וְנִשּׁוּאִין מָה עָדִיף, שֶׁכָּתַב וְז"ל: מִכָּל מָקוֹם אִם תּוּכַל לִלְמֹד יְחִידִי, הֲגַם אִם יֵשׁ לְךָ אִשָּׁה וְלֹא תֵּלֵךְ לְבֵי רַב, צָרִיךְ עִיּוּן אִם נֶאֱמַר חָבֵר אֶל הַבַּדִּים וְנוֹאֲלוּ. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְהָבֵן]. וְעַיֵּן בְּסֵפֶר אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו פַּלָּאגִ'י (מַכּוֹת י.). וּבְשׁוּ"ת שֶׁמֶן שָׁשׂוֹן (וַרְשָׁא תרס"א סס"י ה). וְדוּ"ק. וּמִזֶּה י"ל עַל מַ"שׁ מַהַר"א אַזְכָּרִי בְּסֵפֶר חֲרֵדִים (בַּהַקְדָּמָה כְּלָל טז) שֶׁיֵּשׁ חִיּוּב לִלְמֹד בְּחַבְרוּתָא דַּוְקָא. וְהַשְׁמָטַת הַפּוֹסְקִים תּוֹכִיחַ וְכַנַּ"ל.

וְהַגָּאוֹן מוֹפֵת הַדּוֹר הַחָזוֹן אִישׁ נִשְׁאַל עַל דָּבָר לְמוּדוֹ בִּיחִידוּת, וְהִצְבִּיעַ עַל דִּבְרֵי רַשָּׁ"י וּשְׁאָר הַמְפָרְשִׁים דְּהַסְפָרִים מוֹעִילִים בִּמְקוֹם חָבֵר. [כֵּן הֵעִיד בְּסֵפֶר תְּשׁוּבוֹת וְהַנְהָגוֹת ח"א סִימָן תקמב]. וְכֵן כָּתַב מָרָן אאמו"ר שְׁלִיט"א בְּסֵפֶר עֲנַף עֵץ אָבוֹת (עמוד כג) בְּשֵׁם רַבִּי יוֹאֵל מֵאַמְצִ'יסְלָב. (וְעַיֵּן בְּשׁוּ"ת וַיְבָרֶךְ דָּוִד חֵלֶק ב' עמוד קצה, וּבְשׁוּ"ת שַׁבָּט הַקֵּהָתִי חֵלֶק א' סִימָן שסד, וּבְשׁוּ"ת אַדֶּרֶת תִּפְאֶרֶת ח"א סִימָן לט, וְחֵלֶק ב' סִימָן מה). וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְמְצֹא פֶּתַח לְמִי שֶׁאֵינוֹ נִזְהָר לִלְמֹד בַּחֲבוּרָה.

וְהִנֵּה בְּאָבוֹת (פ"ג מִשְׁנָה ב) אָמְרוּ שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב בַּתּוֹרָה, וְעוֹסֵק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר וְכוּ'. וּבְפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ו.) אִיתָא, שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שְׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ. וְכֵן מַשְׁמַע מִכַּמָּה מַאֲמָרִים שֶׁשָּׂיָךְ לִמּוּד בִּיחִידוּת. אָכֵן עַיִן לְהַגָּאוֹן יַעְבֵּ"ץ בְּחִדּוּשָׁיו לְתַעֲנִית (ז:) שֶׁכָּתַב דְּמַה שֶּׁהֶחְמִירוּ עַל הָעוֹסֵק בַּד בְּבַד, הֲנֵי מִלֵּי בִּדְאִית לֵיהּ רַב אוֹ חֲבֵרִים וְתַלְמִידִים הֲגוּנִים וְכוֹחוֹ יָפֶה, דְּאִי לָאו הָכִי מַאי אִית לֵיהּ לְמֶיעְבַד, אֶלָּא הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם, וּלְפִי בְּנֵי אָדָם הַמְּצוּיִים לוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ אֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁעוֹסֵק וְכוּ'. עַד כָּאן דְּבָרָיו.

וְיֵשׁ לְהָבִיא סְיוּעַ לִדְבָרָיו מִדִּבְרֵי סֵפֶר חֲסִידִים (סי' תתקמ) שֶׁכָּתַב: יֵשׁ אָדָם מַצְלִיחַ בְּלִמּוּדוֹ כְּשֶׁהוּא עָסוּק לְבַד, יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה לוֹ חָבֵר, לְכָךְ נֶאֱמַר (מִשְׁלֵי ה, יז) יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְכֵן כָּתַב חִלּוּק זֶה בְּסֵפֶר נַחֲלַת צְבִי חַיּוּת (אבות שם). וְכֵן כָּתַב רַבִּי יִצְחָק פַּלָּאגִ'י בְּסֵפֶר יָפֶה תַּלְמוּד. ע"ש.

וּמָצָאתִי לְמַהֲרַ"א הַכֹּהֵן בְּשִׁיּוּרֵי טָהֳרָה (מערכת ת אות כה) שֶׁהֵבִיא מִיַּלְקוּט אֵיכָה (רמז תתרלה) שֶׁדָּרְשׁוּ כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁיּוֹשֵׁב בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְקוֹרֵא וְשׁוֹנֶה, כִּבְיָכוֹל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב כְּנֶגְדּוֹ וְקוֹרֵא וְשׁוֹנֶה עִמּוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר נִכַּח פָּנַי ה'. וְכָתַב עַל זֶה דְּמִלְּבַד שֶׁעוֹסֵק בַּתּוֹרָה עִם חֲבֵרִים, עִם כָּל זֶה יֵשׁ עִתִּים שֶׁאֵינוֹ מוֹצֵא אוֹתָם לַעֲמֹד עִמָּהֶם מֵאֵיזֶה טַעַם שֶׁיִּהְיֶה, דְּאָז בְּוַדַּאי תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּטֵל, וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה אֲפִלּוּ בִּיחִידוּת, דְּבִלְאוֹ הָכִי אָסוּר לַעֲסֹק יְחִידִי, כִּדְאָמְרִינַן חָרֵב עַל הַבַּדִּים וְנוֹאֲלוּ. עכ"ד. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוּ"ת שַׁלְמַת חַיִּים זוֹנֶנְפֶלְד (סי' תקו). וְעַיֵּן עוֹד בְּמֶה שֶׁכָּתַב בְּסִימָן ש"ד]. וְעַיֵּן בְּסֵפֶר וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם לְמוֹהַרַ"א יְהוֹשָׁעַ קְרִיסְפִּין זַצַ"ל מֹר חֲמִיו שֶׁל הַגָּאוֹן פֶּתַח הַדְּבִיר (מַעֲרֶכֶת ת אות רכז), שֶׁמְּבֹאָר שָׁם כֵּן. ע"ש. וְכֵן כָּתַב מהר"י שְׁטֵייף בְּסֵפֶר חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים (בְּרָכוֹת סי' עז).

וּבְשׁוּ"ת אִגְרוֹת מֹשֶׁה (ח"א או"ח סי' לג אות ב) כָּתַב לְתַלְמִיד חָכָם, הִנֵּה מַה שֶּׁיֵּשׁ לְךָ חַבְרוּתָא רַק לְסֵדֶר רִאשׁוֹן וּבְסֵדֶר שֵׁנִי צָרִיךְ אַתָּה לִלְמֹד לְעַצְמְךָ אֶפְשָׁר שֶׁאֵין זֶה חִסָּרוֹן כֵּיוָן שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְהִתְרַגֵּל גַּם לִלְמֹד לְעַצְמְךָ אֶלָּא שֶׁתִּלְמַד בְּהַתְמָדָה וּבְחֵשֶׁק וּכְשֶׁיִּצְטָרֵךְ לְךָ לִשְׁאֹל אֵיזֶה דָּבָר בָּטַח יֵשׁ מִישֶׁהוּ לִשְׁאֹת וְלָתֵת עִמּוֹ וְכוּ', עַד כָּאן דְּבָרָיו. וְהֵכִי מוּכָח בְּשַׁבָּת (קיח:) וּבְפֵרַשׁ רַשִׁ"י שָׁם ד"ה דִּשְׁלִים), וּבִמְגִלָּה (כח.), וּבְבָבָא מְצִיעָא (פד: רַשִׁ"י ד"ה בִּטּוּל תּוֹרָה). ע"ש הֵיטֵב. וּרְאֵה עוֹד בְּגִנְזֵי חַיִּים (מַעֲרֶכֶת ח' אות סא) בְּשֵׁם מַהר"ם מִינְץ, דְּבַזְּמַן הַזֶּה חַבְרוּתָא הֵינוּ הַסְּפָרִים. ע"ש.

וּמִכָּל מָקוֹם עַתָּה לֹא שְׁכִיחַ שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם לְעַצְמוֹ חָבֵר הַמַּתְאִים לוֹ לִלְמֹד עִמּוֹ וּלְפַלְפֵּל בְּחָכְמָה, וְעַל כֵּן יֵשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל בָּזֶה גַּם בְּזִמַּנֵּנוּ לִלְמֹד עִם חַבְרוּתָא, וּבִפְרָט הֵיכָא דִּמְלַמֵּד לְאַחֵר וּמַשְׁפִּיעַ עָלָיו חָכְמָה מִמַּה שֶּׁחָנָנוֹ ה', וּכְבָר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל בְּסֻכָּה (מט:) עַל

הַפָּסוּק: וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ, דְּזֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה עַל מְנָת לְלַמְּדָהּ לַאֲחֵרִים. וְעַיֵּן עוֹד בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (כג.) אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ דּוֹמֶה לְהֶדֵס בַּמִּדְבָּר דְּלֵיכָּא דְּלִיתֶהֱנֵי מִנֵּיהּ. וְאֵיכָּא דְּאָמְרֵי כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְלַמְּדָהּ לַאֲחֵרִים בְּמָקוֹם שֶׁאֵין תַּלְמִיד חָכָם, דּוֹמֶה לְהֶדֵס בַּמִּדְבָּר דְּחָבִיב. וְעַיֵּן עוֹד בִּכְתוּבוֹת (נ סוף עמוד א). וְעֲבוֹדָה זָרָה (דַּף לה:).

וּבְתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה (פֶּרֶק כז פ"ב) אִיתָא, הֲלֹא פֹּרֵס לָרַעַב לַחְמֶךָ, אֵין רָעֵב אֶלָּא הָרָעֵב מִן דִּבְרֵי תוֹרָה, וְאֵין לֶחֶם אֶלָּא דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (עָמוֹס ח, יא) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאוּם ה' אֱלֹהִים וְכוּ' לֹא רָעָב לַלֶּחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַר ה', מִכָּאן אָמְרוּ אִם יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא מֵבִין בְּדִבְרֵי תוֹרָה יְפָרְנֵס מִתּוֹרָתוֹ גַּם כֵּן לַאֲחֵרִים, כְּדֵי שֶׁתִּרְבֶּה חָכְמָתוֹ לוֹ, וּמוֹסִיפִין לוֹ עָלֶיהָ, וְכָל הָעוֹשֶׂה כֵּן אֵינוֹ נִמְנָע מִן הַטּוֹבָה הָעֲתִידָה לָבוֹא וְכוּ', אֲבָל אִם יֵשׁ בָּאָדָם דִּבְרֵי תוֹרָה וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ מִתּוֹרָתוֹ לַאֲחֵרִים, גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, שֶׁבְּסוֹף חָכְמַת תּוֹרָתוֹ מִתְמַעֶטֶת בְּיָדוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מוֹסִיפִין לוֹ עָלֶיהָ, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר מוֹנֵעַ בַּר יְקָבוּהוּ וְכוּ'. ע"כ.

וְעַיֵּן נְדָרִים (נה.), כַּמִּדְבָּר שֶׁהוּא מֻפְקָר לַכֹּל וְכוּ'. וּבְבָבָא מְצִיעָא (פה:) אִיתָא, אָמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי חִיָּא, אִלּוּ חַס וְשָׁלוֹם תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל מֵהֶדְרָנָא לֵהּ מִתּוֹךְ פִּלְפּוּלֵי, וְרַבִּי חִיָּא אָמַר אֲנָא עֲבִידְנָא דְּלֹא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְזֶה עַל יְדֵי שֶׁהָיָה מְלַמֵּד לְתִינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן תּוֹרָה וּמִשְׁנָיוֹת. וְאָמְרִינַן כַּמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי חִיָּא. וְעַיֵּן עוֹד בִּכְתֻבּוֹת (קג:). וּמִשְׁמַע דְּאַף שֶׁיְּכוֹל אָדָם לִלְמֹד לְעַצְמוֹ וּלְפַלְפֵּל, מִכָּל מָקוֹם הֵיכָא שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו לְלַמֵּד לַאֲחֵרִים הַרְבֵּצַת תּוֹרָה עָדִיף.

וְעַיֵּן בְּסֵפֶר עֵינֵי שְׁמוּאֵל לְהַגָּאוֹן מִקְּרָאטְשִׁין (עֵין יַפֶּה סִי' לו) שֶׁבֵּאֵר מַחֲלֹקֶת רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי חִיָּא אִם תַּלְמוּד גָּדוֹל אוֹ מַעֲשֶׂה גָּדוֹל, וְלַהֲלָכָה מַעֲשֶׂה גָּדוֹל. עכ"ד.

וְאָמְנָם אִם יוֹדֵעַ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁמַּחֲמַת לִמּוּדוֹ עִם אוֹתוֹ אַחֵר יִגְרֵם לוֹ בְּטוּל גָּדוֹל, אֵין חַיָּב כְּלָל לְלַמֵּד עִמּוֹ, וְכִדְמַשְׁמַע בְּגִטִּין (ס:), דְּרַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּאַבַּיֵּי וּבִקְּשׁוֹ שֶׁיְּלַמֵּד עִמּוֹ, וְאָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי אִית לִי עִידָּנָא לְדִידִי, וְהַיְנוּ שֶׁהָיָה עָסוּק בְּגֵרָסְתּוֹ בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יָכַל לְלַמֵּד עִם אַחֵר, כְּדִמְפָרֵשׁ רַשִׁ"י. וּמִכָּאן הוֹכִיחַ הַגָּאוֹן מהרי"ד מִבּוּסְקָא בְּסֵפֶר אוֹצַר יָד הַחַיִּים (סימן תכו), דְּאַף שֶׁמַּעֲלַת הַלִּמּוּד בְּחַבְרוּתָא גְּדוֹלָה הִיא מְאֹד, מִכָּל מָקוֹם הֵיכָא דְּמִתְבַּטֵּל מִסְּדָרִים הַקְּבוּעִים לוֹ יָכוֹל לִלְמֹד יְחִידִי. עכ"ד. וְקַיְמָא לַן בְּבָבָא מְצִיעָא (סב.) כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר חַיֶּיךָ קוֹדְמִים לְחַיֵּי חֲבֵרְךָ, וְרַבִּי עֲקִיבָא בְּעִנְיְנֵי גַּשְׁמִיּוּת מַיְירֵי וְכָל שֶׁכֵּן בְּרוּחָנִיּוּת. וְכֵן הֶעֱלָה הָרַב הַגָּאוֹן עוֹבַדְיָה הַדַּאיָה זַצַ"ל בְּסֵפֶר עֶבֶד הַמֶּלֶךְ עַל הָרַמְבַּ"ם (דַּף יא ע"ד אוֹת ח), דְּאַף שֶׁהַלִּמּוּד לַאֲחֵרִים גָּדוֹל, מִכָּל מָקוֹם בְּאֹפֶן שֶׁהוּא עֲדַיִן לֹא הִסְפִּיק

אֵיזֶה דָּבָר שֶׁלֹּא לָמַד הוּא קוֹדֵם לַאֲחֵרִים, ע"ש. וְעַיֵּן עוֹד בִּתְשׁוּבוֹתָיו יַשְׁכִּיל עַבְדִּי ח"ה (חיו"ד סימן כ"ט). וְעַיֵּן הֵיטֵב בְּרוּחַ חַיִּים פַּלָּאגִ'י ח"ב (חֵלֶק חושן משפט סי' יב אות ב). וּבְסֵפֶר אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו (דְּפוּס אִיזְמִיר דַּף לט ע"ג). וּבְסֵפֶר יָפֶה לַלֵּב ח"ז (דַּף כח ע"ג וע"ד).

וְעַיֵּן לְמַהֲרַ"א פַּלָּאגִ'י בְּסֵפֶר וְאַבְרָהָם זָקֵן (מַעֲרֶכֶת ו אות א) שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה לְהָרַב חֲתָם סוֹפֵר (דַּף נב ע"ב), שֶׁהַקְּשָׁה, דְּרַבִּי עֲקִיבָא דָּרִישׁ חַיֶּיךָ קוֹדְמִים לְחַיֵּי חֲבֵרֶיךָ (ב"מ סב.), וְהוּא עַצְמוֹ דָּרַשׁ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה. וְחֵלֶק שֶׁבְּעֶנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה חַיֶּיךָ קוֹדְמִין אַף בְּעִנְיְנֵי רוּחָנִיּוּת לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה וּמִצְוֹת אָמְרִינַן שֶׁיֹּאהֲבֶנּוּ כָּמוֹהוּ, עַד כָּאן דְּבָרָיו. וּמָצָאתִי בְּשׁוּ"ת אִגְרוֹת מֹשֶׁה חֵלֶק ד (חאה"ע ס"ס כו) שֶׁגַּם הוּא הֵבִיא דִּבְרֵי הַחֲתָם סוֹפֵר וְתָמַהּ עַל זֶה דְּהָא אָמְרִינַן בְּקִדּוּשִׁין (כט:) הוּא לִלְמֹד וּבְנוֹ לִלְמֹד הוּא קוֹדֵם, וְכֵן פָּסַק הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה פֶּרֶק א' הֲלָכָה ד), עַד כָּאן דְּבָרָיו. וְאָמְנָם יֵשׁ לְהָשִׁיב עַל רְאָיַת הָאִגְרוֹת מֹשֶׁה לְפִי מַה שֶּׁכָּתַב בְּסֵפֶר מִשְׁכְּנוֹת אֶפְרַיִם בּוֹרוֹדִיאַנְסְקִי (שַׁבָּת עַמּוּד קצה) בְּשֵׁם הַגר"ח מִבְּרִיסְק עַיֵּן שָׁם. אַף מִכָּל מָקוֹם עִקַּר הַדְּבָרִים אֱמֶת. דִּבְרוּחָנִיּוּת הוּא קוֹדֵם. וְכֵן מְבֹאָר בְּדִבְרֵי הָרַב כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים סי' תרס), וּבְסֵפֶר מוֹר וּקְצִיעָה לַגָּאוֹן יַעְבֵּ"ץ שָׁם. וּבְדִבְרֵי הַחִיּד"א בְּסֵפֶר פְּנֵי דָוִד (פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח אות י). וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּשׁוּ"ת אֶרֶץ צְבִי פְּרוּמְער (חֵלֶק א סי' צב) וְז"ל, מִלְּבַד זֶה מִסְתַּפְקָנָא הֵיכָא דְּהָרַב חָפֵץ לִלְמֹד בְּמַסֶּכֶת זוֹ וְתַלְמִידִים חֲפֵצִים בְּאַחֶרֶת לָמָּה יִצְטָרֵךְ לַעֲשׂוֹת כְּחֵפֶץ הַתַּלְמִידִים וַהֲרֵי הוּא עַצְמוֹ גַּם מֵזֶהּ שֶׁיִּלְמֹד בְּמָקוֹם שֶׁלִּבּוֹ חָפֵץ (עַיֵּין ע"ז יט.), וְאִם אָמְרוּ חַיֶּיךָ קוֹדְמִין בְּחַיִּים גַּשְׁמִיִּים, כָּל שֶׁכֵּן בַּחַיִּים הָאֲמִתִּיִּים תּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת חַיֵּי עוֹלָם לָמָּה לֹא יִהְיֶה כֵּן. וְתוּ דְּמִצְוָה דְּגוּפֵיהּ עֲדִיף כִּלְשׁוֹן הַשַּׁ"ס (קִדּוּשִׁין כט:), עַד כָּאן דְּבָרָיו.

וְאָמְנָם יֵשׁ לְהָשִׁיב עַל דְּבָרָיו, עַיֵּן הֵיטֵב בְּמָקוֹר חַיִּים (סי' תכט ס"א) וּבְנְתִיבוֹת (סי' שמו אות ד) וּבְסֵפֶר חֵן וְכָבוֹד לְמַהֲרַ"י נִינְיוֹ (דְּרוּשׁ מט) עַיֵּן שָׁם. וְגַם הָרַב אֶרֶץ צְבִי עַצְמוֹ סִיֵּם דְּצָרִיךְ עִיּוּן לְדִינָא ואכמ"ל. מִכָּל מָקוֹם בַּנִּדּוֹן דִּידָן נִרְאֶה דְּפָשׁוּט שֶׁאָמְרִינַן בָּזֶה חַיֶּיךָ קוֹדְמִין. וְעַיֵּן שׁוּ"ת אָרְחוֹת יֹשֶׁר (חֵלֶק ג' חיו"ד סי' כ"ג), עַיֵּן שָׁם. וּבְשׁוּ"ת תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר (סי' כו אות כט) פֵּרַשׁ מַה שֶּׁאָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (ה:), אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם, דְּמַמְעִיט הֵינוּ שֶׁמְּחַסֵּר מִלְּמוּדוֹ כְּדֵי לְלַמֵּד אֲחֵרִים, וּמַה' יִשָּׂא בְּרָכָה, עַיֵּן שָׁם. וְעוֹד עַיֵּן פֶּתַח עֵינַיִם (מְנָחוֹת קי.) וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּשׁוּ"ת מִשְׁנֶה שָׂכִיר (חֵלֶק ב חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים סי' ריא) בְּמַה שֶׁנֶּחְלְקוּ (שַׁבָּת כב.) רַב וּשְׁמוּאֵל אִם מַדְלִיקִין בַּחֲנֻכָּה מִנֵּר לְנֵר, דֶּרֶךְ דְּרִישׁ שֶׁהַנֵּר הוּא צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן דְּעָסִיק בְּאוֹרַיְתָא וּמְלַמֵּד לַחֲבֵרוֹ וּמֵחֲמַת זֶה נִפְחַת מַדְרֵגָתוֹ וְהָוֵי כְּמַדְלִיק מִנֵּר לְנֵר דְּרַב סָבַר אֵין מַדְלִיקִין מִשּׁוּם כַּחֲשָׁא (וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י דְּמֶחֱזֵי כְּמַאן דְּשָׁקִיל נְהוֹרָא וְשׁוֹאֵב

קְצָת מִלַּחְלוּחִית שֶׁמְּנוּ) וּשְׁמוּאֵל לֹא חַיִישׁ לְכַחֲשָׁא וְקָיְמָא לַן בִּשְׁמוּאֵל, וְהוּא הַדִּין לְמִלַּמֵּד אֶת חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא יָחוֹשׁ לְכַחֲשָׁא, עַד כָּאן דְּבָרָיו.

וּכְבָר אָמְרוּ דְּרוּשִׁים לְכָל חֻפְצֵיהֶם, אָכֵן לְעִנְיַן דִּינָא אֵינוֹ חַיָּב לְבַטֵּל עַצְמוֹ בִּשְׁבִיל זֶה וְכִדְמוּכָח בְּגִטִּין (ס:) וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל. וּמִכָּל מָקוֹם יִשְׁתַּדֵּל בְּכָל מַצָּב לְזַכּוֹת אֲחֵרִים בְּתוֹרָתוֹ וְדוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת אָמְרוּ אָדָם "לְעָמָל" יוּלַּד, ר"ת "לִלְמֹד עַל מְנָת לְלַמֵּד". (כֵּן כָּתַב מַהֲרַשָּׁ"א בְּחִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת סַנְהֶדְרִין צט:). וְיֵשׁ לְהַמְלִיץ עַל זֶה הַפָּסוּק (שמות יט, יד) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם, דְּהַתַּלְמִיד חָכָם שֶׁבְּכָל דּוֹר הוּא בִּבְחִינַת מֹשֶׁה, כַּנּוֹדָע מֵרַבֵּנוּ הָאֲרִיזַ"ל, וְאַף שֶׁבִּשְׁעַת לְמוּדוֹ לַאֲחֵרִים הוּא מַפְחִית בְּאֵיכוּת הַלִּמּוּד וְיָכוֹל הָיָה לִלְמֹד לְעַצְמוֹ בְּיֶתֶר שְׂאֵת בִּבְחִינַת הַר (עֵין הוֹרִיוֹת יד.), מִכָּל מָקוֹם יוֹרִיד עַצְמוֹ וִילַמְּדֵם. וְכַמְבֹאָר בְּבָבָא מְצִיעָא (פה.), וְעוֹד.

וּבְשׁוּ"ת חַוּוֹת יָאִיר (סי' קכד דף סג ע"ג) כָּתַב לְאָחַד מִנֶּאֱמָנָיו עַל אוֹדוֹת סֵדֶר הַלִּמּוּד לְבָנוֹ, וְז"ל: אַחַר שֶׁכָּל בַּעֲלֵי הַבַּיִת אֲשֶׁר בְּנֵיהֶם יֵלְכוּ בֵּית סֵפֶר, יִתְפְּסוּ מְנָהָג בְּסֵדֶר לִמּוּד הַבְּלְתִּי הָגוּן, מַה יַּעֲשֶׂה אֶחָד מֵעִיר לְשָׁנוֹת וְלִתְפֹּס סֵדֶר הֶהָגוּן נֶגֶד כָּל חֲבֵרָיו, וְאַף אִם יַשְׂכִּיר לוֹ אָבִיו מְלַמֵּד, הֲלֹא הַצֹּרֶךְ גָּדוֹל אֶל הַלִּמּוּד בְּדִבּוּק חֲבֵרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ מֵחֲבֵרַי יוֹתֵר מֵרַבּוֹתַי. וְאֵין תַּקָּנָה לָזֶה רַק אִם יִתְאַסְּפוּ חֲמִשָּׁה אוֹ שִׁשָּׁה בַּעֲלֵי בָּתִּים יַחַד וְיִשְׂכְּרוּ מְלַמֵּד לִבְנֵיהֶם וְכוּ', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. פּוֹק חֲזֵי כַּמָּה גְּדוֹלָה מַעֲלַת הַלִּמּוּד בַּחֲבוּרָה.

וּבִבָרָכוֹת (ו.) אִיתָא, דִּשְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה שְׁכִינָה עִמָּהֶם וְדִבְרֵיהֶם נִכְתָּבִים בְּסֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אֶחָד. וְכָתַב מַהֲרַשָּׁ"א לְפִי שֶׁשְּׁנַיִם מִתּוֹךְ מַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁלָּהֶם בְּדִבְרֵי תּוֹרָה יָבוֹאוּ בְּרֹב עַל הָאֱמֶת שֶׁנִּתַּן לִיכָּתֵב מִלֵּיהוּ בְּסֵפֶר זִכְרוֹנוֹת לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, אֲבָל הָאֶחָד אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא לִטְעוּת בְּלִמּוּדוֹ וְלֹא נִתַּן לִיכָּתֵב, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁעַל יְדֵי לִמּוּדוֹ עִם אַחֵר הוּא מֻכְרָח לְהוֹצִיא הַדְּבָרִים בְּפִיו, וְכַיָּדוּעַ שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִזְכָּר הַלִּמּוּד (עֵין עֵרוּבִין נד.). וְהוּא שֶׁאָמְרוּ שֶׁדִּבְרֵיהֶם נִכְתָּבִים בְּסֵפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת. וְזָדָבָר מְחֻדָּשׁ מְאֹד כָּתַב בְּשׁוּ"ת כַּפֵּי אַהֲרֹן לְמהר"א עַזְרִיאֵל (חֵלֶק ב דַּף קכט ע"ד), דְּכָל מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא חֻרָּב אֶל הַבַּדִּים וְכוּ', הַיְנוּ דַּוְקָא בְּלוֹמֵד בְּלֹחִישָׁה, אֲבָל אִם לוֹמֵד בְּקוֹל שָׁרֵי לִלְמֹד אַף יְחִידִי]. וְעַיֵּן מ"ש מהר"א הַכֹּהֵן יִצְחָקִי בַּעַל מִשְׁמְרוֹת כְּהֻנָּה בְּסֵפֶר כַּף הַכֹּהֵן (דַּף כט ע"ד). וְדפח"ח.

וּבְסֵפֶר בִּרְכַּת מוֹעֲדֶךָ לְחַיִּים לְגָאוֹן עֲזִינוּ מַהֲרַ"א פַּלָּאגִ'י ח"א (דְּרוּשׁ ז דַּף לג ע"ב) כָּתַב, דְּמַה שֶׁאָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (בְּרָכוֹת פ"ה ה"א) שֶׁהַיָּגֵעַ בְּתַלְמוּדוֹ בְּצִנְעָה מַחְכִּים הַיְנוּ שֶׁלּוֹמֵד עִם חַבְרוּתָא וְלֹא בִּיחִידוּת מַמָּשׁ, רַק שֶׁהַחֲבוּרָה נִמְצֵאת בַּסֵּתֶר וְאֵינָהּ מְפֻרְסֶמֶת לְעֵין כֹּל, עַד כָּאן דְּבָרָיו. וּבִפְרָט הֵיכָא דְּבָא לְפַלְפֵּל בְּדִבְרֵי תּוֹרָה דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חָדֵי בְּפִלְפּוּלָא כְּשֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ אֱמֶת, וְכֵן כְּשֶׁרוֹצֶה לִפְסֹק הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, בְּוַדַּאי שֶׁדָּבָר רָחוֹק הוּא לְהַגִּיעַ אֶל הָאֱמֶת בְּלִי לִמּוּד בַּחֲבוּרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַמְּאִירִי וּמַהֲרַשָּׁ"א בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת וְכַנִּזְכָּר.

וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב מהר"ח פַּלָאגִ'י בְּסֵפֶר כָּל הַחַיִּים (מַעֲרֶכֶת ד אות ו, דט"ז ע"ג) אַזְהָרָה לְפוֹסֵק דִּין בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁיְּחַפֵּשׂ בְּסִפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים וְאַחַר כָּךְ יִפְסֹק הַדִּין, מֹר זְקֵנִי הָרַב חִקְרֵי לֵב (חֵלֶק א סי' נב). וְרִיב לִי עַל חֲדָשִׁים מִקֶּרוֹב בָּאוּ דְּאֵינָן מְבִיאִים לִסְבָרוֹת אַחֲרוֹנִים כְּלָל וְלֹא טוֹב עוֹשִׂים וְכוּ', עַיֵּן שָׁם. וְכֵן רָאִינוּ לִגְדוֹלִים אֲשֶׁר באר"ש הֵמָּה שֶׁלֹּא פִּרְסְמוּ תְּשׁוּבוֹתֵיהֶם בַּהֲלָכָה קֹדֶם שֶׁהִצִּיעוּ דִּבְרֵיהֶם בִּפְנֵי חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים וְנִתְלַבְּנוּ הַדְּבָרִים בַּחֲבוּרָה בְּצוּרָה בְּרוּרָה וּמְשָׁם יוֹצְאָה תּוֹרָה מְפֹאָרָה לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאְדִּירָהּ.

וְיֵשׁ לְהַבְהִיר, כִּי אֵין הַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּבָחוּרִים צְעִירִים הַלּוֹמְדִים בַּיְשִׁיבוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת, דִּבְוַדַּאי הַכְּלָל מְחַיֵּב אֶת הַפְּרָט, וְהַלִּמּוּד בְּחַבְרוּתָא גּוֹרֵם לְחִזּוּק הָאֲוִירָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְאִלּוּ הַלִּמּוּד לְבַד גּוֹרֵם לַחֲלִישׁוּת אֵצֶל יֶתֶר הַבַּחוּרִים, וּבְכַהֲאי גַּוְנָא כְּלָל וּפְרָט הַכְּלָל עָדִיף, וְינַצֵּל הַזְּמַן לְלִמּוּד לְבַד כְּפִי הַמְּבֹאָר לְעֵיל רַק בַּשָּׁעוֹת שֶׁבֵּין הַסְּדָרִים וּבַלַּיְלָה וְכַדּוֹמֶה.

וְיָדוּעַ לָנוּ כִּי מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א כִּהֵן אֵיזוֹ תְּקוּפָה כְּרַ"מ בִּישִׁיבַת פּוֹנֶת יוֹסֵף, וְהָיָה מַגִּיעַ לִשְׁעָתִים אַחַר הַצָּהֳרַיִם לְלַמֵּד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שָׁם, וְאָמְרוּ לִי הַתַּלְמִידִים, כִּי שְׁעָתַיִם אֵלֶּה הָיוּ הָאֲוִירָה הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם, מֵאַחַר וְהָרַב עָמַד עַל כָּךְ שֶׁיִּלְמְדוּ עִם חֲבִרוּתָא, וְיִשְׁאוּ וְיִתְּנוּ בְּוִכּוּחַ עַל דִּבְרֵי הַפּוֹסְקִים, וְהַדָּבָר גָּרַם לִרְתִחָא דְּאוֹרַיְתָא, בַּאֲשֶׁר מָרָן שְׁלִיטָ"א הָיָה זוֹרֵק שְׁאֵלָה לַחֲלַל הָאֲוִיר, וְהַבְּחוּרִים הָיוּ מִתְוַכְּחִים בֵּינֵיהֶם בְּמַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁל הֲלָכָה, וְהַדָּבָר גָּרַם לְמִתְיקוּת בַּתּוֹרָה, וְחִזּוּק הָאֲוִירָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ.

פרק יד - עוד בדרך הלמוד - בעיון ובמתינות

הִנֵּה דֶּרֶךְ הַלִּמּוּד אֲשֶׁר יָבוֹר לוֹ הָאָדָם, לִהְיוֹת בָּקִי בַּשַּׁ"ס וּבַפּוֹסְקִים, וְרָגִיל בְּסִבְרוֹתֵיהֶם שֶׁל הַקְּדָמוֹנִים, וּבְכָל סוּגְיָא שֶׁלּוֹמְדִים צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּעִיּוּן וּבְמִתּוּן וְלֹא בְּחָפְזָה, בְּדִקְדּוּק הֵיטֵב בְּדִבְרֵי הַתּוֹסָפוֹת וְהָרֹאשׁוֹנִים, וּבְסָבָרָא יְשָׁרָה לְלֹא דְּחָקִים גְּדוֹלִים, וְלִלְמֹד בַּהֲבָנָה וּבְהַגָּיוֹן. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב מָרָן הַחִיד"א בְּשֵׁם הַגְּדוֹלִים (מַעֲרֶכֶת סְפָרִים עֶרֶךְ אַגַּדָה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְזֶה הַכְּלָל לְהַמְעַיֵּן בְּדוֹרוֹת אֵלּוּ, כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ סִפְרֵי רַבָּנוּתָא בַּתְרָאֵי, וְכִמְעַט לֹא הִנִּיחוּ מָקוֹם, וְאִם יְעַיֵּן בְּדִבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהַמְחַבְּרִים הַקְּדָמוֹנִים, וּבְחִדּוּשֵׁי הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר בְּחֶסֶד עֶלְיוֹן נִדְפְּסוּ מֵהֶם בְּדוֹרוֹת אֵלּוּ, וַדַּאי עַל הָרֹב יִמְצָא דֵּי הַשִּׂיב לְפִלְפּוּלֵי וְדִינֵי הָאַחֲרוֹנִים, וּבֶאֱמֶת שֶׁצְּרִיכָה רַב חִפּוּשׂ מֵחִפּוּשׂ בְּדִבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים, וְהֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה, צְפָרְנָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים, וּכְמַאֲמַר עֵירִין קַדִּישִׁין, הֲווּ זְהִירִין וּבְרִיא נְהוֹרִין מֵאֵימָתַי קוֹרִין, וְעוֹד זֹאת יֶתֶרָה כָּל מְעַיֵּן יִשְׁתַּדֵּל לִשְׁאֹב מִמְּקוֹר הַמְעַיֵּן, וּבְעֵינָיו יִרְאֶה סוּגְיַת הַשַּׁ"ס וְהָרִאשׁוֹנִים בְּפֵרוּשֵׁיהֶם וְחִדּוּשֵׁיהֶם וּפִסְקֵיהֶם, וְאָז יֵלֵךְ בֶּטַח בְּדִבְרֵי הָאַחֲרוֹנִים, מֵאַחַר כִּי עָמַד עַל שָׁרְשָׁן שֶׁל דְּבָרִים. ע"כ.

וּמְבֹאָר, שֶׁרַק עַל יְדֵי עִיּוּן וּבֵרוּר הַסּוּגְיָא הֲדַק הֵיטֵב, עִם דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים, רַק אָז יֵלֵךְ בֶּטַח בְּלִמּוּד נָכוֹן. וּבֶאֱמֶת, שֶׁאִם אֵינוֹ לוֹמֵד בְּעֹמֶק הָעִיּוּן, אַף אִם לוֹמֵד הֲלָכוֹת רַבִּים, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב כְּתוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ בֵּית אָב. וּכְבָר כָּתְבוּ בָּאַחֲרוֹנִים, שֶׁלִּמּוּד הָרִאשׁוֹנִים וְהַבֵּית יוֹסֵף כַּיּוֹם הוּא בְּגֶדֶר שִׁמּוּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וּכְבָר אָמְרוּ (בְּרָכוֹת ז:) גָּדוֹל שִׁמּוּשָׁהּ יוֹתֵר מִלִּמּוּדָהּ. וְנוֹדַע דְּשִׁמּוּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בַּזְּמַן הַזֶּה הוּא בְּלִמּוּד מְתוּךְ סִפְרֵי רַבּוֹתֵינוּ גְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה הַחֲזוֹן אִישׁ בְּסִפְרוֹ אֱמוּנָה וּבִטָּחוֹן (פ"ג) בְּשֵׁם הַג"ר יִשְׂרָאֵל מִסַּלַנְט זצ"ל, דְּשִׁמּוּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַכְשָׁו הַיְנוּ הַמַּשָּׂא וּמַתַּן הָעִיּוּנִי הֶעָמֹק שֶׁל הַפּוֹסְקִים, הַמָּסוּר בְּיֵדֵינוּ בִּמְסוֹרָה מֵאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, שֶׁנִּמְסַר לָהֶם מִן הַזְּקֵנִים וּמִן הַנְּבִיאִים, עַד שֶׁמַּגִּיעִים אֲלֵינוּ כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. ע"כ.

וּכְבָר כָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי אַהֲרֹן עַזְרִיאֵל בְּאָזֶן אַהֲרֹן (מוֹסַר אָב, אוֹת יט) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: נִקֹּט הַאי כְּלָלָא בְּיָדָךְ, וְהוּא סַמָּא דְּכֻלָּא לְהַרְאוֹתְךָ הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה עַל יָדָהּ תִּהְיֶה שָׁלֵם בְּכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים וְהִיא זֹאת, הֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵי הַחֲכָמִים, וֱהֱוֵי שׁוֹתֶה בַּצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם וְכוּ'. וּתְשַׁמֵּשׁ אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר גְּדוֹל שִׁמּוּשָׁהּ וְכוּ'. וְאָז מֵהֶם תִּלְמַד לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם וְכוּ', וּבָזֶה נִשְׁתַּבְּחוּ גְּדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּאָמְרָם כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים. ע"כ.

וּבְרוּר שֶׁאֵלֶּה שֶׁזָּכוּ לְהִסְתּוֹפֵף בְּחַצְרוֹת ה' וְלֶעָסֹק בְּלִמּוּד תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִירוּ כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה, עֲלֵיהֶם לִלְמֹד בְּעֹמֶק הָעִיּוּן, כִּי עִקַּר מִצְוַת לְמּוּד הַתּוֹרָה אֵינוֹ בְּגִרְסָא בְּלֹא הֲבָנָה. אֶלָּא מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה הוּא דַּוְקָא בַּהֲבָנַת הָעִנְיָן לְעָמְקוֹ, וְכָל הַלּוֹמֵד בְּלִי עִיּוּן וַהֲבָנָה כְּפִי כֹּחוֹ, מְאַבֵּד אֶת זְמַנּוֹ הַיָּקָר וְאֵינוֹ מְקַיֵּם בָּזֶה מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר (ח"א סימן כו).

וּבְשַׁבָּת (פח:) דָּרְשׁוּ עַל הַפָּסוּק (מִשְׁלֵי ח) שִׁמְעוּ כִּי נְגִידִים אֲדַבֵּר, נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה כְּנָגִיד, לוֹמַר לְךָ מַה נָּגִיד זֶה יֵשׁ בּוֹ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כֵּן. וְהַיְנוּ דְּאָמַר רָבָא לְמַיְמִינִים בָּהּ סַמָּא דְּחַיֵּי, לְמַשְׂמְאִילִים בָּהּ סַמָּא דְּמוֹתָא, וּפֹרֵשׁ רַשִׁ"י, לַמַּיְמִינִין עֲסוּקִים בְּכָל כֹּחָם וּטְרוּדִים לָדַעַת סוֹדָהּ, כְּאָדָם הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּיַד יְמִינוֹ שֶׁהִיא עִקָּר. עכ"ל.

גַּם מהרח"ו (בְּשַׁעַר רוּחַ הַקֹּדֶשׁ) כָּתַב עַל הָעֶסֶק וְהַטָּרַח לַהֲבָנַת סוֹד הַתּוֹרָה, וְז"ל: גַּם אָמַר לִי מוֹרִי זַ"ל, כִּי שׁוֹרֶשׁ הַכֹּל לְעִנְיַן הַהַשָּׂגָה הוּא הָעִיּוּן בַּהֲלָכָה. וְאָמַר לִי כִּי הַטַּעַם הוּא, כִּי הִנֵּה עִנְיַן עִיּוּן הַהֲלָכָה הוּא, שֶׁיְּכוֹל הָאָדָם שֶׁיֵּשׁ קְלִפַּת הָאֶגוֹז הַחוֹפָפֶת עַל הַמּוֹחַ שֶׁהוּא עִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה וְזוֹ הַקְּלִפָּה הִיא עִנְיַן הַקּוּשְׁיָא שֶׁיֵּשׁ בַּהֲלָכָה הַהִיא, כִּי הַקְּלִפָּה חוֹפָפֶת עַל הַהֲלָכָה וְאֵינָהּ מַנִּיחָה אֶל הָאָדָם שֶׁיְּבִין אוֹתָהּ, וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם מְתָרֵץ הַקּוּשְׁיָא הַהִיא יָכוֹל לִשְׁבֹּר כֹּחַ הַקְּלִפָּה, וְלַהֲסִירָהּ מֵעַל גַּבֵּי הַקְּדֻשָּׁה, וְאָז יִתְגַּלֶּה הַמּוֹחַ שֶׁהוּא הַהֲלָכָה. וְנִמְצָא שֶׁאִם אֵין

הָאָדָם מַתְמִיד לְעַיֵּן וּלְשַׁבֵּר הַקְּלִפּוֹת, אֵיךְ יִתְגַּלֶּה לוֹ הַמּוֹחַ, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל מְאֹד לְעַיֵּן וְכוּ'. עכ"ל. וּמִכָּאן נִרְאֶה כִּי בְּלִי הַתְמָדַת הָעִיּוּן אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֶל הַהֶבְנָה הָאֲמִתִּית.

וּמָרָן הַחַיִּד"א בַּסֵּפֶר מִדְבַּר קְדֵמוֹת (מע' פ אות ד) הֵבִיא מַה שֶּׁכָּתַב זְקֵנוֹ הָרַב חֶסֶד לְאַבְרָהָם (מַעְיַן שֵׁנִי נָהָר כח), דְּאִם יֵשׁ לוֹ כֹּחַ לְפַלְפֵּל לְכַוֵּן הַהֲלָכָה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, הוּא מַחֲזִיק הַקְּלִפָּה וּמַעֲמִידָהּ, וְהוּא אִסּוּר גָּמוּר. ע"ש. וְסִיֵּם שָׁם בְּחֶסֶד לְאַבְרָהָם בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: וְהִנֵּה בִּהְיוֹת הָאָדָם חוֹזֵר וְעוֹסֵק בַּדָּבָר וְחוֹזֵר עָלָיו וּמְעַיֵּן הַרְבֵּה פְּעָמִים בּוֹ וְכוּ' אָז אֵין סָפֵק שֶׁאוֹתָן הָאוֹתִיּוֹת הֵם עוֹלוֹת וּבוֹקְעוֹת אֶת הָאֲוִיר וּפוֹתְחִין פֶּתַח לְמַעְלָה וְכוּ' וּמַשְׁפִּיעַ בּוֹ הֶבְנָה, וְיַשְׂכִּיל אֲשֶׁר בְּתְחִלָּה לֹא הָיָה כֹּחוֹ לְהַשְׂכִּיל. ע"כ.

וְעַיֵּן עוֹד לְמָרָן הַחַיִּד"א בְּמַחֲזִיק בְּרָכָה (סי' רצ סק"ו), שֶׁהֵבִיא מַה שֶּׁכָּתַב הַיַּעְבֵּ"ץ בְּסִדּוּרוֹ, שֶׁתַּלְמִיד חָכָם הָעוֹסֵק בְּעִיּוּן בְּשַׁבָּת מְחַלֵּל שַׁבָּת. וְהֵבִיא רְאָיָה מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק כָּל כִּתְבֵי. רַב זֵירָא כִּי הֲוָה חָזֵי זוּזָא דְּרַבָּנָן אָמַר לֹא תְּחִלּוֹנֵיהּ. וּמָרָן הַחַיִּד"א כָּתַב עַל דְּבָרָיו, וְאִם הָאָדוֹן הַסְּלִיחָה, שֶׁכַּוָּנַת הַשַּׁ"ס הִיא שֶׁעַל יְדֵי כֵן הָיוּ נִמְנָעִים מִלְּכַבֵּד הַשַּׁבָּת כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י, וְלֹא שְׁנָא אִם הָיוּ גּוֹרְסִין אוֹ מְעַיְּנִים, אֲבָל בְּתַלְמִיד חָכָם הַמְעַנֵּג אֶת הַשַּׁבָּת בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וְאַחַר כָּךְ מְעַיֵּן וּמְפַלְפֵּל, הַס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר שֶׁהוּא מְחַלֵּל שַׁבָּת ח"ו. וּבְעִיר גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים קוּשְׁטַנְדִּינָה רַבָּתִי בִּזְמַן גְּדוֹלֵי הַדּוֹר הָיוּ בְּאֵיזֶה מְקוֹמוֹת קוֹבְעִים יְשִׁיבָה בַּשַּׁ"ס וּמְפַלְפְּלִים בְּיוֹם שַׁבָּת קֹדֶם חֲצוֹת, (וּבְשוּ"ת תּוֹרָה לִשְׁמָהּ סי' קי מוֹכִיחַ דִּבְזִמַּן הַגְּמָרָא לְמִדוּ עִיּוּן בַּגְּמָרָא בְּשַׁבָּת. וּרְאֵה בְּשוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר ח"ב סי' יח). וְשָׁמַעְנוּ כִּי הֵן עוֹד הַיּוֹם כֹּה יַעֲשׂוּ. וְכֵן בְּעִיר הַקֹּדֶשׁ יְרוּשָׁלַיִם ת"ו לְיָמִים רִאשׁוֹנִים בִּישִׁיבָה הָרַב פְּרִי חָדָשׁ אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ שֶׁהָיוּ מְפַלְפְּלִים בְּעָמְקָא דְּדִינָא בָּעֶרֶב. וְכֵן רָאִיתִי שֶׁנָּהֲגוּ אַחֲרָיו רִאשֵׁי יְשִׁיבָה הַנִּזְכָּר הָרַבָּנִים זַ"ל וְסִיעָתָם, שֶׁהָיוּ מְפַלְפְּלִים בִּסְפֵּיקָא דְּדִינָא כְּפַעַם בְּפַעַם. עַיֵּן שָׁם.

וְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי (פ"ה דִּבְרָכוֹת ה"א) הַסּוֹבֵר תַּלְמוּדוֹ לֹא בְּמְהֵרָה הוּא שׁוֹכֵחַ. וּפֵרֵשׁ הַפְּנֵי מֹשֶׁה, דְּהַסּוֹבֵר תַּלְמוּדוֹ הַיְנוּ שֶׁלּוֹמֵד עִם סְבָרָא וְעִיּוּן. וְזֶה שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ בִּתְהִלִּים (קיט, לד), הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ, שֶׁאִם יֵשׁ הֶבְנָה אָז וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ. וּכְמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ כֵּן הָאִבֶּן עֶזְרָא וְהַסְּפוֹרְנוֹ. עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן עוֹד בְּפֵירוּשׁ רַשִּׁ"י עֲבוֹדָה זָרָה (ח.) שֶׁכָּתַב, אִם הָיָה מְשַׂכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ מֵאֲרִיךְ בְּחוֹנֶן הַדַּעַת. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וּמוּכָח לְהֶדְיָא שֶׁעַל יְדֵי הִלְמוּד בְּדַעַת וְעִיּוּן, זוֹכֶה לִזְכִירָה וְהָא בְּהָא תַּלְיָא. שֶׁאִם לָמַד בַּהֲבָנָה לֹא הָיָה שׁוֹכֵחַ. וְדוּ"ק. וְכֵן מִשְׁמַע בְּהוֹרָיוֹת (יג:) דְּשֶׁמָּן דְּיִתְעֲבֵיד זְכִירָה. וּבְמָנָחוֹת (פה:) אִיתָא, מִתּוֹךְ שֶׁרְגִילִין בְּשֶׁמָּן זַיִת חָכְמָה מְצוּיָה בָּהֶן. אַלְמָא זְכִירָה וְחָכְמָה תְּלֵי בַּהֲדֵי. וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְבָרָא וְעֹמֶק הַמַּחֲשָׁבָה, נִשְׁמָר וְחָקוּק הֵיטֵב בְּזִכְרוֹנוֹ שֶׁל הַלּוֹמֵד. וְעַיֵּן בְּסֵפֶר מַרְאֵה הַיְלָדִים (מַעֲרֶכֶת ז' אות ה') בְּשֵׁם הָאֶפּוֹדִי (אות ה'). וּבְשוּ"ת שַׂלְמָה חֲדָשָׁה לְמהר"ש סַאבָּל (סי' לח). וְעַל פִּי

הַנַּ"ל יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּנֶדָרִים (כב:) שֶׁכָּל הַכּוֹעֵס מְשַׁכֵּחַ תַּלְמוּדוֹ. וּבְפֶסָחִים (סה:) אִיתָא עַל הַכַּעֲסָן דְּחָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת, דְּהָא בְּהָא תַּלְיָא, וְדוֹ"ק.

וּמַהֲרַ"ח בֶּן עָטָר בְּסֵפֶר חֵפֶץ ה' (שַׁבָּת פח:) כָּתַב עַל מַה שֶּׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא שָׁם, לַמַּיְמִינִים בָּהּ סַמָּא דְּחַיֵּי וְכוּ', וְז"ל: וּמִכָּאן תּוֹכַחַת מְגֻלָּה לְכָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֲשֶׁר לוֹמְדִים בְּתַעֲנוּג, וְכַאֲשֶׁר תִּרְצֶה לְהִתְעַמֵּק עִמּוֹ בְּעֹמֶק הַשֵּׂ"ס יִתְעַצֵּל וְיִתְרַשֵּׁל, וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר בְּמִקְרֶה כָּשֵׁל יִכָּשֵׁל, בְּאֵיזֶה קוּשְׁיָא שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחוֹ לַעֲבֹר עָלָיו יְבַקֵּשׁ לִדְחוֹת אֵיזֶה דְּחִיָּה קַלָּה וּמְקֻלְקֶלֶת לְבִלְתִּי יִטְרַח וְכוּ', אוֹי לוֹ וְאוֹי לְגוּפוֹ, בְּוַדַּאי שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר נְגִידוּת לַמַּשְׂאִיל שְׁנַעֲשֵׂית לוֹ סַמָּא דְּמוֹתָא וְכוּ'. אֶלָּא צָרִיךְ לְטָרֹחַ בְּכָל כֹּחוֹ אֲשֶׁר נָתוּן בְּיָמִין. עַד כָּאן. וֶהֱבִיאוֹ מהר"ח פַּלָּאגִ'י בְּכָךְ הַחַיִּים (סי' ב' אות יד).

וּבְסֵפֶר אֹזֶן אַהֲרֹן (מוסר אב אות א') כּוֹתֵב: עֲשֵׂה תּוֹרָתְךָ קֶבַע בְּעִיּוּן הַתַּלְמוּד וְרִבּוֹתֵינוּ הָרִאשׁוֹנִים, בְּחֹן בָּהֶם וְהַעֲמֵק בְּדִבְרֵיהֶם, וְלֹא בִּמְרוּצָה, כִּי כָל דִּבְרֵיהֶם בְּדִקְדּוּק גָּדוֹל, וְכָל הַיָּד הַמַּרְבָּה לִבְדֹּק בְּדִבְרֵיהֶם יִמְצָא טוּב טַעַם. וְתַכְלִית הָעִנְיָן כִּי הָאֵל לֹא יִמְנָה דַּפִּים, רַק שָׁעוֹת דְּרַבָּנָן וְכוּ', עַיֵּן שָׁם.

וְרַבֵּנוּ המהר"ח פַּלָּאגִ'י כָּתַב בְּסִפְרוֹ תּוֹרַת חַיִּים (מע' העי"ן אות רלא) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּבְסֵפֶר סֵדֶר הַיּוֹם (דף כה) כָּתַב, צָרִיךְ לִלְמֹד בְּנַחַת מִלָּה בְּמִלָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטֶּה מִדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, וְיוּכַל לְכַוֵּן אֶל הָאֱמֶת, כִּי לֹא נִמְצָא הַטָּעוּת וְהַשְׁגִיאָה כִּי אִם בִּשְׁבִיל שֶׁאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בִּדְבָרָיו וְקוֹרֵא בִּמְרוּצָה וְאֵינוֹ שׁוֹקֵעַ בְּעִיּוּנוֹ אֶלָּא מִתְרַצֶּה בְּרַצֵּי כֶּסֶף הַמּוּבָן בִּתְחִלַּת הָעִיּוּן, וּבָזֶה אֶפְשָׁר לְטָעוּת שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה כָּךְ, אֲבָל הַמַּעֲמִיק מַשִּׂיג כַּוָּנַת הָעִנְיָן וּמַגִּיעַ אֶל הַתַּכְלִית וְתַמְצִית הָעִנְיָן. הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְסוֹחֵר עֲנָבִים בְּרֹאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו וְיוֹצֵא מַה שֶּׁיּוֹצֵא, וּמַשְׁלִיךְ הַשְּׁאָר. כִּי נִמְצָא שֶׁאָכַל מַה שֶּׁמּוֹצִיא, הוּא הַטָּפֵל שֶׁל הָאֶשְׁכּוֹל, אֲבָל עִקָּרָם תַּמְצִיתָם נִשְׁאַר עֲדַיִן בָּאֶשְׁכּוֹל. מִי גָּרַם לוֹ זֶה עַצְלוּתוֹ וּמִעוּט הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ לִסְחֹט בְּכֹחַ בְּכָל יָדוֹ. וְאִם אֵין כֹּחַ בְּיָדוֹ הָיָה לוֹ לִדְרֹךְ בְּרַגְלוֹ עַד שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ הַמֻּבָקָשׁ, וְאוֹתוֹ יַיִן הָיָה וַדַּאי טוֹב וּמָתוֹק מִדְּבַשׁ, וְיוּכַל לְהִתְקַיֵּם כָּרְאוּי וְיִשַּׂמַח אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּעֵצֶל שֶׁחוֹשֵׁב לְהוֹצִיא יַיִן וְהוֹצִיא הַמַּיִם בִּלְבַד. וּמוֹצִיא שֵׁם רַע עַל הָעֲנָבִים שֶׁיֵּינָם אֵינוֹ חָזָק, וּמַעֲשָׂיו הֵם שֶׁגָּרְמוּ שֶׁלֹּא יֵדַע דֶּרֶךְ סְחִיטַת הָעֲנָבִים כֵּיצַד נַעֲשֶׂה, וּמִפְּנֵי זֶה לֹא הוֹעִילוּ מַעֲשָׂיו.

כֵּן דֶּרֶךְ הַלּוֹמֵד, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ רַב וְעָצוּם בֵּין הַמַּעֲמִיק, לַקּוֹרֵא עַל פְּנֵי הַמַּיִם, כִּי זֶה מוֹצִיא לְאוֹר מִשְׁפָּטוֹ לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת חֹק וּמִשְׁפָּט, וְתַעֲלוּמוֹת יוֹצִיא אוֹר, וְטוֹעֵם טַעַם הָעִנְיָן מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּף. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּקוֹרֵא כְּאִגֶּרֶת כִּי הָלַךְ בַּחשֶׁךְ וְאוֹמֵר לַכֹּל סָכָל הוּא. וְהַיְמִים וְהַשָּׁנִים חוֹלְפִים וּבָאִים וְלֹא יִמְצָא אוֹתוֹ לֹא שֵׂכֶל וְלֹא יֹשֶׁר לְהוֹצִיא דָּבָר מֵאֻפְלָה לְאוֹרָה, וְלַעֲמֹד עַל עִקָּרָן שֶׁל דְּבָרִים, וּלְהַשִּׂיג הַכַּוָּנָה שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ. וְזֶה הָיָה הַמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ לְקַבֵּעַ

יְשִׁיבוֹת לְפַלְפֵּל בָּהֶם סוּגְיוֹת וּדְבָרִים קָשִׁים, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה כְּאִבּוּד זְמַן, אַחַר שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיא מִמֶּנּוּ לֹא דִּין וְלֹא מִשְׁפָּט, אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי הָעִנְיָן שֶׁאָמַרְנוּ, כְּדֵי לְלַמֵּד לְהֵישִׁיר הַשֵּׂכֶל, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע לְהַעֲמִיק הָעִנְיָנִים כַּאֲשֶׁר יָבוֹא לְיָדוֹ כְּדֵי שֶׁיּוֹצִיא לָאוֹר מִשְׁפָּט. עַיֵּן שָׁם.

וְכָתַב עוֹד בְּסֵפֶר אֹזֶן אַהֲרֹן (לְרַבִּי אַהֲרֹן עַזְרִיאֵל, מוּסַר אָב דַּף ב' ס"ד): יְהִיֶה רֹב לִמּוּדְךָ בְּעִיּוּן הַשַּׁ"ס בְּפִלְפּוּל וְחִדּוּשׁ אֱמִתִּי בְּתוֹסָפוֹת וּמַהַרְשָׁ"א, וּבְחִבּוּרֵי רַבָּנֵי הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁדַּרְכָּם דֶּרֶךְ יְשָׁרָה, כְּעֵין סִפְרֵי הָרַבָּנִים מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ וְשַׁעַר הַמֶּלֶךְ, וְשִׂמְחַת יוֹם טוֹב אֶלְגָּאזִי, וּמַחֲנֶה אֶפְרַיִם, עַד שֶׁתִּשְׁתָּרֵשׁ יָפָה יָפָה בְּעִיּוּן הַשַּׁ"ס, בַּהֲבָנַת דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים. וְאָמְנָם שְׁמַע נָא וְאַתָּה דַּע לְךָ, כִּי אֵין זֶה תַּכְלִית הַלִּמּוּד הָאֱמִתִּי, רַק הוּא מַסְלוּל וְדֶרֶךְ אֵלָיו, כִּי הַלִּמּוּד הָאֱמִתִּי הַנִּצָּרְךְ אֵלֵינוּ לְמַעַן דַּעַת אֱמִתּוּת דִּינֵי תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה וְהַתְּמִימָה כְּפִי אֲשֶׁר בָּאָה הַקַּבָּלָה בָּהֶם, הַמְבֹאֶרֶת בַּתַּלְמוּד, אִם מְקֻבֶּלֶת אִישׁ מִפִּי אִישׁ וְכוּ', לְפִי שֶׁהַדָּבָר בִּלְתִּי אֶפְשָׁרִי לְהַשִּׂיג מַדְרֵגָה זוֹ לְבָרֵר הַדִּין מִתּוֹךְ הַתַּלְמוּד, אִם לֹא שֶׁיֵּדַע הָאָדָם לְהָבִין הֵיטֵב מַהֲלַךְ הַסּוּגְיוֹת וְחִלּוּפֵי הַפֵּרוּשִׁים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בָּהּ בְּשִׁיטוֹת הָרִאשׁוֹנִים, דִּין גְּרָמָא הִטְרִיחוּנוּ רַבּוֹתֵינוּ לְהִתְעַסֵּק כַּמָּה שָׁנִים בְּעִיּוּן וּבְפִלְפּוּל וְחִדּוּד, כְּדֵי לָבוֹא אַחַר כָּךְ אֶל הַתַּכְלִית הַמְבֻקָּשׁ לְהוֹצִיא הַדִּין לְאוֹרָה, מִתּוֹךְ דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. וּכְדֵי לְהַגִּיעַ לַתַּכְלִית הַזֶּה צָרִיךְ כַּמָּה וְכַמָּה הַקְדָּמוֹת, עַיֵּן שָׁם.

וְזֶה לְשׁוֹן הָרַב בֵּית הַלֵּוִי בְּהַקְדָּמָתוֹ: וְזָכִיתִי לְהִסְתּוֹפֵף בְּצִלּוֹ שֶׁל הַבַּיִת הַגָּדוֹל אֲשֶׁר מְגַדְּלִים בּוֹ תּוֹרָה מוֹר זְקֵנִי מהר"ח מְוולוֹזִ'ין זיע"א, אֲשֶׁר מֵאָז כֵּן עַתָּה לֹא זָזוּ מִכָּתְלֵי מִדְרָשׁוֹ חֲבֵרִים, וְיֵשׁ מֵהֶם רְאוּיִים לְהוֹרָאָה מַקְשִׁיבִים לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאְדִּירָהּ, וְאָנֹכִי לָקַחְתִּי לִי לְמִנְהָג גַּם בִּימֵי נְעוּרַי, לְהִתְחַבֵּר בְּפִלְפּוּל חֲבֵרִים, וְלִמְצֹא מְדוֹתֵיהֶם, וְהִיא שֶׁעָמְדָה לִי לְחַבֵּר חִבּוּרִי זֶה, וּמְקַוֶּה אָנֹכִי בְּעֶזְרָתוֹ יִתְבָּרַךְ אֲשֶׁר הַמְעַיְנִים בּוֹ יִמְצְאוּ כַּף נַחַת כִּי לֹא חִבַּרְתִּיו לְהַגְדּוֹלִים יְחִיו, כִּי הֵם אֵינָם צְרִיכִים לְדִידִי, רַק לְמֵרֵי יְנוּקֵי לְלַמְּדָם קְשׁוֹת בִּישִׁיבָה, וּלְפַלְפֵּל בִּסְבָרָא יְשָׁרָה כַּאֲשֶׁר הוֹרוּנִי רַבּוֹתַי. עַד כָּאן.

גַּם בְּפֶלֶא יוֹעֵץ (מַעֲרֶכֶת הֲלָכָה) כָּתַב, שֶׁרָאוּי לְכָל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁיְּהֵא לוֹ עֵת קָבוּעַ בְּכָל יוֹם לִלְמֹד הֲלָכָה אַחַת בְּפִלְפּוּל עָצוּם כְּפִי כֹּחוֹ, וְאִם אֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לְפַלְפֵּל בְּחָכְמָה יִלְמֹד בְּסִפְרֵי רַבּוֹתֵינוּ הַמְפָרְשִׁים הַמְפַלְפְּלִים בָּזֶה. עַד כָּאן.

וְהַגָּאוֹן הַחָזוֹן אִישׁ בַּסֵּפֶר אֱמוּנָה וּבִטָּחוֹן (פ"ג) כָּתַב בְּשֵׁם מהר"י מִסַּלַּנְט זַצ"ל, דְּשִׁמּוּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַכְשָׁו הֵינוּ הַמַּשָּׂא וּמַתָּן הָעִיּוּנִי הֶעָמֹק שֶׁל הַפּוֹסְקִים הַמָּסוּר בְּיָדֵינוּ בְּמָסוֹרָה מֵאֲנָשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, שֶׁנִּמְסַר לָהֶם מִן הַזְּקֵנִים וּמִן הַנְּבִיאִים עַד שֶׁמַּגִּיעִים אֵלֵינוּ כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. עַד כָּאן.

וְאָמְנָם קֹדֶם שֶׁיִּפְלְפֵל בְּדִבְרֵי הַגְּמָרָא צָרִיךְ שֶׁיָּבִין הֵיטֵב אֶת פְּשַׁט הַסּוּגְיָא, וְסִימָן טוֹב לַתַּלְמִיד לִבְחֹן אִם הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ נְכוֹנָה וּבִסְבָרָא יְשָׁרָה, לִרְאוֹת אִם זוֹכֶה לְכַוֵּן לְדִבְרֵיהֶם שֶׁל הַמַּהַרְשָׁ"א וְהַפְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ, וּשְׁאָר מְפָרְשֵׁי הַדַּף.

וְנוֹדַע מַה שֶּׁאָמַר הַגָּאוֹן מוֹפֵת הַדּוֹר הַחָזוֹן אִישׁ זַצַ"ל בְּאִגְרוֹתָיו (ח"א סי' א'), כִּי "מִיּוֹם שֶׁהִזְנִיחוּ אֶת לִמּוּד הַמַּהַרְשָׁ"א אִבֵּד אֶת יְדִיעַת הַפְּשָׁט כֻּלּוֹ, וְהִתְרַגְּלוּ בְּקַלּוּת הָעִיּוּן. וְלֹא יָפֶה בַּדּוֹר הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת לִמּוּד הַמַּהַרְשָׁ"א זַ"ל, אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ טוֹבָה נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל לְזִכּוֹת בּוֹ אֶת הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים אַחֲרָיו, לְהַרְגִּיל אֶת הַלּוֹמְדִים בַּעֲמַל הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר אַךְ הֶעָמֵל הוּא הָעֲבוֹדָה הַמְעֻלָּה, וַאֲשֶׁר עֲלֵיהֶם כִּוְּנוּ חֲזַ"ל בְּהַפְלָגַת הַתּוֹרָה עַל לוֹמְדֶיהָ, וְהַמְהַפֵּךְ אֶת הַגֶּשֶׁם לִרוּחַ, וְאֶת הַגּוּף לֶעָפָשׁ, וְהַנִּכְנָס בִּרְמָ"ח אֵיבָרָיו שֶׁל הָאָדָם לְזַכְּכָם וּלְעַדְּנָם לְקִיּוּם חַיֵּי הַתּוֹרָה, וְהַסֵּפֶר הַקָּדוֹשׁ מָלֵא הִתְעַמְּלוּת בִּדְבָרִים מֻכְרָעִים וַעֲמֻקִּים, וּמַרְגִּיל אֶת הָאָדָם בְּעִיּוּן נָכוֹן וְעָמֹק, גַּם מוֹעִיל הַדָּבָר מְאֹד לְזִכָּרוֹן כָּל סוּגְיָא לִפָּרָטֶיהָ. וְדוֹר שֶׁלְּפָנֵינוּ הֶחְזִיקוּ מְאֹד בַּסֵּפֶר הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה. וְהַגָּאוֹן רַבִּי עֲקִיבָא אִיגֶר לֹא הִנִּיחַ דָּבָר מִסְּפָרוֹ, וּמִיּוֹם שֶׁעָזְבוּהוּ אִבְּדוּ אֶת יְדִיעַת הַפְּשָׁט כֻּלּוֹ, וְהִתְרַגְּלוּ בְּקַלּוּת הָעִיּוּן וּבַעֲזִיבַת הַדַּעַת דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו וְאֵין מִי שֶׁיַּחֲזִיר הָעֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ. עַד כָּאן.

אֲשֶׁר עַל כֵּן לְהַבְטָחַת הַהֶבְנָה הָאֲמִתִּית בְּגֵפַ"ת, וּלְהָבִין אֶת הַדְּבָרִים לַאֲמִתּוּתָם, עֲשׂוּ לָכֶם רַב אֶת הַמַּהַרְשָׁ"א שֶׁיֶּשׁ עִיּוּנוֹ מְבֹעִית, מְעַט הַמַּחֲזִיק אֶת הַמְּרֻבֶּה בַּהֶבְנַת הַפְּשָׁט. וּבְוַדַּאי שְׁצָרִיךְ לִלְמֹד בְּעִיּוּן אֶת דִּבְרֵי הַקְּצוֹת הַחֹשֶׁן וּפְנֵי"שְׁרָן סַמְכוֹתֵי עֲלוֹתֵי מַה שֶּׁנּוֹגֵעַ לְסוּגְיָא, אֲשֶׁר כָּל דִּבְרֵיהֶם נֶאֱמָרִים בְּטוּב טַעַם וָדַעַת. גַּם דִּבְרֵי הַמִּשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ, הַשַּׁעַר לַמֶּלֶךְ, וְהַמַּחֲנֶה אֶפְרַיִם, יִהְיוּ לָכֶם לְעֵינַיִם, לְהַדְרִיכְכֶם בְּחִדּוּשֵׁי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר תְּחַדְּשׁוּ, וּלְהַעֲלוֹתָם עַל הַכְּתָב. וְצָרִיךְ לְהִתְרַחֵק מְאֹד מֵאַהֲבַת הַנִּצּוּחַ, וּלְקַבֵּל הָאֱמֶת מִפִּי שֶׁאֲמָרוֹ, כִּי הָאֱמֶת תּוֹרָה דָּרְכָּהּ, וּמוֹדִים דְּרַבָּנָן הַיְנוּ שִׁבְחֵיהוּ, וְעַל יְדֵי כָּךְ זוֹכִים לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא.

וּמִי שֶׁאֵינוֹ בּוֹדֵק וּמְחַשֵּׁב אִם דְּבָרָיו מַתְאִימִים לַסְּבָרָא הַיְשָׁרָה וְלַהֶגְיוֹן הַבָּרוּר, וְרָגִיל בְּפִלְפּוּלֵי סָרָק וּבְחִלּוּקִים דְּחוּקִים, וּמַעֲדִיף אֶת חִדּוּשָׁיו הָעַצְמִיִּים יוֹתֵר מֵהַמְבֹאָר בְּדִבְרֵי גְּדוֹלֵי רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדָמוֹנִים הָאַחֲרוֹנִים, אֲשֶׁר מִפִּיהֶם אָנוּ חַיִּים, וְכָל חֶפְצוֹ לוֹמַר "מֵהֲלָךְ" בַּסּוּגְיָא, לַמְרוֹת שֶׁהוּא רוֹאֶה שֶׁדְּבָרָיו נִסְתָּרִים לְהֶדְיָא מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדָמוֹנִים, לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלָיו לוֹ קָרוֹב לְוַדַּאי כִּי גַּם כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ לִפְסֹק דִּין יִטֶּה דֶּרֶךְ כְּרָמִים לְלֶכֶת בְּאֹרְחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת. וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב הָרַמְבַּ"ם (פ"ה מֵהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה הֲלָכָה ה"ד): "כָּל תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה הֲרֵי זֶה שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ, וְעָלָיו נֶאֱמַר כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וְכוּ'. אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים הַקְּטַנִּים שֶׁלֹּא הִרְבּוּ תּוֹרָה "כָּרָאוּי" וּמְבַקְּשִׁים לְהִתְגַּדֵּל בִּפְנֵי

עַמֵּי הָאָרֶץ וְקוֹפְצִים וְיוֹשְׁבִים בָּרֹאשׁ לָדוּן וּלְהוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְהֵם מַחֲרִיבִין אֶת הָעוֹלָם וּמְכַבִּין נֵרוֹ שֶׁל תּוֹרָה וּמְחַבְּלִים כֶּרֶם ה' צְבָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, טו) אֶחֱזוּ-לָנוּ שׁוּעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים. עַד כָּאן.

וְהָא דְּנָקֵט "שׁוּעָלִים" כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (סוֹטָה י.): "וַיֵּלְכוּ ג' מֵאוֹת שׁוּעָלִים, מַאי שְׁנָא שׁוּעָלִים, אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא: אָמַר שִׁמְשׁוֹן יָבֹא מִי שֶׁחוֹזֵר לַאֲחָרָיו (כְּשֶׁצַּדִּין הַשּׁוּעָל אֵינוֹ מַחֲזִיק לִבְרֹחַ אֶלָּא חוֹזֵר עֲקַלְקַלּוֹת. רַשִׁ"י). וְיִפָּרַע מִפְּלִשְׁתִּים שֶׁחָזְרוּ מִשְּׁבוּעָתָן. עַיֵּן שָׁם. וְהָכָא נָמֵי אִלּוּ הַשּׁוּעָלִים שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בַּלִּמּוּד הָאֲמִתִּי וְהָעִיּוּן הַיָּשָׁר, וְהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ לֹא סְלוּלָה וּמְלֵאָה חַתְחַתִּים, הֲרֵי הֵם מְחַבְּלִים כְּרָמִים. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַמְּאִירִי (יוֹמָא כו.), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "כִּי רָאִינוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיְּדִיעָתָם גְּדוֹלָה בַּתַּלְמוּד, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינָם יוֹדְעִים לְכַוֵּן שְׁמוּעָה אַחַת לַהֲלָכָה, וּלְמַה שֶּׁרָאוּי לְהוֹרוֹת. וְכַמָּה מֻחְזָקִים לִבְקִיאִים בְּחַדְרֵי תוֹרָה וּכְשֶׁבָּאָה הוֹרָאָה לְיָדָם אַף הַפֶּתַח אֵינָם מוֹצְאִים". עַיֵּן שָׁם.

וְהַתּוֹסָפוֹת בְּסַנְהֶדְרִין (יז. ד"ה שֶׁיּוֹדֵעַ) כָּתְבוּ בְּשֵׁם רַבֵּנוּ תָּם "מַה לָּנוּ בַּחֲרִיפוּת שֶׁל הֶבֶל". וּכְעֵין זֶה בָּעֲרוּבִין (יג: ד"ה שֶׁיּוֹדֵעַ). עַיֵּן שָׁם. גַּם הָרִיבַ"ש בִּתְשׁוּבָה (סי' רעא דַּף ע"ה סע"ד) כָּתַב בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: "וְכַמָּה חֲכָמִים רָאִינוּ בְּעֵינֵינוּ שֶׁהֵם מְפֻלְפָּלִים בַּהֲוָיוֹת דְּמַעְיְלֵי פִילְא בְּקוּפְא דְּמַחְטָא, וְעַל כָּל קוֹץ וְקוֹץ אוֹמְרִים תִּלֵּי תִּלִּים קוּשְׁיוֹת וְתֵרוּצִים, וּלְפוּם חוּרְפָּא לֹא סָלְקָא לְהוּ שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, וְאוֹמְרִים עַל אָסוּר מֻתָּר וְעַל מֻתָּר אָסוּר. וּכְבָר אָמְרוּ בָּעֲרוּבִין (יג:), גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם שֶׁאֵין בְּדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר כְּמוֹתוֹ, וּמִפְּנֵי מָה לֹא פָּסְקוּ הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, שֶׁלֹּא עָמְדוּ חֲבֵרָיו עַל סוֹף דַּעְתּוֹ, שֶׁהָיָה אוֹמֵר עַל טָמֵא טָהוֹר וּמַרְאֶה לוֹ פָּנִים וְעַל טָהוֹר טָמֵא וּמַרְאֶה לוֹ פָּנִים. וְכֵן אָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (לו:) בֵּית שַׁמַּאי בְּמָקוֹם בֵּית הִלֵּל אֵינוּ מִשְׁנָה, אַף עַל גַּב דְּבֵית שַׁמַּאי מְחַדְּדֵי טְפֵי, כִּדְאִיתָא בִּיבָמוֹת (טו:), וּכְבָר נִפְסְקָה הַהֲלָכָה (הוֹרָיוֹת יד.) "דְּסִינַי עָדִיף מֵעוֹקֵר הָרִים", עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְאַף עַל גַּב דְּרָבָה וְרַב יוֹסֵף הֲלָכָה כְּרָבָא, בַּר מִשָּׁדֶה עִנְיָן וּמֻחֲצָה (ב"מ קיד. וְתוֹסְפוֹת שָׁם). וְאָמְרִינַן בְּהוֹרָיוֹת (שָׁם) דְּרָבָה עוֹקֵר הָרִים וְרַב יוֹסֵף סִינַי. וְהָכִי נָמֵי אָמְרִינַן בְּסַנְהֶדְרִין (מב.) קְרֵי רַב יוֹסֵף אַנַפְּשֵׁיהּ וְרַב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר, וְעַיֵּן עוֹד בִּיבָמוֹת (קכב.). ע"ש. יֵשׁ לוֹמַר שֶׁמִּכְיָון שֶׁכָּל שְׁנוֹת חַיָּיו שֶׁל רָבָה הָיוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה (ר"ה יח. וּבְתוֹסְפוֹת שָׁם). וְהוּא מָלֵךְ כ"ב שָׁנָה נִמְצָא שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁמָּלַךְ הָיָה בֶּן י"ח שָׁנָה בִּלְבַד, וְעַל אוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ דְּרַב יוֹסֵף סִינַי וְרָבָה עוֹקֵר הָרִים, אֲבָל לְאַחַר שֶׁנִּתְמַנָּה רֹאשׁ יְשִׁיבָה בְּמֶשֶׁךְ שְׁנִים רַבּוֹת, הִתְחַכֵּם יוֹתֵר מִפְּנֵי הַתַּלְמִידִים. וְכִדְאָמְרִינַן כְּהַאי גַּוְונָא בְּנִדָּה (יד:) דְּרַבִּי כֵּיוָן דְּרֵישׁ מְתִיבְתָּא הוּא וּשְׁכִיחֵי רַבָּנָן קַמֵּיהּ, מְחַדְּדָן שְׁמַעְתְּתֵיהּ. וְעַיֵּן בַּתּוֹסְפוֹת שָׁם, וּבְהַגָּהוֹת יַעְבֵּ"ץ (יְבָמוֹת קכה.). וּמִשּׁוּם הָכִי נִפְסְקָה הֲלָכָה כְּרָבָה לְגַבֵּי רַב יוֹסֵף [וְכָל שֶׁכֵּן לְפִי דַּעַת הַסּוֹבְרִים (בְּתוֹסְפוֹת קִדּוּשִׁין

ט.) דְּדַוְקָא בַּתְּרָא הֲלָכָה כְּרַבָּה לְגַבֵּי רַב יוֹסֵף בַּר מְהֲנֵי תְּלַת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּכְלֵי שֵׁ"ס. וּבְלָאוּ הָכִי לָא קַשֶּׁה מִידֵי. וְכֵן מְבֹאָר בְּשׁוּ"ת מהריק"ו (סִימָן קסז דצ"ג ע"ג), שֶׁהָרִיצְבָ"א הָיָה פּוֹסֵק בְּכָל הַשַּׁ"ס כְּרַב יוֹסֵף לְגַבֵּי רַבָּה (חוץ מִמַּחֲלוֹקְתָּם בְּבָבָא בַּתְרָא), מִכֹּחַ הַהִיא דְּהוֹרָיוֹת (יד.) דְּקָיְמָא לַן סִינַי עֲדִיף].

וְאֶפְשָׁר דְּהָא דְּקָיְמָא לַן נָמֵי דְּאַבַּיֵי וְרָבָא הֲלָכָה כְּרָבָא בַּר מִינַּ"ל קַנַּ"ם (קִדּוּשִׁין נב.) מְשׁוּם שֶׁאַבַּיֵי הָיָה נוֹטֶה אַחַר הַפִּלְפּוּל וְהַחֲרִיפוּת יוֹתֵר, וְכִדְמַשְׁמַע מִפִּרוּשׁ רַשְׁ"י (קִדּוּשִׁין כ.) גַּבֵּי הָא דְּאָמַר אַבַּיֵי הֲרִינִי כְּבֶן עַזַּאי בְּשׁוּקֵי טְבֶרְיָא, דְּהַיְנוּ בַּחֲרִיפוּת, עַיֵּן שָׁם. וְכֵן הוּא בְּפֵרוּשׁ רַשְׁ"י (סוֹטָה מה.) עַיֵּן שָׁם. וְכֵן כָּתַב לְהֶדְיָא הַבָּאֵר שֶׁבַע בְּסוֹטָה (שָׁם) דְּאַבַּיֵי הָיָה יוֹתֵר חָרִיף מֵרָבָא. עַיֵּן שָׁם. אֲבָל רַבָּא הָיָה בָּקִי וְלוֹ לֵב פָּתוּחַ בִּסְבָרָא יְשָׁרָה טְפֵי. כִּדְאִיתָא בְּחֻלִּין (עא). וּבְפֵרוּשׁ רַשְׁ"י שָׁם. מְשׁוּם הָכֵי הֲלָכָה כְּרָבָא. וְאַף עַל גַּב דְּמָצִינוּ גַּם אֲצֶל רַבָּא דְּאָמַר כֵּן בְּעֵרוּבִין (כט.) וְעַיֵּן בְּפֵרוּשׁ רַשְׁ"י שָׁם שֶׁלֹּא הָיָה בְּדוֹרוֹ חָרִיף כְּמוֹתוֹ. יֵשׁ לוֹמַר דְּהַיְנוּ לְאַחַר פְּטִירַת אַבַּיֵי שֶׁמָּלַךְ רַבָּא בִּמְקוֹמוֹ. כִּדְאִיתָא בִּבְרָכוֹת (נו.) וְעַיֵּן עוֹד בְּתוֹסְפוֹת בְּרָכוֹת (סב.). וְעַיֵּן בְּסֵפֶר בְּאֵר שֶׁבַע הוֹרָיוֹת (יד.), וּבְסֵפֶר שַׁעֲרֵי יוֹסֵף (דף קי"ט ע"ב) עַיֵּן שָׁם. וְיֵשׁ עוֹד לְהַאֲרִיךְ. ואכמ"ל.

וְעַיֵּן בַּגְּמָרָא בָּבָא בַּתְּרָא (כב.). אַדְמַגְּרְמִיתוּ גְּרְמֵי בֵּיהּ אַבַּיֵי תּוּ אָכְלוּ בִּשְׂרָא שְׁמִנְּה בֵּיהּ רַבָּא. וְכָתַב הַמַּהֲרְשָׁ"א בְּחִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת שָׁם, "גְּרְמֵי" גִּימַטְרִיָּא יע"ל קג"ם, שֶׁרַק בְּאֵלּוּ הֲלָכָה כְּאַבַּיֵי. עַ"ש. וְעַיֵּן בִּירוּשַׁלְמִי (סוֹף הוֹרָיוֹת) סַדְּרָן קַדָּם לְפַלְפְּלָן. וְהַיְנוּ כְּמַסְקְנָא דְּתַלְמוּדִין דְּשָׁלְחוּ מִתָּם סִינַי עֲדִיף. וְעַיֵּן שָׁם. (וְכֵן כָּתַב מִדְּנַפְשֵׁיהּ בְּתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל אָבוֹת שָׁם). וְרַבֵּנוּ יוֹנָה וְהָרַשְׁבֵּ"ץ בְּפֵרוּשָׁם לְאָבוֹת (שָׁם) כָּתְבוּ, דְּלָא פְּלִיגִי תַּנָּאֵי בְּהָכֵי אֶלָּא דְּמֹר מִשְׁתָּעֵי לְעִנְיָן הַגְּמָרָא וְהַבְּקִיאוּת, וּמַר בְּעִנְיַן הַפִּלְפּוּל וְהַחִדּוּד. וְכ"כ רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה מִבַּרְטְנוּרָא שָׁם.

פרק טו - דרך העיון בגפ"ת

וְהִנֵּה גַּם כְּשֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לְחִלּוּקִים וּפִלְפּוּלִים, הַסְּבָרָא הַיְשָׁרָה מַכְרַעַת הַפָּסָק, עַל פִּי דַּרְכֵי הָעִיּוּן הַמְקֻבָּלִים. וְזֶה לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ן בְּהַקְדָּמָתוֹ לְמִלְחֶמֶת ה': "וְאַתָּה הַמִּסְתַּכֵּל בְּסִפְרִי אַל תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ כִּי כָל תְּשׁוּבוֹתַי עַל הָרַז"ה (בַּעַל הַמָּאוֹר) כֵּן בְּעֵינַי תְּשׁוּבוֹת נִצָּחוֹת וּמַכְרִיחוֹת אוֹתְךָ לְהוֹדוֹת בָּהֶם עַל פְּנֵי עִקְּשׁוּתְךָ, וְתִתְפָּאֵר בִּהְיוֹתְךָ מְסַפֵּק אַחַת מֵהֶן עַל לוֹמְדֶיהָ, אוֹ תַּטְרִיחַ עַל דַּעְתְּךָ לְהַכְנֵס בְּנֶקֶב הַמַּחַט לְדָחוֹת מֵעָלֶיךָ הַכָּרַת רְאָיָתִי, אֵין הַדָּבָר כֵּן, כִּי יוֹדֵעַ כָּל לוֹמֵד תַּלְמוּדֵנוּ שֶׁאֵין בְּמַחְלֹקֶת מְפָרָשָׁיו רְאָיוֹת גְּמוּרוֹת וְלֹא בְּרֹב קוּשְׁיוֹת חֻלּוּטוֹת. שֶׁאֵין בַּחָכְמָה הַזֹּאת מוֹפֵת בָּרוּר כְּגוֹן חֻשְׁבּוֹנֵי הַתִּשְׁבֹּרֶת וְנִסְיוֹנֵי הַתְּכוּנָה, אֲבָל נָשִׂים בְּכָל מְאוֹדֵינוּ וְדַעְתֵּנוּ בְּכָל מַחְלֹקֶת לְהַרְחִיק אַחַת מִן הַדֵּעוֹת בִּסְבָרוֹת מַכְרִיעוֹת. וְנִדְחָק עָלֶיהָ הַשְּׁמוּעוֹת, וְנָשִׂים יִתְרוֹן הֶכְשֵׁר לְבַעַל דִּינָהּ מִשְּׁפְטֵי הַהֲלָכוֹת וְהוֹגֶן הַסוּגְיוֹת

עִם הַסְּפָמַת הַשֵּׂכֶל הַנָּכוֹן, וְזֹאת תּוֹרַת יְכָלְתֵּנוּ וְכַוָּנַת כָּל חָכָם וִירֵא אֱלֹהִים בְּחָכְמַת הַגְּמָרָא". עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה רָאִינוּ לְמָהַר"י מִבְּרוֹנָא בִּתְשׁוּבָה (סי' כ"ט) שֶׁכָּתַב, "שֶׁאֵין לְהַתִּיר אֵשֶׁת אִישׁ לְעַלְמָא עַל פִּי דִּקְדּוּק כָּל שֶׁהוּא, כִּי וַדַּאי כְּשֶׁאָנוּ מְפַלְפְּלִים וְלוֹמְדִים חֲרִיפוּת כְּמוֹ בִּזְמַן הַתּוֹסָפוֹת אָז אָנוּ רְגִילִים לְמִשְׁקָל וּלְמִטְרָח בְּדִקְדּוּקִים וְחִלּוּקִים דַּקִּים כְּמֵיעַל פִּילָא בְּקוֹפָא דְּמַחֲטָא.

אֲבָל לִפְסֹק הַדִּין אוֹ לְהַתִּיר הָאִסּוּר אֵין לִפְסֹק הַדִּין וְאֵין לְהַתִּיר הָאִסּוּר אֶלָּא בְּדֵעוֹת בְּרוּרוֹת וּמְלֻבָּנוֹת וּמְחֻוָּרוֹת מִתּוֹךְ פְּשָׁטֵי סוּגְיָא דִּשְׁמַעְתְּתָא, וְלֹא מִתּוֹךְ דִּקְדּוּק כְּהַאי גַּוְנָא, עַד כָּאן. וְכֵן הוּבְאָה תְּשׁוּבָתוֹ זֹאת בְּשׁוּ"ת מהרי"ו (סי' קס"ד), עַיֵּן שָׁם. וְכֵן כָּתַב מהר"ר עִמָּנוּאֵל חֵן בִּתְשׁוּבָה, וְהִיא לוֹ נִדְפְּסָה בְּשׁוּ"ת מַיִם עֲמֻקִּים (ר"ס ל'). וְכִמְעַט שְׁנֵי הַנִּבְיאִים מִתְנַבְּאִים בְּסִגְנוֹן אֶחָד. כיעו"ש.

גַּם מַהָר"ר אַבְטַלְיוֹן בְּסֵפֶר כַּפֵּי מַיִם (דף ה:) כָּתַב וז"ל: שָׁמַעְתִּי מִפִּי מוֹרִי הַמָּהַרְשִׁי"ק שֶׁהָיָה אוֹמֵר, רַבִּים מִן הַחֲכָמִים וְהַגְּדוֹלִים טוֹעִים בְּחַבָּרָם פְּסָקִים עַל פִּי קַו הַיָּשָׁר וְהַהֶקֵּשׁ לִלְמֹד מִלְּתָא מִמִּלְתָא בְּדָבָרִים יְשָׁרִים וּפְשׁוּטִים, וְלֹא בְּדִיּוּקִים וּפִלְפּוּלִים בָּאֲרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת. עַד כָּאן. וּבְכֶנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (יו"ד סי' רמ"ב ס"ק ע"ח) כָּתַב: "וּבַזְּמַן הַזֶּה עִקַּר הָרַבָּנוּת אֵינוֹ תָּלוּי בְּמִי שֶׁלָּמְדוּ פִּלְפּוּלִים וְחִלּוּקִים, רַק בְּמִי שֶׁלָּמְדוּ פְּסַק הַהֲלָכָה וְהָעִיּוּן וְעָמְדוּ עַל הָאֱמֶת וְהַיָּשָׁר". עַד כָּאן. וּבְשׁוּ"ת חֻקֵּי חַיִּים ח"ו (חיו"ד סי' יג) פָּסַק מִדְּנַפְשֵׁיהּ, שֶׁמַּעֲלִים לְדָבָר שֶׁבְּקִדֻּשָּׁה תַּלְמִיד חָכָם הַבָּקִי בַּהֲלָכָה קֹדֶם תַּלְמִיד חָכָם מְפַלְפֵּל. וְכֵן כָּתַב בְּגִנְזֵי חַיִּים בְּשֵׁם שִׁיּוּרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (או"ח סי' קלה סק"ט).

וּמִכְּלָלָן שֶׁל דְּבָרִים יֵשׁ לִלְמֹד כִּי חוֹבָה קְדוֹשָׁה מִצַּד רָאשֵׁי הַיְשִׁיבוֹת דִּי בְּכָל אֲתַר וַאֲתַר, לְהַדְרִיךְ אֶת לוֹמְדֵי הַיְשִׁיבוֹת, אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם גַּאֲוָתֵנוּ כִּי הֵם אֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוֹוּ אֶת הַמַּנְהִיגוּת הָרוּחָנִית הָעֶלְיוֹנָה לְדוֹרוֹת יְבוֹאוּ, וּמֵהֶם תֵּצֵא תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל, בְּהַדְרָכָה מַתְאִימָה וְהַשְׁגָּחָה יְתֵרָה עַל סֵדֶר לִמּוּדֵיהֶם, וּלְכַלְכֵּל דִּבְרֵיהֶם בְּמִשְׁפָּט, וּלְחַנְּכָם בְּאָרְחוֹת הָעִיּוּן הַיָּשָׁר, לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת, לְשָׂעָה וּלְדוֹרוֹת. שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ (קִדּוּשִׁין מ:): "גָּדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה". וְלַעֲסֹק גַּם בַּהֲלָכוֹת הַנִּדְרָשׁוֹת מִדֵּי כָּל רַב בְּיִשְׂרָאֵל. וּמִבְּאֹר בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא (פר' פִּנְחָס דַּף ריח), וּבְתִקּוּנִין, שֶׁעִקַּר עֵסֶק הַתּוֹרָה הוּא לְמַעֲשֶׂה, דְּאוֹרַיְתָא אִיקָרֵי עֵץ, דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ג, יח) עֵץ חַיִּים הִיא וְכוּ', וּכְתִיב (דְּבָרִים כ, יט) כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה, וּפִקּוּדִין דְּבָהּ דַּמְיִין לְאִיבָּא מַה כְּתִיב בָּהּ, רַק עֵץ אֲשֶׁר תֵּדַע כִּי לֹא עֵץ מַאֲכָל הוּא, אוֹתוֹ תַּשְׁחִית וְכוּ' תַּשְׁחִית בְּעַלְמָא דֵּין וְכָרֵת מֵעַלְמָא דְּאָתֵי, וּבְגִין דָּא צָרִיךְ לְאִתְעַקְּרָא מֵהַהוּא אֲתַר וְכוּ', אוּף

הָכִי אוֹרַיְתָא בְּלֹא פִּקּוּדִין [מַעֲשֶׂה] אִתְקְרִיאַת עִקָּרָא, וּבְגִין דָּא אוּקְמוּהָ לֹא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. עַד כָּאן.

חֲזִינָן דְּעִקַּר הַלִּמּוּד הוּא לָבוֹא לִידֵי מַעֲשֶׂה, וְכֵיוָן שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (אבות פ"ב מ"ה) אֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד, הֵיאַךְ אָדָם יוּכַל לִהְיוֹת יָרֵא שָׁמַיִם אִם לֹא יַעֲסֹק בְּסוּגְיוֹת הִלְכָתִיּוֹת.

וּכְבָר כָּתַב הַלְּבוּשׁ (יו"ד סי' רמב סְעִיף ל): לְאַפּוּקֵי רֹב הַלִּמּוּד שֶׁבַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין כַּוָּנַת הָרַב לִלְמֹד עִם הַתַּלְמִיד הָאֱמֶת. וְגַם הַתַּלְמִידִים הַבְּחוּרִים אֵינָם מְבַקְּשִׁים לִלְמֹד לְקַבֵּל הָאֱמֶת. רַק עִקַּר כַּוָּנָתָם שֶׁל הָרַב וְהַתַּלְמִיד עַל הַפִּלְפּוּל שֶׁקּוֹרִין חִלּוּקִים, אֵין זֶה הָרַב נִקְרָא רַבּוֹ, וְלֹא הַתַּלְמִיד נִקְרָא תַּלְמִידוֹ, כִּי זֶה אֵינוֹ מְבִיאוֹ לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא, וּמִי יִתֵּן שֶׁיִּרְחִיקוּ מִמֶּנּוּ, עַד כָּאן. שֶׁיֵּשׁ שֶׁאֵין כַּוָּנָתָם בְּלִמּוּד הַתַּלְמִידִים לִלְמֹד, אֶלָּא כַּוָּנָתָם לְעַצְמָם.

וּמַה מְּאֹד יֵשׁ לְהִצְטַעֵר בִּרְאוֹתֵנוּ שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה מִבְּחִירֵי הָאַבְרֵכִים הַמְּבַלִּים אֶת כָּל זְמַנָּם אַךְ וְרַק בְּפִלְפּוּלִים שֶׁל הֶבֶל. וּמִלְּבַד שֶׁאֵינָם נוֹתְנִים עַל לֵב לְהַבְחִין אִם יְכַוְּנוּ דִּבְרֵיהֶם עַל פִּי הַסְּבָרָא הַיְשָׁרָה, אֵינָם מְכַוְּנִים אֶת לִמּוּדָם לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא. וַחֲבָל מְאֹד עַל כִּשְׁרוֹנוֹתֵיהֶם, שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לְנַצְּלָם לְלִבּוּן הֲלָכוֹת, וְתַחַת זֹאת מַשְׁקִיעִים אֶת כָּל מִרְצָם אַךְ וְרַק בְּפִלְפּוּלֵי סָרָק הַמַּקְנִים חַדּוּת נֶפֶשׁ בַּת חֲלוֹף.

וְכָתַב הַגְּרַ"א בְּאֶבֶן שְׁלֵמָה (פ"ח אות ב) מִתְּחִלָּה צָרִיךְ לִלְמֹד מִקְרָא מִשְׁנָה וּגְמָרָא וְכוּ', וְאַחַר כָּךְ לַעֲסֹק בְּפִלְפּוּל חֲבֵרִים, וְזֶהוּ הֲדָרָה שֶׁל תּוֹרָה. אֲבָל הַמְּשַׁנֶּה סֵדֶר הַלִּמּוּד שֶׁלּוֹמֵד תְּחִלָּה לֵידַע אֵיךְ לְפַלְפֵּל, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִשְׁנָה אַחַת כְּצוּרָתָהּ, יֹאבַד גַּם מִקְצַת הַתּוֹרָה שֶׁשָּׁמַע בְּנַעֲרוּתוֹ.

פרק טז - שלא לאבד הזמן רק בפלפולים - סיני ועוקר הרים

וְהִנֵּה בַּגְּמָרָא הוֹרָיוֹת (יד.) אָמְרוּ, סִינַי וְעוֹקֵר הָרִים סִינַי עָדִיף, דְּהַכֹּל צְרִיכִים לְמַרֵי חִטַּיָּא. וּבְסַנְהֶדְרִין (מב.) דָּרְשׁוּ עַל הַפָּסוּק (מִשְׁלֵי כד, ו) כִּי בְּתַחְבּוּלוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ מִלְחָמָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּמִי אַתָּה מוֹצֵא מִלְחַמְתּוֹ שֶׁל תּוֹרָה בְּמִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ חֲבִילוֹת שֶׁל מִשְׁנָה, וּפֵרַשׁ רַשִׁ"י מִלְחַמְתּוֹ שֶׁל תּוֹרָה. הוֹרָיוֹת וְלַעֲמֹד עַל בּוּרְיָהּ, לֹא כְּאָדָם הַמְפַלְפֵּל וּמְחַדֵּד וּבַעַל סְבָרָא. וְלֹא לָמַד מִשְׁנָיוֹת וּבְרַיְתוֹת הַרְבֵּה כִּי מֵהֵיכָן יִתְגַּלֶּה הַסּוֹד, אֶלָּא בְּבַעַל מִשְׁנָיוֹת הַרְבֵּה שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ לוֹ טַעַם בְּכָךְ יִלְמְדֵנוּ מִתּוֹךְ מִשְׁנָה אַחֶרֶת, אוֹ אִם יִקְשֶׁה לוֹ דָּבָר, יָבִין מִתּוֹךְ מִשְׁנָיוֹת הַרְבֵּה שֶׁבְּיָדוֹ הָא מִנַּיִן הָא מָנִי פְּלוֹנִי הִיא שֶׁשְּׁמַעְנוּהוּ בְּמָקוֹם אַחֵר כָּךְ, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְהֵן אֱמֶת כִּי רָאִיתִי לְמהר"ש קְלוּגֶר בְּהַגָּהוֹתָיו לִפְרִי מִגְדִּים (סי' קלו), שֶׁהֵבִיא מַה שֶּׁכָּתַב הָאֵלִיָּה רַבָּה בְּשֵׁם שִׁיּוּרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, שֶׁתַּלְמִיד חָכָם בַּעַל הוֹרָאָה קוֹדֵם לַעֲלוֹת לְסֵפֶר

תּוֹרָה לְפָנַי תַּלְמִיד חָכָם מְפֻלְפָּל שֶׁאֵינוֹ בַּעַל הוֹרָאָה. וְכָתַב הַפְּרִי מְגַדִּים, דְּהַיְנוּ טַעֲמָא כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּהוֹרָיוֹת (יד.) סִינַי וְעוֹקֵר הָרִים סִינַי עָדִיף. וְכָתַב עַל זֶה הגר"ש קְלוּגֶר, לְדַעְתִּי אֵין רְאָיָה מֵהַשַּׁ"ס, שֶׁבִּזְמַנָּם לֹא הָיוּ סְפָרִים נִדְפָּסִים, מִשּׁוּם הָכִי סִינַי עָדִיף, אֲבָל עַכְשָׁו אַחֲרֵי מְעוּט חִפּוּשׂ יָכוֹל הָאָדָם לִמְצֹא מְבֻקָּשׁוֹ, וְלֹא שַׁיָּךְ הַטַּעַם דְּהַכֹּל צְרִיכִים לְמָרֵי חִטַּיָּא, לְפִיכָךְ עוֹקֵר הָרִים עָדִיף, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מוֹצִיא מִלִּבּוֹ, וְאִי אֶפְשָׁר לִמְצֹא מִמֵּילָא. וְעֶצֶם הַדָּבָר לְדַעְתִּי שָׁנוּי בְּמַחֲלֹקֶת דְּתַנָּא קַמָּא וְאַבָּא שָׁאוּל בְּפֶרֶק ב' דְּאָבוֹת. ע"כ.

וְהִנֵּה הֲגַם דִּבְמַה שֶּׁכָּתַב לִתְלוֹת דָּבָר זֶה בְּמַחֲלֹקֶת תַּנָּא קַמָּא וְאַבָּא שָׁאוּל זָכָה לְכַוֵּן לְהַמַּחֲזוֹר וִיטָרִי, אֲבָל מַה שֶּׁכָּתַב לְחַלֵּק מִדַּעְתּוֹ בֵּין זְמַן הַשַּׁ"ס לִזְמַנֵּנוּ, נִרְאֶה שֶׁנֶּעְלַם מִמֶּנּוּ מַה שֶּׁכָּתַב בְּשׁוּ"ת הָרִיבַ"שׁ (סי' רעא) שֶׁגַּם בַּזְּמַן הַזֶּה סִינַי עָדִיף. וְגַם בְּשׁוּ"ת מהר"י קוּלוֹן (שׁוֹרֶשׁ קסז) כָּתַב, שֶׁגַּם בַּזְּמַן הַזֶּה סִינַי עָדִיף. וְכֵן כָּתַב בְּעוֹלַת תָּמִיד (סי' קלה), וּבְסֵפֶר יַד אַהֲרֹן שָׁם, וּבְסֵפֶר גִּנְזֵי חַיִּים (מַעֲרֶכֶת ת' אות נט), וּבְסֵפֶר בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת (סי' רפב), שֶׁכֻּלָּם הֵבִיאוּ לַהֲלָכָה דִּבְרֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה הַנַּ"ל.

וְטָעוּת נִפּוֹצָה הִיא לַחֲשֹׁב כִּי כְּכָל שֶׁהַבְּקִיאוּת גְּדוֹלָה יוֹתֵר, נִפְגֶּמֶת הַחֲרִיפוּת, וּבֶאֱמֶת, דְּמָאן דְּלֹא יָדַע מַאי קָאָמַר רַבָּנָן, רַק בְּעָמָל וְטֹרַח, מוּטָב לוֹ שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ כַּמָּה סְפָרִים, וְיִתְרַכֵּז בְּמִעַט הַפּוֹסְקִים הַמְצוּיִים, וְלַהֲבִינָם יָפֶה יָפֶה, וְלֹא יִהְיֶה צָנָא מָלֵא סְפָרָא, אוֹ חָמוֹר נוֹשֵׂא סְפָרִים, כְּמִלִּיצַת הָרַב חוֹבַת הַלְּבָבוֹת, וְעַל זֶה הִתְפַּלֵּל הֶחָכָם: הָרַחֲמָן יְצַיְּלֵנוּ מִפִּזּוּר הַנֶּפֶשׁ. אוּלָם מִי שֶׁזָּכָה לְעָמְקָה שֶׁל הֲלָכָה, בְּבֵרוּר וְלִבּוּן הַסּוּגְיוֹת הַהֲלָכְתִיּוֹת בְּתַלְמוּד וּבָרַאשׁוֹנִים וּבָאַחֲרוֹנִים, וְשׁוֹחֶה בְּיַמָּהּ שֶׁל הַתַּלְמוּד כְּזַקָּן וְרַגִּיל בְּהֲבָנָה יְשָׁרָה וּמַעֲמִיקָה, הַהֵפֶךְ הוּא הַנָּכוֹן, הַבְּקִיאוּת מַקָּנָה לוֹ יָד וְשֵׁם בְּעוֹלָמָהּ שֶׁל הֲלָכָה. וּכְכָל שֶׁהוּא בְּקִי יוֹתֵר בְּדִבְרֵי הַתּוֹסָפוֹת וְהָרַאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, שִׂכְלוֹ נַעֲשֶׂה לְחָרִיף יוֹתֵר, וּסְבָרוֹתָיו קְרוֹבוֹת יוֹתֵר לִסְבָרוֹתֵיהֶם שֶׁל הַקַּדְמוֹנִים, בִּהְיוֹתוֹ מָצוּי אֶצְלָם כָּל כָּךְ.

וְאֶפְשָׁר, שֶׁלָּכֵן אָמְרוּ בִּבְרָכוֹת (סד.) סִינַי וְעוֹקֵר הָרִים סִינַי עָדִיף, שֶׁעַל יְדֵי הַמְּצָאוּתוֹ הָרְבֵּה בְּדִבְרֵי הַשַּׁ"ס וְהָרַאשׁוֹנִים, וְעוֹסֵק בָּהֶם בַּהֲבָנָה יְשָׁרָה, שִׂכְלוֹ נַעֲשֶׂה קָרוֹב לִסְבָרוֹתֵיהֶם יוֹתֵר מִן הֶחָרִיף, וְלָכֵן אָמְרוּ שֶׁהַכֹּל צְרִיכִים לְמָרֵי חִטַּיָּא, שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ זוֹכִים לְכַוֵּן לַאֲמִתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, וּכְבָר נוֹדְעוּ דִּבְרֵי הָרִיבַ"שׁ בִּתְשׁוּבָה (סי' רעא) שֶׁאֵין בְּדוֹרֵנוּ זֶה מִי שֶׁיּוּכַל לְפַסֵּק הֲלָכָה מִתּוֹךְ סְבָרָא בְּעַלְמָא. ע"ש. וְנִמְצָא, דְּהֵן סִינַי וְהֵן עוֹקֵר הָרִים בְּוַדַּאי שֶׁלּוֹמְדִים בְּהַעֲמָקָה, רַק הַסִּינַי מִתּוֹךְ שֶׁיּוֹדֵעַ הַרְבֵּה סְבָרוֹתָיו קְרוֹבוֹת לִסְבָרוֹת הַקַּדְמוֹנִים בִּהְיוֹתוֹ מָצוּי אֶצְלָם, שֶׁהֲרֵי הָאָדָם מַשְׁפִּיעַ מִסְּבִיבָתוֹ, וְעוֹקֵר הָרִים הַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּסִפְרָא סִפְרֵי וְכוּ', וְאָז סְבָרָתוֹ אֵינָהּ אֶלָּא סְבָרָא דִּילֵיהּ. וְעַיֵּן בְּפֵרוּשׁ הֶחָסִיד הַיַּעְבֵּ"ץ (מַסֶּכֶת אָבוֹת פֶּרֶק ו') עַל הַמִּשְׁנָה בְּדִקְדּוּק חֲבֵרִים, שֶׁהַחֲכָמִים בִּזְכוּת שִׂכְלָם לֹא יִצְטָרְכוּ בְּפִלְפּוּל רַב.

וְסִיַּעְתָּא לָזֶה מָצָאתִי בַּמֵּאירִי הוֹרָיוֹת שָׁם שֶׁכָּתַב בָּזֶה הַלָּשׁוֹן: מִי שֶׁהוּא מְפֻלְפָּל בְּיוֹתֵר עַד שֶׁמִּתּוֹךְ פִּלְפּוּלוֹ מַקְשֶׁה כָּל כָּךְ עַד שֶׁאֵין כֹּחַ בַּנִּשְׁאָלִים לְתָרֵץ, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא מְפֻלְפָּל כָּרְאוּי וְשׁוֹנֶה מִשְׁנָתוֹ בְּמִתּוּן וּמַעֲלֶה אוֹתָהּ עַל דַּעַת פְּסָק, נִסְתַּפְּקוּ רַבּוֹתֵינוּ אִי זֶה מֵהֶם קוֹדֶם, וּמִכָּל מָקוֹם בִּזְמַנֵּנוּ אֵלּוּ אַחֲרוֹן חָבִיב, כְּלָל גָּדוֹל בְּלִמּוּד, שֶׁיֵּדַע הַתַּלְמִיד אַחַר שֶׁשָּׁנָה מַה שֶּׁעָלָה בְּיָדוֹ מִכָּל מַה שֶּׁשָּׁנָה, וְיִסְמֹךְ עַל הַכְּלָלִים שֶׁיָּצְאוּ לוֹ מִשָּׁם בְּקַקְבָּלַת הָרַב הָרָאוּי לִסְמֹךְ עָלָיו, וְחֵפֶץ ה' בְּיָדוֹ יִצְלָח, אָמֵן.

וּבְאַרְחוֹת צַדִּיקִים (שַׁעַר כז) כָּתַב, וְהִנֵּה בַּדּוֹר הַזֶּה נִשְׁתַּכְּחָה הַתּוֹרָה, כִּי הַלּוֹמְדִים דִּמּוּ עַצְמָם לִהְיוֹת כְּמוֹ בַּעֲלֵי הַתּוֹסְפוֹת וְהָרֹאשׁוֹנִים, וְהֶחֱזִיקוּ לְמוּדָם בְּפִלְפּוּלִים, עַד שֶׁמְּבַטְּלִים אֶת רֹב הַיּוֹם בְּפִלְפּוּל, וּמְבַלְבְּלִים זֶה אֶת זֶה, וְעִקַּר הַלִּמּוּד שֶׁלָּהֶם נִשְׁאָר עֲרָאי דַּעֲרָאי, וּבְטוּל זְמַן הַלִּמּוּד קָבַע, וַהֲרֵי אָמְרוּ חֲזַ"ל (שַׁבָּת סג.) לִיגְמַר אִינִישׁ וַהֲדַר לִיסְבַּר, וְאִלּוּ הֵם אֵינָם עוֹשִׂים כֵּן, אֶלָּא רְצוֹנָם לִלְמֹד הַתּוֹסְפוֹת וְכָל הַחִדּוּשִׁים וְחִדּוּשֵׁי חִדּוּשִׁים קֹדֶם שֶׁיֵּדְעוּ צוּרָתָא דִּשְׁמַעְתָּתָא, וְאֵיךְ יַצְלִיחוּ בְּלִמּוּדָם, וְעֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת כִּי מֵרֹב טֹרַח הָעִיּוּן וְהַפִּלְפּוּל שֶׁנּוֹהֲגִים בּוֹ, רַבִּים הַפּוֹרְשִׁים לְגַמְרֵי מִן הַלִּמּוּד, כִּי הַהֲלָכָה נַעֲשֵׂית לָהֶם כְּמַשָּׂא כָּבֵד, לֹא כֵן הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר תּוֹרָתָם הָיְתָה אֻמָּנוּתָם, וְהָיוּ מְמִיתִים עַצְמָם עָלֶיהָ יוֹמָם וָלַיְלָה, וְלִבָּם הָיָה פָּתוּחַ כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם, וְשֶׁל אַחֲרוֹנִים כְּפִתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל, וְאָנוּ כִּמְלֹא נָקֵב מַחַט סְדָקִית. וְאָמַר רַבָּא, וַאֲנַן כְּאָצְבַּע בְּקִירָא לִסְבָרָא, וְאָמַר רַב אָשֵׁי וַאֲנַן בְּבִירָא לְשִׁכְחָא. וְכָל שֶׁכֵּן אֲנַן עֲנֵיֵּי הַדַּעַת וְכוּ', עַד כָּאן.

וְחָזִינָן לְקַמָּאֵי דְּצָוְחֵי טוּבָא עַל הַחִלּוּקִים הַדְּחוּקִים שֶׁהָיוּ נְהוּגִים בְּדוֹרוֹתֵיהֶם, וּמִפִּיהֶם לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ, וּמִתּוֹכָם כְּעֵין הַחַשְׁמַל גְּדוֹל הָאַחֲרוֹנִים מהר"ל מִפְּרַאג בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים (פ"ו דְּאָבוֹת דַּף קיז), שֶׁהַפִּלְיָג לוֹמַר עַל אֵלֶּה שֶׁאֵינָם לוֹמְדִים לַהֲלָכָה אֶלָּא רַק בְּדֶרֶךְ פִּלְפּוּל בְּעַלְמָא, שֶׁהֵם מְגַלִּים פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וְשֶׁרָאוּי מְאֹד לִקְרֹעַ עַל זֶה כְּמוֹ עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף וְכוּ', עַיֵּן שָׁם. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוּ"ת נוֹדַע בִּיהוּדָה בַּהַקְדָּמָה לַסֵּפֶר דּוֹרֵשׁ לְצִיּוֹן בְּשֵׁם הַשֵּׁל"ה הַקָּדוֹשׁ שֶׁהֵם מְגַלִּים פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה.

גַּם הַשַּׁאֲגַת אֲרִיֵה בַּחֲדָשׁוֹת (דִּינֵי חֹדֶשׁ סִי' ג) כָּתַב, וְרָאוּי לְכָל אָדָם לָתוּר וְלִדְרֹשׁ בַּחָכְמָה עַד מָקוֹם שֶׁיַּד שִׂכְלוֹ מַגַּעַת. וְהִנֵּה דֶּרֶךְ זוֹ אַחֲזָתִיו מִנְּעוּרַי, וְגַם עַד זְקָנָה וְשֵׂבָה לֹא אֶעֱזָבֶנָּה וְלֹא אַרְפֶּנָּה לְלוּז בְּעָמְקָא שֶׁל הֲלָכָה. וְכָל מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי מִנְּעוּרַי וְהָיָה רָשׁוּם אֶצְלִי, הוּא מִמַּה שֶׁחִדַּשְׁתִּי עַל גפ"ת וּפוֹסְקִים, כִּי זוֹלַת זֶה מַה שֶּׁפִּלְפַּלְתִּי לְחַדֵּד אֶת הַתַּלְמִידִים, אוֹ דֶּרֶךְ דְּרוּשׁ, לֹא הֶעֱלִיתִי עַל סֵפֶר, כִּי אֶת הַכֹּל יִשָּׂא הָרוּחַ, וְאֵין זֶה אֶלָּא הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ, אַף שֶׁנִּזְהַרְתִּי בְּכָל מַה דְּאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה עִקַּר הַפִּלְפּוּל לַאֲמִתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, מִכָּל מָקוֹם אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ בּוֹ דְּבָרִים שֶׁאֵינָם לַאֲמִתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה וְכוּ'. וַאֲנִי אֵינֶנִּי מַכְנִיס רֹאשִׁי

בְּפִלְפּוּלִים וְדִקְדּוּקִים כָּאֵלּוּ, וְכוּ' [רְאֵה לְשׁוֹנוֹ לְעֵיל]. ע"כ. וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתְבוּ הַשֵּׂלֶ"ה הַקָּדוֹשׁ, וּבְנוֹ הַגָּאוֹן בַּעַל וַוֵי הָעַמּוּדִים. ע"ש.

וְכֵן בְּשׁוּ"ת חַוּוֹת יָאִיר (סי' קכג) כָּתַב, וְאַל יְבַלֶּה זְמַנּוֹ בְּחִלּוּקִים וַחֲרִיפוּת שֶׁל הֶבֶל שֶׁנִּתְפַּשֵּׁט בַּעֲוֹנוֹת הָרַבִּים, כִּי אוֹי וַאֲבוֹי עַל מִבְחַר הַזְּמַן שֶׁמְּבַלִּים לִפְעָמִים רֹב הַיּוֹם עַל זֶה, וּבְמָקוֹם זֶה הָיוּ יְכוֹלִים לִלְמֹד כַּמָּה דַּפִּים בְּשַׁ"ס וּפוֹסְקִים. וע"ש בְּאֹרֶךְ.

וּרְאֵה עוֹד בְּהַקְדָּמַת תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה (בְּפִתְיחַת שַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת ב' וח') אֲשֶׁר הֵאֲרִיךְ מְאֹד בָּזֶה, וְכָתַב, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּפִלְפּוּל "שֶׁל הֶבֶל" אֵינוֹ אָהוּב וּמְקֻבָּל עַל פְּנֵי תֵּבֵל, כִּי חַכְמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּסְפָרַד וְאֶרֶץ תּוּגַרְמָא לֹא שָׁמִיעַ לְהוּ וְלֹא סְבִירֵי לְהוּ פִּלְפּוּל כָּזֶה, וְהֵמָּה גְּדוֹלֵי חִקְרֵי לֵב חֲרִיפִים וּבְקִיאִים בְּמִקְרָא בְּמִשְׁנָה וּבַגְּמָרָא וּבְפִסְקֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, וְדָחוּ לְמוּד זֶה בִּשְׁתֵּי יָדַיִם. וְהֵמָּה גְּאוֹנֵי אֶרֶץ וְדִבְרֵיהֶם בְּסִפְרֵיהֶם אֲהוּבִים בְּעֵינֵי אֱלֹקִים וְאָדָם, וְאִם יְפֻנּוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אוֹמְרִים הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל פּוֹרֵחַ בַּאֲוִיר וְכוּ'. ע"ש.

וְעַיֵּן בְּבָבָא מְצִיעָא (צו:) לְפוּם חוּרְפָּא שַׁבָּשְׁתָּא. וְשָׁם (פה.) רַבִּי זֵירָא כִּי סָלִיק לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל יָתִיב מֵאָה תַּעֲנִיתָא דִּלְשִׁכַּח תַּלְמוּדָא בַּבְלָאָה מִנַּיְיהוּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא נִטְרְדֵיהּ וְכוּ', וְעַיֵּן שָׁם בַּמַּהַרְשָׁ"א שֶׁכָּתַב, שֶׁבְּנֵי בָּבֶל אֶפְשָׁר שֶׁהָיוּ מְפַלְפְּלִים דּוּגְמַת הַחִלּוּקִים שֶׁבַּדּוֹר הַזֶּה, אֲשֶׁר כָּל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְכַוֵּן עַל הַצַּד הַיּוֹתֵר בְּפִלְפּוּל שֶׁל הֶבֶל, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, וְכָל אֶחָד מְכַוֵּן לְדַחוֹת דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ כִּדְקָרֵי לְהוּ מְחַבְּלִים, שֶׁאֵין נוֹחִין זֶה לְזֶה בַּהֲלָכָה, וְעַל יְדֵי כָךְ לֹא סָלְקָא לְהוּ שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, כִּדְקָרֵי לְהוּ נֶמֵי הָתָם בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי, וְהוּא שֶׁאָמַר וְלֹא נִטְרְדֵיהּ, כִּי פִּלְפּוּל כָּזֶה מַטְרִיד אֶת הָאָדָם מִן הָאֱמֶת, וְאֵין מַגִּיעַ לְתַכְלִיתוֹ הַמְבֻקָּשׁ, עַד כָּאן. וּבְתוֹסְפוֹת סַנְהֶדְרִין (יז.) מַה לָּנוּ בַּחֲרִיפוּת שֶׁל הֶבֶל. וּבְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י (חֻלִּין פא, ד"ה הַתְּרָאת) "וּפֵרוּשׁ מְשֻׁבָּשׁ הוּא מֵאָדָם חָרִיף וּמְפַלְפֵּל". ע"כ.

הֲרֵי שֶׁהֵיוּ תּוֹלִין הַקַּלְקָלָה בַּמְקַלְקֵל שֶׁהַחֲרִיפוּת מַטָּה לֵב הָאָדָם וְשׁוֹבָה אוֹתוֹ בְּיֹפִי הַחִדּוּשׁ, וְעַל פִּי קוּשְׁיָא מַכְרִיחַ אֶת פְּסַק הַהֲלָכָה, וַהֲרֵי יָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתַב הָרֹא"שׁ (פֶּרֶק אֵלּוּ מְגַלְּחִין סִימָן כח) שֶׁאֵין לְהוֹצִיא דִּין עַל פִּי קוּשְׁיָא, שֶׁאִם יֵשׁ תֵּרוּץ אַחֵר לַקּוּשְׁיָא נִתְרוֹעֵעַ הַיְסוֹד וְנָפַל הַבִּנְיָן. עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן בְּכֶנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (או"ח סי' קמ"ו הגה"ט) שֶׁאֵין לִקְרֹא תִּגָּר עַל מְנַהֵג הָעוֹלָם וּפֵרוּשׁ הַמְפָרְשִׁים הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֶה לָנוּ קְשֵׁי בְּדִבְרֵיהֶם, יֵשׁ לָנוּ לְתָלוֹת הַחִסָּרוֹן בָּנוּ, וְלוֹמַר שֶׁדַּעְתָּם רְחָבָה מִדַּעְתֵּנוּ, וְאֵין אָנוּ מַשִּׂיגִים עֹמֶק כַּוָּנָתָם. עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן בְּשׁוּ"ת דֶּגֶל רְאוּבֵן ח"ג (סי' ל"ו) בְּשֵׁם הַגר"ח מִוולוֹזִ'ין. כַּאֲשֶׁר בָּא לְפָנָיו רַב אֶחָד וְהִצִּיעַ לוֹ פְּסַק דִּין לְהַתִּיר עֲגוּנָה עַל פִּי יְסוֹד קוּשְׁיָתוֹ בְּתוֹסְפוֹת יְבָמוֹת, וְעַל זֶה עָנָהוּ הַגָּאוֹן: "מִקּוּשְׁיָא לֹא מֵתִים". עַיֵּן שָׁם. וַהֲרֵי לְפָנֵינוּ תְּשׁוּבוֹת מֵרַבּוֹתֵינוּ הָרִאשׁוֹנִים

וְהָאַחֲרוֹנִים, וְהֵם הַמְלַמְּדִים אוֹתָנוּ לְהוֹעִיל. דֶּרֶךְ הַפְּסָק בְּיִשֶּׁר הָעִיּוּן וְהַהֶקֵּשׁ, וְלֹא אָחֲזוּ שַׁעַר לְבִנּוֹת יְסוֹד עַל מְגֻדָּלִים הַפּוֹרְחִים בַּאֲוִיר.

וּבְסֵפֶר עֲלִיּוֹת אֵלִיָּהוּ (אות ע"ז ד"ל ע"ב) סִפֵּר בְּשֵׁם מהר"ח מִוולוֹזִ'ין, שֶׁסִּפֵּר כִּי הָרַב הֶחָרִיף מהר"ר צְבִי מִסְמִיאַטִיץ תַּלְמִיד הַגְּר"א הָיָה נוֹהֵג דֶּרֶךְ לִמּוּדוֹ עַל דֶּרֶךְ הַחֲרִיפוּת, וּכְשֶׁנִּדְפַּס הָאוּרִים וְתֻמִּים לְחַנָּאוֹן רַבִּי יְהוֹנָתָן אַיְבְּשִׁיץ, הָיָה שָׂמֵחַ מְאֹד בְּפִלְפּוּלָיו הַחֲרִיפִים, וְלֹא זָז מֵחַבְּבוֹ לִפְנֵי הַגְּר"א, אָמַר לוֹ הַגָּאוֹן בְּחַר אֵיזֶה חִדּוּשׁ מִסֵּפֶר "אוּרִים וְתֻמִּים", וְהַגֵּד לְפָנַי, וְכַאֲשֶׁר הִצִּיעַ לְפָנָיו דָּבָר חָרִיף וְטוֹב מֵהַ'תֻּמִּים', עָנָהוּ הַגְּר"א: אִם בָּאנוּ לְפַלְפֵּל כֵּן הֲרֵי אֶפְשָׁר לְהוֹסִיף כְּהֵנָּה וְכְהֵנָּה, וְהֶאֱרִיךְ לוֹ בְּמִלֵּי דְּחִדּוּדֵי בִּמְהִירוּת רַבָּה, עַד שֶׁכִּמְעַט קְצָרָה יַד שִׂכְלוֹ הֶחָרִיף לְהַשִּׂיג הַכֹּל. וְכֹה סִיֵּם רַבֵּנוּ הַגְּרָ"א: כְּשֶׁלּוֹמְדִים בְּאֹפֶן זֶה יוּכַל הָאָדָם לִטְעוֹת בְּעַצְמוֹ, לְאַחַר שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם יוֹסִיף חִדּוּד עַל חִדּוּד, וְיוּכַל לַחֲשֹׁב כִּי הוּא הוֹלֵךְ וְגָדֵל, וְיָבֹא לִידֵי גַּסּוּת הָרוּחַ לְהִתְגָּאוֹת בַּחֲרִיפוּתוֹ וּלְהַעֲרִיךְ עַצְמוֹ שֶׁהוּא כְּדַאי לְדַבֵּר נֶגֶד הַמְּחַבְּרִים הָרִאשׁוֹנִים זַ"ל אֲבָל כְּשֶׁלּוֹמְדִים תּוֹרָה עַל דֶּרֶךְ הָעִיּוּן הָאֱמִתִּי כְּדַרְכָּם שֶׁל הָרִאשׁוֹנִים זַ"ל, אֲזַי מִתְרַגְּלִים בְּכָל יוֹם לְהַכִּיר פְּחִיתוּת עֶרְכֵּנוּ נֶגֶד הָרִאשׁוֹנִים זַ"ל, כִּי מַה שֶּׁאָנוּ מִתְיַגְּעִים זְמַן רַב וּמוֹצְאִים אַחַר כָּךְ שֶׁרַשִׁ"י וּשְׁאָר הָרִאשׁוֹנִים זַ"ל הִרְגִּישׁוּ בָּזֶה וְתֵרְצוּ לְפִי דַּרְכָּם בַּקֹּדֶשׁ בְּמִלִּים קְצָרוֹת. עַד כָּאן. וּרְאֵה בְּהַקְדָּמַת בְּנֵי הַגְּרָ"א לְחִבּוּרוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, שֶׁכָּתְבוּ, שֶׁהַגְּרָ"א הִזְהִיר אוֹתָם לְהִתְרַחֵק מֵהַפִּלְפּוּל, וְרַק הַפִּלְפּוּל לַהֲלָכָה הוּא טוֹב, עַיֵּן שָׁם.

וְכָתַב בַּיַּעֲרוֹת דְּבַשׁ (דְּרוּשׁ כ'), אוֹי לִי אִמִּי כִּי יְלַדְתַּנִי בְּרֵאוֹתִי שִׁפְלַת הַדּוֹר בְּכָל חֶלְקֵי אֵירוֹפָּא, מַמָּשׁ אֵין יְשִׁיבָה לוֹמְדֵי תּוֹרָה לִשְׁמָהּ שֶׁיֵּשְׁבוּ שָׁם לוֹמְדִים מֻמְחִים שׁוֹקְדִים עַל הַתּוֹרָה בְּעֵמֶק הֲלָכָה שֶׁל אֱמֶת, אֶלָּא בַּעֲוֹנוֹת הָרַבִּים בְּפִלְפּוּל שֶׁל הֶבֶל וְכוּ'. אֵין דּוֹרֵשׁ לְהָבִין דַּרְכֵי הַתּוֹרָה עַל בּוּרְיָהּ. וַאֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא זַכּוּ חֶלְקֵיהוֹן שֶׁעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה בְּתָמִידִיּוּת מֵחֵיל אֶל חַיִל יֵלֵכוּ, אֲבָל כָּל לִמּוּדְכֶם גְּמָרָא מִשְׁנָיוֹת מִדְרָשׁ, וְאֵין אֶחָד נוֹתֵן לֵב לִלְמֹד אֹרַח חַיִּים עַל בּוּרְיָהּ, הִלְכוֹת שַׁבָּת עַל בּוּרְיוֹ, אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּמָּלֵט וְלֹא יִשָּׁגֶה. עַד כָּאן.

פרק יז - לאסוקי שמעתתא אלבא דהלכתא

וְדַעַת לְנָבוֹן נָקֵל שֶׁתַּכְלִית הַלִּמּוּד וְעִקָּרוֹ הוּא בִּכְדֵי לְאַסּוקֵי שְׁמַעְתְּתָא אֲלַבָּא דְּהִלְכְתָא לַהֲלָכָה וּלְמַעֲשֶׂה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּפִרְקֵי אֲבוֹת (פ"ה), הוּא הָיָה אוֹמֵר, בֶּן חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְגְמָרָא, בֶּן אַרְבָּעִים לְבִינָה, לְהָבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר וּלְהוֹרוֹת כַּהֲלָכָה. וּבְאֵבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פֶּרֶק כט מ"ז) רַבִּי יִצְחָק בֶּן פִּנְחָס אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מִדְרָשׁ וְאֵין בְּיָדוֹ הֲלָכוֹת, לֹא טָעַם טַעַם שֶׁל חָכְמָה, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ הֲלָכוֹת וְאֵין בְּיָדוֹ מִדְרָשׁ, לֹא טָעַם טַעַם יִרְאַת

חֵטְא, הוּא הָיָה אוֹמֵר כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מִדְרָשׁ וְאֵין בְּיָדוֹ הֲלָכוֹת, זֶה גִּבּוֹר וְאֵינוֹ מְזַיֵּן, כָּל שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ הֲלָכוֹת וְאֵין בְּיָדוֹ מִדְרָשׁ, חַלָּשׁ וְזַיִן בְּיָדוֹ, יֵשׁ בְּיָדוֹ זֶה וְזֶה גִּבּוֹר וּמְזַיֵּן. וּרְאֵה עוֹד שָׁם בְּפֶרֶק כה (מ"ג).

וּבַגְּמָרָא בְּרָכוֹת (ח.) אָמְרוּ, מַאי דִּכְתִיב (תְּהִלִּים פז, ב) אוֹהֵב ה' שַׁעֲרֵי צִיּוֹן מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב, אוֹהֵב ה' שְׁעָרִים הַמְצַיְּנִים בַּהֲלָכָה יוֹתֵר מִבָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת. וְהַיְנוּ דְּאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אָמֵי, מִשְּׁמֵיהּ דְּעַלְּא, מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה. עַד כָּאן. וְלִכְאוֹרָה מַאי קָאָמַר יוֹתֵר מִבָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת, הֲרֵי בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת עוֹסְקִים שָׁם בַּתּוֹרָה, וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת דְּקָאָמַר הַיְנוּ שֶׁלּוֹמְדִים בָּהֶם בְּלֹא לְעַיֵּן אַחַר כְּךָ בַּהֲלָכָה, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹהֵב שֶׁיַּעַסְקוּ בַּגְּמָרָא אֲבָּא דְּהִלְכְתָא, וְלָכֵן אָמַר אוֹהֵב ה' שְׁעָרִים הַמְצַיְּנִים בַּהֲלָכָה, יוֹתֵר מִבָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת.

שׁוּב רָאִיתִי בְּחִדּוּשֵׁי הַמַּהֲרְשָׁ"א שָׁם שֶׁכָּתַב, שֶׁבְּבָתֵּי כְּנֶסֶת רַבִּים מְצוּיִים קָטָן וְגָדוֹל שָׁם הוּא, וְכֵן בְּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת יֵשׁ שֶׁהָיוּ לוֹמְדִים שָׁם מִקְרָא, וְיֵשׁ לוֹמְדִים שָׁם מִשְׁנָה וְלֹא עָלוּ בְּיָדוֹ הֲלָכָה שֶׁיּוֹצֵא מִן הַתַּלְמוּד, כְּדְאָמְרִינַן בְּסוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ מְצִיאוֹת, הָעוֹסְקִים בְּמִקְרָא מִדָּה וְאֵינָהּ מִדָּה, בְּמִשְׁנָה וְכוּ', בַּתַּלְמוּד אֵין לְךָ מִדָּה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. וְהַיְנוּ שְׁעָרִים הַמְצַיְּנִים בַּהֲלָכָה' בְּמָקוֹם שֶׁכָּל תַּלְמִיד חָכָם קוֹבֵעַ מָקוֹם לְגָרְסָתוֹ בַּתַּלְמוּד הַמְּבִיאָה לִידֵי הֲלָכָה פְּסוּקָה, וְקָאָמַר עָלֶיהָ מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְכוּ', דְּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם, הָיָה שָׁם לִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁמִּשָּׁם יוֹצֵאת הֲלָכָה פְּסוּקָה עַל פִּי סַנְהֶדְרִין, וְעַמָּהֶם וַדַּאי הַשְׁכֵּינָה שְׁרוּיָה. וְעַכְשָׁו שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אוֹתָן ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה, שֶׁכָּל תַּלְמִיד חָכָם קוֹבֵעַ לוֹ לְגָרְסָתוֹ בַּתַּלְמוּד, הִיא תַּחְתֶּיהָ לִהְיוֹת הַשְּׁכִינָה עִמּוֹ. ע"ש.

וְהָרִיטְבָ"א שָׁם כָּתַב, דִּשְׁעָרִים הַמְצַיְּנִים בַּהֲלָכָה הַיְנוּ מָקוֹם שֶׁשָּׁם הַקְּבִיעוּת לִלְמוּד הַתּוֹרָה וְהַהֲלָכָה, יוֹתֵר מִבָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, שֶׁאֵין לוֹמְדִים בָּהֶם אֶלָּא לְפִי שָׁעָה דְּרָשׁוֹת אוֹ פְּסוּק. ע"כ. וּמָרָן הַחִיד"א בְּפֶתַח עֵינַיִם שָׁם כָּתַב, אוֹהֵב ה' שְׁעָרִים הַמְצַיְּנִים בַּהֲלָכָה, כְּלוֹמַר, זֹאת הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמְדִים גְּדוֹלֵי הַדּוֹר שֶׁמַּעֲמִיקִים בַּהֲלָכָה, וְזֶה שֶׁכָּתוּב הַמְצַיְּנִים בַּהֲלָכָה, לְאַפּוּקֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַלּוֹמְדִים הֲלָכוֹת בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לְפִי פְּשׁוּטָן, וְזֶה שֶׁכָּתוּב שְׁעָרִים "הַמְצַיְּנִים" בַּהֲלָכָה שֶׁלּוֹמְדִים בְּעִיּוּן נִמְרָץ לְעֻמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה, יוֹתֵר מִבָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁלּוֹמְדִים הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים הֲלָכוֹת כִּפְשָׁטָן, וְהֵם אֵינָם מְצַיְּנִים בַּהֲלָכָה, וְקָאָמַר דְּהַיְנוּ דְּאָמַר עֲלָא מִיּוֹם שֶׁחָרַב וְכוּ', כְּלוֹמַר דְּלִמּוּד הֲלָכוֹת בְּעֹמֶק מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ כִּי גְּבַר אוֹיֵב הַסִּטְרָא אָחֳרָא, אֵין לוֹ לְהקב"ה אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה, כְּלוֹמַר, שֶׁעִוּר מוּעָט שֶׁמַּעֲמִיקִים וּמְפַלְפְּלִים בַּהֲלָכָה בְּדִקְדּוּק, וְעַל יְדֵי זֶה מִתְבַּטְּלִים הַקְּלִפּוֹת. כִּי תַּלְמוּד גִּימַטְרִיָּא פְּלוֹנִית לְהַכְנִיעָהּ, וּלְקַשֵּׁט הַכַּלָּה, כִּי הֲלָכָה ה' כַּלָּה וְכוּ', עַד כָּאן.

וּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פָּרָשָׁה ג' פִּסְקָא ה) אָמְרוּ, וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב, כְּנֶגֶד סֵפֶר וַיִּקְרָא שֶׁהוּא מָלֵא הֲלָכוֹת רַבּוֹת. וְהֲלָכוֹת רַבּוֹת מְאִירוֹת עֵינָיו שֶׁל אָדָם. וּרְאֵה בְּנֶפֶשׁ הַחַיִּים (מע' ה). וּבַיַּלְקוּט אָמְרוּ, לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם, כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי ה', אֵלּוּ הֲלָכוֹת. וּמָהָרַ"ח בֶּן עָטָר בַּסֵּפֶר רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן (דף לב ע"ד) כָּתַב: "נִרְאֶה שֶׁאֵין מַסְפִּיק לְאָדָם לוֹמַר אֶלְמַד דֵּינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁחִבֵּר מָרָן רַבֵּנוּ יוֹסֵף קָארוֹ, אֲשֶׁר נִתְפַּשֵּׁט בְּכָל הַקְּהִלּוֹת לָדוּן וְלִפְסֹק עַל פִּיו, אֶעֱסֹק בְּתוֹרַת הַסּוֹד, הֲגַם כִּי רַבָּה הִיא, אֶלָּא יֵדַע שֶׁכָּל עוֹד לֹא נוֹדַע לוֹ עִקַּר וְשֹׁרֶשׁ הַדִּין מֵהַשַּׁ"ס וְהָרִאשׁוֹנִים, אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד עַל אֲמִתַּת הַדָּבָר". עַיֵּן שָׁם. וְרָמְזוּ עַל זֶה חָזַ"ל (יְרוּשַׁלְמִי רֵישׁ פֶּרֶק רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּמִלָּה), כָּל תּוֹרָה שֶׁאֵין לָהּ בֵּית אָב אֵינָהּ תּוֹרָה.

וּבְסֵפֶר הָאֶשְׁכּוֹל (הִלְכוֹת סֵפֶר תּוֹרָה עַמּוּד נ) כָּתַב וְז"ל: נִשְׁאַל רַב פְּלִטוֹי גְּאוֹן, אֵיזֶה עָדִיף וּמְשֻׁבָּח, אִם לְהַעֲמִיק בַּהֲלָכוֹת עַל פִּי הַתַּלְמוּד, אוֹ לַעֲסֹק בַּהֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת וּקְטוּעוֹת, וְהֵשִׁיב, הִנֵּה רֹב הָעוֹלָם מַטִּין אַחַר הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, וְאוֹמְרִים מַה לָּנוּ לְהַעֲמִיק בְּקוּשְׁיוֹת וּפְלְפּוּלֵי הַשַּׁ"ס, אֲבָל לֹא יָפֶה עוֹשִׂים. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁבָּזֶה הֵם מְמַעֲטִים אֶת הַתּוֹרָה, וְנֶאֱמַר יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁגּוֹרְמִים הֵם שֶׁתִּשְׁתַּכַּח הַתּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְלֹא נִתְקְנוּ הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת וּקְטוּעוֹת לְשַׁנֵּן בָּהֶם, אֶלָּא לְמִי שֶׁלָּמַד הַשַּׁ"ס כֻּלּוֹ וְעוֹסֵק בּוֹ תָּמִיד, וְאִם מִסְתַּפֵּק לוֹ דָּבָר בַּדִּין, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְפָרְשׁוֹ, יֵעָיֵן בַּהֲלָכוֹתֵהֶם, עַד כָּאן.

וּבְסֵפֶר מַעֲשֵׂה רַב (בִּשְׁאֵלְתּוֹת אוֹת סב) כָּתַב, הָעוֹלָם אוֹמְרִים הַלּוֹמֵד פּוֹסְקִים בְּלִי גְּמָרָא, הוּא כְּדָגִים בְּלֹא פִּלְפְּלִים. וְרַבֵּנוּ הַגְּרַ"א אוֹמֵר שֶׁהוּא כְּפִלְפְּלִים בְּלֹא דָּגִים. ע"ש. וּכְבָר אָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (סוֹף הוֹרָיוֹת), אָפְשָׁר לְעוֹלָם בְּלֹא פִּלְפְּלִין, וְהַכֹּל צְרִיכִים לְמָרֵי חִטַּיָּא.

וְכָתַב בְּפֶלֶא יוֹעֵץ הַנַּ"ל, דְּיֵשׁ בָּזֶה שְׁתֵּי פָּנִים, וּשְׁנֵיהֶם כְּאַחַת טוֹבִים, הָאֶחָד הוּא לִמּוּד הֲלָכָה, דְּהַיְנוּ הַגְּמָרָא בְּפִלְפּוּל לְהַקְשׁוֹת וּלְתָרֵץ, וְעַל זֶה אָמְרוּ: גְּמָרָא, אֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה וְכוּ', וְעוֹד אָמְרוּ, קֶדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא חֲדֵי בְּפִלְפּוּלָא דְּאוֹרַיְתָא וְכוּ', וְיָדוּעַ שֶׁסִּפְרֵי הַשְּׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת שֶׁעוֹשִׂים בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, הֵם הָיוּ לְעֵינַיִם, וְלֹא אַלְמָן יִשְׂרָאֵל, וְרָאוּי לְכָל מִי שֶׁחָנָנוֹ ה' דַּעַת, שֶׁיְּבָרֵר הַדִּין שֶׁנִּכְנַס בּוֹ לְבֵית הַסָּפֵק, וְלַעַיֵּן הֵיטֵב בַּגְּמָרָא וּפוֹסְקִים, עַד אֲשֶׁר יֵצֵא כַּנַּהּ הֲלָכָה עַל תִּלְּהּ בְּדָבָרִים הַמְפֹרָשִׁים כַּשִּׂמְלָה. וְיִכְתֹּב בַּסֵּפֶר רַק הַנּוֹגֵעַ לְעִנְיָן דִּינָא, וְלֹא יַעֲרֵב מִלֵּאכֶת הַשִּׁיטָה בְּמִלֵּאכֶת הַתְּשׁוּבָה, וּבָזֶה יִהְיֶה מוֹעִיל לָרַבִּים לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים. וְעַל כָּל פָּנִים אֵין לִסְמֹךְ עַל כָּל הַנִּמְצָא כָּתוּב, עַד יִבְחָנֵהוּ בִּבְחִינַת שְׁכֹלוֹ אִם כֵּן הוּא הָאֱמֶת, כִּי כָּל אָדָם לִפּוּם חוּרְפָּא פְּעָמִים שַׁבֶּשְׁתָּא, וְיֵשׁ דִּינִים שֶׁהֵם כַּהֲרָרִים הַתְּלוּיִים בְּחוּט הַשְּׂעָרָה, שֶׁבְּחִלּוּק מוּעָט מִשְׁתַּנֶּה הַדִּין, וְזֶה הַדָּבָר מֻטָּל עַל יוֹשְׁבֵי עַל מִדִּין, לְהָבִין

עֹמֶק הַדִּין, וּלְדַמּוֹת בְּקַל דִּין לְדִין, וְרַחֲמֵי לְמִבָּעֵי עַל רָזָא דְּנָא, שֶׁאֱלֹקִי"ם יְחוֹנֵנוּ חָכְמָה וָדַעַת וּתְבוּנָה. ע"ש.

וְיָדוּעַ מַה שֶּׁכָּתְבוּ בְּשֵׁם הָאֲר"י זַ"ל, שֶׁהֲלָכָה אוֹתִיּוֹת "הַכַּלָּה", שֶׁעַל יְדֵי לִמּוּד הַהֲלָכָה נֶחְשֶׁבֶת הַתּוֹרָה כִּמְאֹרֶסֶת אֵלָיו. שֶׁעַל יְדֵי הַהֲלָכָה מְיַחֵד הַדּוֹדִים, וְאָז הַתּוֹרָה נַעֲשֵׂית אֶצְלוֹ כְּכַלָּה, שֶׁהֲרֵי מִמֶּנָּה תּוֹצְאוֹת חַיִּים, לְיַדֵּעַ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם וָחַי בָּהֶם. וְכֵן הוּא בְּפֶלֶא יוֹעֵץ הַנַּ"ל, דְּעַל יְדֵי הַקּוּשְׁיוֹת וְתֵרוּצִים בַּגְּמָרָא הוּא מְבָרֵר קַשׁ מִתֶּבֶן, וּמְקַשֵּׁט הַכַּלָּה אוֹתִיּוֹת הֲלָכָה וְכוּ'.

וּבְשׁוּ"ת מִן הַשָּׁמַיִם (סי' לב) כָּתַב, שֶׁהֵשִׁיבוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם בַּחֲלוֹמוֹ, אוֹהֵב ה' שְׁעָרִים הַמְּצֻיָּנִים בַּהֲלָכָה, כְּשֶׁמְּחַדְּשִׁים חִדּוּשׁ בַּהֲלָכָה וּמַעֲמִידִין אוֹתָהּ עַל בֵּרוּר, אוֹתָן שְׁעָרִים נֶאֱהָבִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל יוֹתֵר מִכָּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב הַמְּקֻיָּמִים בָּהֶם שְׁאָר הַמְּצוֹת. וְכָל מִי שֶׁמְּחַשֵּׁב מַחֲשָׁבוֹת וְסוֹבֵר סְבָרוֹת בַּהֲלָכוֹת חֲמוּרוֹת וּבִפְסָקִים חֲמוּרִים נֶאֱהָב וְנֶחְמָד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הָעֶלְיוֹן, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ אִגְּרָא דִּשְׁמַעְתְּתָא סְבָרָא. וְהַדְּבָרִים וְהַמַּחֲשָׁבוֹת הָהֵם הֵם כְּמַרְגָּלִיּוֹת הַיְקָרוֹת בְּעֵינָיו. וְאִם עַל אֲבֵדַת כֶּסֶף אֶחָד אוֹ שְׁוֵה כֶּסֶף הִתִּירָה תּוֹרָה לַעֲשׂוֹת מְלָאכוֹת בְּחֹל הַמּוֹעֵד, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֵּשׁ לְחוּס עַל אֲבֵדַת הַמַּרְגָּלִיּוֹת הַיְקָרוֹת הָהֵם לְכָתְבָם וּלְחָתְמָם לְמַעַן לֹא יֹאבְדוּ, וְהַכּוֹתֵב וְהַחוֹתֵם יְקַבֵּל שָׂכָר עֲלֵיהֶם, כָּל זֶה פֵּרְשׁוּ לִי וְשָׁמוּ בְּפִי בֶּאֱמֶת. עַיֵּן שָׁם.

וּבַגְּמָרָא שַׁבָּת (קלח:) אָמְרוּ, תָּנוּ רַבָּנָן כְּשֶׁנִּכְנְסוּ רַבּוֹתֵינוּ לְכֶרֶם בְּיַבְנֶה אָמְרוּ, עֲתִידָה תּוֹרָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ח, יא), הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' אֱלֹקִים וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ לֹא רָעָב לַלֶּחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם, כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַר ה', וְנָעוּ מִיָּם עַד יָם וְגוֹ', דְּבַר ה' זוֹ הֲלָכָה, תַּנְיָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי אוֹמֵר חַס וְחָלִילָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לא) כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ, אֶלָּא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְשׁוֹטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצָאוּ, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ הֲלָכָה בְּרוּרָה וּמִשְׁנָה בְּרוּרָה בְּמָקוֹם אֶחָד. עַד כָּאן.

וּמַה שֶּׁהֶצְרְכוּ בַּגְּמָרָא לְהָבִיא ב' פְּסוּקִים, לוֹמַר, דְּאַף דְּאִיכָּא הַבְטָחָה שֶׁיִּהְיֶה צֶמַח וְגָדוֹל לִשְׁמֹעַ אֶת דְּבַר ה', עִם כָּל זֶה יִהְיוּ קְהִלּוֹת מְצָפוֹן וְעַד מִזְרָח, שֶׁיְּשׁוֹטְטוּ לָדַעַת אֶת דְּבַר ה' זוֹ הֲלָכָה פְּסוּקָה, וְלֹא יִמְצְאוּ מוֹרֵי הוֹרָאוֹת לְהוֹרוֹת לָהֶם הַדֶּרֶךְ.

וְנוֹדַע מַה שֶּׁפָּסַק מָרָן בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (או"ח סי' נג סכ"ד), שֶׁצִּבּוּר שֶׁצְּרִיכִין לְשָׂכֹר רַב וְגַם שִׁלֵּחַ צִבּוּר, וְאֵין בְּיָדָם שְׂכַר שְׁנֵיהֶם, אִם הוּא רַב מֻבְהָק וְגָדוֹל בַּהֲלָכָה וּבְקִי בְּהוֹרָאָה הוּא קוֹדֵם, וְאִם לָאו שִׁלֵּחַ צִבּוּר קוֹדֵם. וּמְקוֹרוֹ טָהוֹר מִתְּשׁוּבַת הָרֹא"ש. וְכָתַב שָׁם בְּבֵאוּר הֲלָכָה, דְּמִכָּאן יִרְאֶה הָאָדָם גֹּדֶל הַחִיּוּב עַל כָּל עִיר לְשָׂכֹר לָהֶם רַב שֶׁיּוֹרֶה לָהֶם בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה וּמִשְׁפָּטֶיהָ אֵיךְ לְהִתְנַהֵג, וְלֹא יִהְיוּ כְּעוְרִים הַמְגַשְּׁשִׁים בָּאֲפֵלָה וְכוּ', וְעַל יְדֵי זֶה

הוֹלֶכֶת הָעִיר מִדֶּחִי אֶל דֶּחִי שֶׁאֵין לָהֶם מוֹרֶה וּמַנְהִיג בְּדַרְכֵי ה', וּבָאִים לִידֵי חִלּוּל שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, וַאֲכִילַת חֲשַׁשׁ חָמֵץ, וּמִי יוֹדֵעַ כַּמָּה אִסּוּרִים מֵחַיָּבֵי כְּרִיתוֹת חַס וְחָלִילָה ה' יִשְׁמְרֵנוּ. עַד כָּאן.

צֵא וּלְמַד בַּחֲשִׁיבוּת לְמוּד הֲלָכָה לָרַבִּים, מִמַּה שֶׁכָּתַב רַשׁ"י (שַׁבָּת קטו.) דִּבְשַׁבָּת הָיוּ דּוֹרְשִׁין דְּרָשָׁה לְבַעֲלֵי בָּתִּים, שֶׁעֲסוּקִין בִּמְלָאכָה כָּל יְמוֹת הַחֹל, וּבְתוֹךְ הַדְּרָשָׁה הָיוּ מוֹרִין לָהֶן הֲלָכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר, וְטוֹב לָהֶם לִשְׁמֹעַ מִלִּקְרוֹת בַּכְּתוּבִים. עַד כָּאן. וְעַיֵּן עוֹד בְּרַשׁ"י שַׁבָּת ל. וְסַנְהֶדְרִין לח. וּבְיַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי (ריש פר' ויקהל) אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַקְהֵל קְהִלּוֹת בְּשַׁבָּת לְלַמְּדָם הֲלָכוֹת. וְהוּבָא בַּהַקְדָּמָה לְמִשְׁנָה בְּרוּרָה חֵלֶק ג'.

וְעוֹד אָמְרוּ בְּקִדּוּשִׁין (מ:) רַבִּי טַרְפוֹן וּזְקֵנִים הָיוּ מְסַבִּין בַּעֲלִיַּת בֵּית נִתְזָה בְּלוֹד, נִשְׁאֲלָה שְׁאֵלָה זוֹ בִּפְנֵיהֶם, תַּלְמוּד גָּדוֹל אוֹ מַעֲשֶׂה גָּדוֹל, נַעֲנָה רַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר, מַעֲשֶׂה גָּדוֹל, נַעֲנָה רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר תַּלְמוּד גָּדוֹל, נַעֲנוּ כֻּלָּם וְאָמְרוּ, תַּלְמוּד גָּדוֹל שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, עַד כָּאן.

וּבִגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (יז:) אָמְרוּ, תָּנוּ רַבָּנָן, כְּשֶׁנִּתְפְּסוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּרָטָא וְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן, אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר לְרַבִּי חֲנִינָא, אַשְׁרֶיךָ שֶׁנִּתְפַּסְתָּ עַל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים וְאַתָּה נִצּוֹל, אוֹי לִי שֶׁנִּתְפַּסְתִּי עַל דָּבָר אֶחָד וְאֵינִי נִצּוֹל. שֶׁאַתָּה עָסַקְתָּ בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, וַאֲנִי לֹא עָסַקְתִּי אֶלָּא בַּתּוֹרָה בִּלְבַד, וְכִדְרַב הוּנָא דְּאָמַר, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּלְבַד דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלֹהֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (דִּבְרֵי הַיָּמִים ב' טו) וְיָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל לְלֹא אֱלֹהֵי אֱמֶת וְגוֹ', מַאי לְלֹא אֱלֹהֵי אֱמֶת, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּלְבַד דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ. וְכָתַב שָׁם בְּפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל, מַאי לְלֹא תּוֹרָה, כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּלְבַד וְאֵינוֹ מִתְעַסֵּק בַּמִּצְוֹת, וְגַם לְהוֹצִיא הַדִּין לְאֲמִתּוֹ וְהַהוֹרָאָה כְּתִקְנָהּ, כְּאִלּוּ גַּם תּוֹרָה אֵין לוֹ. ע"ש.

וּלְכָל עִקַּר הַלִּמּוּד אֲצָל אַבְרֵכִים נְשׂוּאִים תַּלְמִידֵי חֲכָמִים צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּעִנְיְנֵי אֹרַח חַיִּים יוֹרֶה דֵּעָה הַנּוֹהֲגִים לְמַעֲשֶׂה גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע לְקַיֵּם הַמִּצְוֹת כְּהִלְכָתָן, וְגַם לְהִמָּנַע מִלְּהִכָּשֵׁל בְּאִסּוּרֵי תּוֹרָה וְאִסּוּרֵי דְּרַבָּנָן, וְלֹא כְּמוֹ שֶׁנּוֹהֲגִין מִקְצָת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים בְּכוֹלְלִים מְסֻיָּמִים שֶׁעוֹסְקִים בְּכָל זְמַנָּם בְּפִלְפּוּל בְּסֵדֶר קָדָשִׁים וּטְהָרוֹת שֶׁאֵינָם נוֹהֲגִים כְּלָל בַּזְּמַן הַזֶּה, אֶלָּא הִלְכְתָא לְמִשְׁיָחָא, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר (כִּמְבֹאָר בִּזְבָחִים מה.) וְאִלּוּ בְּעִנְיָנִים הַנּוֹהֲגִים בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין לָהֶם חֵלֶק וְנַחֲלָה, וְאֵינָם בְּקִיאִים אֲפִלּוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, וּבְהִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבְרָכוֹת, גַּם בָּעִנְיָנִים הַנּוֹהֲגִים בְּאֹפֶן תָּמִידִי, וּפְעָמִים רַבּוֹת שֶׁנִּכְשָׁלִים גַּם בַּדְּבָרִים הַיְדוּעִים אֲפִלּוּ לְבַעֲלֵי בָּתִּים הַקּוֹבְעִים עִתִּים לַתּוֹרָה בְּאֹרַח חַיִּים וְיוֹרֶה דֵּעָה. וּכְבָר צָוְחוּ עַל זֶה קַמָּאֵי דְּקַמָּאֵי (בִּבְרָכוֹת כט.) בִּרְכַּת מְזוֹנָא לֹא גָּמְרִינַן וְאַתְנוּיֵי מִתְנִינַן?

וְנוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי יְהוֹנָתָן אַיְבְּשִׁיץ בְּסִפְרוֹ יַעֲרוֹת דְּבַשׁ, שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד הִלְכוֹת שַׁבָּת עַל בּוּרְיָין, וְחוֹזֵר עֲלֵיהֶן לְפָחוֹת פַּעֲמַיִם וְשָׁלֹשׁ, לֹא יוּכַל לְהִמָּלֵט מֵחִלּוּל שַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג, הֵן בִּמְלָאכוֹת דְּאוֹרַיְתָא הֵן בְּאִסּוּרֵי שְׁבוּת דְּרַבָּנָן. וֶהֱבִיאוֹ הַגָּאוֹן מִלְּיסָא בְּסִדּוּר דֶּרֶךְ הַחַיִּים (דף קמה סע"ג), וְכָתַב עַל זֶה: וְעַל זֶה יִדְווּ כָּל הַדְּווּיִם שֶׁכַּמָּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֻפְלָגִים בַּתּוֹרָה עוֹסְקִים בְּפִלְפּוּל וַחֲרִיפוּת, וְאִלּוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת אֵינָם בְּקִיאִים, וּבָאִים לִידֵי סָפֵק חִלּוּל שַׁבָּת, אוֹי לָנוּ מִיּוֹם הַדִּין אוֹי לָנוּ מִיּוֹם הַתּוֹכֵחָה. ע"ש. וְהוּבְאוּ דְּבָרָיו בְּזִכְרוֹנוֹת אֲלִיָּהוּ (עמ' קכו). גַּם בְּסֵפֶר דַּעַת חָכְמָה (פָּרָק יד) כָּתַב, שֶׁרֹב חִלּוּלֵי הַשַּׁבָּת שֶׁנִּכְשָׁלִים בָּהֶם הַהֲמוֹנִים, הוּא מֵחֲמַת חֶסְרוֹן יְדִיעָה, כִּי אֵינָם בְּקִיאִים בְּדִינֵי ל"ט מְלָאכוֹת, וְשִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן. וְהוּבְאוּ דְּבָרֵיהֶם בְּכַף הַחַיִּים פַּלָּאגִ'י (סי' כט אות ה וי"א). ע"ש. וּרְאֵה מַה שֶּׁכָּתַב בָּזֶה בְּקַרְיֵינָא דְּאִגְּרְתָּא ח"ב. ע"ש.

וְגַם עַל יְדֵי שֶׁיִּלְמַד הֵיטֵב הֲלָכוֹת הַנְּהוּגוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה, יוּכַל לְלַמֵּד אֶת הָעָם דֶּרֶךְ ה', וּלְזַכּוֹת אֶת הָרַבִּים, וּכְבָר אָמְרוּ בַּגְּמָרָא בָּבָא בַּתְרָא (ח.) וְהֵם תֵּכוּ לְרַגְלֶיךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרוֹתֶיךָ, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּכַתְּתִים רַגְלֵיהֶם עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה. ע"ש. וְאָמְרוּ עוֹד וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד, שֶׁהַכּוֹכָבִים נִרְאִים לָנוּ כִּקְטַנִּים, אֲבָל הֵם גְּדוֹלִים פִּי כַּמָּה וְכַמָּה מִכַּדּוּר הָאָרֶץ, וְכָךְ הוּא עֶרֶךְ מַצְדִּיקֵי הָרַבִּים.

וּבֶאֱמֶת, שֶׁחוֹב קָדוֹשׁ מֻטָּל עַל כָּל אַבְרֵךְ, וּבִפְרָט מִי שֶׁחֲנָנוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּלִשּׁוֹן לְמוּדִים, נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתָיו, לִמְסֹר שִׁעוּרֵי הֲלָכָה לַהֲמוֹן הָעָם וּלְלַמְּדָם אֶת דֶּרֶךְ ה' בַּהֲלָכוֹת הַמְצוּיוֹת. כְּמוֹ הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה, הִלְכוֹת שַׁבָּת וּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. הִלְכוֹת טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה וְדִינֵי הַמּוֹעֲדִים, הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת וְחַלָּה, דִּינֵי רִבִּית וּמַשָּׂא וּמַתָּן, וְכַדּוֹמֶה. וְאִם לֹא יֵדַע בְּעַצְמוֹ אֶת הַהֲלָכוֹת הַמְצוּיוֹת, כֵּיצַד יְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים בְּדָבָר ה' זוֹ הֲלָכָה. וּכְבָר אָמְרוּ בָּבָא מְצִיעָא (פד:) תּוֹרָה כָּמוֹהוּ לָמַדְתָּ תּוֹרָה כָּמוֹהוּ לֹא רִבַּתָּ. וּבְחוֹבַת הַלְּבָבוֹת (שַׁעַר אַהֲבַת ה' פֶּרֶק ו' עַמּוּד תעד) כָּתַב, כִּי הֶחָסִיד הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר אֲפִלּוּ אִם יַגִּיעַ אֶל הַתַּכְלִית בְּתִקּוּן נַפְשׁוֹ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וַאֲפִלּוּ אִלּוּ הָיָה קָרוֹב לַמַּלְאָכִים בְּמַדּוֹתָיו הַטּוֹבוֹת וּמִנְהָגֵיהֶם הַמְשֻׁבָּחִים, וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם הָעֲצוּמָה וְהַזְּכָה בַּעֲבוֹדַת ה', עֲדַיִן אֵינוֹ מַגִּיעַ לִזְכֵיוֹת מִי שֶׁמּוֹרֶה וּמַדְרִיךְ בְּנֵי אָדָם אֶל הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה, וּמְיַשֵּׁר וּמַחֲזִיר בִּתְשׁוּבָה אֶת הָרְשָׁעִים וּמְקָרְבָם לְצוּר מַחֲצַבְתָּם. שֶׁזְּכֵיוֹתָיו נִכְפָּלוֹת בְּכַמָּה הֲמוֹנִים בַּעֲבוּר זְכֵיוֹתֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ בְּכָל הַזְּמַנִּים, וּבְכָל הַיָּמִים.

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁנֵי סוֹחֲרִים, שֶׁהָאֶחָד הָיְתָה לוֹ סְחוֹרָה אַחַת וְהִרְוִיחַ בָּהּ פִּי עֲשָׂרָה מִשְּׁוָיָהּ, וְהִגִּיעַ הַכֹּל לְמֵאָה דִּינְרֵי זָהָב. וְהַשֵּׁנִי הָיוּ לוֹ סְחוֹרוֹת רַבּוֹת וְהִרְוִיחַ בָּהֶן כֶּפֶל אֶחָד בִּלְבַד. אֲבָל מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ לוֹ סְחוֹרוֹת הַרְבֵּה הִגִּיעַ הַכֹּל לַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב, כָּךְ

מִי שֶׁאֵינוֹ מְתַקֵּן אֶלָּא נַפְשׁוֹ בִּלְבַד, תִּהְיֶה זְכוּתוֹ מוּעֶטֶת, וּמִי שֶׁמְּתַקֵּן נַפְשׁוֹ וּנְפָשׁוֹת רַבּוֹת עִמּוֹ, תִּכְפַּל זְכוּתוֹ כְּפִי הַזְּכֻיּוֹת שֶׁל כָּל מִי שֶׁיִּתַּקֵּן וְיִקָּרֵב לְצוּר מַחֲצַבְתּוֹ. וּכְמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (בְּאָבוֹת פ"ה) כָּל הַמְזַכֶּה אֶת הָרַבִּים אֵין חֵטְא בָּא עַל יָדוֹ, מִשּׁוּם שֶׁזָּכָה וְזָכָה אֶת הָרַבִּים זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים לג, כא) צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל, עַד כָּאן. וְכַמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי חִיָּא (כְּתוּבוֹת קנ:) שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וּמְלַמֵּד נַעֲרֵי יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה. (עַיֵּן יְרוּשַׁלְמִי פ"ט דְּכִלְאַיִם, שֶׁרִישׁ לָקִישׁ צָם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תַּעֲנִיּוֹת לְרֹאוֹת אֶת רַבִּי חִיָּא וְלֹא זָכָה בִּגְלַל שֶׁלֹּא עָשָׂה כְּמַעֲשָׂיו שֶׁל רַבִּי חִיָּא, וְאִלּוּ רַב הוּנָא זָכָה. עַיֵּן בָּבָא מְצִיעָא פד.).

וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִּהְיֶה, כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה, זוֹכֶה "וְיוֹשֵׁב" בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, בִּישִׁיבָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סְמִיכָה. וּכְבָר אָמְרוּ בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת. לְמַד וְלֹא לִמֵּד אֵין לְךָ הֶבֶל גָּדוֹל מִזֶּה. וְעוֹד עַיֵּן בְּדָרְשׁוֹת הַחֲתָם סוֹפֵר (דף קכד.). וְהוּא אֱמֶת שֶׁעַל כָּל תַּלְמִיד חָכָם לְלַמֵּד גַּם בְּסֵדֶר קָדָשִׁים וּטְהָרוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת (סוֹף מְנָחוֹת), וּכְבָר אָמְרוּ (מְנָחוֹת קי.) תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּימֵיהֶם, וְכָל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא עוֹלָה וְלֹא מִנְחָה וְלֹא חַטָּאת וְלֹא אָשָׁם. עַיֵּן שָׁם. וְכֵן כָּתַב הָרַב בְּאֵר שֶׁבַע (בְּסוֹף הַקְּדָמָתוֹ). וְעַיֵּן בְּשׁוּ"ת בְּנְיָן שְׁלֹמֹה כֹּהֵן מְוִילְנָא (סי' א). אוּלָם כָּל זֶה אַחַר שֶׁהִשְׁלִים חוֹבָתוֹ בִּידִיעַת וּבְבַקִּיאוּת הַדִּינִים הַנִּצְרָכִים לַהֲלָכָה וּלְמַעֲשֶׂה, וּכְמוֹ שֶׁהִסְבִּיר בְּטוּב טַעַם וָדַעַת הַגר"ז בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה פֶּרֶק ו' הֲלָכָה ט'), עַיֵּן שָׁם. וּרְאֵה בְּאִגְרוֹת הָרַמְבַּ"ם (וַרְשָׁא תרלח דַּף טו ע"א) שֶׁכָּתַב אֶל הַדַּיָּן רַבִּי פִּינְחָס ב"ר מְשֻׁלָּם. וּמַה שֶּׁדַּנְתָּ שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁיִּרְצֶה בַּעְלָהּ לִיתֵּן לָהּ נְדוּנְיָתָהּ וְלֹא יִשָּׁאֵר אַחֲרֵי עָלֶיהָ הַדִּין עִמּוֹ. תְּמַהְתִּי עַל כָּךְ, וְהָיוּ עִמִּי הַדַּיָּן הֶחָסִיד וְעוֹד שְׁלֹשָׁה אוֹ אַרְבָּעָה אֲחֵרִים, וְאָמַרְתִּי לָהֶם, אַל תִּתְמְהוּ, כִּי אֵלּוּ בְּנֵי פְּרַנְצָא [צָרְפַת] וְכָל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּעָרֵי הַנּוֹצָרִים מַנִּיחִים אוֹתָם לָדוּן [בְּדִינֵי אישות] כְּמוֹ הַיִּשְׁמְעֵאלִים, וְלָכֵן כְּשֶׁיָּבֹא לָהֶם דִּין יַאֲרִיכוּ בּוֹ יוֹתֵר מִדִּינֵי הַקָּרָבָנוֹת, לְפִי שֶׁאֵין אָנוּ עוֹסְקִים בָּהֶם, וּבְאוֹתוֹ הַזְּמַן שֶׁהָיוּ עוֹסְקִים בָּהֶם הָיוּ בְּקִיאִים בָּהֶם, עַד שֶׁאֵין צָרִיךְ לִשְׁאֹל וְלֹא לְחַפֵּשׂ וְכוּ'. ע"ש.

צֵא וּלְמַד עוֹד מִמַּה שֶּׁכָּתַב רַבֵּנוּ בְּחַיֵּי בְּחוֹבַת הַלְּבָבוֹת בַּהַקְדָּמָה (דף יא ע"א) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְנִשְׁאַל אֶחָד מִן הַחֲכָמִים עַל שְׁאֵלָה נָכְרִית מֵעִנְיַן דִּין הַגְּרוּשִׁין [כְּלוֹמַר, שְׁאֵלָה זָרָה שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה בְּדִינֵי גֵּרוּשִׁין] וְהֵשִׁיב, אַתָּה הַשּׁוֹאֵל עַל מָה שֶׁלֹּא יַזִּיקֶנּוּ אִם לֹא יְדָעֶנּוּ, הֲיֵדַעְתָּ כָּל מַה שֶּׁאַתָּה חַיָּב לָדַעַת מִן הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר אֵינְךָ רַשַּׁאי לְהִתְעַלֵּם מֵהֶן, וְאֵין רָאוּי לְךָ לִפְשֹׁעַ בָּהֶן. עַד שֶׁנִּפְנֵיתָ לַחֲשֹׁב בִּשְׁאֵלוֹת נָכְרִיּוֹת [זָרוֹת], אֲשֶׁר לֹא תִקְּנָה בָּהֶן מַעֲלָה יְתֵרָה בְּתוֹרָתְךָ וֶאֱמוּנָתְךָ, וְלֹא תִתַּקֵּן בָּהֶן מְעֻוֶּת בְּמִדּוֹת נַפְשֶׁךָ. וַאֲנִי נִשְׁבַּע כִּי זֶה חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה שֶׁאֲנִי מִתְעַסֵּק בְּמַה שֶּׁצָּרִיךְ לִי בְּמִצְוֹת תּוֹרָתֵנוּ, וְאַתָּה יוֹדֵעַ רֹב טָרְחִי בְּעִיּוּן, וְרֹב הַסְּפָרִים אֲצָלִי,

וְלֹא פִּנִּיתִי לִבִּי מֵעוֹלָם לְמַה שֶׁפִּנִּיתָ לִבְּךָ לִשְׁאֹל עָלָיו. וְהֶאֱרִיךְ שָׁם לְהוֹכִיחוֹ וּלְבַיְּשׁוֹ עַל כָּךְ. עכ"ל. וּדְבָרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים. וְלֹא עַל חִנָּם נִסְדַּר סֵדֶר קָדְשִׁים וּטְהָרוֹת בְּסוֹף הַתַּלְמוּד, אַף שֶׁהֵם חָכְמָה וָדַעַת (עַיֵּן שַׁבָּת לֹא.).

וְעַיֵּן בְּפֵרוּשׁ רַשְׁ"י בָּבָא מְצִיעָא (קט:) שֶׁבֵּאַר דִּבְרֵי הַגְּמָרָא לְכִי מַטִּית לִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים תָּא וְאַקְשׁוּ לִי דְּהַיְינוּ שֶׁתַּגִּיעַ לִלְמֹד סֵדֶר קָדָשִׁים שֶׁעֲדַיִן אֵינְךָ עוֹסֵק בָּזֶה עַתָּה. וּמְבֹאָר שֶׁעִסּוּקָם בְּקָדָשִׁים וְכוּ' הָיָה בַּסּוֹף. וְעַיֵּן עוֹד בְּבָבָא מְצִיעָא (קיד:) דְּאָמַר לֵיהּ רָבָה בַּר אֲבוּהּ לְאֵלִיָּהוּ, בְּאַרְבָּעָה [וְסִדְרִים] לֹא מְצַיְּנָא. וּפֵרַשׁ רַשְׁ"י דְּמַיְירִי בְּמוֹעֵד נְזִיקִין נָשִׁים וְקָדָשִׁים. וּזְרָעִים וּטְהָרוֹת לֹא הָיָה בָּקִי בָּהֶן כְּלָל. וְעַיֵּן שָׁם בַּתּוֹסְפוֹת דְּקָאֵי אַתּוֹסֶפְתָּא, וְשִׁית לִבְּךָ דְּרַבִּי סֵדֶר מוֹעֵד, וְאַחַר כָּךְ נְזִיקִין וְכוּ'.

וּבָאֳמֶת כִּי כָּל אֵלֶּה הַלּוֹמְדִים לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתְּתָא אָלְבָּא דְּהִלְכְתָא, הֲרֵי הֵם גַּם קוֹטְפִים אֶת פְּרִי לִמּוּדָם וְיִגִיעָתָם, בִּבְחִינַת נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא שָׁם, אָמַר רַב חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי כז, יח) נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ, לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לִתְאֵנָה. מַה תְּאֵנָה זוֹ כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מְמַשְׁמֵשׁ בָּהּ מוֹצֵא בָּהּ תְּאֵנִים, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה וְכוּ', ע"ש. וְהֵם בִּכְלַל מַה שֶׁנֶּאֱמַר (קֹהֶלֶת י, ט) בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסְכַּן בָּם. שֶׁהָעוֹבֵד וְטוֹרֵחַ לִבְקֹעַ הָעֵצִים, הוּא אֲשֶׁר נֶהֱנֶה מִכָּךְ, שֶׁהֲרֵי מִתְחַמֵּם בְּעֵצִים אֵלּוּ, וְכָךְ בְּיִגִיעַת הַתּוֹרָה, הַיְגֵעַ וְטוֹרֵחַ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר הוּא הַנֶּהֱנֶה מִיגִיעָתוֹ. וְגַם יָכוֹל לְהָנוֹת מִיגִיעָתוֹ לְהוֹרוֹת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, לְשָׂעָה וּלְדוֹרוֹת. כִּי יָגַעְתָּ וּמָצָאתָ הַאֱמֶן, וְאָמְרוּ עוֹד בְּעֵרוּבִין (נה.) רַבִּי זֵירָא אָמַר מֵהָכָא (מִשְׁלֵי טו, כג) שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו, וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב, אֵימָתַי שִׂמְחָה לְאִישׁ בְּשָׂעָה שֶׁמַּעֲנֶה בְּפִיו. וּפֵרַשׁ רַשְׁ"י, אֵימָתַי אָדָם שָׂמֵחַ בְּתַלְמוּדוֹ, בְּזֶמֶן שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַעֲנֶה כְּשֶׁשּׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ דְּבַר הֲלָכָה, עַיֵּן שָׁם.

וּבַגְּמָרָא נִדָּה (עא.) תַּנָּא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא. וְכָתַב הַמְּאִירִי שָׁם וז"ל: שֶׁאַחַר שֶׁשָּׁנָה הַסּוּגְיָא דֶּרֶךְ מֶחְקָר וּמַשָּׂא וּמַתָּן מַעֲלֶה בְּיָדוֹ הָרְאוּי לְבֵרוּר דֶּרֶךְ פְּסָק וְקוֹבְעָן לְעַצְמוֹ הֲלָכוֹת הֲלָכוֹת, מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ מִתְיַשֵּׁר בְּהוֹרָאָה יָפָה יָפָה, וְנִמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת בְּהוֹרָאוֹתָיו וְאֵינוֹ מַכְשִׁילָן כִּשְׁאָר הַתַּלְמִידִים שֶׁאֵין נוֹהֲגִין כֵּן, וֶהֱבִיאוּהָ דֶּרֶךְ רֶמֶז מִדְּכְתִיב, הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ אַל תִּיקְרֵי הֲלִיכוֹת אֶלָּא הֲלָכוֹת, רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אִם הוּא שׁוֹנֶה הֲלָכוֹת עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ עוֹלָם לוֹ, עַד כָּאן. וְכֵן כָּתְבוּ עוֹד בְּיוֹמָא (כו.) הַנַּ"ל. וְכָתַב הָרַמָ"א בְּהַגָּ"ה (יו"ד סי' רמב ס"ל), שֶׁבִּזְמַן הַזֶּה עִקַּר הָרַבָּנוּת אֵינוֹ תְּלוּי בְּמִי שֶׁלִּמּוּדוֹ פִּלְפּוּלִים וְחִלּוּקִים [בִּלְבַד], רַק בְּמִי שֶׁלָּמַד [גַּם] פְּסַק הֲלָכָה וְעִיּוּן, וְהֶעֱמִידוּ עַל הָאֱמֶת וְהַיָּשָׁר. עַיֵּן שָׁם.

גַּם הַגָּאוֹן רַבִּי יְהוֹנָתָן אַיְבְּשִׁיץ כּוֹתֵב: עִקַּר הַלִּמּוּד הוּא לִלְמֹד שֻׁלְחָן עָרוּךְ לָדַעַת דַּרְכֵי ה', וּבְנֵי אָדָם שֶׁלּוֹמְדִים פִּלְפּוּלִים בִּלְבַד, וַהֲלָכוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַנִּיחִים, יָמוּתוּ בְּלֹא חָכְמָה לִלְמֹד שֻׁלְחָן עָרוּךְ. וְהַדַּיָּנִים מַעֲמִיקִים הַרְבֵּה בְּחֹשֶׁן מִשְׁפָּט, כִּי לְחַמֵּם הוּא. עַד כָּאן.

פרק יח - שלא להוציא דין בלא עיון בספרי הפוסקים

וּכְבָר נוֹדַע כִּי בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין בְּכוֹחֵנוּ לְהוֹצִיא דִּין מִן הַגְּמָרָא בְּלֹא עִיּוּן בְּסִפְרֵי הַפּוֹסְקִים וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ ר"י מִינַאשׁ בִּתְשׁוּבָה (סי' קיד) "שֶׁאֵין בְּזַמַּנֵּנוּ זֶה מִי שֶׁיִּגִּיעַ בְּתַלְמוּד לְגָדֵר שֶׁיּוּכַל לִסְמֹךְ לְהוֹרוֹת מִמֶּנּוּ. עַיֵּן שָׁם. וְכָתַב הַשַּׁ"ךְ (יו"ד סי' רמו סק"ה) בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: כָּתַב הַדְּרִישָׁה, יֵשׁ בַּעֲלֵי בָּתִּים נוֹהֲגִים לִלְמֹד בְּכָל יוֹם גפ"ת וְלֹא שְׁאָר פּוֹסְקִים, וּמְבִיאִים רְאָיָה מֵהַאי דְּאָמְרִינַן סוֹף נִדָּה, כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת וְכוּ'. אֲבָל לִי נִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ לִלְמֹד סִפְרֵי הַפּוֹסְקִים דִּינֵי הַתּוֹרָה כְּמוֹ הָרִי"ף וְהַמְּרְדְּכִי וְהָרֹא"ש וְדוֹמֵיהֶם, דְּזֶהוּ שֹׁרֶשׁ וְעִקַּר לְתוֹרָתֵנוּ וְאֵינָם יוֹצְאִים כְּלָל בְּלִמּוּד גפ"ת, דְּהָא דְּתָנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם וְכוּ' כְּבָר כָּתַב רַשְׁ"י שָׁם וְכוּ'. ע"ש. וּבְסֵפֶר רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן (יו"ד סי' רמו ס"ד) כָּתַב, נִרְאֶה שֶׁאֵין מַסְפִּיק לְאָדָם לוֹמַר אֵדַע דִּינֵי הַתּוֹרָה אִסּוּר וְהֶתֵּר וְכוּ' מִפְּסַק הַדִּין וּמֵהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁחִבֵּר מהרי"ק שֶׁנִּתְפַּשֵּׁט בְּכָל קְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל לָדוּן עַל פִּיו, וְאֶעֱסֹק בְּחָכְמַת הַיְסוֹד הֲגַם כִּי רַבָּה הִיא, נִרְאֶה כִּי כָּל עוֹד שֶׁלֹּא יֵדַע עִקַּר הַדִּין מֵהַשַּׁ"ס וּמוֹצָאוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד עַל אֲמִתַּת הַדָּבָר, אֶלָּא שֶׁעַל כָּל פָּנִים זֶה הָאָדָם שֶׁדַּעְתּוֹ רְחָבָה יָכוֹל לְקַבֵּעַ עִתִּים יְדוּעִים אוֹ יָמִים יְדוּעִים לְהִסְתַּכֵּל וְלֵידַע בְּנוֹרָאוֹת ה' לְקַיֵּם מִצְוֹת, דַּע אֶת אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ', עַד כָּאן.

והגר"ז בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁלּוֹ (הִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה סִימָן פא סָעִיף ו') כָּתַב: וּבַזְּמַן הַזֶּה שֶׁכָּל הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הוּא כָּתוּב לְפָנֵינוּ, אֵין צָרִיךְ לִשְׁכֹּר מְלַמֵּד לִבְנוֹ שֶׁיְּלַמְּדֵנּוּ כָּל הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, אֶלָּא שֶׁיְּלַמְּדֵנּוּ לְהָבִין הֵיטֵב בַּתַּלְמוּד בְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת גַּם בַּהֲלָכוֹת וְסוּגְיוֹת הָעֲמֻקוֹת עִם רֹב הַפּוֹסְקִים הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, וְיַעֲמִידֵנוּ עַל עִיּוּן הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, שֶׁיּוּכַל לְעַיֵּן בְּעַצְמוֹ לִלְמֹד וּלְהָבִין וּלְהוֹרוֹת כָּל הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה מִתּוֹךְ עִיּוּן בַּתַּלְמוּד וּבַפּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, וְאָז יוּכַל הַבֵּן לִלְמֹד בְּעַצְמוֹ כָּל הַתַּלְמוּד וְהַפּוֹסְקִים, לֵידַע כָּל הַהֲלָכוֹת שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהֵן פֵּרוּשׁ הַתַּרְי"ג מִצְוֹת וְדִקְדּוּקֵיהֶן וְכוּ', וְכָתַב עוֹד שָׁם (בפ"ב הֲלָכָה א), חַיָּב אָדָם לִלְמֹד הַכֹּל, וּבַזְּמַן הַזֶּה גַּם הַטּוּר וְהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, כְּמוֹ הָרֹא"ש וְהַבֵּית יוֹסֵף, כִּי אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ טַעֲמֵי הַהֲלָכוֹת אֵינוֹ מֵבִין גּוּפֵי הַהֲלָכוֹת לַאֲשׁוּרָן עַל בּוּרְיָין, וְנִקְרָא בּוּר, וְלָכֵן יֵשׁ אוֹסְרִים לְהוֹרוֹת אֲפִלּוּ לְעַצְמוֹ מִתּוֹךְ הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת בְּלִי טְעָמִים שֶׁלָּמַד, וּלְפִיכָךְ אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהִתְאַחֵר מִלִּלְמֹד אֶת הַטְּעָמִים עַד שֶׁיִּגְמֹר לִלְמֹד אֶת כָּל הַהֲלָכוֹת הַפְּסוּקוֹת. עַיֵּן שָׁם.

וְהַגר"ח מִוולוֹז'ין כָּתַב בַּהַקְדָּמָה לְבֵאוּר הַגְּר"א עַל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, כִּי כָּל פְּרִי לְמוּד הַשַּׁ"ס הוּא לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, וְאַשְׁרֵי הַשּׁוֹנִים הֲלָכוֹת עַל מְנָת לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם. הֲמָה הַמְקַיְּמִים אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, עַד שֶׁקָּמוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּעֲלֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וְעָרְכוּ הַשֻּׁלְחָן לִכְּנֵי כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֶּה לֶאֱכֹל, וְלִטְעֹם דִּבְרֵיהֶם מִמְּקוֹרָם בָּרוּךְ, וְעִם הֱיוֹת שֶׁהֵמָּה הָיוּ לָנוּ לְעֵינַיִם לְהוֹרוֹת אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן, וּלְמִי שֶׁקָּצְרָה יַד הַשָּׂגָתוֹ לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת מִתּוֹךְ הַשַּׁ"ס, מַה טּוֹבוּ וּמַה נָּעֲמוּ דִּבְרֵיהֶם הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת וּבְרוּרוֹת. אָמְנָם רַבִּים כָּשְׁלוּ לִפְרֹק מֵעֲלֵיהֶם עֹל הַיְגִיעָה לְמוּד הַשַּׁ"ס, לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ הֲלָכוֹת, וְאוֹמְרִים כִּי הַלִּמּוּד אֲשֶׁר לְמַעֲשֶׂה הוּא רַק לְמוּד הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְאַף אִם לוֹמְדִים גְּמָרָא אֵינָם לוֹמְדִים אֶלָּא לְחַדֵּד אֶת הַשֵּׂכֶל. וְיֵשׁ שֶׁמַּזְנִיחִים אֶת הַתַּלְמוּד לְגַמְרֵי וּמְסַתַּפְּקִים בְּלִמּוּד הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ בִּלְבַד. וְלֹא זוֹ הִיא הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה שֶׁחָנָנוֹ ה' בִּינָה לְדָלוֹת מִמַּעֲמַקֵּי דִּבְרֵי הַשַּׁ"ס, אֲשֶׁר כָּל מַה שֶּׁתַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ, הַכֹּל נִכְלָל בְּדִבְרֵיהֶם הַקְּדוֹשִׁים, וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בְּיֹשֶׁר דַּרְכָּם לִהְיוֹת עִקַּר הוֹרָאָתָם מִן הַשַּׁ"ס, וְלִמּוּד הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לָהֶם לְמִזְכֶּרֶת לִזְכֹּר הַדִּינִים, עַיֵּן שָׁם.

וּרְאוּ עוֹד בְּהַקְדָּמַת הַנָּצִי"ב מִוולוֹז'ין בַּהַקְדָּמָה לִשְׁאִלְתּוֹת (קִדְמַת הָעֶמֶק), מַה שֶּׁהֶאֱרִיךְ בָּזֶה לְדַרְכּוֹ שֶׁל תּוֹרָה, עַיֵּן שָׁם. וְשָׁם כָּתַב, שֶׁדֶּרֶךְ הַלִּמּוּד בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה הוּא דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר לוֹמְדִים לְבֵרוּר הַסּוּגְיוֹת לַהֲלָכָה. וְכֵן כָּתַב הַחַיֵּי אָדָם בְּהַקְדָּמָתוֹ, שֶׁזֶּה עִקַּר הַתּוֹשָׁה לִלְמֹד לַהֲלָכָה בִּכְדֵי לְדַעַת לְקַיֵּם וְלַעֲשׂוֹת. עַיֵּן שָׁם.

וּבְהַקְדָּמַת הָרַב תְּשׁוּבָה מֵאַהֲבָה (שַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת אוֹת ח') כָּתַב, וְאַחַר שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בְּדִינֵי הַתּוֹרָה אֵיךְ יוּכַל לִהְיוֹת צַדִּיק בִּדְרָכָיו וְתָמִים בְּמַעֲשָׂיו, אוֹ לִהְיוֹת מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת הֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (אָבוֹת פ"ב מ"ה) אֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד וְכֵן כָּתַב גַּם הָאַבְנֵי נֵזֶר בְּהַקְדָּמָתוֹ לְאֻגְלֵי טַל. עַיֵּן שָׁם. וְכָתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה בְּהַקְדָּמָתוֹ שֶׁעִקַּר הַלִּמּוּד דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר לוֹמֵד לַהֲלָכָה, וְרַק עַל יְדֵי לִמּוּד כָּזֶה מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא, וְכַאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן נִרְאֶה שֶׁבַּעֲוֹנוֹת הָרַבִּים מוּעָטִים הָאֲנָשִׁים הַקּוֹבְעִים לְמוּדָם לָזֶה, וְהֵינוּ אַף הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נָגַע יִרְאַת הָאֱלֹקִים בְּקִרְבָּם, וְרוֹצִים לְהִתְחַזֵּק בְּמַעֲוֹז הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּם מִצְוֹתֶיהָ, וְלָאֲנָשִׁים כְּאֵלּוּ הָיָה מִן הָרָאוּי שֶׁקֹּדֶם כֹּל הַלִּמּוּדִים, הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּקִי בַּחֵלֶק הַזֶּה, כְּדֵי לֵידַע אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלֵךְ בָּהּ וְכוּ'. ע"ש.

וּפְאֵר הַדּוֹר הַגָּאוֹן הַחָזוֹן אִישׁ זַצ"ל בֶּאֱמוּנָה וּבְטָחוֹן (פ"ג סי' ח') כָּתַב בָּזֶה הַלָּשׁוֹן: וְאָמְנָם אִם עֻמְלָהּ שֶׁל חֵקֶר הֲלָכָה מַשְׁרֶשֶׁת אַהֲבַת הַדִּין בְּאֹפֶן מְיֻחָד בַּהֲלָכָה זוֹ שֶׁהוּא עוֹסֵק בָּהּ. מוֹסִיפָה אַהֲבָה כְּלָלִית לְחֵקֶר הַדִּין בְּכָל מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה. וְשָׁם (ס"ט) כָּתַב: וְהָעִקָּר שֶׁבְּרִפּוּאַת תַּחֲלוּאֵי הַנֶּפֶשׁ הָאֵלּוּ הוּא הָעִיּוּן בַּהֲלָכָה הָדֵק הֵיטֵב, בְּכָל פְּרָטֵי סְעִיפֶיהָ, עַד

שֶׁיִּשְׁרִישׁוּ בְּקִרְבּוֹ אַהֲבַת הַדִּין בַּמֻּחְלָט, וְהַלִּמּוּד בְּעִיּוּן בַּהֲלָכָה עַד לֶדֶת לַהֲלָכָה בְּרוּרָה בְּכָל הַסְּעִפִּים הַמִּסְתַּעֲפִים, הוּא לִמּוּד שֶׁל שָׁנִים רַבּוֹת בִּשְׁקִידָה נִמְרֶצֶת, כִּי הִסְתַּגְּלוּת הָעִיּוּן הַזֶּה הוּא תַּכְלִית יְדִיעַת הַתּוֹרָה שֶׁהִפְלִיגוּ חֲז"ל, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִקְנוֹתָהּ בְּדֶרֶךְ עֲרָאי בְּמִעוּט הִשְׁתַּדְּלוּת. ע"כ.

וְכָתַב עוֹד בְּשֵׁם הגר"י סַלַנְטֶר עַל הַלּוֹמְדִים לֹא לַהֲלָכָה (שם סי"ב): אָמְנָם כְּבָר גִּלָּה הגר"י סַלַנְטֶר בְּאִגַּרְתּוֹ, כִּי אִם אָמְנָם כַּוָּנָתָם רְצוּיָה, מַעֲשֵׂיהֶם מְקֻלְקָלִים תַּכְלִית הַקִּלְקוּל, כִּי מִי שֶׁלֹּא עָמַל בַּהֲלָכָה בְּעִיּוּן הָדַק הֵיטֵב, לֹא יֵדַע עֶרְכָּהּ וְנַעֲלָם מִמֶּנּוּ נְתִיבוֹתֶיהָ, וְחָסֵר הָעִקָּר בַּעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, שֶׁצִּוָּהוּ לִשְׁמֹר אֶת סְעִפֵּי הַהֲלָכָה וְלֶאֱהֹב אוֹתָהּ, וְאִם מִשְׁפָּט הוּא חָסֵר, מַה קָּנָה. וּכְמוֹ שֶׁלֹּא יִתָּכֵן לִשְׁמֹר אֶת הַשַּׁבָּת בְּלֹא לָדַעַת הִלְכוֹתֶיהָ, וְלֹא יִתָּכֵן לְהִשָּׁמֵר מִמַּאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת מִבְּלִי לָדַעַת הָאָסוּר וְהַמֻּתָּר, כֵּן לֹא יִתָּכֵן לְהִשָּׁמֵר מִגֶּזֶל וְחָמָס וְכוּ', וּמַה יּוֹעִילֻנוּ שֶׁלִּמּוּד הַמִּדּוֹת אֲשֶׁר הוּא מְתְיַהֵר בָּהֶם בְּעֵת שֶׁכַּפָּיו מְגֹעָלוֹת בְּגֶזֶל מַתְמִיד וּמֵחָמָס תְּדִירִי, עַד כָּאן.

וְעוֹד שָׁם (סי"ג): וּמִי שֶׁעָזַב אֶת הַהֲלָכָה וְלֹא יָגַע לְדַעְתָּהּ, אֵין סָפֵק שֶׁהוּא חָדוּל הַמִּשְׁפָּט וְאֵינֶנּוּ בָּטוּחַ מִלִּהְיוֹת חָבֵר לְאִישׁ מַשְׁחִית מִבְּלִי מֵשִׂים. וְשָׁם (סי"ח): וּמִן הַחִיּוּב לְהַאֲרִיךְ בְּחִיּוּב לִמּוּד הַהֲלָכָה מִפְּנֵי מְעוּט הַתַּלְמִידִים בְּדוֹרֵנוּ, וְהַשְׁרִידִים מֻהַנְדָּחִים לְכָל אֶפְסִים בֵּיָם הַהֶבְלִים שֶׁל רוּחַ טוֹעִים, מְעַטִּים וּסְפוּרִים הֵמָּה, רַבָּה הָעֲזוּבָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ פְּנִימָה הַגּוֹרֵם לְהִתְרַשֵּׁל מֵעִיּוּן הַהֲלָכָה הָדֵק הֵיטֵב. וּלְבַלּוֹת אֶת כָּל הַזְּמַן בִּרְעָיוֹנוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת בְּדִיּוֹת לֵב, וּלְחַדֵּשׁ חִדּוּשִׁים אֵין בָּהֶם מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה, אַף שֶׁהֵן שִׂיחוֹת שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם וְתִקּוּן הַמִּדּוֹת, אוֹ חֵקֶר חִיצוֹנִי בַּהֲלָכָה, נִכְשָׁלִים לְהַאֲמִין כִּי זֶהוּ חוֹבָתוֹ שֶׁל אָדָם בְּעוֹלָמוֹ. וּבְעֵינֵיהֶם כִּי כֵן הִתְנַהֲגוּ הַתַּנָּאִים וְהָאָמוֹרָאִים. וְחֵלֶק הַהֲלָכָה הָאֲמִתִּי הָיָה אֲצָלָם עֲרָאי. וּבֶאֱמֶת קָשֶׁה לְהוֹצִיא טָעוּת מֻשְׁרֶשֶׁת מֵאָז וּמֵעוֹלָם מֵרֹב הַיָּמִים, וְאָמְנָם אֵין לְהִתְעַלֵּם שֶׁזֶּה שֶׁקֶר מֻחְלָט.

וְעוֹד כָּתַב הַחָזוֹן אִישׁ (בפ"ג עמ' לז): וּמָה רַב הַהֶפְסֵד שֶׁל הָאֲנָשִׁים בִּימֵי הַבֵּינַיִם שֶׁל צְבָאִם, אֲשֶׁר לֹא זָכוּ לַהֲוָיוֹת דְּאַבַּיֵי וְרָבָא בְּיַלְדוּתָם. וְאָמְנָם זָכוּ לָדַעַת כִּי הַשַּׁבָּת בְּבֵית ה' כָּל יְמֵי הַחַיִּים הֵם הַחַיִּים הָאֲמִתִּיִּים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, וּמֵרֹב מִרְצָם וְהִשְׁתַּדְּלוּתָם זָכוּ לְסַדֵּר חַיֵּיהֶם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ. וְשָׁם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ יְבַלּוּ זְמַנָּם לָרִיק וְכֹחָם לְבַטָּלָה, וְלֹא יֵדְעוּ חוֹבַת הָאָדָם עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, וְאֶת עֲמַל הַתּוֹרָה בַּהֲלָכָה יַעַזְבוּ, וְלֹא יְחַיְּבוּ אֶת עַצְמָם, וּמֵרָעָה אֶל רָעָה יֵצְאוּ לְהָקֵל בְּכִבּוּד תּוֹרַת הַהֲלָכָה, פַּעַם בְּלִבָּם וּפַעַם בִּשְׂפָתָם, וְהַנְּטִיָּה לְהָגֵן עַל כְּבוֹד עַצְמָם שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הֵעְדָּרָתָם בַּהֲלָכָה לָהֶם לְקָלוֹן, תְּאֵיץ בָּם לְחַפֵּשׂ מוּמִין בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, וְלָזֹאת יְתָאֵמֵץ הָאָדָם לְהִתְרוֹמֵם וּלְחַזֵּק אֶת לִבּוֹ לִלְמוּד הַהֲלָכָה. עַד כָּאן.

וְהִנֵּה הָרוֹצֶה לִזְכּוֹת לְכַוֵּן לַאֲמִתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, אֲשֶׁר הִיא מְלַבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאַת חֵטְא, לֹא יִסְמֹךְ עַל חָכְמָתוֹ הַגְּדוֹלָה בַּשַּׁ"ס וּבָרִאשׁוֹנִים, אֶלָּא יֵהָא זָרִיז וְנִשְׁכָּר לִדְפֹּק עַל סִפְרֵי רַבּוֹתֵינוּ הָאַחֲרוֹנִים וְאַחֲרוֹנֵי הָאַחֲרוֹנִים, אֲשֶׁר הֵם לָנוּ לְעֵינַיִם, וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ. וּפְעָמִים שֶׁבְּמַחֲשָׁבָה רִאשׁוֹנָה נִרְאֶה שֶׁהַהֲלָכָה וְהַסְּבָרָא כָּךְ, וְאַחַר הָעִיּוּן נִדְחֵית אוֹתָהּ סְבָרָא וּרְאָיָה, וְהַהֲלָכָה אֵינָהּ כְּמוֹ שֶׁהָיָה סָבוּר בִּתְחִלָּה. וְהוּא בָּדוּק וּמְנֻסֶּה לְכָל מִי שֶׁמַּרְבֶּה לְעַיֵּן בְּסִפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים, וּכְבָר הוּבְאוּ אַסְמַכְתּוֹת לָזֶה בְּדִבְרֵי הַפִּתְיחָה שֶׁבְּרֹאשׁ סֵפֶר יַבִּיעַ אֹמֶר חֵלֶק א' (עַמּוּד טו). עַיֵּן שָׁם.

וְכֵן כָּתַב הַגָּאוֹן מהר"ח פַּלָּאגִ'י בְּסֵפֶר כָּל הַחַיִּים (מַעֲרֶכֶת ד', אוֹת ו'), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אַזְהָרָה לְפוֹסֵק דִּין בַּזְּמַן הַזֶּה לְחַפֵּשׂ בְּסִפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים וְאַחַר כָּךְ יִפְסֹק הַדִּין. (חִקְרֵי לֵב חֵלֶק א' חֹשֶׁן מִשְׁפָּט סִימָן נ"ב, וְהוּבָא בְּסֵפֶר אַרְחוֹת חַיִּים סְפִינְקָא בְּהֶעָרוֹת דִּבְרֵי יִשְׂרָאֵל וְעַיֵּן עוֹד בְּיַלְקוּט יוֹסֵף כִּבּוּד אָב וְאֵם מַהְדּוּרָא קַמָּא כֶּרֶךְ א' עַמּוּד רע"ד). וְרִיב לִי עַל חֲדָשִׁים מְקֹרוֹב בָּאוּ שֶׁאֵינָם מְבִיאִים אֶת סְבָרוֹת הָאַחֲרוֹנִים כְּלָל, כִּי לְפִי גְּדֻלָּתָם דִּמּוּ בְנַפְשָׁם דְּהֲוֵי כְּזֶקֶן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ לְהַזְכִּיר דִּבְרֵי הָאַחֲרוֹנִים, וְלֹא טוֹב הֵם עוֹשִׂים, כִּי אֲפִלּוּ מַה שֶּׁתַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ נִתַּן מִסִּינַי, וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי דָּרְכִּי לְהָבִיא אֲפִלּוּ מִבָּנַי וּמִתַּלְמִידַי הי"ו, שֶׁאֵיזֶהוּ חָכָם הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּסִפְרִים אַחֲרוֹנִים שֶׁיָּצְאוּ לְאוֹר עוֹלָם שֶׁאֵין מִדְרָשׁ בְּלֹא חִדּוּשׁ, וּפָשׁוּט. עַד כָּאן. וְכֵן כָּתַב בְּסֵפֶר נְדִיב לֵב (חיו"ד סי' פ"ג) שֶׁהַמּוֹרִים הוֹרָאָה בְּלִי לְעַיֵּן בְּסִפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים אִסּוּרָא קָא עָבְדֵי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּשוּ"ת שֶׁמֶשׁ צְדָקָה (חיו"ד סי' ל"ז), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "נָקוֹט הַאי כְּלָלָא בְּיָדְךָ שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְתַלְמִיד לְהוֹרוֹת בְּמָקוֹם רַבּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נָטַל מִמֶּנּוּ רְשׁוּת, כָּךְ אָסוּר לָנוּ לִפְסֹק דִּין בְּמָקוֹם רַבּוֹתֵינוּ הַפּוֹסְקִים אִם לֹא נְעַיֵּן הֵיטֵב בְּסִפְרֵיהֶם", וְזֶמֶז לְדָבָר אָז לֹא אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל כָּל מְצוֹתֶיךָ. וּבִפְרָט בְּאִסּוּרֵי מַאֲכָל שֶׁהֵם כְּאִסּוּרֵי נְפָשׁוֹת וְכוּ'. וְשֶׁכֵּן כָּתַב הַשָּׁבוּת יַעֲקֹב (ח"ב סי' ס"ד) שֶׁעַכְשָׁו רַבּוֹתֵינוּ הֵם הַסְּפָרִים, וְשׁוּם מוֹרֶה לֹא יוֹרֶה שׁוּם הוֹרָאָה בִּלְתִּי עִיּוּן בַּסֵּפֶר תְּחִלָּה, וְשֶׁכֵּן קִבֵּל מֵרַבּוֹתָיו. עַיֵּן שָׁם.

וְעַיֵּן בְּשוּ"ת רַב פְּעָלִים (חֵלֶק א' בִּפְתִיחַת הַסֵּפֶר), שֶׁכָּתַב, וְיֵשׁ שֶׁאֵין דַּרְכָּם לָתוּר וּלְחַפֵּשׂ בְּסִפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים, אֶלָּא פּוֹנִים דַּוְקָא לְסִפְרֵי הָרִאשׁוֹנִים וְכוֹתְבִים מַה שֶּׁנִּרְאֶה לָן הֵם לְפִי הַכְרָעַת דַּיְּתָם וּסְבָרָתָם כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדָם, וּבְדֶרֶךְ זוֹ מִתְנַהֲגִים עַל הָרֹב גְּאוֹנֵי אַשְׁכְּנַז, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּוַדַּאי לְאוֹ בִּרְמוּת רוּחָא נְהִיגֵי הָכֵי, עִם כָּל זֶה אַחַר אֶלֶף מְחִילוֹת מִכְּבוֹד תּוֹרָתָם לֹא טוֹב עָשׂוּ, כִּי זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ נִקְנֵית אֶלָּא בַּחֲבוּרָה, וְלָכֵן נִקְרְאוּ הַחֲכָמִים בַּעֲלֵי אֲסוּפוֹת (חֲגִיגָה ג:), וְתָמִיד תִּמְצָא שֶׁהַגְּדוֹלִים צְרִיכִים לַקְּטַנִּים. וְהַתַּנָּא הַגָּדוֹל אָמַר (מַכּוֹת י.) הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וּמֵחֲבֵרַי יוֹתֵר מֵהֶם, וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּם. וְלָכֵן אֲפִלּוּ הוּא רַב מֻבְהָק וְחָכָם גָּדוֹל לָמָּה לֹא יְבַקֵּשׁ לָדַעַת מַה שֶּׁכָּתַב הַסֵּפֶר הָאַחֲרוֹן, הֵן

מִסְבָּרַת עַצְמוֹ הֵן מִמַּה שֶּׁאָסַף וְקִבֵּץ מֵהָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים בְּאוֹתוֹ עִנְיָן, וְשֶׁמָּא יִמְצָא שָׁם דָּבָר חָדָשׁ. וּכְמוֹ שֶׁמָּצִינוּ לְרַ' יוֹחָנָן שֶׁהָיָה מְצַפֶּה לְקוּשְׁיוֹת תַּלְמִידָיו שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ רָוְחָא שְׁמַעְתָּתָא טְפֵי (ב"מ פד.) וַאֲפִלּוּ אִם לֹא יִמְצָא דָּבָר חָדָשׁ יוֹעִיל מַה שֶּׁיִּמְצָא לוֹ חָבֵר כִּסְבָרָתוֹ, וְאֵין זֶה כְּדַן יְחִידִי. בְּדֶרֶךְ זוֹ נוֹהֲגִים חַכְמֵי הַסְּפָרַדִּים בִּפְסָקִים וּתְשׁוּבוֹת שֶׁלָּהֶם לָתוּר וְלִדְרֹשׁ מִכֹּל מִסְפָּרִים רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים וְאַחֲרוֹנֵי הָאַחֲרוֹנִים כְּכָל אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדָם כְּדַי לְבָרֵר הַהֲלָכָה בִּתְשׁוּבוֹתֵיהֶם, עַד כָּאן. (וּרְאֵה בְּפֶלֶא יוֹעֵץ מַעֲרֶכֶת הֲלָכָה).

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה דִּבְרֵי הַגָּאוֹן הַחָוּוֹת דַּעַת בְּהַקְדָּמָתוֹ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְלֹא לְבַד שֶׁהַתַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לְגַדּוֹל מִמֶּנּוּ אֶלָּא אַף לְקָטָן מִמֶּנּוּ, כְּמַאֲמָרָם: "וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּם". וְהַטַּעַם כִּי כְּשֵׁם שֶׁבָּרְאִיָּה הַחוּשִׁית אִם יְשׁוֹטֵט הָאָדָם בְּמַבָּט עֵינָיו לָרְחוֹק יִכָּשֵׁל בְּנָקֵל בְּמַה שֶּׁלְּפָנָיו, כֵּן הוּא גַּם בָּרְאִיָּה הַשִּׂכְלִית כְּשֶׁמְּשׁוֹטֵט בְּמַבָּט שִׂכְלוֹ לְמֵרָחוֹק יְהֵא נִכְשָׁל בְּנָקֵל בְּמַה שֶּׁלְּפָנָיו, וְלָכֵן צָרִיךְ הוּא לְתַלְמִיד שֶׁשִּׂכְלוֹ קָטָן, וְאֵין שִׂכְלוֹ מְשׁוֹטֵט לְמֵרָחוֹק, וּמַרְגִּישׁ בְּמַה שֶּׁלְּפָנָיו וְגַם מֵחֲמַת הַצְמְצוּם יִרְאֶה וְיָבִין יוֹתֵר. כִּי זֶה דּוֹמֶה לָרוֹאֶה בִּשְׁפוֹפֶרֶת שֶׁרוֹאֶה יוֹתֵר מֵחֲמַת צִמְצוּם עֵין הָרְאוּת, מַה שֶּׁלֹּא יוּכַל לְהַבִּיט כָּל כָּךְ בְּלֹא הַשְׁפוֹפֶרֶת מֵחֲמַת פְּזוּר עֵין הָרְאוּת, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וּבֶאֱמֶת שֶׁאֲפִלּוּ לֹא יִמְצָא הַמְעַיֵּן בְּאַחֲרוֹנֵי הַזְּמַן שׁוּם סְבָרָא חֲדָשָׁה שֶׁרָאוּי לְהַעֲלוֹתָהּ עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים, וְאַדְרַבָּה וּרְאֵה שֶׁהַמְחַבֵּר הַלָּזֶה הִנִּדְחָה וְהִצּוֹלֵעָה יְקַבֵּץ, וְאֵין סְבָרוֹתָיו וְדִמְיוֹנוֹתָיו נְכוֹנוֹת, סַמָּא בְּיָדֵיהּ לֶאֱזֹר כַּגֶּבֶר חֲלָצָיו לְהָפִיץ וּלְהַדִּיחַ וְלִסְתֹּר רְאָיוֹתָיו וְיַכְרִיעַ שֶׁלֹּא כִּדְבָרָיו. כִּי תּוֹרָה אֱמֶת כְּתִיב בָּהּ (ע"ז ד:), וְאֵין מַשּׂוֹא פָּנִים בַּדָּבָר. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פֶּרֶק כ"א) "כֶּתֶר תּוֹרָה בִּמְקוֹמוֹ מֻנָּח כָּל הָרוֹצֶה לִיטֹּל יָבֹא וְיִטֹּל". וְהַכֹּל לְשֵׁם שָׁמַיִם, וּבָזֶה יוֹצִיא מִלֵּב הַטּוֹעִים דְּלֹא לְגָרְרוּ אַבַּתְרֵיהּ שֶׁל הַמְחַבֵּר הַהוּא. וְגַם לֹא יָבֹא מֵאן דְּהוּא לוֹמַר עָלָיו אִלּוּ הָוָה שָׁמִיעַ לֵיהּ דִּבְרֵי הַמְחַבֵּר הַהוּא הָוָה הָדַר בֵּיהּ. וְזָכָר לַדָּבָר יֵשׁ לְהָבִיא מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּעֲדָיוֹת (פ"א מ"ו): אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אִם כֵּן לָמָּה מַזְכִּירִין דִּבְרֵי הַיָּחִיד לְבַטְלָן, שֶׁאִם יֹאמַר אָדָם כָּךְ אֲנִי מְקֻבָּל יֹאמְרוּ לוֹ כְּדִבְרֵי אִישׁ פְּלוֹנִי שָׁמַעְתָּ. וְעַיֵּן בַּמְפָרְשִׁים שָׁם.

וּלְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי זוֹהִי הַדֶּרֶךְ שֶׁיִּבֵּר לוֹ הָאָדָם לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתָּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, וְכִדְתַנְיָא (בפ"ו דְּאֲבוֹת), בְּמ"ח מַעֲלוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִקְנֵית בָּהֶם, בִּפְלִפּוּל הַתַּלְמִידִים וּבְדִבּוּק הַחֲבֵרִים. וְעַיֵּן בְּשׁוּ"ת בֵּית דָּוִד (חחו"מ ס"ס צ"א) שֶׁשָּׁמַע מִפִּי הָרַב קוֹבוֹ זַ"ל שֶׁקִּבְּלָה בְּיָדֵינוּ שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁמהרח"ש חוֹלֵק עַל מהר"א דִּי בּוּטוֹן יֵשׁ לָדוּן כְּמהרח"ש, חָדָא דְּהוּא בַּתְרָאָה טְפֵי, וְשֵׁנִית שֶׁקִּבְּלָה בְּיָדֵינוּ שֶׁמהרח"ש הָיָה עוֹשֶׂה פְּסָקָיו בְּפִלְפּוּל הַחֲבֵרִים וְהַתַּלְמִידִים כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא הַדִּין מְלֻבָּן וּמְבֹרָר, עַיֵּן שָׁם. וְדוּן מִינֵּהּ לְנ"ד.

וְיָדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ בְּעֵרוּבִין (יג:) מִפְּנֵי מַה זָּכוּ בֵּית הִלֵּל לִקְבֹּעַ הֲלָכָה כְּמוֹתָן מִפְּנֵי שֶׁנּוֹחִין וַעֲלוּבִין הָיוּ וְשׁוֹנִין דִּבְרֵיהֶם וְדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּקְדִּימִים דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי לְדִבְרֵיהֶם. עַיֵּן שָׁם. וְכָתַב מָרָן בְּכָלְלֵי הַגְּמָרָא (אות נא.) שֶׁלִּפְעִ֫ים שֶׁנּוֹחִין וַעֲלוּבִין הָיוּ, וְשׁוֹנִין דִּבְרֵיהֶם וְדִבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי, זָכוּ לְכַוֵּן לַאֲמִתָּה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁצָּרִיךְ זְכוּת וּתְפִלָּה כְּדֵי לִזְכּוֹת לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתָּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא (ב"ק צ"ב.) וְעַיֵּן בְּסֵפֶר יָבִין שְׁמוּעָה (כלל רל"ה). וּבְיוֹתֵר יֵשׁ לְהַזְהִיר אֶת הַדָּן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת לְחַפֵּשׂ וְלִבְדֹּק הַרְבֵּה בְּסִפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁהֲרֵי עַל פִּי סְבָרַת שְׁנֵי פּוֹסְקִים הַמְזַכִּין אֶת הַנִּתְבָּע, מָצִי הַמֻּחְזָק לוֹמַר קִים לִי כְּסָבָרָתָם, אֲפִלּוּ יֶשְׁנָם מֵאָה פּוֹסְקִים הַמְחַיְּבִים. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּגֵט פָּשׁוּט בַּכְּלָלִים שֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר (כלל ב'), עַיֵּן שָׁם. וְכֵן כָּתַב הַכְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (חֹשֶׁן מִשְׁפָּט סִימָן כ"ה כְּלָלֵי הַקִּים לִי אוֹת ג) בְּשֵׁם מהריב"ל ומהר"א דִּי בִּיטוֹן וּמִשְׁפָּט צֶדֶק ומהר"ש חַיּוּן. וְסֵיּם הַכְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, דְּהַכִּי סוּגְיִין דְּעַלְמָא דְּהַמֻּחְזָק מָצִי לְמֵימַר קִים לִי כב' פּוֹסְקִים אַף עַל פִּי שֶׁכָּל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל חוֹלְקִים עֲלֵיהֶם. עַיֵּן שָׁם. וְכֵן כָּתַב בְּשׁוּ"ת גִּנַּת וֶרְדִים חֵלֶק חֹשֶׁן מִשְׁפָּט (כְּלָל ג' סִימָן כ"ט) וּבְשׁוּ"ת בֵּית דָּוִד (חחו"מ סי' ה), וּבְבִרְכֵי יוֹסֵף (חו"מ סי' כה). וְעוֹד. וַהֲרֵי כָּל הַיָּד הַמְּרֻבָּה לְבַדֹּק בְּסִפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים יוּכַל לִמְצֹא שְׁנַיִם מְזַכִּין עַל כָּל פָּנִים עַל יְדֵי עָמָל וִיגִיעָה, כִּי יָגַעְתִּי וּמָצָאתִי הָאֱמֶן (מְגִלָּה ו:), וּמִכָּיוָן שֶׁאֵין צָרִךְ שֶׁהַבַּעַל דָּבָר בְּעַצְמוֹ יִטְעֹן קִים לִי, רַק עַל הַדַּיָּן לַחֲקֹר וְלָדַעַת אִם יֵשׁ ב' פּוֹסְקִים (אֲפִלּוּ אַחֲרוֹנִים) הַמְסַיְּעִים אֶת הַמֻּחְזָק, (רְאֵה בְּשׁוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר ח"ג בְּאהע"ז סִי' ג' אות ל"ב, וס"ס ט"ז). וְהָא וַדַּאי שֶׁיִּקְשֶׁה עַל הַדַּיָּן לִפְסֹק וּלְהוֹצִיא מָמוֹן מִבְּלִי לְטָרֹחַ וּלְעַיֵּן הֵיטֵב בְּסִפְרֵי הָאַחֲרוֹנִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מוֹצִיא מָמוֹן שֶׁלֹּא כַּדִּין. וַאֲפִלּוּ בְּדִיעֲבַד שֶׁפָּסַק לְהוֹצִיא מָמוֹן דַּעַת כַּמָּה פּוֹסְקִים דַּהֲדַר דִּינָא. ואכמ"ל. וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁיֶּשְׁנָם כַּמָּה חִלּוּקֵי דִּינִים וּפְרָטֵי פְּרָטִים הַמּוּבָאִים רַק בָּאַחֲרוֹנִים. וְעַל כָּל פָּנִים טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֹאשִׁיתוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁאַחַר שֶׁיֵּדַע יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ הַדִּין מֵהַשַּׁ"ס וְהָרִאשׁוֹנִים, אַחַר כָּךְ יִפְנֶה אֶל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וְהָאַחֲרוֹנִים.

פרק י"ט - סדר למוד ההלכה

וְהִנֵּה בַּמִּשְׁנָה (נִדָּה ז.) שָׁנִינוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אַרְבַּע נָשִׁים דַּיָּן שִׁעָתָן וְכוּ', אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֲנִי לֹא שָׁמַעְתִּי אֶלָּא וְכוּ', אֲבָל הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וּבַגְּמָרָא שָׁם, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וּפְרִיךְ, מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, הָא קָיְמָא לָן שֶׁאֵין לְמֵדִין הֲלָכָה מִפִּי הַתַּלְמוּד. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, דִּשְׁמַע מִינַּהּ שֶׁאֵין לְמֵדִין הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמוּד מִתּוֹךְ מִשְׁנָה וּבָרַיְתָא שֶׁשְּׁנוּיָה בָּהֶן הֲלָכָה כִּפְלוֹנִי, אֵין לְמֵדִין מֵהֶן, שֶׁהָאֲמוֹרָאִים הָאַחֲרוֹנִים דִּקְדְּקוּ בְּטַעֲמֵי הַתַּנָּאִים וְהֶעֱמִידוּ הֲלָכָה עַל בּוּרְיָהּ, אֲבָל הָרִאשׁוֹנִים לֹא דִּקְדְּקוּ אִישׁ בְּדִבְרֵי חֲבֵרוֹ,

אֶלָּא כָּל אֶחָד מַה שֶּׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ מְלַמְּדָהּ לְתַלְמִידוֹ שְׁמוּעָה כְּמוֹ שֶׁהִיא, וְהִיא הָיְתָה נִקְרֵאית מִשְׁנָה וּבָרַיְתָא. וְהָיָה נוֹתֵן אֶל לִבּוֹ לָתֵת טַעַם לִשְׁמוּעָתוֹ, כְּדְאָמַר (שַׁבָּת סג.) לִיגְמַר אִינִישׁ וַהֲדַר לִיסְבַּר, וְאוֹתָהּ סְבָרָא שֶׁלָּהֶן מִשְׁנָיוֹת, וְאֵין לְמֵדִין הֵימֶנָּה. ע"כ.

נִמְצָא, שֶׁגַּם בִּזְמַן הַקְּדָמוֹנִים לֹא פָּסְקוּ הֲלָכָה מִמִּשְׁנָה בִּלְבַד, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁהָעִנְיָן נִתְבָּרֵר, וְכֵן מְבֹאָר בִּתְשׁוּבוֹת הַגְּאוֹנִים (סי' קנה) שֶׁכָּתְבוּ בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: אֵיזֶה עָדִיף וּמְשֻׁבָּח, הַאִם הָעֵסֶק בַּהֲלָכוֹת קְטִיעוֹת, וְלֹא שָׁאַלְנוּ דָּבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם מַטִּין אַחַר הֲלָכוֹת וְאוֹמְרִים מַה לָּנוּ וּלְקִשְׁיֵי הַתַּלְמוּד. וְלֹא יָפֶה הֵן עוֹשִׂין וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁהֵן מְמַעֲטִין בַּתּוֹרָה. וְכָתוּב יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁגּוֹרְמִים לְתַלְמוּד תּוֹרָה, חַס וְשָׁלוֹם שֶׁיִּשְׁתַּכַּח. וְלֹא נִתְקְנוּ הֲלָכוֹת קְטִיעוֹת לְשַׁנֵּן בָּהֶן אֶלָּא לְמִי שֶׁלָּמַד תַּלְמוּד כֻּלּוֹ וְיוֹסֵק בָּהֶם. וְאִם מִסְתַּפֵּק לוֹ דָּבָר וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְפָרְשׁוֹ מְעַיֵּן בָּהֶן. עַד כָּאן.

וְהִנֵּה בְּשׁו"ת הָרַשְׁבָּ"ש (סי' נב) כָּתַב, שֶׁבִּכְלַל אוֹמְרָם כָּל הַשׁוֹנֶה "הֲלָכוֹת" בְּכָל יוֹם וְכוּ', הוּא הָעוֹסֵק בְּחִבּוּר הָרַמְבַּ"ם וְזוּלָתוֹ שֶׁסִּדְּרוּ דִּינִים מְקֻבָּצִים מִדִּינֵי הַתּוֹרָה, דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו. עַיֵּן שָׁם. וְנִרְאֶה שֶׁבִּזְמַנֵּנוּ נָכוֹן יוֹתֵר לִלְמֹד בְּ"שֻׁלְחָן עָרוּךְ" וְהָאַחֲרוֹנִים, מִפְּנֵי שֶׁבְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּהֲלָכָה רַבּוּ הַחוֹלְקִים עַל הָרַמְבַּ"ם, וְאַף מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ נָטָה קַו לְהַכְרִיעַ כְּמוֹתָם. וְאָנוּ קִבַּלְנוּ הוֹרָאוֹת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ בֵּין לְהָקֵל וּבֵין לְהַחְמִיר. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּיַבִּיעַ אוֹמֶר ח"א (חֵלֶק אוֹרַח חַיִּים סי' מ' אות ב-ג, וחיו"ד סוף סי' ג'), וּבַחֲזוֹן עוֹבַדְיָה (עמ' סג), וְעוֹד.

וְלִכְאוֹרָה מִתְּשׁוּבַת הָרֹא"שׁ (כְּלָל לֹא סִימָן ט') נִרְאֶה דְּלֹא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בִּתְשׁוּבַת הָרַשְׁבָּ"ש הַנַּ"ל, בְּמַה שֶׁנִּשְׁאַל לְעִנְיַן מַיִם שְׁאוּבִין, וּפָסְקוּ לְפִי דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם, וְהֵשִׁיב הָרֹא"שׁ, שֶׁהֵם טָעוּ בַּהֲבָנַת דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם וְכַוָּנָתוֹ אַחֶרֶת, שֶׁכָּל הַמּוֹרִים הוֹרָאוֹת מִתּוֹךְ דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם וְאֵינָם בְּקִיאִים בַּגְּמָרָא לֵידַע מֵהֵיכָן הוֹצִיא דְּבָרָיו, טוֹעִים לְהַתִּיר הָאִסּוּר וְלֶאֱסֹר הַמֻּתָּר, כִּי לֹא עָשָׂה כִּשְׁאָר הַמְחַבְּרִים שֶׁהֵבִיאוּ רְאָיוֹת לְדִבְרֵיהֶם וְהֶרְאוּ עַל הַמְקוֹמוֹת הֵיכָן דִּבְרֵיהֶם בַּגְּמָרָא, וּמִתּוֹךְ זֶה יָכוֹל לַעֲמֹד עַל הָעִקָּר וְעַל הָאֱמֶת. אֲבָל הוּא כָּתַב אֶת סִפְרוֹ כְּמִתְנַבֵּא מִפִּי הַגְּבוּרָה בְּלֹא טַעַם וּבְלֹא רְאָיָה, וְכָל הַקּוֹרֵא בּוֹ סָבוּר שֶׁמֵּבִין בּוֹ, וְאֵינוֹ כֵּן, שֶׁאִם אֵינוֹ בָּקִי בַּגְּמָרָא אֵינוֹ מֵבִין דָּבָר לַאֲשׁוּרוֹ וְלַאֲמִתּוֹ, וְיִכָּשֵׁל בַּדִּין וּבְהוֹרָאָה, לָכֵךְ לֹא יִסְמֹךְ אָדָם עַל קְרִיאָתוֹ בְּסִפְרוֹ לְדוּן וּלְהוֹרוֹת, אִם לֹא שֶׁיִּמְצָא רְאָיָה בַּגְּמָרָא, וְכֵן שָׁמַעְתִּי מִפִּי אָדָם גָּדוֹל בְּבַרְצֶלוֹנָא, שֶׁהָיָה בָּקִי בְּתִלְתָּא סִדְרֵי הֲלֹא הוּא הָרִיבַ"שׁ בְּסִימָן שעה, שֶׁשִּׁבַּח אֶת רַבּוֹ הָרַ"ן, שֶׁסִּיֵּם ג' סְדָרִים. וְעַיֵּן בְּמַגִּיד מֵישָׁרִים פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל שֶׁהִבְטִיחַ לְמָרָן הַבַּיִת יוֹסֵף שֶׁיְסַיֵּם הַשַּׁ"ס ג' פְּעָמִים. וְאָמַר תְּמַהְתִּי עַל בְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא לָמְדוּ בַּגְּמָרָא וְקוֹרִין בְּסִפְרֵי הָרַמְבַּ"ם זַ"ל, וּמוֹרִים דִּינִים מִתּוֹךְ סְפָרָיו וּסְבוּרִים שֶׁיַּכִּירוּ בָּהֶם, כִּי אוֹמֵר אֲנִי מַכִּיר בְּעַצְמִי

כִּי בְּג' סְדָרִים שֶׁלָּמַדְתִּי אֲנִי מֵבִין כְּשֶׁאֲנִי קוֹרֵא בְּסִפָּרָיו, אֲבָל בִּסְפָרָיו בְּהִלְכוֹת קָדְשִׁים וּזְרָעִים אֵינֶנִּי מֵבִין בָּהֶם כְּלוּם. וְיָדַעְתִּי שֶׁכָּךְ הוּא לָחַם בְּכָל סְפָרָיו. עַד כָּאן. [וּמִכָּאן תָּבִין שֶׁמָּרָן הַבַּיִת יוֹסֵף זָכָה לְסַיֵּם הַשַּ"ס ג' פְּעָמִים, וְהָיְנוּ בַּהֲבָנָה בְּמִתִינוּת, וְלֹא בְּגִרְסָא בְּעָלְמָא].

וְאִם כֵּן נִרְאֶה שֶׁאֵין הַדְּבָרִים כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּתְשׁוּבַת הָרַשְׁבָּ"ש הַנַּ"ל, הוֹאִיל וְאֵין זֶה בְּכָלַל הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת, מִכֵּיוָן "שֶׁאֵינוֹ מֵבִין דָּבָר לַאֲשׁוּרוֹ וְלַאֲמִתּוֹ, וְיִכָּשֵׁל בְּדִין וּבְהוֹרָאָה". אוּלָם יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּאַחַר שֶׁהָרַב הַמַּגִּיד וְהַכֶּסֶף מִשְׁנֶה וּשְׁאָר אַחֲרוֹנִים הֶרְאוּ מְקוֹרוֹת דִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם, אֵין הָכִי נָמֵי יוֹצְאִים בָּזֶה יְדֵי חוֹבָה מִדִּין "שׁוֹנֶה הֲלָכוֹת" בְּכָל יוֹם. וְאַף אָנוּ נֹאמַר לְעִנְיַן דִּבְרֵי מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּהַרְשָׁ"א בְּחִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת לְסוֹטָה (כב.), כָּתַב שֶׁבַּדּוֹרוֹת הַלָּלוּ אֵלּוּ שֶׁמּוֹרִים הֲלָכָה מִתּוֹךְ הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְאֵינָם יוֹדְעִים טַעַם הָעִנְיָן, אִם לֹא יְדַקְדְּקוּ הֵיטֵב תְּחִלָּה בַּתַּלְמוּד, טָעוּת נוֹפֵל בְּהוֹרָאָתָם, וַהֲרֵי הֵם בִּכְלָל מְבַלֵּי עוֹלָם, וְיֵשׁ לִבְעֹר בָּהֶם. עַיֵּן שָׁם.

וּמִכָּל מָקוֹם בִּזְמַנֵּנוּ שֶׁזָּכִינוּ לְהַאֲחֲרוֹנִים שֶׁבֵּרְרוּ וְלִבְּנוּ וְהִסְבִּירוּ הַדְּבָרִים בְּטוּב טַעַם וָדַעַת, שַׁפִּיר דָּמֵי לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה מִדִּין "שׁוֹנֶה הֲלָכוֹת" בְּכָל יוֹם, שֶׁיֵּשׁ פְּעָמִים וְיָכוֹל לַעֲמֹד עַל הַדִּין עַל יְדֵי הָאַחֲרוֹנִים הַחוֹנִים עַל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ. וְכֵן כָּתַב בְּפִתְחֵי תְּשׁוּבָה (יו"ד סי' רמב סק"ח). עַיֵּן שָׁם. וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב בְּשׁוּ"ת הָרַדְבַּ"ז (ח"ו ב' אלפים סי' קמז) וּבְשׁוּ"ת מַהַרְשָׁ"ם (חחו"מ סי' א). וּבְשׁוּ"ת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (חחו"מ סי' א'). וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְפִי מ"ש הגר"ז (בְּקוּנְטְרֶס אַחֲרוֹן, רפ"ד מֵהִלְכוֹת תַּלְמוּד תּוֹרָה) שֶׁהָרַמְבַּ"ם עַצְמוֹ סְבִירָא לֵיהּ שֶׁיֵּשׁ לְהוֹרוֹת מִתּוֹךְ חִבּוּרוֹ בִּלְבַד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב לְהֶדְיָא בְּהַקְדָּמָתוֹ שֶׁעָשָׂאוֹ בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְשׁוּם חִבּוּר אַחֵר בָּעוֹלָם וְכוּ' שֶׁאָדָם קוֹרֵא בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא בְּחִבּוּר זֶה וְיֵדַע מִמֶּנּוּ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה כֻּלָּהּ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִקְרֹא סֵפֶר אַחֵר בֵּינֵיהֶם וְכוּ', וְזֶה שֶׁלֹּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרֹא"ש בִּתְשׁוּבָה. עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן עוֹד בְּשׁוּ"ת אוֹמֶר חֶלֶק ד' (חֵלֶק יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן יט אות ג', וּבַמַּילוּאִים). ע"ש.

וְאוּלָם אֵין סָפֵק שֶׁבְּדָרְךָ כְּלָל אֵין לְמוֹרֶה הוֹרָאָה לִפְסֹק דִּין בְּלִי עִיּוּן תְּחִלָּה בְּמָקוֹרוֹת הַהֲלָכָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַגָּאוֹן בַּעַל הַסְּמַ"ע בְּהַקְדָּמָתוֹ לְחִבּוּר הַפְּרִישָׁה בְּזֹה"ל: וְגַם אֶל חִבּוּר הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁחִבְּרוּ הַגְּאוֹנִים הַמַּהֲרִי"ק וּמוֹרַ"ם שַׁמְתִּי לִבִּי וְדַעְתִּי, וְלִלְמֹד מֵהֶם דֵּעָה וּבִינָה בָּאתִי, וְרָאִיתִי שֶׁדַּעַת הַגְּאוֹנִים מהרי"ק וּמור"ם הָיְתָה רְצוּיָה, רַק שֶׁעֵינֵי רֹב הַמְעַיְּנִים בּוֹ הִיא סְמוּיָה, כִּי כַּוָּנָתָן הָיָה שֶׁלֹּא יִפָּסְקוּ מִתּוֹכָם, כִּי אִם מִי שֶׁלָּמַד תְּחִלָּה דִּבְרֵי בַּעַל הַטּוּרִים עִם פֵּרוּשׁ הַבַּיִת יוֹסֵף, וְיֵדַע מִתּוֹכָם מָקוֹם כָּל דִּין וְטַעֲמוֹ מֵהַתַּלְמוּד וּמִגְּדוֹלֵי הַמְחַבְּרִים. וּכְדֵי שֶׁלֹּא יְזִיזוּ מִזִּכְרוֹנָם הַדְּבָרִים חִבְּרוּ אֶת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לִהְיוֹת עוֹמֵד לִפְנֵיהֶם לְמַזְכֶּרֶת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּזְמַנֵּנוּ בִּהְיוֹת בְּכֹבֶד הַתְּלָאָה נִמְשָׁךְ מֵהַטּוֹבִים רָעָה שֶׁרַבִּים חוֹשְׁבִים נַפְשָׁם כְּאִלּוּ הֵם מִדּוֹר דֵּעָה, וְרוֹצִים לִלְמֹד הַתּוֹרָה עַל רֶגֶל אַחַת, וּמְצַפְצְפִים וּפוֹסְקִים מִתּוֹךְ

הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְהֵם מַחֲרִיבֵי עַמֵּנוּ, הֵפֵרוּ בְּרִית תּוֹרַת אֱלֹקֵינוּ וְגוֹרְמִים רָעָה לְנַפְשָׁם, וּכְמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ (סוֹטָה כב.) עַל זֶה שֶׁאָמְרוּ (מִשְׁלֵי ז, כו) כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה הֵם אֵלּוּ שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְהוֹרָאָה וּמוֹרִים וְאִם אוֹמֵר דְּגַם סֵיפָא דִּקְרָא וַעֲצוּמִים כָּל הֲרוּגֶיהָ, רוֹמֵז לְאֵלּוּ הַמַּעֲצִימִים עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת בְּמָקוֹר הַדִּין, וְהַטַּעַם כִּי אַף שֶׁהִגִּיעוּ לְהוֹרָאָה כָּל שֶׁפּוֹסְקִים מִתּוֹךְ דִּבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ הַסְּתוּם וְהֶחָתוּם, אֵינָן מְבִינִים גּוּף הַדְּבָרִים עַל בּוֹרְיָם הַכְּתוּבִים לִפְנֵיהֶם מִקַּל וָחֹמֶר כְּשֶׁבָּאִים לְדַמּוֹת מִלְּתָא לְמִלְּתָא לְפִי הָעוֹלֶה עַל דַּעְתָּם מִפְּנֵי גֹּדֶל קְצוּר הַדְּבָרִים שֶׁכָּתְבוּ הַגְּאוֹנִים בְּחִבּוּר הֲלָכָה, בִּפְרָט בַּמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר כָּתַב מוֹרָ"ם דִּינִים מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תְּשׁוּבוֹת שֶׁלֹּא הֻבִיאָם הַבַּיִת יוֹסֵף, וְאַף שֶׁהֻבִיאָם מוֹרָ"ם בַּחִבּוּר דַּרְכֵי מֹשֶׁה שֶׁלּוֹ, הֲלֹא הוּא טָמוּן וּמְכֻסֶּה, וְלֹא זָכוּ לְאוֹרוֹ כִּי אִם זְעֵיר פֹּה זְעֵיר שָׁם. צֵא וּלְמַד קַל וָחֹמֶר מִמַּה שֶׁכָּתַב הָרֹא"שׁ וְכוּ'.עַד כָּאן תֹּרֶף דְּבָרָיו.

גַּם רַבִּי יִצְחָק מִזְּיָא בְּשׁוּ"ת יְפֵה נוֹף (בְּשׁוֹנוֹת שֶׁבְּסוֹף הַסֵּפֶר סִימָן ד) כָּתַב, נִשְׁאַלְתִּי אִם לְהוֹרוֹת אַחַר שֻׁלְחָן עָרוּךְ דְּמַהֲרַ"ם אִיסֶרְלִישׁ זַ"ל, מֵאַחַר שֶׁקִּבֵּץ כָּל הַחוֹלְקִים מִכָּל הַבַּתְרָאִים, וְכָל מִנְהֲגֵי הַמְּדִינוֹת וְהָאֲרָצוֹת שֶׁלָּנוּ כַּאֲשֶׁר נִמְצָא בָּהּ תְּשׁוּבָה: אוֹמֵר אֲנִי דְּוַדַּאי הַגָּאוֹן זַ"ל מַעֲלָתוֹ אֵין לָהּ עֵרֶךְ וְשִׁעוּר, וּמֵאן יְהֵיֶה עַפְרֵיהּ. וְשֻׁלְחָנוֹ עָרוּךְ בְּכָל מִינֵי מְטַעֲמִים וְכוּ' וְכָל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁלָּמַד סֵפֶר אַרְבָּעָה טוּרִים עִם הַבַּיִת יוֹסֵף, וְיוֹדֵעַ מָקוֹר וְשֹׁרֶשׁ כָּל דִּין וְאִסּוּר מֵהֵיכָן נוֹדַע וּמִתְפַּשֵּׁט עַל שָׁרְשׁוֹ וּמַתְכָּנְתּוֹ וְכוּ', הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ הַלֹּז הוּא לוֹ לַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לְהָקֵל עַל הַמְּעַיֵּן וְכוּ', וְהַרְבֵּה תּוֹעִיל לַחֲכָמִים וְכוּ', אֲבָל הָרְבֵּה תַּלְמִידִים שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים שֹׁרֶשׁ וּמָקוֹר מֵהַדִּינִים אוֹ הַהוֹרָאוֹת וּמוֹרִים מִתּוֹךְ הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, אוֹמֵר אֲנִי עָלָיו כָּל הַמּוֹרֶה מֵהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, אַל יְהִי בְּכְלָל בָּרוּךְ, כִּי אֵינוֹ מֵבִין שׁוּם דָּבָר עַל שָׁרְשׁוֹ, וְיָבֹא לְאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר וּלְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא תְּשׁוּבַת הָרֹא"שׁ הַנַּ"ל וְכָתַב דְּכָל מַה שֶׁכָּתַב הָרֹא"שׁ עַל הַפּוֹסְקִים מִתּוֹךְ סֵפֶר הָרַמְבַּ"ם, הוּא הַדִּין וְהוּא הַטַּעַם לַמּוֹרִים מִתּוֹךְ הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁמַּתִּירִים הָאָסוּר, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

וְנִמְצָא שֶׁאֵלֶּה הַמּוֹרִים הֲלָכָה מִתּוֹךְ הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ אוֹ מִתּוֹךְ סִפְרֵי קְצוּרִים בִּלְבַד מִבְּלִי לָדַעַת אֶת מְקוֹרוֹת הַהֲלָכָה הֲרֵי הֵם בִּכְלַל מְבַלֵּי עוֹלָם, וּמַטְעִין הָעוֹלָם בְּהוֹרָאוֹתֵיהֶם וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַמַּהַרְשָׁ"א הַנַּ"ל, וְעַיֵּן עוֹד בְּמִשְׁכְּנוֹת הָרוֹעִים (מַעֲרֶכֶת אוֹת נט) שֶׁהַמּוֹרֶה עַל פִּי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ אוֹ מִתּוֹךְ סִפְרֵי קְצוּרִים בִּלְבַד מִבְּלִי לָדַעַת אֶת מְקוֹרוֹת הַהֲלָכָה וְטָעָה, מֵזִיד הוּא.

וְזֶה לְשׁוֹן הַגְּרַ"א בְּבֵאוּרוֹ לְמִשְׁלֵי (י, ד): רֵישׁ עוֹשֶׂה כַּף רְמִיָּה, מִי שֶׁלּוֹמֵד בִּרְמִיָּה הַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד שָׁרְשֵׁי הַדִּינִים רַק קְצוּר הַדִּינִים, בִּכְדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כָּל הַדִּינִים זֶה עוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְרֵישׁ כֹּחַ, כִּי לַסּוֹף שֶׁיִּשְׁכַּח גַּם אוֹתָם מֵחֲמַת שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שָׁרְשָׁן, אֲבָל יַד חָרוּצִים

תַּעֲשִׂיר, הַיְנוּ מִי שֶׁלּוֹמֵד הַדִּין עִם שָׁרְשׁוֹ וְיוֹדֵעַ כָּל דָּת וָדִין, תַּעֲשִׂיר, שֶׁיֵּדַע הַכֹּל, עַד כָּאן. וְעַיֵּן עוֹד לַמַּהר"ח בֶּן עָטָר בְּסֵפֶר רֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן (דף קב ע"ד) עַיֵּן שָׁם.

וִידוּעִים דִּבְרֵי הַבַּ"ח וְהַטַּ"ז (סי' מז) שֶׁפֵּרְשׁוּ הַבְּרָכָה לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה לְשׁוֹן עֲסָק, שֶׁעִקַּר מַטָּרַת הַתּוֹרָה הִיא לְהַעֲמִיק בָּהּ וּלְסַלְסֵל בָּהּ, כְּיַד ה' הַטּוֹבָה עָלָיו, כָּל אֶחָד לְפִי כֹּחַ עִיּוּנוֹ, מִמַּעְיְנֵי' הַיְשׁוּעָ'ה. וְעַיֵּן בְּשׁוּ"ת אַבְנֵי צֶדֶק (סי' יט). וְהַהֲלָכָה אֵינָהּ יוֹצֵאת לַאֲשׁוּרָהּ אֶלָּא לְאַחַר עֵסֶק גָּדוֹל בָּהּ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּתַעֲנִית (ט:) אַל תְּדַבְּרוּ בְּדָבָר הֲלָכָה שֶׁמָּא תִּרְגֵּז עָלֶיכֶם הַדֶּרֶךְ. חֲזִינָן דְּעֵסֶק הַהֲלָכָה מַצְרִיךְ עִיּוּן רַב. וַאֲשֶׁר עַל כֵּן מִן הָרְאוּי שֶׁהָאַבְרֵכִים הי"ו אַחַר שֶׁיְּסַיְּמוּ אֶת לְמוּד הַסּוּגְיָא הָדֵק הֵיטֵב, עִם דִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, יִלְמְדוּ אֶת הַבֵּית יוֹסֵף עַל אוֹתוֹ עִנְיָן, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ אֶת הֲלָכָה עַל בּוּרְיָהּ וּבְמִקּוֹרוֹתֶיהָ.

וְאָכֵן, לְמוּד הַבֵּית יוֹסֵף הוּא חָשׁוּב מְאֹד, וְיֵשׁ לְעוֹרֵר אֶת אַבְרְכֵי הַיְשִׁיבוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ, לְהִתְחַזֵּק בְּלִמּוּד הַבֵּית יוֹסֵף, כִּי לָאַחֲרוֹנָה חָל רִפְיוֹן מָה בָּזֶה, וְאֵין הַכֹּל לוֹמְדִים בֵּית יוֹסֵף, אֶלָּא אִם מְבַקְּשִׁים לֵידַע אֵיזוֹ הֲלָכָה מַעֲיָנִים בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וּמִסְתַּפְּקִים בְּמַה שֶּׁכָּתַב הַכַּף הַחַיִּים אוֹ הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה, וְהִיא דֶּרֶךְ לֹא נְכוֹנָה, כִּי כְּבָר כָּתַב מָרָן הַבֵּית יוֹסֵף בְּהַקְדָּמָתוֹ, שֶׁהַלּוֹמֵד לֹא יָבִין אֶת דְּבָרָיו בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אֶלָּא אִם כֵּן יִלְמַד בְּסִפְרוֹ הַבֵּית יוֹסֵף, כִּי רַק לְאַחַר שֶׁהוּא מְמַצֶּה אֶת כָּל הַנִּדּוֹן, בְּהֶקֵּף הָעִנְיָן, אִבְּעִית אֵימָא סְבָרָא אִיבָּעִית אֵימָא גְּמָרָא, רַק לְאַחַר מִכֵּן יֵדַע לִפְסֹק הֲלָכָה וּלְהָבִין וּלְהוֹרוֹת לְשָׁעָה וּלְדוֹרוֹת, וּבֶאֱמֶת שֶׁכָּךְ עָשׂוּ כָּל גְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת, שֶׁאַחַר סִיּוּם לְמוּד הַסּוּגְיָא הָדֵק הֵיטֵב עִם הָרִאשׁוֹנִים, לָמְדוּ עַל הַסֵּדֶר אֶת כֹּל דִּבְרֵי הַבֵּית יוֹסֵף וְהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וְהַחוֹנִים עָלָיו.

וּמַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ דְּרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הַמַּפְלָא, עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת, גֶּלֶת הַכּוֹתֶרֶת, כְּבוֹד קְדֻשַּׁת תּוֹרָתוֹ, מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי עֶזְרָא עָטִיָּה זצוק"ל רֹאשׁ יְשִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף, תִּלְמִידוּ הָרַבָּה בֵּית יוֹסֵף, וְכָל עִסְקְכֶם יִהְיֶה בְּבֵית יוֹסֵף, וְכָךְ הָיָה רָגִיל לוֹמַר לָאַבְרְכִים בְּפוֹרַת יוֹסֵף.

וְזֶה לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה בְּהַקְדָּמָתוֹ: וְחָתַרְתִּי לְדַעַת סִבַּת הַדָּבָר שֶׁמּוּעָטִים הָאֲנָשִׁים הַקּוֹבְעִים לְמוּדָם לָזֶה, וּמָצָאתִי כִּי שְׁתַּיִם הֵנָּה, אַחַת כִּי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לְבַדּוֹ בִּלְתִּי לְמוּד הֵיטֵב הוּא כְּסֵפֶר חָתוּם, כִּי הַבֵּית יוֹסֵף כְּשֶׁסִּדֵּר אֶת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁיִּלְמְדוּ מִתְּחִלָּה אֶת עִקְרֵי הַדִּינִים וּמְקוֹרוֹתֵיהֶם בַּטּוּר וּבְבֵית יוֹסֵף, כְּדֵי שֶׁיִּתְיַשֵּׁב הַדִּין לְכָל אֶחָד בְּדַעְתּוֹ טַעֲמוֹ וְנִימּוּקוֹ, אֲבָל לֹא הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁנִּלְמֹד אוֹתוֹ בִּלְחוּד, כִּי אֵין הַדִּין יוּכַל לְהִתְיַשֵּׁב הֵיטֵב בְּדַעַת הָאָדָם כָּל זְמַן שֶׁאֵין יוֹדֵעַ טַעֲמוֹ וְנִימּוּקוֹ. ע"כ.

וְהִנֵּה הַלּוֹמֵד בֵּית יוֹסֵף לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁמֵּבִין אֶל נָכוֹן אֶת דִּבְרֵי מָרָן בְּהֵלְכוֹתָיו, אֶלָּא אַף לוֹמֵד דֶּרֶךְ נְכוֹנָה וַאֲמִתִּית בַּהֲלָכָה, דֶּרֶךְ וּכְלָלִים בַּפְּסִיקָה הַהֲלָכְתִית הַמְסֹעֶפֶת. כִּי לְצַעֲרֵנוּ אָנוּ רוֹאִים שֶׁיֵּשׁ אֵיזֶה רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת שֶׁדַּרְכָּם לִפְסֹק מִכֹּחַ סְבָרָא בִּלְבַד, וּמִתְעַלְּמִים מִכְּלָלֵי

הַפְּסִיקָה וְדֶרֶךְ הַהוֹרָאָה שֶׁהִצִּיב לָנוּ מָרָן בְּבֵית יוֹסֵף. וְסִפְּרוּ לָנוּ כִּי אֵרַע פַּעַם קֶצֶר חַשְׁמַלִּי בְּשַׁבָּת בְּבֵית דִּירוֹת גָּדוֹל, וְעָמַד אֶחָד הַשְּׁכֵנִים שֶׁהוּא חִילוֹנִי וְתִקֵּן אֶת הַקֶּצֶר. וְהוֹרָה רֹאשׁ יְשִׁיבָה אֶחָד לְהַתִּיר לֵיהָנוֹת מֵהַתַּבְשִׁילִים, כִּי בְּלָאוּ הָכִי הֵם הָיוּ מְבֻשָּׁלִים. וְזוֹ טָעוּת בְּהוֹרָאָה, וְהֵיאַךְ סָמַךְ עַל כֹּחַ סְבָרָתוֹ בִּלְי עִיּוּן בַּפּוֹסְקִים, שֶׁמִּבֹּאָר בְּדִבְרֵיהֶם שֶׁגַּם חִמּוּם חָשִׁיב שַׁפִּיר הֶנָאָה מְמַעֲשֶׂה שַׁבָּת. (וּרְאֵה בְּבֵית יוֹסֵף סִימָן רנג בְּשֵׁם תְּשׁוּבַת הָרַשְׁבַּ"א גַּבֵּי מִי שֶׁצִּוָּה לְגוֹי לְהַדְלִיק הָאֵשׁ וּלְהָחֵם הַתַּבְשִׁיל בְּשַׁבָּת. וּרְאֵה בְּיַלְקוּט יוֹסֵף שַׁבָּת ג' מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ עוֹד בָּעִנְיָנִים אֵלֶּה).

וְגַם הִגִּידוּ לָנוּ עַל רֹאשׁ יְשִׁיבָה אֶחָד, שֶׁהִתְעַקֵּשׁ לְהוֹרוֹת לְתַלְמִידָיו לְקַדֵּשׁ דַּוְקָא עַל יַיִן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְעוּט יַיִן. וְתַלְמִידֵי יְשִׁיבָתוֹ הִתְאַרְגְּנוּ וְרָכְשׁוּ מִכַּסְפָּם יַיִן בְּהֶכְשֵׁר אַחֵר, שֶׁהָיָה רָבוֹ יַיִן וְאוֹתוֹ רֹאשׁ יְשִׁיבָה עָצַר בַּעֲדָם מִלְּהַבְדִּיל וּלְקַדֵּשׁ עַל אוֹתוֹ יַיִן שֶׁרָכְשׁוּ, וְצִוָּה לְהַמְתִּין עַד שֶׁיָּבִיאוּ מִבֵּיתוֹ יַיִן בְּהֶכְשֵׁר שֶׁרָבוֹ מַיִם, וְהִבְדִּיל בְּעַצְמוֹ וּבֵרַךְ הַגֶּפֶן. וְסָמַךְ עַל אֵיזֶה סְבָרוֹת שֶׁבָּדָה מִלִּבּוֹ לְהוֹרוֹת שֶׁלֹּא לָחֵשׁ לְסָפֵק בְּרָכוֹת בָּזֶה. [והרי מרן בש"ע כתב, שיש לשער לפי מה שנוהגים למזוג באותו מקום, וכיום הרי אין נוהגים ברוב ככל העולם למזוג יין ברוב מים]. וְעוֹד כָּהֵנָּה דּוּגְמָאוֹת שֶׁשָּׁמַעְנוּ שֶׁסָּמְכוּ עַל כֹּחַ סְבָרָתָם בִּלְבַד לְלֹא שׁוּם רְאָיָה וְסִיְּעָתָא מִדִּבְרֵי הַפּוֹסְקִים הַקְּדָמוֹנִים. וְאִם מְבִיאִים לָהֶם דִּבְרֵי הָאַחֲרוֹנִים שֶׁכּוֹתְבִים לְהֵיפֶךְ, דּוֹחִים בְּקַשׁ שֶׁאֵין הַהֶלְכָה כִּדְבְרֵי אַחֲרוֹנִים אֵלֶּה. אוֹ שֶׁטּוֹעֲנִים שֶׁאֵין הַמִּנְהָג כֵּן.

וְכֵן יֵשׁ רַבָּנִים הַמַּכְרִיחִים אֶת תַּלְמִידֵיהֶם לַעֲשׂוֹת יְחוּד מִיָּד אַחַר הַחֻפָּה, וְמִזַּלְזְלִים בְּהוֹרָאַת רַבּוֹתֵינוּ הַסְּפָרַדִּים הַקְּדָמוֹנִים, שֶׁקִּבְּלוּ מֵאֲבוֹתֵיהֶם וּמֵרַבּוֹתֵיהֶם דּוֹר אַחַר דּוֹר מִזֶּה דּוֹרוֹת, שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת יְחוּד אַחַר הַחֻפָּה, וּכְפִי שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסֵפֶר שִׁבַּע שְׁמָחוֹת חֵלֶק א' בְּאָרֳכָּה. וְגַם יֵשׁ שֶׁמְּבַטְּלִים בְּמִחִי יָד אֶת מִנְהָגֵינוּ לְהִשָּׁבַע בִּשְׁבוּעָה חֲמוּרָה עַל כָּל הַנֶּאֱמַר בַּכְּתֻבָּה, וְאֵינָם יוֹדְעִים וְאֵינָם שָׂמִים עַל לֵב שֶׁמִּנְהָג זֶה יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ מִזְּמַן הַבֵּית יוֹסֵף, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מִזְּמַן הָרַמְבַּ"ם, וּמִנְהָג זֶה כְּתֻבוּהוּ כָּל גְּדוֹלֵי הַסְּפָרַדִּים, שֶׁכֵּן הָיָה הַמִּנְהָג אֶצְלֵנוּ דּוֹר אַחַר דּוֹר, (וּרְאֵה בְּיַלְקוּט יוֹסֵף שִׁבַּע שְׁמָחוֹת חֵלֶק א' דִּינֵי חֻפָּה מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בַּאֲרִיכוּת בָּעִנְיָן זֶה). וְהֵם בָּאִים בְּמִחִי יָד לְבַטֵּל מִנְהָג גְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת וְרֹאשׁ יְשִׁיבָה אֶחָד טָעַן שֶׁמִּנְהָג מָרוֹקוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת שְׁבוּעָה חֲמוּרָה, וְכַאֲשֶׁר אָמְרוּ לוֹ בְּעֵת הַחֻפָּה שֶׁבְּצִלּוּם כְּתֻבָּתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק בֶּן וְאלִיד זצ"ל (בַּעַל מְחַבֵּר סֵפֶר שוּ"ת וַיֹּאמֶר יִצְחָק) נִכְתַּב נָסַח זֶה: וְגַם נִשְׁבַּע שְׁבוּעָה חֲמוּרָה וְכוּ', הֵשִׁיב בִּמְחִי יָד וְהִתְעַקֵּשׁ בִּלֹּא לְבָאֵר טַעֲמוֹ הֵיאַךְ עוֹקֵר מִנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ כָּל גְּדוֹלֵי הַסְּפָרַדִּים.

וּבֶאֱמֶת, שֶׁכַּאֲשֶׁר נִתְבּוֹנֵן נַבְחִין שֶׁמָּרָן זַ"ל אֲפִלּוּ בַּהֲלָכוֹת הַחֲמוּרוֹת, כְּמוֹ הִלְכוֹת שַׁבָּת שֶׁהֵם אִסּוּרֵי סְקִילָה, אוֹ בְּהִלְכוֹת נִדָּה שֶׁהֵם אִסּוּרֵי כָּרֵת, אַף עַל פִּי כֵן לֹא אַחַת מָצִינוּ שֶׁמָּרָן מַכְרִיעַ בְּכֹחָא דְּהֶתֵּרָא וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְחֻמְרָא, וּלְאַחַר שֶׁמֵּבִיא דִּבְרֵי הַפּוֹסְקִים מַעֲרָכָה

לִקְרַאת מַעֲרָכָה, הַלָּלוּ אוֹסְרִים וְהַלָּלוּ מַתִּירִים, אִם רוֹאֶה שֶׁדַּעַת רֹב עַמּוּדֵי הַהוֹרָאָה נוֹטִים לְקֻלָּא, פּוֹסֵק לְקֻלָּא, אַף אִם מָצָא רַבִּים מֵהָרִאשׁוֹנִים שֶׁפּוֹסְקִים לְחֻמְרָא. וּמִתּוֹךְ הֶרְגֵּל לְמוּד הַבַּיִת יוֹסֵף יוּכַל הַמַּעְיֵן הַיָּשָׁר לֵידַע בֵּיסוֹדוֹת אֵיתָנִים כֵּיצַד לְנַתֵּב אֶת הַפְּסִיקָה הַהֲלָכָתִית בֵּיסוֹדוֹת מֻצָּקִים. וְלָכֵן גַּם כַּאֲשֶׁר יָבֹא לְפָנָיו נִדּוֹן שְׁאֵלָה חֲמוּרָה, אוֹ בְּשְׁאֵלוֹת שֶׁלֹּא נִתְבָּאֲרוּ לְהֶדְיָא בְּדִבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, אוֹ בְּאוֹתָן בְּעָיוֹת אַקְטוּאָלִיּוֹת הַמִּתְחַדְּשׁוֹת עַל יְדֵי הַטֶּכְנִיקוֹת הַחֲדִישׁוֹת, חֲדָשִׁים לְבָקָרִים, לְאַחַר שֶׁיֵּדַע הֵיטֵב אֶת הַצַּד הַטֶּכְנִי שֶׁל הַנִּדּוֹן, וְיָבֹא לִדְפֹּק עַל דַּלְתוֹתֵיהֶם שֶׁל רַבּוֹתֵינוּ הַחֵל מֵהַשַּ"ס וְהָרִאשׁוֹנִים, עַד לְאַחֲרוֹנִים וּפוֹסְקֵי הַדּוֹרוֹת, אֲשֶׁר מִפִּיהֶם אָנוּ חַיִּים, וְרוֹאֶה לְפָנָיו שֶׁהַלָּלוּ אוֹסְרִים וְהַלָּלוּ מַתִּירִים, אִם אֵין הוּא לוֹמֵד אֶת הַבַּיִת יוֹסֵף יְהַסֵּס וְיַחֲשֹׁשׁ מִלִּפְסֹק וּלְהַכְרִיעַ בַּדָּבָר, וּבְכָל דָּבָר יַשֶּׂה לְחֻמְרָא מֵרֹב חֲשָׁשׁוֹתָיו, וְאַף שֶׁפְּעָמִים אָכֵן צָרִיךְ לָחֹשׁ לְחֻמְרָא, אַךְ פְּעָמִים שֶׁכֹּחָא דְּהֶתֵּרָא עָדִיף, וְאֶת הַחַיִל וְהָאֹמֶץ לִפְסֹק דִּין יִהְיֶה לוֹ רַק אִם הוֹגֶה הַרְבֵּה בְּבֵית יוֹסֵף וְרָגִיל בְּדַרְכּוֹ, וְהוּא מָשָׁל לְרַב חוֹבֵל אֲשֶׁר נוֹתֵן בַּיָּם דַּרְכּוֹ, וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה.

וְיָדוּעַ מַה שֶּׁמְּסַפְּרִים עַל הַגָּאוֹן הַמַּהֲרְשַׁ"ם, שֶׁהָיָה יָדוּעַ כְּפוֹסֵק גָּדוֹל וּבְעִקָּר נוֹדַע בְּכֹחָא דְּהֶתֵּרָא שֶׁלּוֹ, וּשְׁאָלוּהוּ פַּעַם, מֵהֵיכָן שֹׁאֵב אֶת כֹּחוֹ לְהַכְרִיעַ כָּל כָּךְ הַרְבֵּה אַף לְקֻלָּא, וְהֵשִׁיב לָהֶם, כִּי כָּל זֶה הִגִּיעַ לוֹ מִכֹּחַ שְׁנוּן הַבַּיִת יוֹסֵף לְלֹא הֶרֶף. וּמְסֻפָּר, כִּי בִּהְיוֹתוֹ שׁוֹכֵב עַל עֶרֶשׂ דְּוָי, בָּאָה לְפָנָיו שְׁאֵלָה בְּהֲלָכוֹת שַׁבָּת, וְהֵשִׁיב לָהֶם, הֲלָכָה זוֹ נִמְצֵאת בְּבֵית יוֹסֵף בְּהֲלָכוֹת מְזוּזָה סִימָן פְּלוֹנִי, וְהַדִּין הוּא כָּךְ וְכָךְ. הִשְׁתּוֹמְמוּ הַשּׁוֹמְעִים כֵּיצַד הֲלָכָה זוֹ הַשַּׁיֶּכֶת לְהֲלָכוֹת שַׁבָּת, וּמוֹפִיעָה בְּהֲלָכוֹת מְזוּזָה, זוֹכְרָהּ הָרַב בִּהְיוֹתוֹ עַל עֶרֶשׂ דְּוַי. וּבָדְקוּ וּמָצְאוּ שֶׁאָכֵן כָּךְ הוּא הַדָּבָר וּכְמוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם הָרַב. וּשְׁאָלוּהוּ אֵיךְ הִגִּיעַ לְמִדָּה זוֹ. וְאָמַר לָהֶם, מַה הַפֶּלֶא, אִם שְׁנַנְתִּי כָּל כָּךְ הַרְבֵּה פְּעָמִים אֶת הַבַּיִת יוֹסֵף וְלָמַדְתִּי אֶת כָּל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פְּעָם (!) כֵּיצַד יִתָּכֵן שֶׁלֹּא אֶזְכֹּר? וּמִכָּאן נָבִין עַד הֵיכָן הִגִּיעָה כֹּחַ הַתְמָדָתוֹ בַּתּוֹרָה. לַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה.

וְאִם אָדָם אֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵן בִּצְעִירוּתוֹ, הַאִם יַשְׁאִיר זֹאת לְעֵת זִקְנוּתוֹ?! לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לָאָדָם לְהָכִין עַצְמוֹ כְּשׁוֹר לְעֹל וְכַחֲמוֹר לְמַשָּׂא, וְיִקְבַּע לוֹ עֵת קְבוּעַ בְּכָל יוֹם, לְלִמּוּד הַבַּיִת יוֹסֵף וְהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ עַל הַסֵּדֶר, וּלְשַׁנֵּן אֶת הַדְּבָרִים וּלְהָבִינָם עַל בּוּרְיָם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ חֲקוּקִים עַל לוּחַ לִבּוֹ לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי ה', וּבְרוּרִים בְּפִיו כָּל צָרְכָּן, כִּי בְּוַדַּאי הַגָּמוּר כִּי בְּפַעַם אוֹ בְּפְעָמַיִם לֹא יוּכַל לִזְכֹּר אֶת לִמּוּדוֹ, וְיִהְיֶה בִּבְחִינַת וְנִשְׁכַּח כָּל הַשָּׂבָע, וְכָל אֶחָד חַיָּב לוֹמַר לְעַצְמוֹ. מָתַי אֶעֱשֶׂה גַּם אָנֹכִי לְבֵיתִי, וַיַּחֲלִיט בְּלִבּוֹ הַחְלָטָה גְּמוּרָה לִשְׁאֹף לִגְדֹל בַּתּוֹרָה, לִשְׁאֹף לָדַעַת אֶת כָּל הַבַּיִת יוֹסֵף עַל כָּל אַרְבַּעַת חֶלָקָיו, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל, חַיָּב אָדָם לוֹמַר בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם, וְלֹא יִדְחֶם אֵצֶל מוֹרֵי הֲלָכָה אֲחֵרִים, כִּי אֵין זֶה מִמִּדַּת הָעֲנָוָה

לְהִתְחַמֵּק מִלְּהָשִׁיב לְשׁוֹאֲלוֹ דָּבָר אִם יוֹדֵעַ אֶת הַהֲלָכָה, וְעַל יְדֵי הַשְׁאִיפָה לְגֻדְלוּת בַּתּוֹרָה יִזְכֶּה לַעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַתּוֹרָה וְהַיִרְאָה, לְגָאוֹן וּלְתִפְאֶרֶת.

פרק כ - שאין רשות לכל אחד, להתעסק בעסק הקבלה

עוֹד רָגַע אֲדַבֵּר אוֹדוֹת אוֹתָם שֶׁלֹּא הִסְפִּיקוּ לְמַלֵּא כְּרֵסָם בְּשַׁ"ס וּפוֹסְקִים וּמַתְחִילִים לְהִכָּנֵס לְתוֹרַת הַחֵי"ן, וְלוֹמְדִים קַבָּלָה, וּבִפְרָט יֵשׁ חֵלֶק מִבַּעֲלֵי הַתְּשׁוּבָה שֶׁאֵינָם מֻדְרָכִים עַל יְדֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֲמִתִּיִים, וּמוֹשְׁכִים אוֹתָם לִלְמוּד הַקַּבָּלָה, בְּעוֹד וְצוּרָתָא דִּשְׁמַעְתָּתָא אֵינָם יוֹדְעִים כְּדָבָעֵי. וְשָׁמַעְתִּי פַּעַם מֵאֶחָד מִבַּעֲלֵי הַתְּשׁוּבָה, שֶׁאָמַר בָּרַבִּים, שֶׁהוּא עַצְמוֹ לֹא הֵעֵז לִלְמֹד קַבָּלָה עַד אַחַר חָמֵשׁ שָׁנִים שֶׁלָּמַד בַּכּוֹלֵל וְכוּ', וְהוּא פֶּלֶא, דְּמַה בְּכָךְ שֶׁלָּמַד חָמֵשׁ שָׁנִים בַּכּוֹלֵל, צָרִיךְ שֶׁילְמַד שָׁנִים עַל גַּבֵּי שָׁנִים לְמַלְאוֹת כְּרֵסוֹ בַּשַׁ"ס וּבַפּוֹסְקִים, וּבִפְרָט בְּעִנְיְנֵי הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, הִלְכוֹת שַׁבָּת וּבְרָכוֹת, הִלְכוֹת טַהֲרַת הַמִּשְׁפָּחָה וְאִסּוּר וְהֶתֵּר, וַהֲלָכוֹת רַבּוֹת הַנִּצְרָכוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וּמַה נִּתָּן לְהַסְפִּיק לִלְמֹד בְּחָמֵשׁ שָׁנִים.

וּבֶאֱמֶת שֶׁרְאִינוּ לְכַמָּה מֵרַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים, אֲפִלּוּ חֲכְמֵי הַתַּלְמוּד, רֹאשׁוֹנִים כְּמַלְאָכִים, שֶׁהִתְחַמְּקוּ מִלִּלְמֹד מַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לִימֵי הַזִּקְנָה, וְחָשְׁבוּ מֵרֹב עֲנָוָה שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ אֶל הַשְּׁלִיחוּת הַנִּדְרֶשֶׁת לְלִמּוּד זֶה. כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת חֲגִיגָה (יג.) אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בּוֹא וַאֲלַמֶּדְךָ בְּמַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה, אָמַר לוֹ עֲדַיִן צָעִיר אָנֹכִי [וְאִיכָּא רָאוּי לְמוּד חָכְמָה זוֹ]. כְּשֶׁהִגִּיעַ לְזִקְנָה וּכְבָר נִפְטַר רַבִּי יוֹחָנָן, בָּא אֵלָיו רַבִּי אַסִּי וְאָמַר לוֹ, בּוֹא וַאֲלַמֶּדְךָ בְּמַעֲשֶׂה הַמֶּרְכָּבָה, אָמַר לוֹ אִלּוּ הָיִיתִי זוֹכֶה הָיִיתִי לוֹמֵד חָכְמָה זוֹ מֵרַבִּי יוֹחָנָן רַבְּךָ. וּבְשׁוּ"ת רַב פְּעָלִים חֵלֶק ג' (סוֹד יְשָׁרִים סי' יג) כָּתַב, שֶׁכַּאֲשֶׁר הָיָה עֲדַיִן רַךְ בַּשָּׁנִים, בְּגִיל כ"ה שָׁנָה, עָלָה בְּדַעְתּוֹ לִלְמֹד סֵדֶר הַכַּוָּנוֹת בִּתְפִלָּה וּבִבְרָכוֹת, כָּתַב אֵלָיו הַגָּאוֹן הַמְקֻבָּל רַבִּי אֱלִיָּהוּ מָנִי, לְמָנְעוֹ מִלִּמּוּד זֶה, וְהֵבִיא מַה שֶּׁכָּתַב בְּסֵפֶר פְּרִי הָאָרֶץ, בְּשֵׁם הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁעַל הָאָדָם לִהְיוֹת שָׁמֵחַ בְּחֶלְקוֹ גַּם בְּעִנְיָנִים רוּחָנִיִּים, בְּתוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה', וְלֹא לָצֵאת חוּץ מִגְּדֵרוֹ לְגֻלְּכָת בִּגְדוֹלוֹת וְנִפְלָאוֹת מִמֶּנּוּ. וְכֵן נֶאֱמַר (שְׁמוֹת יט, כא) רֵד הָעֵד פֶּן יֶהֱרְסוּ אֶל ה' לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רַב. וּכְבָר כָּתַב הַגָּאוֹן רַבִּי זַלְמָן בַּעַל הַתַּנְיָא, שֶׁהָרוֹצֶה לִיכָּנֵס לִפְנִים מִמַּדְרֵגָתוֹ הָרְאוּיָה לוֹ מֵרֹב חֶשְׁקוֹ, וְאֵין צְמָאוֹנוֹ מִתְרַוֶּה בְּמַה שֶׁיּוֹדֵעַ הֲלָכָה, הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְיוֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַנָּהָר וְצוֹוֵחַ שֶׁהוּא צָמֵא לְמַיִם, שֶׁבְּוַדַּאי שֶׁלֹּא לְכָבוֹד יֶחְשַׁב לוֹ. עַד כָּאן.

וְזֶה לְשׁוֹן הַמַּהֲרַשָׁ"א (מהדו"ב שַׁבָּת קיט:) וְעַכְשָׁו מִקָּרוֹב הִתְפַּשֵּׁט מוּם זֶה בַּעֲוֹנוֹת הָרַבִּים בָּעוֹלָם, מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהָבִין הֲלָכָה עַל בּוּרְיָהּ עוֹסֵק בְּחָכְמַת הַקַּבָּלָה, וְנוֹטֵל שֵׁם לְעַצְמוֹ, וּבְנֵי אָדָם מַטְעִים אַחֲרָיו, לֹא זוֹ אַף זוֹ שֶׁאַף חָכְמָה זוֹ מְעַט מִזְּעִיר שֶׁיּוֹדְעִים לְהָבִין לְעַצְמוֹ, אִם לֹא שֶׁמַּעְתִּיק מִסְּפָרִים קַדְמוֹנִים, וְאַף אֵינוֹ מֵבִין אוֹתָם, מְהַפֵּךְ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים,

וְאוֹמֵר הַקְּדָמָה שָׁוְא הַשֶּׁקֶר, שֶׁדָּבָר זֶה נִרְאֶה בְּעֵינָיו שֶׁגּוֹרֵם אֲרִיכוּת הַגָּלוּת הַקְּשֶׁה. עַד כָּאן. וְשָׁם בַּסּוּגְיָא אַיְירֵי בְּמִי שֶׁהוּא בָּקִי בִּדְבָרִים נִסְתָּרִים יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים, וְצָרִיךְ לְהִשָּׁבַע שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְלַמֵּד שֹׁרֶשׁ וְעִקָּר פְּשַׁט הַדְּבָרִים, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא הָיָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא הִתְחַדֵּד עִם הַתַּלְמִידִים. ע"ש.

וְכֵן בְּמִדְרַשׁ תַּלְפִּיּוֹת (עֲנַף גאולה) כָּתַב: רָאִיתִי רָעָה חוֹלָה שֶׁחֲכָמִים מִתְגָּאִים, כְּגוֹן בַּעֲלֵי מִשְׁנָה שֶׁאוֹמְרִים שֶׁעוֹסְקִים בָּהּ בְּעֻמְקוּת. וְעַיֵּן בְּשוּ"ת יַבִּיעַ אוֹמֶר חֵלֶק י' (חיו"ד סי' כג), בְּעִנְיַן הָעִסּוּק בְּקַבָּלָה.

וּבְשוּ"ת שׁוֹאֵל וְנִשְׁאָל חֵלֶק ה' (חיו"ד סי' קיח) כָּתַב בְּשֵׁם הַמְקֻבָּלִים, שֶׁכָּל מִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְדַרְגַּת מְעַיֵּן גָּמוּר בְּלִמּוּד זֶה וְיָשָׁר, וּמִתְעַסֵּק בְּלִמּוּד הַקַּבָּלָה, בְּנָקַל יִטְעֶה, וְיָבוֹא לִידֵי שְׁגִיאוֹת חֲמוּרוֹת, וְיִהְיֶה כִּמְקַצֵּץ בַּנְּטִיעוֹת חַס וְחָלִילָה. אֲבָל כְּשֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בְּעִיּוּנוֹ הֲדַק הֵיטֵב, לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה וַאֲמִתִּית בְּסוּגְיוֹת הַשַּׁ"ס וְהַפּוֹסְקִים, כֵּן תִּגְדַּל חָכְמָתוֹ בְּלִמּוּד הַקַּבָּלָה. אוּלָם גַּם לְמִי שֶׁזּוֹכֶה וְעוֹסֵק בְּחָכְמַת הַנִּסְתָּר, לֹא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִלִּמּוּד בְּעִיּוּן בַּשַּׁ"ס וּבַפּוֹסְקִים, כִּי מִמֶּנּה תּוֹצְאוֹת חַיִּים, שֶׁעִקַּר יְדִיעַת מְצוֹת הַתּוֹרָה וּפְרָטֵיהֶן הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, הוּא רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וְלֹא יַשִּׂיגֵם אָדָם בְּלִי עִיּוּן מַתְמִיד בַּשַּׁ"ס וּבַפּוֹסְקִים וְכוּ'. וְהוּבָא בְּשוּ"ת יְחַוֶּה דַּעַת חֵלֶק ד' (סי' מז). וְעַיֵּן שָׁם עוֹד מַה שֶּׁכָּתַב בָּזֶה.

שֶׁלֹּא לְגָרֵם בְּטוּל תּוֹרָה לַאֲחֵרִים

וְהִנֵּה בְּמִשְׁנָה (סַנְהֶדְרִין צ.) מְבֹאָר, דִּשְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת אֵין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, בִּלְעָם, דּוֹאֵג, אֲחִיתֹפֶל, וְגֵחֲזִי. וּבַגְּמָרָא סוֹטָה דַּף מז. מְבֹאָר, מַה הָיָה הָעָוֹן שֶׁל גֵּיחֲזִי, חַד מַאן דְּאָמַר שֶׁהֶעֱמִיד אֶת הָעַגָלִים שֶׁל אַחְאָב בַּאֲוִיר עַל יְדֵי אֶבֶן שׁוֹאֶבֶת, וְחַד אָמַר הִנִּיחַ שָׁם הַמְפַרֵשׁ בְּפִי עֲבוֹדָה זָרָה, וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת אָנֹכִי ה' וְגוֹ'. וְחַד אָמַר, רַבָּנָן דָּחֲקָה קַמֵּיהּ, דִּכְתִיב וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ, וּמְפָרֵשׁ רַשַּׁ"י, דּוֹחֶה הָיָה אֶת הַתַּלְמִידִים מִפָּנָיו אֱלִישָׁע כְּשֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ לְפָנָיו, שֶׁהָיָה מָקוֹם רָחָב בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְאַחַר שֶׁעָזַב הַתְּוַסְפוּ תַּלְמִידִים. וּבִירוּשַׁלְמִי (פ"י דְּסַנְהֶדְרִין ה"ב), מְבֹאָר, שֶׁגֵּיחֲזִי הָיָה גִּבּוֹר בַּתּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁהָיוּ בוֹ ג' דְּבָרִים, עַיִן צָרָה, פָּרוּץ בַּעֲבֵרָה, וְלֹא מוֹדֶה בְּתַחְיַת הַמֵּתִים. וְעַיִן צָרָה, הַיְנוּ שֶׁמָּנַע מֵאֲחֵרִים לִלְמֹד תּוֹרָה אֵצֶל אֱלִישָׁע. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיָה אֱלִישָׁע יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה, יָשַׁב לוֹ גֵּיחֲזִי בַּחוּץ לַשַּׁעַר, וּכְשֶׁהָיוּ תַּלְמִידִים בָּאִים וְרוֹאִים אוֹתוֹ אָמְרוּ, אִם הוּא לֹא נִכְנַס אַף אָנוּ לֹא נִכָּנֵס. וְהִלְכוּ לָהֶם. וְהָיְתָה הַמִּשְׁנָה שֶׁל אֱלִישָׁע נֶאֱמֶרֶת וְאֵין אָדָם נֶהֱנֶה מִמֶּנָּה.

נִמְצָא שֶׁגֵּיחֲזִי גָּרַם לְהַחְלָשַׁת הָרַבִּים עַל יְדֵי גַּרְמָא, וְאַף שֶׁלֹּא אָמַר כְּלוּם, גָּרַם שֶׁהָרַבִּים יְקַבְּלוּ חֻלְשָׁה מִלִּמּוּד הַתּוֹרָה. וּמִצִּינוּ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בַּגְּמָרָא יוֹמָא (פו.) אַרְבָּעָה חִלּוּקֵי כַּפָּרָה.

הֶחָמוּר בְּיוֹתֵר חִלּוּל ה', שֶׁלֹּא מִתְכַּפֵּר עַד הַמִּיתָה. הֵיכִי דָּמֵי חִלּוּל ה', ר' יוֹחָנָן אָמַר כְּגוֹן אֲנָא דְּסָגֵידְנָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין. וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ"י, שֶׁאֵין הַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁנֶּחְלַשְׁתִּי בְּגִרְסָתִי, וּלְמֵדִים מִמֶּנִּי לְהִתְבַּטֵּל מִלְּמוּד תּוֹרָה.

וּמִכָּאן דְּבָנֵי יְשִׁיבוֹת הַנִּמְצָאִים בְּצַוָּתָא, מִצַּד אֶחָד יֵשׁ מַעֲלִיּוּתָא שֶׁל דְּבוּק חֲבֵרִים וְהִתְעַלּוּת בַּתּוֹרָה, שְׁמִיעַת שִׁעוּרִים וְכוּ', אַךְ מֵאִידָךְ גִּיסָא יֵשׁ סַכָּנָה שֶׁל הַחְלָשַׁת הָרַבִּים. שֶׁחַס וְחָלִילָה לֹא יַחֲלִישׁ אֶת אֲחֵרִים מֵהַתְמָדָה. וּבָחוּר שֶׁצָּרִיךְ לָצֵאת בְּאֶמְצַע הַלִּמּוּד בְּוַדַּאי שֶׁצָּרִיךְ לַחֲשֹׁב פַּעֲמַיִם אִם לֹא הוּא שֶׁיִּגְרֹם לַחֲלִישׁוּת הַבִּטּוּל תּוֹרָה. וְזֶה בְּגֶדֶר חִלּוּל ה'.

וְהִנֵּה בְּסֵפֶר מְלָכִים כַּאֲשֶׁר מֶלֶךְ אֲרַם בָּא לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל, רָאָה מִשְׁרָתוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע חַיִל כָּבֵד מְאֹד סוֹבֵב אֶת הָעִיר, וְנִכְנַס בִּלְבּוֹ פַּחַד וּמוֹרָא מַחֲילוֹתָיו שֶׁל מֶלֶךְ אֲרַם, עַד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָהָר מָלֵא רֶכֶב אֵשׁ וְכוּ', וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְקַח ה' אֶת עֵינֵי הַנַּעַר וַיַּרְא וְהִנֵּה הָהָר מָלֵא סוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ סְבִיבוֹת אֱלִישָׁע. וְאַנְשֵׁי אֲרָם לֹא רָאוּ אֶת הַסּוּסִים וְרֶכֶב אֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם, וַיַּכֵּם בְּסַנְוֵרִים. וּמְפָרֵשׁ שָׁם הָרַד"ק, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶרְאָה לְמִשְׁרָתוֹ שֶׁל אֱלִישָׁע רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְחַד. לְחַזֵּק אֶת לִבּוֹ. כִּי אֵין עוֹשִׂים נֵס לְמִי שֶׁמְּגַלֶּה פַּחַד וְחֹסֶר בִּטָּחוֹן בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְזֶה מַה שֶּׁמָּצִינוּ בְּפָרָשַׁת כִּי תֵצֵא, מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, יֵלֵךְ וְיָשׁוּב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת לֵבַב אָחִיו כִּלְבָבוֹ. וְהַבַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת מוֹנֶה זֹאת לְמִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁלֹּא יְמַנַּע מִלָּשׁוּב שֶׁלֹּא יִמַּס אֶת לֵבַב אֶחָיו. וּמְבִיאוֹ הָרַמְבַּ"ן.

וּבֶאֱמֶת שֶׁלֹּא רַק בַּמִּלְחָמָה כָּךְ הוּא, אֶלָּא גַּם בְּמִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר הָרַע, מִי שֶׁגּוֹרֵם לִרְפָיוֹן יֶלֶךְ וְיָשׁוּב לְבֵיתוֹ. שֶׁלֹּא יִמַּס אֶת לֵבַב אֶחָיו. וְהַדְּבָרִים אֲמוּרִים כְּלַפֵּי בְּנֵי הַתּוֹרָה בְּהֵיכְלֵי הַיְשִׁיבוֹת שֶׁלֹּא יְמַסּוּ אֶת לֵבַב אֲחֵיהֶם בִּרְפָיוֹן מִלְּמוּד הַתּוֹרָה.

וְהִנֵּה חָזַ"ל בִּפְרָקֵי אָבוֹת אָמְרוּ, מַרְבֶּה תּוֹרָה מַרְבֶּה חַיִּים. וְהִקְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים, מַהוּ הַלָּשׁוֹן מַרְבֶּה תּוֹרָה, הֲרֵי מֵעִקַּר חִיּוּב וּמִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה הוּא לִלְמֹד תָּמִיד, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה. וְכִדְאִיתָא בִּמְנָחוֹת (צט:) וְתֵרְצוּ, הַמַּרְבֶּה תּוֹרָה אֵצֶל אֲחֵרִים, זֶה מַרְבֶּה חַיִּים.

וְכֵן אִיתָא בְּחַזַ"ל (פְּרָשַׁת נְצָבִים ח, ד) חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם, לְמִי שֶׁמּוֹצִיאָן לַאֲחֵרִים. וְהֵבִיאוֹ בְּשֵׁם סֵפֶר קֶן סוֹפְרִים שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם הַחֲתָם סוֹפֵר, שֶׁאָדָם הַנִּצְרָךְ לְדוֹרוֹ בְּלִמּוּד, אֵין מוֹעֵד קָבוּעַ לִימֵי חַיָּיו. וְהָרַב שֶׁבָּט סוֹפֵר כּוֹתֵב בְּסִפְרוֹ שַׁעֲרֵי שִׂמְחָה, שֶׁיֵּשׁ לָזֶה רֶמֶז מֵהַפָּסוּק: וְהוֹתִירְךָ ה' לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וְגוֹ'. שֶׁהַבָּנִים הֵם הַתַּלְמִידִים, וּכְמַאֲמַר חַזַ"ל עַל הַפָּסוּק וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ, וְהֵינוּ הַתַּלְמִידִים. וְהוֹתִירְךָ ה' לְטוֹבָה, בִּזְכוּת מַה, בִּזְכוּת פְּרִי בִטְנְךָ, אֵלּוּ הַבָּנִים וְהַתַּלְמִידִים, רַבִּים צְרִיכִים לוֹ.

וְשָׁמַעְתִּי כִּי בַּתְּקוּפָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל חַיֵּי הַסְּטַיְפֶלֶר זַצַ"ל נִכְנַס אֵלָיו תַּלְמִיד חָכָם חָשׁוּב מִבְּנֵי בְּרַק, וְסִפֵּר לוֹ שֶׁחָלַם עַל שְׁנֵי יְהוּדִים שֶׁנִּפְטְרוּ לָאַחֲרוֹנָה וּבָאוּ לְבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה וְתוֹךְ זְמַן קָצָר נִכְנְסוּ לְגַן עֵדֶן כִּמְעַט לְלֹא עִכּוּבִים, וְאֶחָד הָיָה מְיַסֵּד תַּלְמוּד תּוֹרָה בִּבְנֵי בְּרַק, וְאֶחָד דָּרְשָׁן גָּדוֹל וּמַפְיִץ סִפְרֵי מוּסָר שֶׁהִתְגּוֹרֵר בִּירוּשָׁלַיִם. וּמִיָּד אָמַר הַסְּטַיְפֶלֶר, כֵּן, כֵּן זֶהוּ מִסְתַּבֵּר מְאֹד, כִּי אֲנִי הִכַּרְתִּי אֶת שְׁנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מְזַכֵּי הָרַבִּים.

וְאָכֵן בֶּן תּוֹרָה הַלּוֹמֵד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְגוֹרֵם חִזּוּק לְכָל שְׁאָר חֲבֵרָיו, הֲרֵי הוּא בִּכְלַל מְזַכֵּה הָרַבִּים עִם כָּל הַמַּעֲלוֹת שֶׁבַּדָּבָר. וְאָמְנָם אֵין סָפֵק שֶׁזְּכוּי הָרַבִּים צָרִיךְ לִהְיוֹת אַחַר שֶׁאָדָם יְזַכֶּה אֶת עַצְמוֹ, מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת הָרַבִּים, קֹדֶם זָכָה וְאַחַר כְּךָ זִכָּה. וְאֵצֶל בֶּן תּוֹרָה עִקַּר זְכוּי הָרַבִּים זֶהוּ בְּתוֹךְ בֵּית הַמִּדְרָשׁ, לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לְהַגְדִּיל תּוֹרָה וּלְהַאְדִּירָהּ בְּכַמּוּת וּבְאֵיכוּת, וּלְחַזֵּק אֶת חֲבֵרוֹ בְּרוּחָנִיּוּת. וְרָאִיתִי בְּסֵפֶר זִכְרוֹן שְׁמוּאֵל עַל הָרַב רוֹזוֹבְסְקִי שֶׁכּוֹתֵב, כִּי יְדוּעִים דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר, שֶׁאַחַד הַדְּרָכִים לִזְכּוֹת בַּדִּין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה זֶה לִהְיוֹת מְזַכֶּה הָרַבִּים, וְאָכֵן, בֶּן תּוֹרָה יָכוֹל לִהְיוֹת בִּבְחִינַת רַבִּים צְרִיכִים לוֹ, עַל יְדֵי שֶׁהוּא מִתְחַזֵּק בְּתוֹרָה וּבִתְפִלָּה, בִּשְׁמִירַת סִדְרֵי הַיְשִׁיבָה, כִּי הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל כָּל יָחִיד רַבָּה עַל כֻּלָּם. עַד כָּאן. וְנוֹדַע כִּי יוֹנָה הַנָּבִיא בָּרַח לְחו"ל, שֶׁשָּׁם אֵין שְׁכִינָה שׁוֹרָה, וְשָׁם לֹא יִהְיֶה בִּכְלַל כּוֹבֶשׁ נְבוּאָתוֹ, וְנַעֲשׂוּ לוֹ נִסִּים, שֶׁהַדָּג בָּלָעוֹ וְנִשְׁאַר בַּחַיִּים, וְנִפְלַט וְכוּ', וְלִכְאוֹרָה אַמַּאי קָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לֹא שָׁלַח נָבִיא אַחֵר, וְרָצָה שֶׁדַּוְקָא הַנָּבִיא יוֹנָה הוּא יִשְׁלַח לְנִינְוֵה לִמְסֹר לָהֶם הַנְּבוּאָה, אֶלָּא נוֹדַע שֶׁטַּעֲמוֹ שֶׁל יוֹנָה כִּי לֹא רָצָה לְקַטְרֵג עַל יִשְׂרָאֵל, דְּהִנֵּה אַנְשֵׁי נִינְוֵה חָזְרוּ בִּתְשׁוּבָה עַל יְדֵי הַנְּבוּאָה, וְאִלּוּ חַס וְשָׁלוֹם עִם יִשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים בְּמִרְדָּם, וְלָכֵן דַּוְקָא בּוֹ בָּחַר ה', כִּי מִי שֶׁאִכְפַּת לוֹ מֵהַזּוּלָת, וּמוּכָן לִגְלוֹת לְמָקוֹם אַחֵר, כְּדֵי לֹא לְקַטְרֵג עַל אֲחֵרִים, דַּוְקָא הוּא שֶׁדּוֹאֵג לַאֲחֵרִים רָאוּי שֶׁתִּתְמַסֵּר הַנְּבוּאָה עַל יָדוֹ. וּמִכָּאן מוּסַר הַשֵּׂכֶל לִבְנֵי הַתּוֹרָה לִדְאֹג לָאֲוִירַת הַלִּמּוּד בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת מְזַכֵּה הָרַבִּים, לֹא חַס וְשָׁלוֹם שֶׁיַּחֲלִישׁ כֹּחַ הָאֲחֵרִים.

פרק כא - חנוך הבנים לאהבת תורה

וְהִנֵּה נוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב הָאוֹר הַחַיִּים (דְּבָרִים לֹא, יג) עַל הַפָּסוּק לְיִרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים, כִּי כְּשֶׁהַקְּטַנִּים מִתְחַנְּכִים מִתְּחִלָּתָם לְיִרְאָה אֶת ה', יִתְיַסֵּר בָּהֶם יִרְאַת ה' כָּל יְמֵיהֶם. עַיֵּן שָׁם. וְהַדֶּרֶךְ בְּחִנּוּךְ הַבָּנִים הִיא בָּרֹאשׁ וּבְרֵאשׁוֹנָה שֶׁחַיָּבִים הָאָב וְהָאֵם לְהַרְאוֹת לִבְנֵיהֶם שֶׁהֵם אוֹהֲבִים אוֹתָם וְרוֹצִים בְּטוֹבָתָם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בְּמִשְׁלֵי (יג) חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְנוֹ, וְאוֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר. וְהָרוֹצֶה לְחַנֵּךְ יִלְמַד לֶאֱהֹב. וְדָבָר זֶה מָצִינוּ בְּתוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, כִּי קֹדֶם נְתִינַת הַתּוֹרָה לְעַם יִשְׂרָאֵל, שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת מֹשֶׁה

רַבֵּנוּ וְאָמַר לוֹ: כֹּה תֹּאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּמְפָרֵשׁ שָׁם רַשִׁ"י כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וְכִסֵּדֶר הַזֶּה. וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר, לָמָּה דַּוְקָא כָּאן יֶשְׁנָהּ הַדִּבָּקָה זוֹ לוֹמַר דַּוְקָא כַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי לֹא מָצִינוּ כֵּן בְּשׁוּם מָקוֹם בַּתּוֹרָה.

רוֹאִים מִכָּאן לִכְאוֹרָה שֶׁלֹּא תִּתָּכֵן קַבָּלַת הַתּוֹרָה וְאִי אֶפְשָׁר לְגָשֵׁת לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה אֶלָּא רַק אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה שֶׁיִּמְסֹר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְעַם יִשְׂרָאֵל, אַתֶּם רְאִיתֶם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים. לִכְאוֹרָה הַהַקְדָּמָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת תְּזְכֹּרֶת לַמַּכּוֹת שֶׁקִּבְּלוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם, וְכֵן לְהַפְלָיַת יִשְׂרָאֵל מִמַּחֲנֵה מִצְרַיִם, וְעַל יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּכָל אוֹתָן הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, וּבְקִרְיַעַת יַם סוּף, בְּוַדַּאי שֶׁכָּל זֶה מְחַזֵּק אֶת הָאֱמוּנָה בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב, וַיַּאֲמִינוּ בַּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ, וְאִם כֵּן לִכְאוֹרָה הַתּוֹרָה הָיְתָה צְרִיכָה לוֹמַר כְּדִבְרֵי הַקְּדָמָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה, שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִזְכְּרוּ וְיָשִׂימוּ לִבָּם לְכָל אוֹתָם הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים, אֲבָל לֹא זֶה שֶׁהַתּוֹרָה מַקְדִּימָה. אֶלָּא אַתֶּם רְאִיתֶם וכו' "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים". וְלִכְאוֹרָה מַה הַהֶכְרֵחַ בְּהַקְדָּמָה זוֹ שֶׁל וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם וכו' לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה.

וְעוֹד יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן, כִּי הִנֵּה הַמִּצְרִים הָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, עָבְרוּ עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְהָיוּ שׁוֹפְכֵי דָּמִים, וְהִכְעִיסוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעִם כָּל זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא הֵבִיא עֲלֵיהֶם עֲנָשִׁים וּמַכּוֹת רַק אַחֲרֵי שֶׁרָדוּ בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ. רַק כַּאֲשֶׁר נָגְעוּ בְּבָבַת עֵינוֹ, עַם יִשְׂרָאֵל, רַק אָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְמַלֵּא חֵמָה עֲבָרָה וְזַעַם, וְנוֹקֵם אֶת נְקָמָתָם, וּמְשַׁדֵּד מַעַרְכוֹת הַטֶּבַע, וְאֵינוֹ מֵנִיחַ לָהֶם לְמִצְרַיִם. וְדָבָר זֶה מַרְאֶה עַל גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְבָנָיו, שֶׁוּתֵּר עַל כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ וְלֹא עַל כְּבוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְדָבָר זֶה מִתְבַּטֵּא בַּנֶּאֱמַר: וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, כַּנָּשֶׁר שֶׁמַּנִּיחַ אֶת גּוֹזָלָיו עַל כְּתֵפָיו, וְלֹא בֵּין רַגְלָיו כְּדֶרֶךְ שְׁאָר הָעוֹפוֹת, כִּי אֵין לוֹ חֲשָׁשׁ אֶלָּא מֵחֵץ לְמַטָּה, וְהַנָּשֶׁר מוֹכֶן שֶׁהַחֵץ יִכָּנֵס בְּלִבּוֹ וְלֹא יִפְגַּע בְּגוֹזָלָיו. וְזֶה מַרְאֶה עַל מְסִירוּת נֶפֶשׁ וְאַהֲבָה עַזָּה לְבָנָיו. וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמְרוּ חֲז"ל, שֶׁהָיָה עָנָן הוֹלֵךְ לְפָנֵיהֶם, וּמְקַבֵּל כָּל אַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת שֶׁהָיוּ מִצְרַיִם זוֹרְקִים. וּמָשָׁל הַנָּשֶׁר הוּא בְּטוּי לְגָלוּי אַהֲבַת הַבּוֹרֵא לְעַם יִשְׂרָאֵל, וּמוֹכִיחַ שֶׁהַפּוֹגֵעַ בְּיִשְׂרָאֵל כְּפוֹגֵעַ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְזֶה שֶׁבָּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְאוֹמֵר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתֶּם רְאִיתֶם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם, הַאִם הִתְבּוֹנַנְתֶּם בְּנִסִּים אֵלֶּה, שֶׁהַדָּבָר מוֹכִיחַ לֹא רַק אֶת גְּלוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֶלָּא גַּם גְּלוּי אַהֲבָה מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ.

וְאָכֵן, רַק בּוֹרֵא הָעוֹלָם וְיוֹצֵר הָאָדָם, הוּא שֶׁיּוֹדֵעַ סוֹד הַמְּסִלּוֹת לְלִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם. הַתּוֹרָה הִיא אָכֵן הָאוֹצָר הַנִּפְלָא בְּיוֹתֵר, חָמְדָּה גְּנוּזָה, אַךְ זֶה עֲדַיִן לֹא מַסְפִּיק לְשַׁכְנֵעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה וּלְקַיְּמָהּ, הַדָּבָר שֶׁיָּכוֹל לִפְתֹּחַ אֶת סְגוֹר לִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם, גִּלּוּי שֶׁל

אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאָז הַלֵּב הַסָּגוּר בְּיוֹתֵר נִפְתָּח, וְרַק אָז אֶפְשָׁר "לְקַבֵּל". וְאָמַר הַכָּתוּב: אַתֶּם רְאִיתֶם - וְלֹא מָסֹרֶת בְּיֶדְכֶם, וְלֹא בְּעֵדִים, אֶלָּא אַתֶּם בְּעַצְמְכֶם רְאִיתֶם. (רַשִׁ"י). כְּלוֹמַר, אִלּוּ הָיְתָה כָּאן עֵדוּת שֶׁל גְּדוֹלֵי תוֹרָה, אִם הָיְתָה מָסֹרֶת וְקַבָּלָה מִיְּשָׂרָאֵל סָבָא, עִם כָּל זֶה לֹא הָיָה דַּי בָּזֶה, אֶלָּא אַתֶּם בְּעַצְמְכֶם הֲרֵי רְאִיתֶם אֶת גֹּדֶל אַהֲבַת הַבּוֹרֵא אֶל עַם יִשְׂרָאֵל.

וְזֶה בְּעֶצֶם מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל בְּאָבוֹת, הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן, אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה. וְלִכְאוֹרָה הַפְּשָׁט הוּא שֶׁעָלָיו לֶאֱהֹב אֶת הַבְּרִיּוֹת כְּמַטָּרָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וּמִמֵּילָא הַפֹּעַל יוֹצֵא יְהֶיֶה שֶׁיִּתְקָרְבוּ לַתּוֹרָה. וְזֶהוּ מַפְתֵּחַ הַזֶּהָב שֶׁמַּלְבְּדוֹ אִי אֶפְשָׁר לִפְתֹּחַ אֶת סְגוֹר לִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם.

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר, לָמָּה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא יֹאהַב אֶת יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי נֶאֱמַר, כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלוֹתַיִךְ, לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה. אֵיזֶה עַם יִהְיֶה מוּכָן לָלֶכֶת כָּךְ בַּמִּדְבָּר כְּמוֹ שֶׁעָם יִשְׂרָאֵל הָלַךְ בַּמִּדְבָּר, וּמִילְיוֹנִים הָלְכוּ בַּמִּדְבָּר בְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְכִי כְּפִי הַחֶשְׁבּוֹן כִּפְלַיִם מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם הָיוּ עֶרֶב רַב, וְאִם יוֹצְאֵי מִצְרַיִם הָיוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ לְבַד מִנָּשִׁים וְטַף, הֲרֵי שֶׁכְּמִילְיוֹן וּמֵאתַיִם הָיוּ עֶרֶב רַב לְבַד מִנָּשִׁים וְטַף, וּבְוַדַּאי שֶׁעִם נָשִׁים וְטַף הָיוּ מִלְיוֹנִים שֶׁהָלְכוּ בַּמִּדְבָּר בְּמֶשֶׁךְ אַרְבָּעִים שָׁנָה בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ]. וְאִם כֵּן פְּשִׁיטָא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֹאהַב אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמְגַלִּים כָּזוֹ מְסִירוּת נֶפֶשׁ.

אֶלָּא יָדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲזַ"ל, וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם, חוֹמָה חָסֵר וָא"ו, חֵמָה, שֶׁעָלָה הַקִּטְרוּג עַל עַם יִשְׂרָאֵל, מָה אֵלּוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אַף אֵלּוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְיָדוּעַ שֶׁאֵלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּמִצְרַיִם עוֹד אֵיזֶה זְמַן מוּעָט בְּיוֹתֵר, לֹא הָיוּ נִגְאָלִים, שֶׁכְּבָר הִגִּיעוּ לְשַׁעַר הַמ"ט בְּשַׁעֲרֵי טֻמְאָה, וְאֵלּוּ הָיוּ נִשְׁאָרִים בְּמִצְרַיִם עוֹד אֵיזֶה זְמַן קָט, הָיוּ נִכְנָסִים לְשַׁעַר הַחֲמִשִּׁים מִשַּׁעֲרֵי טֻמְאָה, וְיוֹתֵר לֹא הָיְתָה לָהֶם גְּאֻלָּה. וְהַחִדּוּשׁ הוּא שֶׁגַּם בְּתִקּוּפָה זוֹ אָהַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל - "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים". גַּם אָז שֶׁבָּגְדוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה, עַל אוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים. הַאִם יֵשׁ לָנוּ גִּלּוּי אַהֲבָה מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ נִפְלָא יוֹתֵר מִגִּלּוּי זֶה? הַאִם יֵשׁ בְּטוּי עָשִׁיר יוֹתֵר לְאַהֲבַת עַם יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עָבְדָא זוֹ?

נִמְצָא, שֶׁקֹּדֶם קַבָּלַת הַתּוֹרָה, הַהַקְדָּמָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִקְדִּים לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, הִיא הַחִבָּה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמִכָּאן דֶּרֶךְ בְּחִנּוּךְ הַבָּנִים וְהַתַּלְמִידִים, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁמַּרְאִים לַבָּנִים וְלַתַּלְמִידִים שֶׁאוֹהֲבִים אוֹתָם, אוֹ אָז הַבֵּן יְקַבֵּל תּוֹכַחַת מוּסָר. וְאָמְנָם כְּשֶׁמַּתְחִיל הָאָב לְהוֹכִיחַ אֶת בְּנוֹ בְּשֶׁבֶט מוּסָר, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּמוֹרָא גָּדוֹל בְּעוֹד הַנַּעַר קָטָן, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עִמּוֹ תּוֹכַחַת מְגֻלֶּה וְאַהֲבָה מֻסְתֶּרֶת, וְאָז יִהְיֶה לְעוֹלָם מֻרְגָּל בְּמוֹרָא הָאָב וְכוּ'.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב כֵּן הַשֶּׂכֶל"ה הַקָּדוֹשׁ (שַׁעַר הָאוֹתִיּוֹת אוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם: כִּי הָאָב וְהָאֵם לֹא יִמְנְעוּ מוּסָר מֵהַבֵּן תֵּכֶף מִימֵי נַעֲרוּתוֹ, וּלְהוֹסִיף תָּמִיד דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ כְּפִי הַצֹּרֶךְ אֲשֶׁר יוּכַל שֶׁאֵת לְפִי הֲבָנָתוֹ, וְלֹא יִמְנַע מִמֶּנּוּ שֵׁבֶט מוּסָר, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בְּמִשְׁלֵי (יג): חוֹשֵׂךְ שִׁבְטוֹ שׂוֹנֵא בְּנוֹ, וְאוֹהֲבוֹ שִׁחֲרוֹ מוּסָר. וְכָל הַמִּדּוֹת הָרָעוֹת שֶׁרָאוּי לָאָדָם הַשָּׁלֵם לְהִתְרַחֵק מֵהֶם, כְּגוֹן הַשְּׁבוּעוֹת וְהַקְּלָלוֹת וְהַכַּעַס וְהָאַכְזָרִיּוּת וְהַגַּאֲוָה וְהָעַזּוּת וְהַקְּנָאָה וְהַשִּׂנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהָרְכִילוּת וְלֵיצָנוּת וְדִבְרֵי שֶׁקֶר וְדִבְרֵי הַמּוֹתָר, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים, וְכֵן הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁרָאוּי לָאָדָם הַשָּׁלֵם לְהִתְדַּבֵּק בָּהֶם, דְּהַיְנוּ הַהֵפֶךְ מִמִּדּוֹת הַנַּ"ל, וְהַמּוֹרֶא וְהַשְׁתִּיקָה וְאֶלֶף אֲלָפִים כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. וְעַל כֻּלָּם יְדִיעַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּפִי וְלִהְיוֹת תָּמִיד דִּבְרֵי קְדֻשָּׁה יוֹצֵא מִפִּיו, וְיַתְחִיל בּוֹ מִבֶּן ב' אוֹ ג' שָׁנִים לְהַדְרִיכוֹ בַּכֹּל, וְיַתְחִיל לְהַדְרִיכוֹ בְּקַקְטָנוּתוֹ מִצַּד ב' טְעָמִים, הָאֶחָד כִּי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שַׁבָּת קנב.) יַנְקוּתָא כְּלֵילָא דְּוָרְדָא, כָּל מַה שֶּׁקּוֹנֶה בְּנַפְשׁוֹ בְּיַלְדוּתוֹ נִשְׁאָר כֵּן בְּטֶבַע קַיָּם כָּל יָמָיו, וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב חֲנֹךְ לַנַּעַר וגו', בְּעוֹד הַנַּעַר קָטָן יִנְהֹג בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת, וְאָז גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנּוּ. הַשֵּׁנִי כִּי כְּשֶׁמַּתְחִיל הָאָב בִּבְנוֹ לְהוֹכִיחוֹ בְּשֵׁבֶט מוּסָר וּבְמוֹרָא גָּדוֹל בְּעוֹד הַנַּעַר קָטָן, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עִמּוֹ תּוֹכַחַת מְגֻלֶּה וְאַהֲבָה מֻסְתֶּרֶת, וְאָז יִהְיֶה לְעוֹלָם מֻרְגָּל בְּמוֹרָא הָאָב וְכוּ'. וְהַנְּשִׁים מְצֻוּוֹת עַל תּוֹכַחַת בְּנֵיהֶן כְּמוֹ הָאָב וְיוֹתֵר מֵהֶם, שֶׁהֵן פְּנוּיוֹת וּמְצוּיוֹת בַּבַּיִת יוֹתֵר. עַד כָּאן.

פרק כב - מתוך שיחה לחג שבועות מפוסק הדור מרן רבנו עובדיה יוסף שליט"א

[בִּפְנֵי תַּלְמִידֵי יְשִׁיבָתוֹ, הַיְשִׁיבָה הַגְּדוֹלָה "חֶזְוֹן עוֹבַדְיָה" - נִכְתַּב בִּידֵי אַחַד הַשּׁוֹמְעִים].

בַּמִּדְרָשׁ נֶאֱמַר, כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ ע"ה בַּשָּׁמַיִם, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מ"ט פָּנִים לוֹמַר עַל דָּבָר שֶׁהוּא טָמֵא וּמ"ט פָּנִים עַל דָּבָר שֶׁהוּא טָהוֹר, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה וְהֵיאַךְ הַהֲלָכָה? אָמַר לוֹ מְסוּרָה הִיא בִּידֵי חֲכְמֵי הַדּוֹר. וְזֶהוּ מ"ט יָמִים שֶׁל סְפִירַת הָעֹמֶר כְּנֶגְדָּם. וְיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת יוֹם נְתִינַת הַתּוֹרָה מְסֻמָּל אֶת מַתַּן הַהַכְרָעָה בִּידֵי חֲכְמֵי יִשְׂרָאֵל. אַגַּב, הַגָּאוֹן הַחֲקֶרֵי לֵב מְחַדֵּשׁ, בְּמַה שֶּׁנֶּחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים הָרִאשׁוֹנִים אִם סָפֵק דְּאוֹרַיְתָא שֶׁהוּא לְחֻמְרָא, מִן הַתּוֹרָה הוּא לְחֻמְרָא, אוֹ רַק מִדְּרַבָּנָן לְחֻמְרָא, דְּהִנֵּה כָּל הַמַּחֲלֹקֶת בְּסָפֵק בַּמְּצִיאוּת, דְּסוֹף סוֹף קַמֵּי שְׁמַיָּא גַּלְיָא מַה בֶּאֱמֶת הַמְּצִיאוּת, וְלָכֵן יֵשׁ אוֹמְרִים דְּהוּא לְחֻמְרָא מִן הַתּוֹרָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסָפֵקָא דְּדִינָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָסַר הַהַכְרָעַת הַדִּין לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִם נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים וְלֹא נִקְבְּעָה הֲלָכָה כְּמִי, מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּמוֹ אַחַת הַדֵּעוֹת, יֵשׁ לוֹ עַל מַה שֶּׁיִּסְמֹךְ, הֱיוֹת וְקַמֵּי שְׁמַיָּא לָא גַּלְיָא כְּמוֹ מִי הֲלָכָה.

שֶׁלֹּא בַּשָּׁמַיִם הִיא. וּסְפֵק דְּאוֹרַיְתָא בִּכְהַאי גַּוְנָא לְכֻלֵּי עָלְמָא רַק מִדְּרַבָּנָן לְחֻמְרָא. בָּזֶה יוּבַן דִּבְרֵי הַגְּמָרָא (עֵרוּבִין ו:) דְּהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי עוֹשֶׂה, וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כְּבֵית הִלֵּל עוֹשֶׂה עַד שֶׁיָּצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה דַּהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל. וְקָשֶׁה, דְּאֵיךְ קֹדֶם הַבַּת קוֹל הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי עוֹשֶׂה וְכוּ', הֲרֵי בְּכָל הַסְּפֵקוֹת בְּשֶׁל תּוֹרָה הָלַךְ אַחַר הַמַּחְמִיר, דְּסָפֵק דְּאוֹרַיְתָא לְחֻמְרָא. הַגְּאוֹן הַחֵזוֹן אִי"שׁ זיע"א פֵּרֵשׁ, דְּאַיְירֵי בְּתַלְמִידֵיהֶם, שֶׁבְּוַדַּאי שֶׁתַּלְמִידֵי בֵּת שַׁמַּאי הָיוּ עוֹשִׂים כְּדִבְרֵי רַבָּם, שֶׁהֲרֵי קִבְּלוּ אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרַב. אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לְעַיֵּן מִלְּשׁוֹן "הָרוֹצֶה" דְּמַשְׁמַע כָּל הָרוֹצֶה הוּא, וְלֹא רַק הַתַּלְמִידִים. לְפִי הַחֹקְרֵי לֵב אֲתֵי שַׁפִּיר, דְּכֵיוָן שֶׁבְּסָפֵק פְּלוּגְתָּא דְּרַבָּוָתָא סָפֵק דְּאוֹרַיְתָא לְחֻמְרָא מִדְּרַבָּנָן הוּא, לְכֻלֵּי עָלְמָא, מִשּׁוּם הָכִי רַשַּׁאי אָדָם לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל וְלִנְהֹג כָּמוֹהוּ.

הָרַדְבַּ"ז כּוֹתֵב דְּבְסָפֵק דִּפְלוּגְתָּא דְּרַבָּוָתָא גַּם בְּאִיסּוּר דְּרַבָּנָן אָזְלִינַן לְחֻמְרָא וְרַק בְּסָפֵק בַּמְּצִיאוּת מְקִלִּין בִּסְפֵק דְּרַבָּנָן. וְזֶה נוֹגֵעַ לְהָאמוּר. וְעֶצֶם סְבָרָתוֹ אֶפְשָׁר לִתְלוֹתָהּ בְּמַה שֶּׁכָּתַב הַפְּרִי חָדָשׁ (יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן ק"י), דְּכָתַב דְּבִסְפֵקָא דְּדִינָא, לְכֻלֵּי עָלְמָא סָפֵק דְּאוֹרַיְתָא לְחֻמְרָא, מִן הַתּוֹרָה לְחֻמְרָא. וְרַק בְּסָפֵק בַּמְּצִיאוּת נֶחְלְקוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁרַק מִדְּרַבָּנָן לְחֻמְרָא. וְהִסְתַּיֵּע מֵהָרַ"ן פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (ו:) אָמְנָם, אֶפְשָׁר לִדְחוֹת רְאָיָתוֹ מֵהָרַ"ן, כִּי עַיֵּן בְּהָרִיטְבָ"א בְּקִדּוּשִׁין (ו:) דְּמְבָאֵר הַסּוּגְיָא דְּהוּא סָפֵק בַּמְּצִיאוּת וְלֹא בַּדִּין. וְדוּ"ק.

וּבָזֶה מְבָאֲרִים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּגְּמָרָא (בְּרָכוֹת ה.) א"ר זֵירָא, בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, אָדָם בָּשָׂר וָדָם מוֹכֵר חֵפֶץ לַחֲבֵרוֹ, מוֹכֵר עֵצִב (שֶׁפִּרֵשׁ מִמֶּנּוּ דְּבַר חֲשׁוּב שֶׁמִּתּוֹךְ דְּחָקוֹ מְכָרוֹ) וְלוֹקֵחַ שְׂמֵחַ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ. (שֶׁשָּׂמֵחַ הוּא וּמַזְהִירָם מִלַּעֲזֹב אֶת הַתּוֹרָה וּמְשַׂבְּחָהּ לִפְנֵיהֶם) וְלִכְאוֹרָה קָשֶׁה, דְּמַה הַדִּמְיוֹן לְמוֹכֵר וְלוֹקֵחַ, בְּמֶכֶר יֵשׁ עַצְבוּת לַמּוֹכֵר שֶׁהֲרֵי הָלַךְ מִמֶּנּוּ הַחֵפֶץ, וְגַבִּין וְאוֹבִיד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵלֶּקִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וְהוּא יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ, וְלֹא אָבִיד וְלֹא מִדֵּי, אֶלָּא, לְפִי הַמִּדְרָשׁ הַנַּ"ל אֲתֵי שַׁפִּיר, דְּכֵיוָן שֶׁהֲהֵלָכָה נִמְסְרָה רַק לְחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא, דְּמֵי שַׁפִּיר לְחֵפֶץ הַיּוֹצֵא מִידֵי בְּעָלָיו. וְהוּא רָמוּז בְּמַה שֶּׁכָּתוּב נְצָחוּנִי בָּנַי נְצָחוּנִי שֶׁהַהֲכָרָעָה מְסוּרָה בִּידֵי בָּנַי.

וּכְפִי שֶׁמּוּבָא בַּגְּמָרָא בָּבָא מְצִיעָא (דַּף נ"ט ע"ב) כְּשֶׁנֶּחְלְקוּ עַל תַּנּוּרוֹ שֶׁל עַכְנַאי לְעַנְיַן טֻמְאָה, וּבְאוֹתוֹ יוֹם הֵשִׁיב ר"א כָּל תְּשׁוּבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ, אָמַר לוֹ אִם הֲלָכָה כְּמוֹתִי חָרוּב זֶה יוֹכִיחַ, נֶעֱקַר מֵאָה אַמָּה מִמְּקוֹמוֹ, ...אַמַּת הַמַּיִם תּוֹכִיחַ... כָּתְלֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ יוֹכִיחוּ... עַיֵּן שָׁם כָּל הַסּוּגְיָא.

וְלִכְאוֹרָה מַה סָּבַר ר"א שֶׁכָּל כָּךְ רָצָה לְהוֹכִיחַ שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, הֲרֵי קַיְמָא לַן דְּאַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת, וְגַם הוּא יָדַע דָּבָר זֶה בְּוַדַּאי.

אֶלָּא יֵשׁ לוֹמַר, דִּסְבִירָא לֵיהּ דְּלָאו בְּכָל דּוּכְתָּא אָמְרִינַן אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת, דִּבְאֹפֶן שֶׁהַיָּחִיד גָּדוֹל מֵהָרַבִּים, הֲלָכָה כַּיָּחִיד. דְּהוּא גָּדוֹל מֵהֶם בְּג' דְּבָרִים. הָא' - בְּמִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט שֶׁהָיְתָה בּוֹ יוֹתֵר מֵהֶם, וַהֲרֵי עַל יְדֵי מִדָּה זוֹ אָדָם זוֹכֶה וּמַגִּיעַ לְקִנְיַן תּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "זוֹ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה" פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן, וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל. וְאָמְרוּ ז"ל אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִים אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ. וְכֵן אָמְרוּ הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עֲנִיִּים שֶׁמֵּהֶם תֵּצֵא תּוֹרָה. הַב' - מִדַּת הָעֲנָוָה שֶׁבְּגִנְזָהּ זוֹכֶה הָאָדָם לְכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא תַּעֲנִית הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם, מַה מַּיִם הוֹלְכִים לְמָקוֹם שֶׁהוּא נָמוּךְ וְאֵינָם מִסְתַּפְּקִים לְמַעְלָה, כָּךְ תּוֹרָה מִי שֶׁמַּנְמִיךְ עַצְמוֹ וְיוֹדֵעַ אֶת מְעוּטוֹ זוֹכֶה לְכִתְרָהּ שֶׁל תּוֹרָה, וְאַף מְסַיְּעִים בְּיָדוֹ בַּשָּׁמַיִם לְכַוֵּן אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא לַאֲמִתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּעֵרוּבִין (יג:) אָמַר רַבִּי אַבָּא שָׁלֹשׁ שָׁנִים נָחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל, הַלָּלוּ אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹנוּ וְהַלָּלוּ אוֹמְרִים הֲלָכָה כְּמוֹנוּ, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל. וְכִי מֵאַחַר דְּאֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים מַה זָּכוּ בֵּית הִלֵּל שֶׁתִּתְקַבַּע הֲלָכָה כְּמוֹתָן, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹחִין הָיוּ וַעֲלוּבִין, וְהָיוּ שׁוֹנִים דִּבְרֵי בֵּית שַׁמַּאי עִם דִּבְרֵיהֶם, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהָיוּ מַקְדִּימִים בֵּית שַׁמַּאי לְבֵית הִלֵּל וּכְהַהִיא דְּסֵכָּה. וְהַיְנוּ, שֶׁבִּזְכוּת מִדּוֹתֵיהֶם הַטּוֹבוֹת וְהָעֲנָוָה שֶׁהָיְתָה בָּהֶם, זָכוּ לְסִיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא וּלְשֶׁפַע אֱלֹקִי בְּחָכְמָה בִּינָה וְדַעַת, בַּהֲבָנָה וּבְסָבָרָא, אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, וְעַל יְדֵי הָעֲנָוָה זָכוּ לְקַבֵּל דַּעַת מִמִּי שֶׁהַדַּעַת שֶׁלּוֹ). וּמִכֹּחַ הָעֲנָוָה שֶׁבָּהֶם נִקְבְּעָה הֲלָכָה כְּמוֹתָם. וְאִם כֵּן גַּם ר"א הַגָּדוֹל הָיָה מֻחֲבָרָיו בְּעַנְוָתָנוּתוֹ. הַג' - זוֹ הַהִתְמָדָה הָעֲצוּמָה וְהַמַּבְהִילָה שֶׁל ר"א. וּמֵאַחַר וְהוּא עוֹלֶה עֲלֵיהֶם בְּג' דְּבָרִים אֵלֶּה, לְפִיכָךְ סָרַב לְקַבֵּל הַטַּעֲנָה דְּאַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. וְלִכְאוֹרָה מַה הוֹכִיחַ הַזֶּה, בְּוַדַּאי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהַנֶּחְלָקִים יִטְעַן שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ, וְהַנִּרְאֶה, דְּמַחְלֹקֶתְם יְסוֹדִית לְגַבֵּי הַכְּלָל שֶׁל אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת, דְּהִנֵּה בֵּית שַׁמַּאי מְחַדְּדֵי טְפֵי וּסְבִירָא לְהוּ דְּאִם כֵּן הֵם גְּדוֹלִים יוֹתֵר בַּתּוֹרָה, וּבְכֹהֲאי גַּוְנָא לֵא אָזְלִינַן בָּתַר הָרֹב שֶׁל הַחֲכָמִים בְּכָמוּת, אֶלָּא אָזְלִינַן בָּתַר הָאֵיכוּת. אֲבָל בֵּית הִלֵּל סְבִירָא לְהוּ דְּכֵיוָן שֶׁהֵם חֲכָמִים בַּתּוֹרָה, אֵין לַדָּבָר סוֹף, שֶׁכָּל אֶחָד יִטְעַן שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, מִשּׁוּם הָכִי אָזְלִינַן בָּתַר רַבִּים בְּכָמוּת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וְלֹא רַק בְּאֵיכוּת).

וְהַדָּבָר רָמוּז בְּמַה שֶּׁהֵצַרְתָּ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ דָּוְקָא מֵחָרוּב, אַמַּת הַמַּיִם, כְּתֶלִי בֵּית הַמִּדְרָשׁ. דְּחָרוּב מְסַמֵּל אֶת הַהִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא בָּרְכוֹת יז ע"ב כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ נִזּוֹן בִּשְׁבִיל חֲנַנְיָא בְּנִי וַחֲנַנְיָא בְּנִי דַּי לוֹ בְּקַב חָרוּבִים מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת. וְלָכֵן גַּם אֵצֶל רַשְׁבִּ"י נִבְרָא אִילָן שֶׁל חָרוּבִין לְסֶמֶל הַהִסְתַּפְּקוּת בַּמּוּעָט, וּפְטוּר מִתְּרוּמוֹת וּמַעְשְׂרוֹת וְעָרְלָה. וְאַמַּת הַמַּיִם - מְסַמֵּל אֶת הָעֲנָוָה, שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם בְּטִבְעָם

יוֹרְדִים וְאֵינָם עוֹלִים, וְכָתְלֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ מְסַמֵּל אֶת הַהִסְתַּגְּרוּת בְּתוֹךְ כָּתְלֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ לְהַתְמָדָה בַּתּוֹרָה, וְאִם כֵּן סְבִירָא לֵיהּ לְר"א דִּבְכַהֲאי גַּוְנָא לֹא אָמְרִינַן דְּאַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת, שֶׁהַיָּחִיד וְהָרַבִּים אֵינָם שְׁקוּלִים, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבִּי הַאי גָּאוֹן הַמּוּבָא בָּרַמְבַּ"ן סַנְהֶדְרִין (כד ע"א) דְּאַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת הוּא דַּוְקָא בְּבֵית דִּין שְׁקוּלִין, [ועיין במשנת יעב"ץ מש"ב באורך, חו"מ סי' כה].

וּבֶאֱמֶת שֶׁאַף שֶׁר"י חָלַק עַל ר"א אֲבָל הוֹקִירוֹ בִּמְאֹד, עַד שֶׁאָמַר עָלָיו: הָאֶבֶן הַזֹּאת דּוֹמָה לְהַר סִינַי וְזֶה שֶׁיָּשַׁב עָלֶיהָ (ר"א) דּוֹמֶה לַאֲרוֹן בְּרִית ה'. (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה פֶּרֶק א) וְעַיֵּן בְּפִרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָכַל עָפָר כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. עַד כְּדֵי כָּךְ הַהִסְתַּפְּקוּת בְּמוּעָט שֶׁהָיְתָה לוֹ. וּבְכָל זֹאת אֵין מַשְׁגִּיחִים בְּבַת קוֹל, וַהֲלָכָה כְּרַבִּים. (וְעַיֵּן עוֹד בְּהַקְדָּמַת שוּ"ת יַד מְאִיר וְנַחַל יִצְחָק בְּפֶתַח הַשַּׁעַר ד', וְעַיֵּן שָׁם בְּנַחַ"י אוֹת ב' לְקַחְתִּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם וְכוּ', וּבְבֵית הַלֵּוִי פָּרָשַׁת יִתְרוֹ עַל זֶה).

וּמַה שֶּׁאָמַר "נִצְחוּנִי בָּנַי" אָמְרוּ, עֲשׂוּנִי נִצְחִי, שֶׁאִם לֹא כֵּן כָּל אֶחָד יוֹכִיחַ בְּאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים וּבְכִשּׁוּפִים, וְיָבוֹאוּ חַס וְשָׁלוֹם לְשַׁנּוֹת מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וּמִמְּקוֹרָם הַטָּהוֹר וְהָאֲמִתִּי, וְעַל זֶה שֶׁלֹּא שָׂמוּ לִבָּם לְכָל הַנִּסִּים שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְעִם כָּל זֶה אָמְרוּ לֹא בַּשָּׁמַיִם הִיא, עֲשׂוּנִי בֶּזֶה נִצְחִי, וְעַיֵּן בְּסֵפֶר אִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל (סוֹף פָּרָשַׁת וְזֹאת הַבְּרָכָה).

פרק כג

בְּעִנְיַן חוֹבַת הַלִּמּוּד לַהֲלָכָה וּלְמַעֲשֶׂה וְחוֹבַת הַכְּתִיבָה

מִתּוֹךְ שִׂיחָתוֹ שֶׁל מָרָן רַבֵּנוּ עוֹבַדְיָה יוֹסֵף שְׁלִיטָ"א

הִנֵּה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה שְׁנֵי פְּסוּקִים שֶׁלִּכְאוֹרָה סוֹתְרִים, הָאֶחָד אוֹמֵר "שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַּעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה" (דְּבָרִים טז, ח). וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם" (בַּמִּדְבָּר ל, לה), פַּעַם אוֹמֵר 'לָכֶם' וּפַעַם אוֹמֵר "לַה' אֱלֹקֶיךָ". אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ביצה טו:) "חֲלֹקְהוּ, חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם", "לָכֶם" - חֲצִי הַיּוֹם יַעֲבֹר בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה, בְּתַעֲנוּגוֹת וּמַעֲט מְנוּחָה, וַחֲצִי הַיּוֹם יִהְיֶה בַּתּוֹרָה וּבִתְפִלָּה זֶה נִקְרָא לַה' אֱלֹקֶיךָ. וּכְבָר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (יְרוּשַׁלְמִי סוֹ"פ ט"ו דְּשַׁבָּת) "לֹא נִתְּנוּ שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא כְּדֵי לַעֲסֹק בָּהֶם בַּתּוֹרָה", וְלָכֵן כָּל אֶחָד צָרִיךְ לְנַצֵּל אֶת קְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב לִלְמֹד תּוֹרָה, וּבְפָרָט בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ, בָּרוּךְ ה' יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים יוֹשְׁבִים עֵרִים כָּל הַלַּיְלָה וְלוֹמְדִים, אֲבָל יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁבַּבֹּקֶר אַחֲרֵי שֶׁאוֹכְלִים וּשְׁבֵעִים, יְשֵׁנִים כָּל הַיּוֹם, וְהֻפְכוּ יוֹם לְיָלָה וְלַיְלָה יוֹם, וּמַה הוֹעִילוּ חֲכָמִים בְּתַקָּנָתָם.? וְהֵן אֱמֶת שֶׁאַחַר לִמּוּד הַלַּיְלָה צָרִיךְ שֶׁיִּישַׁן מְעַט, כִּי בְּלִי שֵׁנָה וַדַּאי שֶׁמְצַטַּעֵר, וְלָכֵן יֵישֵׁן שְׁעָתַיִם כְּדֵי לִשְׁבֹּר אֶת תַּאֲוַת הַשֵּׁנָה, וְאַחַר כָּךְ יִתְגַּבֵּר כְּאַרְיֵה וְיִלְמַד, כִּי כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם לוֹמֵד וּמְחַדֵּשׁ בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת זֶה סִימָן

טוֹב לְכָל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, כִּי הֲלֹא זֶה זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ, וּסְגֻלָּה חֲשׁוּבָה מְאֹד שֶׁהָאָדָם יְחַדֵּשׁ חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה בְּיוֹם חַג הַשָּׁבוּעוֹת. וְאִם לֹא מְסֻגָּל לְחַדֵּשׁ, לְפָחוֹת יִלְמַד דָּבָר חָדָשׁ, שֶׁהַנִּשְׁמָה שֶׁלּוֹ תֵּדַע דָּבָר חָדָשׁ שֶׁלֹּא יָדַע מִקֹּדֶם, גַּם זֶה נִקְרָא חִדּוּשִׁים דְּאוֹרַיְתָא.

וּבְעֶצֶם הַמֻּשָּׂג שֶׁל חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה, יֵשׁ שֶׁחוֹשְׁבִים חִדּוּשׁ לֹא נִקְרָא אֶלָּא אִם כֵּן מַקְשֶׁה אֵיזוֹ קוּשְׁיָא, וּמְתָרֵץ תֵּרוּץ יָפֶה אוֹ סְבָרָא יָפָה, וְיֵשׁ הַחוֹשְׁבִים שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בְּקוּשְׁיוֹת וְתֵרוּצִים. וְלֹא הִיא, סִדּוּר הַדְּבָרִים עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְכְלַל פְּסַק הֲלָכָה כָּל זֶה נִקְרָא חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה, וְזֶה הַחִדּוּשׁ הָאֲמִתִּי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה. רַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים (בְּרָכוֹת ח.) "מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא ד' אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה", וְצָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן לְסַדֵּר וּלְשַׁחְזֵר בְּרֹאשׁוֹ מִמְּקוֹרוֹת הַתַּלְמוּד, וְאַחַר כָּךְ לְהוֹסִיף רֹאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לִכְלַל הֲלָכָה, וּמִתְבּוֹנֵן בַּדְּבָרִים וּמִתְיַשֵּׁב בָּהֶם. וְכָל זֶה נִקְרָא חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה, וְזֶה הַחִדּוּשׁ הָאֲמִתִּי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה. בִּימוֹת הַחֹל הַדָּבָר הַרְבֵּה יוֹתֵר קַל, מִפְּנֵי שֶׁנִּתָּן לִכְתֹּב וּלְסַדֵּר אֶת הַדְּבָרִים בִּכְתִיבָה, אֲבָל גַּם בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִכְתֹּב יְסַדֵּר אוֹתָם בְּמֹחוֹ וּבְלִבּוֹ, הִנֵּה רוֹאֶה עוֹד חִדּוּשׁ כָּאן, וּלְפִי הַסְּבָרָא הַזּוֹ יוֹצֵא הֲלָכָה כָּזֹאת. וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ. וּמֹאד חָשׁוּב שֶׁהָאָדָם יִלְמַד לְהַסִּיק שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, וּלֹא רַק שֶׁיְּקַשֶּׁה קַשְׁיָא וִיתָרֵץ, אֶלָּא עִקַּר הַמַּטָּרָה לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, לְהוֹצִיא הֲלָכָה לְאוֹרָה, וּבְפָרָט שֶׁיֵּשׁ הַרְבֵּה הֲלָכוֹת עֲמוּמוֹת, וְגַם עַכְשָׁו בְּדוֹרוֹתֵינוּ יֵשׁ הַרְבֵּה רַבָּנִים שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִנְיָנִים טֶכְנִיִּים שֶׁל הַזְּמַן הַזֶּה, וְאֶחָד אוֹסֵר וְאֶחָד מַתִּיר. וְמִי שֶׁהוּא בַּעַל הוֹרָאָה - בַּעַל כֹּחַ לְהַכְנֵס לְהוֹרָאָה, חַיָּב עַד כַּמָּה שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, לְהִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב בְּטַעֲמוֹ שֶׁל הָאוֹסֵר וּבְטַעֲמוֹ שֶׁל הַמַּתִּיר, וְלְהִתְבּוֹנֵן אִם יֵשׁ לוֹ אֵיזֶה רְאָיָה לְדַעַת הַמַּתִּיר אוֹ לְדַעַת הָאוֹסֵר, בְּלִי שׁוּם חֲנָפָה, הֲלֹא אֵין לָאָדָם מוֹנוֹפּוֹל עַל הַתּוֹרָה. וְעַל כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד אִם מְבַקְּרִים אֶת דְּבָרָיו בַּתּוֹרָה, וְכֵן אִם יֵשׁ הֶעָרָה עַל דְּבָרָיו. בֵּין אִם הוּא חַי אִתָּנוּ - שֶׁיִּחְיוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְעוֹלְמֵי עַד, וּבֵין אֵלֶּה שֶׁאֵינָם נִמְצָאִים אִתָּנוּ, וּנְמָצְאִים בְּעוֹלַם הָאֱמֶת, וְאִדְּרַבָּה הֵם שְׁמֵחִים מְאֹד כְּשֶׁמּוֹצְאִים וּמְגַלִּים אֵיזֶה דָּבָר ח"ו שֶׁל טָעוּת בְּמִשְׁנָתָם, וּמְפָרְסְמִים אֶת זֶה כְּדֵי שֶׁהָאֲנָשִׁים לֹא יִכָּשְׁלוּ, וְכָתוּב בַּסְּפָרִים שֶׁאוֹתָם הַמְּחַבְּרִים שֶׁכָּתְבוּ אֵיזֶה דָּבָר בְּחִבּוּרָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְבָעוֹלָם הָאֱמֶת הֵם מַרְגִּישִׁים שֶׁלֹּא כָּתְבוּ נָכוֹן, הֵם מַמְטִירִים בְּרָכוֹת עַל מִי שֶׁמְּגַלֶּה אֶת הַטָּעוּת שֶׁלָּהֶם, וְאִם הָיָה נִתָּן רְשׁוּת הָיוּ בָּאִים וּמְבָרְכִים אֶת הָאִישׁ שֶׁפִּרְסֵם אֶת הַטָּעוּת שֶׁלָּהֶם, כִּי הֵם בְּעוֹלַם הָאֱמֶת וְהֵם רוֹצִים שֶׁהַכֹּל יִהְיֶה אֱמֶת, וְהָאָדָם בָּשָׂר וָדָם שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין, פֹּה בָּעוֹלָם הַזֶּה כָּתַב מַה שֶּׁכָּתַב לְפִי בִּינָתוֹ וּלְפִי חָכְמָתוֹ, אֲבָל בָּעוֹלָם הַבָּא מְגַלִּים לוֹ אֶת כָּל הָאֱמֶת, וְאִם הָיָה נִתָּן הָיָה אוֹמֵר "אֲנִי חוֹזֵר בִּי", אֲבָל אֵין רְשׁוּת,

חָכָם שֶׁרוֹצֶה לַחֲזֹר עוֹד פַּעַם אוֹ לָבוֹא בַּחֲלוֹם - לֹא יָכוֹל לָבוֹא, תֵּן לְחַכְמֵי הַדּוֹר שֶׁהֵם יְגַלּוּ אֶת הָאֱמֶת, כִּי לְךָ אֵין רְשׁוּת לַחֲזֹר.

וְהָרַמְבַּ"ם כּוֹתֵב בְּהַקְדָּמָתוֹ, שֶׁאֵין אָדָם נִצּוֹל מִשְּׁגִיאָה, וְהוּא עַצְמוֹ חָזַר בּוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת אַחֲרֵי שֶׁהַסְּפָרִים שֶׁלּוֹ הִתְפָּרְסְמוּ, וְכָתַב כַּמָּה פְּעָמִים לְחַכְמֵי לוּנִיל: "צַר לִי שֶׁסְּפָרַי כְּבָר הִתְפַּשְּׁטוּ בְּכָל אַרְצוֹת תֵּבֵל וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֲנִי חוֹזֵר בִּי, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם תְּתַקְּנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי שֶׁטָּעִיתִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה שׁוּם מִכְשׁוֹל". (עַיֵּן שׁוּ"ת פְּאֵר הַדּוֹר סִימָן מא וְעוֹד). וְהָרַמְבַּ"ם ע"ה הָיָה מְיֻחָד בְּמִינוֹ בַּעַל מִדּוֹת נִפְלָאוֹת, מִלְּבַד שֶׁגָּדוֹל וְעָצוּם הָיָה בַּתּוֹרָה, בְּמִדּוֹת טוֹבוֹת עוֹד יוֹתֵר, אִי אֶפְשָׁר לָנוּ לְתָאֵר כִּי רְאשׁוֹנִים כְּמַלְאָכִים, וְהוּא מְסַפֵּר - בַּעֲנָוָה - עַל עַצְמוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה כּוֹעֵס בְּשׁוּם אֹפֶן עַל מִי שֶׁחוֹשֵׁב אוֹתוֹ שֶׁהוּא טוֹעֶה. אֶלָּא שֶׁהוּא הָיָה מַצְדִּיק וּמְלַמֵּד זְכוּת עַל רַבִּי אַבְרָהָם בְּנוֹ, שֶׁהָיָה מִתְכַּעֵס מְאֹד לָמָּה פּוֹגְעִים בִּכְבוֹדוֹ שֶׁל אָבִיו, וְהוּא צוֹדֵק כִּי הוּא גַּם תַּלְמִידוֹ שֶׁל אָבִיו וְגַם בְּנוֹ, וְהָיָה כּוֹאֵב לוֹ כְּשֶׁהָיוּ חוֹלְקִים עַל אָבִיו, וּבִפְרָט כְּשֶׁחוֹלְקִים שֶׁלֹּא בְּצֶדֶק. אִם חוֹלְקִים בְּצֶדֶק אֵין מַה לִּכְעֹס, אֲבָל כְּשֶׁמְּחַפְּשִׂים עֲלִילוֹת בְּרֶשַׁע, וּמְפָרְשִׁים פֵּרוּשִׁים לֹא נְכוֹנִים וּבָאִים לַחֲלֹק כְּדֵי לִיטֹּל עֲטָרָה לְעַצְמָם וּלְהִתְכַּבֵּד בְּקִלּוֹן חַבְרֵיהֶם, זֶה הָיָה כּוֹאֵב לְרַבִּי אַבְרָהָם, וְהָרַמְבַּ"ם הָיָה מְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת. וּכְשֶׁהָיוּ מַקְשִׁים עָלָיו חַכְמֵי לוּנִיל, הַרְבֵּה פְּעָמִים אָמַר לָהֶם: טָעִיתִי וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם שֶׁתְּתַקְּנוּ בַּסְּפָרִים שֶׁלָּכֶם.

הַגְּאוֹן מִוִּילְנָא כּוֹתֵב בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, בֶּאֱמֶת הָרַמְבַּ"ם בְּשָׁעָה שֶׁכָּתַב אֶת חִבּוּרוֹ לֹא טָעָה, אֶלָּא שֶׁהוּא שָׂכַח אֶת הַמְּקוֹרוֹת לְמָה הוּא פָּסַק כָּךְ, וְאַחֲרֵי שָׁנִים כְּשֶׁהִקְשׁוּ לוֹ הֶרְאוּ לוֹ גְּמָרָא שֶׁלֹּא מַשְׁמַע כִּדְבָרָיו, חָשַׁב שֶׁטָּעָה בְּמַה שֶׁכָּתַב בְּסִפְרוֹ. וּבֶאֱמֶת הוּא יָדַע יוֹתֵר מֵהַגְּמָרָא הַזֹּאת - יָדַע הַרְבֵּה גְּמָרוֹת, וּכְשֶׁהוּא כָּתַב הוּא בֵּרֵר אֶת הַדָּבָר לַאֲשׁוּרוֹ וְכָתַב, אֲבָל נִשְׁכְּחוּ מִמֶּנּוּ כָּל הַנִּימוּקִים שֶׁלּוֹ וּכְשֶׁהִקְשׁוּ לוֹ הוּא חָשַׁב שֶׁטָּעָה וְאָמַר תְּתַקְּנוּ, וְאוֹמֵר הַגְּרַ"א הָאֱמֶת הִיא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בַּמִּשְׁנָה הָרִאשׁוֹנָה וְזֶה הַנָּכוֹן, וְלֹא חָזַר בּוֹ (הָרַמְבַּ"ם), וּבֶאֱמֶת שֶׁהָיָה יָכוֹל לְסַנְגֵּר עַל עַצְמוֹ וּלְחַפֵּשׂ סָנֵגוֹרְיָא, אַךְ לֹא רָצָה מֵחֲמַת אַהֲבַת הָאֱמֶת. וּבֶאֱמֶת הֲרֵי כֵּיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה לְהַגִּיד אֶת הָאֱמֶת, לֹא אִכְפַּת לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁהוּא כּוֹתֵב אֵיזֶה חִבּוּר, שֶׁיָּבוֹא מִישֶׁהוּ וְיַגִּיד אַחֶרֶת. וְיֵשׁ שֶׁחוֹשְׁבִים שֶׁזֶּה פְּגִיעָה בִּכְבוֹדוֹ, אֲבָל זֶה לֹא פְּגִיעָה בִּכְבוֹדוֹ, אֶלָּא הֶרֶב יִרְאֶה הַדְּבָרִים וְאִם יִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו יוֹדֶה לוֹ, וְאִם לֹא יִרְצֶה לְהוֹדוֹת לוֹ, לֹא יוֹדֶה לוֹ, אֲבָל אֵין בָּזֶה שׁוּם פְּגִיעָה, כִּי אֵין שׁוּם תַּלְמִיד חָכָם בָּעוֹלָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מוֹנוֹפּוֹל עַל הַתּוֹרָה.

וּמִי לָנוּ גָּדוֹל מֵהָרִי"ף - רַבִּי יִצְחָק אַלְפָּסִי, וּבְכָל זֹאת יֵשׁ לְהָרַמְבַּ"ם כַּמָּה תְּפִיסוֹת עַל דְּבָרָיו. וְהוּא בֶּאֱמֶת הָיָה עָמוּד הָעוֹלָם, רַבֵּנוּ יִצְחָק בַּעַל הַתּוֹסָפוֹת אוֹמֵר (הוּבָא בְּשֵׁם הַגְּדוֹלִים). לֹא

הָיָה אֶפְשָׁר בָּעוֹלָם לְחַבֵּר חִבּוּר כָּזֶה שֶׁל הָרִי"ף, אִם לֹא אָדָם שֶׁשָּׁרְתָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, אָדָם בְּלִי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לֹא יָכוֹל לְחַבֵּר חִבּוּר כָּזֶה בְּשׁוּם אֹפֶן. וְעִם כָּל הַכָּבוֹד וְהַשֶּׁבַח הַזֶּה, כּוֹתֵב הָרַמְבַּ"ם שֶׁהוּא שָׁגָה בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, אֲבָל אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֵי חֶלְקוֹ, שֶׁכָּל הַשְּׁגִיאוֹת שֶׁלּוֹ הָיוּ לֹא יוֹתֵר מִ - י' טָעֲיוֹת בְּכָל הַסֵּפֶר, אֲבָל עֶשֶׂר טָעֲיוֹת יֵשׁ, וּבְזֶה הוּא מְשַׁבֵּחַ אוֹתוֹ שֶׁהוּא גְּאוֹן עוֹלָם וְצַדִּיק, מִשּׁוּם שֶׁשְּׁגִיאוֹתָיו לֹא עָלוּ עַל עֶשֶׂר. וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁטָּעֲיוֹתָיו מוּעָטוֹת, וְהָרַמְבַּ"ם חוֹלֵק עָלָיו יוֹתֵר מֵעֶשְׂרִים פַּעַם, אֲבָל תְּפִיסוֹת מַמָּשׁ, לֹא מָצָא יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר. וּלְא הָיָה כְּמוֹ הָרַמְבַּ"ם שֶׁהֶעֱרִיץ אֶת הָרִי"ף, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיָה רַבּוֹ, אַף זֶה אֵינוֹ, וְלֹא יִתָּכֵן שֶׁלָּמַד אֶצְלוֹ תּוֹרָה, כִּי הוּא הָיָה עֲדַיִן צָעִיר לְיָמִים. אֲבִיו שֶׁל הָרַמְבַּ"ם רַבִּי מַיְמוֹן הַדַּיָּן, נִקְלַע פַּעַם לָעִיר פָּאס וְלָקַח אֶת בְּנוֹ לְהָרִי"ף שֶׁיְּבָרֵךְ אוֹתוֹ, כִּי רַבִּי יִצְחָק 'אַלְפָּסִי' הוּא מֵעִיר 'פָּאס', וְהָרִי"ף בֵּרַךְ אוֹתוֹ, וְזָכָה הָרַמְבַּ"ם לְתוֹרָה וּגְדֻלָּה, וְהָיָה תּוֹלֶה אֶת כָּל תּוֹרָתוֹ בִּזְכוּת הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרַךְ אוֹתוֹ הָרִי"ף, וְלָכֵן הָיָה מַחֲשִׁיב אֶת עַצְמוֹ לְתַלְמִידוֹ וְתָמִיד קוֹרֵא אוֹתוֹ "רַבּוֹתַי כָּתְבוּ כָּךְ וְכָךְ" וְכַוָּנָתוֹ עַל הָרִי"ף.

וּדְעוּ שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מַשּׂוֹא פָּנִים, הַגָּאוֹן מִוִּילְנָא הָיָה מְצַוֶּה וְאוֹמֵר לְתַלְמִידוֹ רַבִּי חַיִּים מְוּוֹלוֹז'ִין, אֵין מַשּׂוֹא פָּנִים בְּהוֹרָאָה (שו"ת חוט המשולש סימן ט) אִם תִּמְצָאוּ שְׁגִיאָה עַל מִישֶׁהוּ "אֲדַבְּרָה בְעֵדוֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ", כִּי זוֹ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, וּמִי שֶׁכּוֹעֵס עַל שֶׁמַּקְשִׁים עַל דְּבָרָיו וּמִתְרַעֲמִים עָלָיו בְּצֶדֶק, זֶה חֹסֶר דַּעַת, זֶה לֹא אִישׁ מֻשְׁלָם. אָדָם שָׁלֵם לֹא כּוֹעֵס, וְרַק אִם הוּא רוֹאֶה שֶׁמְּשַׁבְּשִׁים, לֹא דַּי לָהֶם שֶׁלֹּא יוֹדְעִים אֶלָּא גַּם מַקְשִׁים עָלָיו 'לֹא מִסְתַּיֵּי דִּלֹא גְּמַר, תִּיוּבְתָא נָמֵי מוֹתִיב? וּבִפְרָט אִם כַּוָּנָתָם לְקַנְטֵר. אֲבָל אִם מַקְשִׁים בְּצֶדֶק אֵין לִכְעֹס, כִּי הֲרֵי הָעִקָּר הוּא שֶׁתִּתְגַּלֶּה הָאֱמֶת, וְלֹא מְשַׁנֶּה אִם הָאֱמֶת מִתְגַּלָּה עַל יָדוֹ אוֹ עַל יְדֵי חֲבֵרוֹ. כְּמוֹ שֶׁשָּׂמַח שֶׁמִּתְגַּלָּה הָאֱמֶת עַל יָדוֹ, כָּךְ צָרִיךְ לִשְׂמֹחַ כְּשֶׁחֲבֵרוֹ בָּרוּךְ ה' זָכָה וְגִלָּה אֶת הָאֱמֶת, הָעִקָּר שֶׁיִּהְיֶה כָּבוֹד לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמַה נַּפְקָא מִינֵיהּ אִם נִתְכַּבֵּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ אוֹ עַל יְדֵי חֲבֵרוֹ. כָּךְ חוֹשֵׁב מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שֵׂכֶל יָשָׁר, אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ שֵׂכֶל יָשָׁר חוֹשֵׁב אִם בָּא רַב אֶחָד וְחוֹלֵק עַל הָרַב הַשֵּׁנִי, סִימָן שֶׁהוּא לֹא מַחֲשִׁיב אוֹתוֹ, וּמַתְחִילִים לִכְעֹס, הוּא אָדָם גָּדוֹל אֵיךְ אַתָּה חוֹלֵק עָלָיו, זֶה חֹסֶר דַּעַת. הַתּוֹרָה שֶׁלָּנוּ הִיא תּוֹרַת אֱמֶת, וֶאֱמֶת כְּתִיב בָּהּ (עֲבוֹדָה זָרָה ד:), וְלֹא מַחֲנִיפִין בָּהּ לְשׁוּם אָדָם. אֵלּוּ דִּבְרֵיו שֶׁל הַגָּאוֹן מִוִּילְנָא.

לָכֵן שָׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה (אבות א, ד) "וִיהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים, וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם, וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בַּצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם", 'מִתְאַבֵּק', - אוֹמֵר הַגָּאוֹן מִוִּילְנָא (עי' לגר"ח מוואלוז'ין בְּרוּחַ חַיִּים שם) - לְשׁוֹן "וַיֶּאֱבַק אִישׁ עִמּוֹ" (בְּרֵאשִׁית לב, כה), הִתְאַבְּקוּת מַמָּשׁ, כִּי הַמִּתְאַבֵּק עוֹשֶׂה מִלְחָמוֹת, 'וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם', מִצַּד אֶחָד עֲפַר רַגְלֵיהֶם, תִּתְנַהֵג אִתָּם בַּעֲנָוָה כִּי

סוֹף סוֹף הֵם גְּאוֹנִים, הֵם גְּדוֹלִים, אך מִצַּד שֶׁנִּי מֻתָּר לְךָ לְהִתְאַבֵּק, לְהֵאָבֵק עַל דַּעְתְּךָ, יֵשׁ לְךָ דֵּעָה נְחוּשָׁה בְּאֵיזֶה דָּבָר שֶׁל הֲלָכָה, אַתָּה מֵבִין שֶׁכָּךְ הַהֲלָכָה, וְאַתָּה תַּלְמִיד חָכָם שֶׁהִגַּעְתָּ לְהוֹרָאָה, תַּעֲמֹד עַל דַּעְתְּךָ! לֹא בְּכָל דָּבָר יִהְיֶה כַּפְחָדְן וְיֹאמַר 'אֲנִי מְבַטֵּל דַּעְתִּי...', זֶה אֵין לוֹ דַּעַת בִּכְלָל, אִם הוּא עוֹשֶׂה תָּמִיד כְּמוֹ בְּטוּל חָמֵץ... 'מְבַטֵּל בְּלִבּוֹ וְדַיּוֹ' אָז אֵין לוֹ דַּעַת, צָרִיךְ אָדָם לַעֲמֹד עַל דֵּעוֹתָיו. אֶלָּא מַה, אִם הוּא רוֹאֶה שֶׁהוּא טוֹעֶה זֶה עִנְיָן אַחֵר, 'מוֹדֶה עַל הָאֱמֶת', אֲבָל כְּשֶׁהוּא מַרְגִּישׁ שֶׁהוּא הַצּוֹדֵק, "וְאַדַּבְּרָה בְעֵדוֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ" (תְּהִלִּים קיט, מו).

וְעַל כָּל אֶחָד לְכַוֵּין אֶת לִימּוּדוֹ לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, לְחַדֵּשׁ חִדּוּשֵׁי תּוֹרָה, וְהַחִדּוּשׁ לֹא תָּלוּי בְּקוּשְׁיָא וְתֵרוּץ, אֶלָּא הֲבָנַת הָעִנְיָן וַהֲבָנַת הַסּוּגְיָא עַל בּוּרְיָהּ - לְהָבִין אוֹתָהּ יָפָה, וּלְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, אֲבָל אִם הוּא לוֹקֵחַ אֶת הַגְּמָרָא וְלוֹמֵד אוֹתָהּ בְּאֹפֶן שִׁטְחִי 'אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה' - הוּא לֹא הֵבִין, וּתְשָׁאֵל אוֹתוֹ שְׁאֵלָה אֵין לוֹ מָה לַעֲנוֹת, וְזֶה סִימָן שֶׁלֹּא הֵבִין אֶת הַסּוּגְיָא עַל בּוּרְיָהּ, אִם הוּא פּוֹתֵחַ אֶת הַמַּהֲרָשָׁ"א, וְלֹא מֵבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמַּהֲרָשָׁ"א סִימָן שֶׁלֹּא הֵבִין אֶת הַסּוּגְיָא, כִּי אִם הָיָה מֵבִין אֶת הַסּוּגְיָא, הָיָה מֵבִין אֶת דִּבְרֵי הַמַּהֲרָשָׁ"א, וְזֶה עֹמֶק הָעִיּוּן וְכָךְ הָאָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בְּעֹמֶק הָעִיּוּן.

וְזֶה הַבֵּיאוּר: "אַשְׁרֵי מִי שֶׁעָמַלוֹ בַּתּוֹרָה וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ" (בְּרָכוֹת יז:), לֹא כָּתוּב אַשְׁרֵי מִי שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה, צָרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת 'עָמֵל' בַּתּוֹרָה לְהַגִּיעַ לְעֹמֶק הָעִיּוּן, לִסְבָרוֹת נְכוֹנוֹת, לְהָבִין הֵיטֵב אֶת הַסּוּגְיָא. וְאַחַר כָּךְ בַּסּוֹף כְּשֶׁרוֹאֶה דִּבְרֵי הַפּוֹסְקִים - "בְּנִי אַל יָלֻזּוּ מֵעֵינֶיךָ" (מִשְׁלֵי ג, כא), אַחֲרֵי שֶׁהוּא שׁוֹמֵר וּמְשַׁחְזֵר הַכֹּל בְּמֹחוֹ וּבְלִבּוֹ, הוּא מַגִּיעַ אַחַר כָּךְ לַהֲלָכָה, וְיוֹדֵעַ מֵהֵיכָן יוֹצֵאת כָּל הֲלָכָה, וּמֵבִין כָּל דָּבָר בְּשָׁרְשׁוֹ וּבְטַעֲמוֹ וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ. זֶה לְמוּד הַהֲלָכָה הָאֲמִתִּי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמַח בָּהּ. אֲבָל כְּשֶׁהָאָדָם לוֹמֵד בְּרִפְיוֹן רוּחַ, אֵיפֹה אַשְׁרֵי מִי שֶׁעָמַלוֹ בַּתּוֹרָה, אֵיפֹה הֶעָמֵל בַּתּוֹרָה.

וְצָרִיךְ לִזְכֹּר תָּמִיד כִּי אֵין לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה, אָמְנָם סֵפֶר אַגָּדָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מְשִׁיכָה לְיִרְאַת שָׁמַיִם זֶה חָשׁוּב, אֲבָל הַהֲלָכָה זֶה הָעִקָּר, וְצָרִיךְ לָדַעַת אוֹתָהּ מִשָּׁרְשָׁהּ, "כָּל הֲלָכָה שֶׁאֵין לָהּ בֵּית אָב אֵינָהּ הֲלָכָה" (יְרוּשַׁלְמִי שַׁבָּת ר"פ ר"א דְּמִילָה), 'בֵּית אָב' הַיְנוּ שֶׁיּוֹדֵעַ אוֹתָהּ מִמְּקוֹרָהּ מִתְּחִלָּתָהּ עַד סוֹפָהּ. לֹא שֶׁיִּקַּח סֵפֶר לְקוּטִים, סֵפֶר אַחֲרוֹן שֶׁל דּוֹרֵנוּ, אוֹ שֶׁל לְפָנֵי דּוֹרֵנוּ, כְּמוֹ קִצּוּר שֻׁלְחָן עָרוּךְ וְיִלְמַד בָּהֶם, כְּבָר כָּתַב עַל זֶה בְּסֵפֶר שְׁנֵי לֻחוֹת הַבְּרִית: רְאֵה הִזְהַרְתִּיךָ אַל תִּפְסֹק שׁוּם דִּין מִסִּפְרֵי הַקִּצּוּרִים, כִּי הֵם רַק מַטְעִים אֶת הָאָדָם. וְכֵן מְבֹאָר בַּמַּהֲרָשָׁ"א (סוֹטָה כב.) כִּי מִי שֶׁלֹּא בָּקִי בִּיסוֹדוֹת הַהֲלָכָה יָכוֹל רַק לִטְעוֹת וּלְהִתְבַּלְבֵּל, וְכָל סֵפֶר שֶׁהוּא קִצּוּר הַהֲלָכָה הוּא לַהֲמוֹן הָעָם כְּדֵי לְפָרְסֵם אוֹתָם,

אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם אָסוּר לוֹ לְהִסְתַּמֵּךְ רַק עַל סְפָרִים כָּאֵלֶּה, אֶלָּא צָרִיךְ לָדַעַת אֶת הַמָּקוֹר עַד שֶׁיַּגִּיעַ לַתַּמְצִית, לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתְּתָא אַלְבָּא דְּהִלְכְתָא, וְזוֹ הַהֲלָכָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בָּהּ, זוֹ ה'מִסְגֶּרֶת' שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל הֲלָכָה. לָמָּה דַּוְקָא אַרְבַּע אַמּוֹת, כְּדֵי לֹא לַחֲרֹג מִקּוֹ הַהֲלָכָה, זֶה לֹא מַה שֶּׁאַתָּה רוֹצֶה וְחָפֵץ, עוֹשֶׂה פִּלְפּוּלִים כְּאַוַּת נַפְשֶׁךָ כַּחֹמֶר בְּיַד הַיּוֹצֵר, אֶלָּא יֵשׁ 'מִסְגֶּרֶת' אַרְבַּע אַמּוֹת, לֹא תֶּאֱסֹר מַה שֶּׁהַתּוֹרָה הִתִּירָה וְלֹא תַּתִּיר מַה שֶּׁהַתּוֹרָה אָסְרָה, כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְהַתִּיר אֶת הָאָסוּר כָּךְ אָסוּר לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר, וְלֹא תֹּאמַר דָּבָר שֶׁהוּא מֻתָּר מָה אִכְפַּת לִי שֶׁאֲנִי אֲגִיד לָהֶם שֶׁזֶּה אָסוּר, שֶׁיִּחְמִירוּ... מִי שֶׁעוֹשֶׂה כָּךְ מְסַלֵּף אֶת הַתּוֹרָה, וְנִקְרָא מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה. הָאָסוּר - אָסוּר, וְהַמֻּתָּר - מֻתָּר. וְעַל זֶה אָדָם מִתְוַדֶּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, 'אֲשֶׁר הִתַּרְתָּ אָסַרְתִּי וַאֲשֶׁר אָסַרְתָּ הִתַּרְתִּי', עַל שְׁנֵיהֶם הוּא מִתְוַדֶּה. וְזֶה בִּכְלַל "אַשְׁרֵי מִי שֶׁעָמַלוֹ בַּתּוֹרָה", לַעֲמֹל בַּתּוֹרָה וְלוֹמַר עַל אָסוּר אָסוּר, וְעַל מֻתָּר מֻתָּר.

בָּרוּךְ ה' יֵשׁ הַרְבֵּה לוֹמְדֵי תּוֹרָה, אֲבָל מִי שֶׁעָמַלוֹ בַּתּוֹרָה זֶה יְחִידֵי סְגֻלָּה, שֶׁהוּא עָמֵל וְלֹא מְסְתַּפֵּק בְּמַה שֶּׁהֵבִין שִׂטְחִית אֶת הַגְּמָרָא, הוּא רוֹצֶה לְהַגִּיעַ לִדְבַר הֲלָכָה, וְרוֹצֶה לָדַעַת מִי צוֹדֵק, הַפּוֹסֵק הַזֶּה אוֹ הַפּוֹסֵק הַזֶּה. וְכַמּוּבָן מְדַבְּרִים אָנוּ עַל פּוֹסְקִים אַחֲרוֹנִים, כִּי בְּפוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים אֵין לָנוּ שׁוּם סַמְכוּת לְהַכְנִיס אֶת רֹאשֵׁנוּ בֵּין הֶהָרִים הַגְּדוֹלִים, אֶלָּא יֵשׁ כְּלָלִים, אִם יֵשׁ מַחֲלֹקֶת בֵּין פּוֹסְקִים רִאשׁוֹנִים - חָכָם גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן הוֹלְכִים אַחֲרָיו. אִם הוּא כְּרֹב הַפּוֹסְקִים, הוֹלְכִים אַחֲרָיו וְזֶה כְּמוֹ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן. אִם זֶה סַפֵּק דְּאוֹרַיְתָא לְחֻמְרָא, אִם זֶה סַפֵּק דְּרַבָּנָן לְקֻלָּא. [עַיֵּין גְּמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה ז.]. וְיֵשׁ כְּלָלִים בְּהוֹרָאָה. אַךְ הַמְּדֻבָּר הוּא עַל פִּסְקֵי דִּין שֶׁל אַחֲרוֹנִים שֶׁהָאָדָם מְסֻמָּךְ לַחֲלֹק עֲלֵיהֶם, בְּאֹפֶן שֶׁרֻבּוֹתָיו אוֹמְרִים לוֹ שֶׁהוּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה, אָז הוּא יְעַיֵּן בְּכָל דָּבָר וְדָבָר לַאֲשׁוּרוֹ, וְלֹא יִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם כְּסוּמָא בָּאֲרֻבָּה. יֵשׁ בָּרוּךְ ה' חִבּוּרִים בַּדּוֹר שֶׁלָּנוּ שֶׁלְּשִׁמְחָתֵנוּ כּוֹתְבִים בְּעִנְיְנֵי הֲלָכָה, מְעַטִּים הֵם, אֲבָל יֵשׁ בָּרוּךְ ה', לֹא אַלְמָן יִשְׂרָאֵל. וּפְעָמִים שִׂחָכָם זֶה אוֹמֵר מֻתָּר וְחָכָם זֶה אוֹמֵר אָסוּר, אִם הוּא בַּעַל הוֹרָאָה יְעַיֵּן בַּדָּבָר בְּשָׁרְשׁוֹ בְּטַעֲמוֹ בְּנִימּוּקוֹ וְיַגִּיעַ לְמַסְקְנָה. וְלֹא יֵחַת מִפְּנֵי כֹּל, וְלֹא יִהְיֶה פַּחְדָן.

הִכַּרְנוּ כַּמָּה גְּאוֹנִים אֲמִתִּיִּים שֶׁבְּקִיאִים בְּכָל הַתַּלְמוּד, בְּלֹא גּוּזְמָא, אֲבָל דָּא עֲקָא רַבּוֹתֵיהֶם לֹא לִמְּדוּ אוֹתָם אֵיךְ לְהַגִּיעַ לִפְסַק הֲלָכָה, נִשְׁאֲרוּ מְרֻחָפִים בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ, בְּקִיאִים בַּתַּלְמוּד בְּאֹפֶן נִפְלָא, יוֹדְעִים כָּל מִלָּה וּמִלָּה בַּתַּלְמוּד, אֲבָל בְּעִנְיְנֵי הֲלָכָה פַּחְדָנִים מְאֹד, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא לִמְּדוּ אוֹתָם אֵיךְ לִפְסֹק הֲלָכָה. וְלֹא לָמְדוּ כְּלָלֵי הַפְּסִיקָה. אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁנִּכְנַס לְעֻמְקָ הַתַּלְמוּד וְהוּא מַגִּיעַ גַּם לִפְסַק הֲלָכָה. וְיֵשׁ כְּלָלִים, וְהוּא תָּמִיד מַטֶּה אָזֶן וְשׁוֹמֵעַ, אֵיךְ פּוֹסְקִים בְּכָל דָּבָר.

וְגַם תָּמִיד צָרִיךְ לְהִתְעַנְיֵן מַה הַנִּמּוּק, וְזֶה יוֹתֵר חָשׁוּב אֲפִלּוּ מִפְּסַק הַהֲלָכָה, וּכְמוֹ שֶׁיָּדוּעַ שֶׁאַף שֶׁמֵּהַדִּין אָסוּר לוֹמַר שׁוּם פָּסוּק אוֹ הֲלָכָה לְלֹא בִּרְכַּת הַתּוֹרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לב, ג) כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ, וְרִבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים (נְדָרִים פא:) שֶׁנֶּעֱנְשׁוּ יִשְׂרָאֵל קָשׁוֹת עַל שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה, וּבְכָל זֹאת כָּתַב הָרַמְ"א (סי' מו ס"ד) שֶׁפְּסַק דִּין בְּלֹא טַעַם, מֻתָּר לְאָמְרוֹ בְּלֹא בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה, מִכְּיוָן שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם חֲשִׁיבוּת שֶׁל הֲלָכָה. עִקַּר הַהֲלָכָה הִיא כְּשֶׁאַתָּה אוֹמֵר טַעֲמָהּ וְנִימּוּקָהּ עִמָּהּ, וּמַסְבִּיר אוֹתָהּ מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ בְּטוּב טַעַם וָדַעַת. וְאִם הַתַּלְמִיד לֹא הֵבִין מַה הַטַּעַם שֶׁרַבּוֹ פָּסַק כָּךְ, יִשְׁאַל אוֹתוֹ וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (אָבוֹת ב, ו) "לֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד", וְהָרַב צָרִיךְ לְהַסְבִּיר לַתַּלְמִידִים שֶׁשּׁוֹקְדִים עַל הַתּוֹרָה אֶת הַנִּמּוּקִים וְהַטְּעָמִים לִדְבָרָיו, כִּי עַל יְדֵי הַטְּעָמִים הֵם יוּכְלוּ לִלְמֹד דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר. הֲרֵי הֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וְתוֹרָתָם אֻמָּנוּתָם, וְצָרִיךְ לְהוֹצִיא מֵהֶם אֲרִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, וּמוֹרֵי הוֹרָאוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

לִפְנֵי שָׁנִים בְּעֶרֶב פֶּסַח בִּקְּשׁוּ מִמֶּנִּי לָבוֹא לִמְסֹר שִׁעוּר בִּבְנֵי בְּרַק לִבְנֵי הַיְשִׁיבוֹת, בִּישִׁיבַת 'בֵּין הַזְּמַנִּים', דִּבַּרְנוּ שָׁעָה וְרֶבַע בְּדִבְרֵי הֲלָכָה, אֲבָל בִּשְׁבִיל בְּנֵי יְשִׁיבוֹת צָרִיךְ לְהַסְבִּיר אֶת הַדְּבָרִים מִשָּׁרְשָׁם עַד לִפְסַק הַהֲלָכָה. (עיין ענף עץ אבות עמ' תט). וְסִפְּרוּ לִי אַחַר כָּךְ שֶׁהָיוּ קְבוּצָה שֶׁל בְּנֵי יְשִׁיבוֹת שֶׁשָּׁמְעוּ אֶת הַשִּׁעוּר, וְהָלְכוּ לְבֵית שֶׁל אַחַד מִמַּכִּירֵיהֶם 'לְחַיִּים לְחַיִּים' שְׁאַל אוֹתָם מַה 'לְחַיִּים'? מַה קָּרָה? אָמְרוּ לוֹ: פַּעַם רִאשׁוֹנָה נִפְקְחוּ עֵינֵינוּ לָדַעַת מַה זּוֹ הֲלָכָה, שָׁמַעְנוּ הַרְבֵּה פְּלִפּוּלִים וּסְבָרוֹת מֵהַגְּאוֹנִים שֶׁלָּנוּ, עַכְשָׁו פַּעַם רִאשׁוֹנָה הֵבַנּוּ מַה זֶּה הֲלָכָה. וּלְצַעֲרֵנוּ, חֲבָל שֶׁבַּיְשִׁיבוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת שֶׁמּוֹסְרִים עַצְמָם לַתּוֹרָה, וְיֵשׁ שָׁם שַׁקְדָנִים עֲצוּמִים, חֲבָל שֶׁיֵּשׁ שֶׁלֹּא נוֹתְנִים לִבָּם לָדַעַת אֵיךְ מַגִּיעִים לִפְסַק הֲלָכָה, הֲרֵי הָעִקָּר שֶׁלָּנוּ זֶה הַהֲלָכָה "גָּדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה" (קִדּוּשִׁין מ:), הַיְסוֹד זֶה הַהֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה. וְלָכֵן הַנְּכוֹן הוּא לְאַבְרֵכִים לִלְמֹד הַרְבֵּה טוּר וּבֵית יוֹסֵף, וְהַרְבֵּה מִדִּבְרֵי גְּדוֹלֵי הָאַחֲרוֹנִים, וְהֵם יְיַשְּׁרוּ לוֹ אֶת הַשֵּׂכֶל, וּלְאַט לְאַט יִפְקְחוּ עֵינָיו וְיִלְמַד אֵיךְ לְהַגִּיעַ לִפְסַק הַהֲלָכָה.

הַגָּאוֹן פְּאֵר הַדּוֹר הַחֲזוֹן אִישׁ שֶׁהָיָה מִגְּדוֹלֵי פּוֹסְקֵי הַהֲלָכָה, סִפֵּר לָרַב וואזנר [מובא בְּסִפְרוֹ שבט הלוי], שֶׁכְּשֶׁהָיָה צָעִיר לְיָמִים הֶחְלִיט לִלְמֹד הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, וּמְסַפֵּר: הִתְחַלְתִּי לִלְמֹד בַּסֵּפֶר בֵּית יוֹסֵף בְּעִיּוּן, וְהָיִיתִי מַקְדִּישׁ שָׁעוֹת עַל גַּבֵּי שָׁעוֹת בְּכָל יוֹם כְּדֵי לְהָבִין אֶת דְּבָרָיו, שֶׁלִּפְעָמִים דְּבָרָיו לֹא מוּבָנִים כִּי הוּא מְדַבֵּר עַל הַיָּדוּעַ, וְרַק מִי שֶׁלָּמַד הֵיטֵב אֶת הַסּוּגְיָא מֵבִין אוֹתָם. וְהָיִיתִי כָּל כָּךְ מַעֲמִיק וּמַשְׁקִיעַ כֹּחוֹת בּוֹ, וְהָיוּ חֲבֵרִי מְצַחֲקִים עָלַי וְאָמְרוּ 'מַה יֵּצֵא מֵהַבַּטְלָן הַזֶּה', וּבַסּוֹף - אָמַר הַחֲזוֹן אִישׁ לָרַב וואזנר, - יָצָא מִמֶּנִּי מַה שֶׁיָּצָא מִמֶּנִּי, וְיָצָא מֵהֶם מַה שֶׁיָּצָא מֵהֶם, וְהָיוּ מְשַׁחֲרִים לְפִתְחֵי לַדַעַת הֲלָכָה. הֵם לָמְדוּ הֵם שָׁקְדוּ, הֵם

חַס וְחָלִילָה לֹא הִתְבַּטְּלוּ, גַּם הֵם הָיוּ גְּאוֹנִים, אֲבָל לֹא הִגִּיעוּ לִפְסַק הֲלָכָה. זֶה חֶבֶל כְּשֶׁאֵין לְאָדָם מוֹרֶה דֶּרֶךְ שֶׁיּוֹרֶה לוֹ עִנְיַן הַהֲלָכָה.

הָאֲר"י הַקָּדוֹשׁ הָיָה אוֹמֵר: צָרִיךְ הָאָדָם לְעַיֵּף אֶת עַצְמוֹ הַרְבֵּה בְּעֹמֶק הָעִיּוּן וְהַסְּבָרָא עַד שֶׁיַּגִּיעַ לִפְסַק הַהֲלָכָה, וּכְשֶׁמַּרְחִיב אֶת הַדְּבָרִים בִּכְתִיבָה זֶה סוֹלֵל לוֹ אֶת הַדֶּרֶךְ שֶׁיַּגִּיעַ לִפְסַק הַהֲלָכָה, וּכְשֶׁלֹּא מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִכְתֹּב, זֶה קָשֶׁה מְאֹד. בַּהַתְחָלָה כְּשֶׁרוֹצֶה לְהִתְרַגֵּל בִּכְתִיבָה כּוֹתֵב אֶת הַדְּבָרִים כְּמוֹ שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ, מִשְׁתַּדֵּל לֹא לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, וְכוֹתֵב אֶת הַדְּבָרִים בְּקִצּוּר בְּתַמְצִיתָם, וְאַחַר כָּךְ חוֹזֵר וְכוֹתֵב וּמְסַדֵּר וּמַסְבִּיר דָּבָר דְּבוּר עַל אָפְנָיו. וּלְאַט לְאַט הוּא מִתְרַגֵּל וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר, וּמוֹסִיף אֵיזֶה נְקֻדּוֹת שֶׁמַּטְעִימוֹת אֶת הָעִנְיָן, וּמַכְנִיס נְמוּקִים לְכָל דָּבָר, מִכֹּחַ הַהֶרְגֵּל שֶׁל הַכְתִיבָה, וּלְבַסּוֹף מַגִּיעַ לְמַסְקָנוֹת אֲמִתִּיּוֹת. כִּי קָשֶׁה לְהַגִּיעַ לַאֲמִתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, בְּלִי שֶׁיַּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בִּכְתִיבָה, כִּי בִּתְחִלָּה הַדְּבָרִים נִרְאִים בְּעֵינָיו מְעֻרְפָּלִים, הוּא שׁוֹמֵעַ סְבָרָא כָּזֹאת וְסְבָרָא כָּזֹאת, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה לִּבְרֹר וּמַה לֹּא לִבְרֹר. וּכְשֶׁמַּתְחִיל לִכְתֹּב, הַדְּבָרִים מִתְרַחֲבִים בְּעֵינָיו, וּמַגִּיעַ לִפְסַק הֲלָכָה. לֹא פַּעַם קָרָה, כְּשֶׁהָיִינוּ בְּבֵית הַדִּין שׁוֹמְעִים אֶת הַטְּעָנוֹת, רְאוּבֵן אוֹמֵר כָּךְ וְשִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּךְ, שֶׁמַּעֲנוּ אֶת כָּל הַטְּעָנוֹת וְהִתְבּוֹנַנּוּ בָּהֶם יָפֶה, מִתּוֹךְ הַנִּסָּיוֹן הָיָה נִרְאֶה לְמָשָׁל, שֶׁצָּרִיךְ לִפְסֹק לְטוֹבַת שִׁמְעוֹן, אֲבָל בְּכָל זֶה צָרִיךְ לְעַיֵּן בַּפּוֹסְקִים לִרְאוֹת אֵיךְ פְּסַק הַהֲלָכָה, וַאֲפִלּוּ פּוֹסְקִים שֶׁיָּדַעְנוּ אוֹתָם גַּם בִּתְחִלָּה, וּבְכָל זֹאת כְּשֶׁהִתְחַלְנוּ לִכְתֹּב אֶת הַפְּסָק, נִשְׁתַּנָּה הַדָּבָר עַד כְּתִיבַת סִיּוּם הַדְּבָרִים, מִן הַקְּצָה אֶל הַקָּצֶה, בִּמְקוֹם לוֹמַר שִׁמְעוֹן זַכַּאי יָצָא רְאוּבֵן זַכַּאי, מֻחֲמַת שֶׁנִּתְרַחֲבוּ הַדְּבָרִים, 'מֵהֵיכָא רָוְחָא שְׁמַעְתְּתָא'. וְזוֹ כֹּחָהּ שֶׁל כְּתִיבָה, אִלְמָלֵא שֶׁכָּתַבְנוּ הָיָה נִשְׁאָר כָּךְ בְּדַעְתִּי, וְחַס וְשָׁלוֹם הָיָה הַפְּסָק שֶׁלֹּא כַּהֲגֶן.

וְכָךְ זֶה בְּכָל הֲלָכָה [הִלְכוֹת שַׁבָּת, הִלְכוֹת תְּפִילָּה וכדו'] אֵיךְ לְדַמּוֹת, וּמַה לִּבְרֹר, בִּתְחִלָּה הַדְּבָרִים לֹא נִרְאִים בְּעֵינָיו בְּרוּרִים, בְּהַשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה חָשַׁב שֶׁדָּבָר זֶה דּוֹמֶה לְכָאן, כְּשֶׁמַּתְחִיל לִכְתֹּב מִתְרַחֲבִים הַדְּבָרִים וְרוֹאֶה שֶׁאֵין שׁוּם דִּמְיוֹן לָעִנְיָן הַזֶּה - 'וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה', וְרוֹאֶה שֶׁצָּרִיךְ לְדַמּוֹת לְעִנְיָן אַחֵר, וְאָז מַגִּיעַ בָּאֱמֶת לַאֲמִתָּהּ שֶׁלִּתּוֹרָה.

וְלָכֵן כַּמָּה טוֹב שֶׁהָאָדָם מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בִּכְתִיבָה, וּבִפְרָט בְּנֵי הַיְשִׁיבוֹת שֶׁבְּעֶזְרַת ה' יִגְדְּלוּ בַּתּוֹרָה, אֵין לִי שׁוּם סָפֵק שֶׁאִם הֵם מִתְמַסְּרִים לִדְבְרֵי תּוֹרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַוֵּן אוֹתָם וְיִזְכּוּ לְכָךְ, כִּי "בְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ" (מכות י:), [וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת בִּכְתֻבּוֹת (סג. ד"ה אַדַּעְתָּא) "דֶּרֶךְ הוּא בְּמִי שֶׁהוֹלֵךְ לִלְמֹד שֶׁנַּעֲשָׂה אָדָם גָּדוֹל"] וְיֵשׁ סִיָּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא. צָרִיךְ לָדַעַת, אִם הֵם לֹא יַרְגִּילוּ עַצְמָם מִשַּׁחַר נְעוּרֵיהֶם - מִצְּעִירוּתָם לִכְתֹּב, קָשֶׁה מְאֹד שֶׁיִּכְתְּבוּ בְּגָדְלָם. הִכַּרְנוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים גְּאוֹנִים שֶׁלֹּא הֶרְגִּלוּ בִּצְּעִירוּתָם לִכְתֹּב, וּכְשֶׁהָיוּ

כּוֹתְבִים אַחַר כָּךְ בְּגַדְלוּתָם, יוֹצְאִים הַדְּבָרִים מְסֹרָסִים מְהֻפָּכִים וּמְבֻלְבָּלִים וְהֵם עַצְמָם לֹא הָיוּ שְׂבֵעֵי רָצוֹן מִמַּה שֶׁכָּתְבוּ, מִכַּיוָן שֶׁלֹּא הֻרְגְּלוּ, ולֹא נִתְנַסּוּ בָּזֶה.

אוֹמְרִים בִּלְשׁוֹן מְלִיצָה "וּקְנֵה לְךָ חָבֵר" - וּקְנֵה, (בְּקָמֵץ) לְךָ חָבֵר, כְּשֶׁאַתָּה לוֹמֵד לְבַד הַדְּבָרִים לֹא בְּרוּרִים, אֲבָל אִם לוֹמֵד עִם חָבֵר הוּא מַסְבִּיר לְךָ, אַתָּה מַסְבִּיר לוֹ וּמִתְוַכֵּחַ אִתּוֹ, הֲעֵט שֶׁלְּךָ הוּא הֶחָבֵר שֶׁלְּךָ הוּא מִתְוַכֵּחַ אִתְּךָ, אָמְנָם אַתָּה מַכְתִּיב אוֹתוֹ וְלֹא הוּא מוֹשֵׁל עָלֶיךָ, אֲבָל עִם הִתְרַחֲבוּת הַדְּבָרִים הוּא מַרְחִיב לְךָ אֶת דַּעְתְּךָ, הוּא מַעֲמִיד אוֹתְךָ עַל הָאֱמֶת, וְזֶה גּוּפוֹ שֶׁל הֲלָכָה.

צַר לִי עַל הַרְבֵּה יְשִׁיבוֹת, שֶׁלֹּא הִרְגִּילוּ אֶת הַצְּעִירִים שֶׁלָּהֶם לִכְתֹּב. כְּשֶׁאֲנִי רוֹאֶה אֵיזֶה אַבְרֵךְ שֶׁהוּא כּוֹתֵב, אֲנִי מְחַזֵּק אֶת יָדָיו, אֲנִי דּוֹחֵף אוֹתוֹ שֶׁיִּכְתֹּב. כְּשֶׁמַּתְחִיל בִּכְתִיבָה, כּוֹתֵב דְּבָרִים פְּשׁוּטִים, לֹא דַּוְקָא חִדּוּשִׁים, מַה שֶּׁהוּא שׁוֹמֵעַ הוּא כּוֹתֵב, אֲבָל לְאַט לְאַט מְסַגְּנֵן אֶת הַדְּבָרִים וּמַסְבִּיר אוֹתָם וּמְלַטֵּשׁ אוֹתָם, וְיֵדַע גַּם כֵּן אֵיךְ הַנְּסוּחַ שֶׁל הַכְּתִיבָה, גַּם זֶה חָשׁוּב, כִּי הַחִבּוּר שֶׁמְּחַבֵּר אֵינוֹ רַק לְעַצְמוֹ אֶלָּא גַּם לָאֲחֵרִים, וְהוּא צָרִיךְ לְנַסֵּחַ נְסוּחַ שֶׁלֹּא יִטְעוּ בּוֹ וְלֹא יְפָרְשׁוּ פֵּרוּשׁ לֹא נָכוֹן, אֶלָּא שֶׁיְּפָרְשׁוּ אֶת הַפֵּרוּשׁ הָאֱמִתִּי מַה שֶּׁהוּא הִתְכַּוֵּן.

שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ אוֹמֵר (מִשְׁלֵי ה, טו - וְעַיֵּין בגר"א שָׁם) "שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנוֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ, יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה בָּרְחוֹבוֹת פַּלְגֵי מָיִם". - יֵשׁ ג' שְׁלַבִּים בָּאָדָם, בַּהַתְחָלָה הוּא שׁוֹמֵעַ תּוֹרָה מֵרַבּוֹתָיו וְהוּא חוֹזֵר וּמְשַׁנֵּן וּמְשַׁחְזֵר אֶת הַדְּבָרִים, זֶה בְּחִינַת 'שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ' כְּמוֹ בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַיִם מְכֻנָּסִים, יֵשׁ שָׁם לְמָשָׁל אֶלֶף לִיטֶר, כַּמָּה שֶׁהָאָדָם שׁוֹתֶה כָּךְ נֶחְסָר בַּבּוֹר, שָׁתָה לִיטֶר חָסַר לִיטֶר, וְכֵן עַל זֶה הַדָּרָךְ. כָּךְ אָדָם בִּתְחִלַּת לִמּוּדוֹ לִפְנֵי חֲכָמִים, הוּא מְשַׁנֵּן אֶת מַה שֶּׁנָּתַן לוֹ הָרַב, בְּלִי לְהוֹסִיף וּבְלִי לִגְרֹעַ. מַיִם זֶה תּוֹרָה - "אֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה". אַחַר כָּךְ 'וְנוֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ' הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת עֲרוּבִין (דף יח) אוֹמֶרֶת בְּאֵר, זֶה בַּאֵר מַיִם חַיִּים - נוֹבֵעַ, וְאִלּוּ בּוֹר זֶה מַיִם מְכֻנָּסִים. בִּתְחִלָּה שׁוֹתֶה מֵהַבּוֹר, אֲבָל אַחַר כָּךְ מִתּוֹךְ בְּאֵרְךָ נַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר. וְלֹא כָּתוּב 'וּמַיִם' מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ, אֶלָּא 'וְנוֹזְלִים', כִּי זֶה לֹא יִהְיֶה מַיִם זֶה יִהְיֶה "דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ", בִּתְחִלָּה זֶה מַיִם פְּשׁוּטִים, אוּלַי צָרִיךְ לָשִׂים לָהֶם חֹמֶר שֶׁלֹּא יִתְקַלְקְלוּ וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם תּוֹלָעִים, אֲבָל אַחֲרֵי זֶה שֶׁהוּא מִתְגַּדֵּל בַּתּוֹרָה וּמוֹסִיף חִדּוּשִׁים וּדְבָרִים שֶׁל טַעַם זֶה 'וְנוֹזְלִים', נֶהְפָּכִים בְּפִיו לְמְתוּקִים כְּמוֹ דְּבַשׁ וְחָלָב. וְאַחַר כָּךְ יֵשׁ 'יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה', אַחֲרֵי שֶׁבָּרוּךְ ה' זָכִיתָ וְאַתָּה כְּבָר בְּעַצְמְךָ גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּמַעְיַן הַמִּתְגַּבֵּר, תּוֹסִיף וְתִתֵּן אֶת זֶה גַּם לַאֲחֵרִים תַּפְרִיץ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה, הֵן עַל יְדֵי כְּתִיבָה וְהֵן בְּדִבּוּר.

אָמְנָם יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא מְסֻגָּלִים לְדַבֵּר, עֲרֵלֵי שְׂפָתַיִם, אֵין לָהֶם גִּישָׁה לְדִבּוּר, אוֹ שֶׁקָּשֶׁה לָהֶם לְדַבֵּר מֵחֲמַת חֻלְשָׁה, אֲבָל בִּכְתִיבָה הֵם כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר. לְמָשָׁל, הַגָּאוֹן מִלּוּבְּלִין בַּעַל "תּוֹרַת חֶסֶד". בְּהַקְדָּמָתוֹ הוּא הֵבִיא אֶת הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (דף מט:) "מַאי דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי לא, כו) 'תּוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ' יֵשׁ תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד וְיֵשׁ תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד? אֶלָּא הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְלַמְּדָהּ לַאֲחֵרִים זֶה תּוֹרַת חֶסֶד, הַלּוֹמֵד תּוֹרָה לְעַצְמוֹ וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ לַאֲחֵרִים זוֹ תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד". אָמַר, אֲנִי לֹא זָכִיתִי לָלֶכֶת וְלָתֵת שִׁעוּרִים מֵרֹב חֻלְשָׁתִי, לָכֵן הֶחְלַטְתִּי לְהוֹצִיא אֶת הַסֵּפֶר הַזֶּה לָאוֹר, כְּדֵי שֶׁיֵּהָנוּ לְכָל הַפָּחוֹת מֵהַכְּתִיבָה שֶׁלִּי. חִבֵּר אֶת זֶה בְּזִקְנוּתוֹ, הוּא כָּתַב שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ כּוֹחוֹת, וְהוּא- עָלָיו הַשָּׁלוֹם, הָיָה רָגִישׁ מְאֹד לֹא הָיָה לוֹ שֵׁנָה בְּעֵינָיו, יָשֵׁן בַּלַּיְלָה חֲצִי שָׁעָה וְקָם, וּבַיּוֹם הָיָה יָשֵׁן שָׁעָה כְּדֵי לְהַשְׁלִים מַה שֶּׁחִסֵּר בַּלַּיְלָה וְקָם, הַכֹּל שָׁעָה וַחֲצִי, וְאָדָם שֶׁהוּא בְּלִי שֵׁנָה לֹא יָכוֹל לִחְיוֹת, וּמַה יֵּשׁ בְּשָׁעָה וַחֲצִי...? בְּיָדֵנוּ יֵשׁ אֶת חִבּוּרוֹ עַל אֹרַח חַיִּים וְאֶבֶן הָעֵזֶר. הוּא מַזְכִּיר בְּהַקְדָּמָתוֹ שֶׁחִבֵּר גַּם עַל יוֹרֶה דֵּעָה, אֲבָל חֲבָל שֶׁנֶּאֱבַד מֵאִתָּנוּ. אֲנִי בִּצְעִירוּתִי הָיִיתִי שׁוֹתֶה בַּצָּמָא אֶת דְּבָרָיו, אוּלַי כָּל סִימָן יֵשׁ בּוֹ כִּמְעַט רֹב הַתַּלְמוּד, וְכָל הַתַּלְמוּד מַבְרִיק נֶגֶד עֵינָיו בִּבְחִינַת 'עַפְעַפֶּיךָ יָשִׁירוּ נֶגְדֶּךָ'. [חַי בִּשְׁנַת תרס"ד, אֲבָל נֶחְשָׁב עָנָק מִמַּשׁ כְּמוֹ בִּדּוּרוֹת הָרִאשׁוֹנִים].

סִפֵּר לִי הַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים נָאֶה ע"ה, שֶׁאָבִיו רַבִּי מָנְדֶל נָאֶה יָשַׁב פַּעַם וְלָמַד אֶת הַסּוּגְיָא שֶׁל טִפַּת חָלָב (חולין קח), יֵשׁ שָׁם ר"ן שֶׁלִּשָּׁה דְּפִים כֻּלּוֹ מָלֵא חִדּוּשִׁים וּסְבָרוֹת דִּבֵּר פֶּלֶא, וְהִנֵּה נִכְנַס הַגָּאוֹן בַּעַל תּוֹרַת חֶסֶד וְשָׁאַל אוֹתוֹ בַּמֶּה הוּא עוֹסֵק, אָמַר לוֹ אֲנִי לוֹמֵד הָרַ"ן בְּסוּגְיָא שֶׁל טִפַּת חָלָב, אָמַר לוֹ אֲנִי אַגִּיד לְךָ אֶת הָרַ"ן בְּעַל פֶּה וְהִתְחִיל לוֹמַר לוֹ מִלָּה בְּמִלָּה מֵהַהַתְחָלָה עַד הַסּוֹף, אַחֲרֵי זֶה אָמַר לִי תַּאֲמִין לִי אַרְבָּעִים שָׁנָה לֹא לָמַדְתִּי אֶת הָרַ"ן הַזֶּה... זֶה מֹחַ פֶּלֶא, זֶה לֹא בֶּן אָדָם, אֲנִי לֹא יוֹדֵעַ אִם יֵשׁ מַלְאָכִים כָּאֵלֶּה... וְזֶה סִפְּרוֹ תּוֹרַת חֶסֶד מַמָּשׁ תּוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנוֹ. וְהַסֵּפֶר כֻּלּוֹ מָלֵא בְּקִיאוּת מָלֵא סְבָרוֹת וְהַכֹּל בִּישֶׁר הָעִיּוּן לֹא פִּלְפּוּלִים נַפְתּוּלִים שֶׁמְּבַלְבְּלִים אֶת הָאָדָם. מָלֵא חָכְמָה רְאשׁוֹנָה וְאַחֲרוֹנִים, זֶה סֵפֶר מַמָּשׁ מַפְלִיא לַעֲשׂוֹת. אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁיְּקַח וְיִלְמַד בַּסֵּפֶר הַזֶּה [וְיֵשׁ גַּם עַל אֶבֶן הָעֵזֶר, אֲבָל עַל אֹרַח חַיִּים שָׁוֶה לְכָל נָפֶשׁ], עַל הַסֵּדֶר אֲפִלּוּ שְׁעָתַיִם בַּשָּׁבוּעַ. הָיוּ יָמִים שֶׁהָיִיתִי יוֹשֵׁב מֵהַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב וְהָיִיתִי סוֹגֵר עָלַי וְלוֹמֵד רַק בַּסֵּפֶר הַזֶּה, כִּי זֶה סֵפֶר מַמָּשׁ מַאִיר אֶת הָעֵינַיִם.

וּכְמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי, יֵשׁ אָדָם שֶׁלֹּא נִתַּן בְּכִשְׁרוֹן שֶׁל דִּבּוּר הֵן מֵחֲמַת חֻלְשָׁה וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה, אֲז לְכָל הַפָּחוֹת יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתָיו חוּצָה עַל יְדֵי כְּתִיבָה יְחַבֵּר חִבּוּר וְהוּא נִשְׁאָר קַיָּם לְדוֹרֵי דּוֹרוֹת. וְיִלְמְדוּ בּוֹ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.

וּמֵאִידָךְ לְמָשָׁל, הַגָּאוֹן הָרוֹגַצ'אוֹבֶר בַּעַל סֵפֶר "צָפְנַת פַּעְנֵחַ", מִי יָכוֹל לְהָבִין מַה שֶּׁהוּא כּוֹתֵב, מֵרֹב שֶׁהָיָה גְּאוֹנִי לֹא יָכַל לְהַסְבִּיר אֶת דְּבָרָיו: 'עַיֵּן מָקוֹם פְּלוֹנִי, וְעַיֵּן מָקוֹם פְּלוֹנִי'.

בְּעַיִן הָרִאשׁוֹן יֵשׁ לוֹ קוּשְׁיָא, תִּלְמַד שָׁם אֶת הַגְּמָרָא וְתָבִין אֶת הַקּוּשְׁיָה, וְהָ'עַיִן' הַשֵּׁנִי יֵשׁ לוֹ תֵּרוּץ תִּלְמַד שָׁם וְתָבִין אֶת הַתֵּרוּץ, וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ, עַל כָּל שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁלּוֹ צָרִיךְ לִלְמֹד אַרְבָּעָה - חֲמִשָּׁה גְּמָרוֹת. לֹא הָיָה לוֹ מַעֲנֶה לָשׁוֹן לְהַסְבִּיר אֶת הַקּוּשְׁיוֹת שֶׁלּוֹ בִּכְתָב. אֲבָל כְּשֶׁהוּא הָיָה בָּא לְדַבֵּר בַּיְשִׁיבָה בַּחַיִּים חַיּוּתוֹ, לֹא הָיָה חֵיךְ מָתוֹק מִמֶּנּוּ, וְהָיוּ שׁוֹתִים בַּצָּמָא אֶת דְּבָרָיו, אֵיזוֹ חָכְמָה אֵיזוֹ גְּאוֹנוּת.

הוּא וְהַגְּאוֹן "אוֹר שָׂמֵחַ" הָיוּ יוֹדְעִים אֶת כָּל הַתּוֹרָה כְּנֶגֶד הָעֵינַיִם שֶׁלָּהֶם, הֵם שִׁמְּשׁוּ בְּרַבָּנוּת בִּדְוִינְסְק, הָאוֹר שָׂמֵחַ הָיָה רַב שֶׁל הַפְּרוּשִׁים, וְהָרוֹגַצֹ'אוֹבֶר הָיָה רַב שֶׁל הַחֲסִידִים, אַף שֶׁלֹּא הָיָה מֵהַחֲסִידִים, הֵם רָאוּ גָּאוֹן וְהִכְתִּירוּהוּ אַדְמוֹ"ר עֲלֵיהֶם, וּכְשֶׁיָּצָא הַחִבּוּר שֶׁל הָרוֹגַצֹ'אוֹבֶר אָמְרוּ לוֹ, אֲנַחְנוּ לֹא מְבִינִים מָה אַתָּה מַקְשֶׁה 'עַיִן... עַיִן...' בְּמָקוֹם זֶה נִלְמַד גְּמָרוֹת, לָמָּה צָרִיךְ לִלְמֹד אֶת הַסֵּפֶר שֶׁלְּךָ...? אָמַר לָהֶם אַתֶּם צוֹדְקִים.

וְעַל כָּל אָדָם שֶׁהִגִּיעַ לִהְיוֹת מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר צָרִיךְ לְהַפְיִץ מַעְיְנוֹתָיו חוּצָה, כְּפִי מַה שֶּׁיָּכוֹל בְּעַל פֶּה אוֹ בִּכְתָב, אוֹ שְׁנֵיהֶם גַּם יַחַד, וְיִהְיֶה תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, אַךְ כְּשֶׁמּוֹצִיא סֵפֶר לָאוֹר כַּמָּה צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם חַס וְשָׁלוֹם דָּבָר שֶׁל טָעוּת, צָרִיךְ לְהַרְאוֹת אוֹתוֹ לְתַלְמִיד חָכָם, וְכַמָּה שֶׁיַּרְאֶה לְיוֹתֵר תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹתֵר טוֹב.

אָמַרְנוּ בְּאֹפֶן כְּלָלִי עִנְיָן שֶׁל לִמּוּד הֲלָכָה לְמַעֲשָׂה, שֶׁהוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת גִּלַּת הַכּוֹתֶרֶת שֶׁל לִמּוּד תּוֹרָה, וּבְפָרָט בְּנֵי הַיְשִׁיבוֹת יַרְגִּילוּ אֶת עַצְמָם לִכְתֹּב, וְאַט אַט יֵלְכוּ מֵחֵיל אֶל חֵיל וְיִתְרַגְּלוּ וְינַסְּחוּ אֶת הַדְּבָרִים, וְכַאֲשֶׁר שׁוֹמְעִים שִׁעוּר בַּהֲלָכָה מִפִּי חָכָם גָּדוֹל מוֹרֶה הוֹרָאָה, הַנָּכוֹן לִכְתֹּב הַדְּבָרִים וְאַחֲרֵי שֶׁהָרַב הָלַךְ, הַתַּלְמִיד יִפְתַּח אֶת הַגְּמָרוֹת שֶׁהָרַב צִיֵּן, יִפְתַּח אֶת הַגְּמָרָא וְיִרְאֶה אוֹתָהּ - אוֹתִיּוֹת מַחְכִּימוֹת."מִכָּאן, הָרַב הִתְכַּוֵּן לְרָאְיָה הַזֹּאת, הִנֵּה מִכָּאן זֶה רְאָיָה, נִתְכַּוֵּן לַתּוֹסָפוֹת זֶה, הֵבִיא סִיְּעָתָא לְדָבָרָיו מֵרַשִׁ"י זֶה...", וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁיִּכְתֹּב, יְנַסֵּח בִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא וְהַמְפָרְשִׁים, כִּי לְרַבּוֹתֵינוּ [רַשִׁ"י וְתוֹסָפוֹת] יֵשׁ לָשׁוֹן צָחָה מְאֹד, וְאָדָם שֶׁלּוֹמֵד בָּהֶם וּמַעְתִּיק מֵהֶם, מִתְרַגֵּל גַּם כֵּן בְּסֵדֶר כְּתִיבָה נָכוֹן.

פרק כד - עבדות מדרך למודו של מרן אאמו"ר שליט"א - לתועלת הלומדים

וְהִנֵּה מְבֹאָר מִדִּבְרֵי הָרַמְבַּ"ם בְּמוֹרֶה נְבוּכִים (פרק חמישים ואחד) הַנַּ"ל, כִּי סוֹד הַהַצְלָחָה שֶׁל בֶּן תּוֹרָה הוּא, שֶׁיִּהְיֶה מְרֻכָּז וְשָׁקוּעַ אַךְ וְרַק בַּתּוֹרָה. וְסִפֵּר לִי מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א, כִּי בִּצְעִירוּתוֹ מֵעוֹלָם לֹא קָרָא עִתּוֹן [מִפִּי חֲבֵרוֹ], וּבְמֶשֶׁךְ כַּמָּה שָׁנִים אַחַר נִשּׂוּאָיו מֵעוֹלָם לֹא קָרָא בְּעִתּוֹן, וְלֹא הָיָה שׁוֹמֵעַ חֲדָשׁוֹת בָּרַדְיוֹ כְּלָל וְעִקָּר. אַף שֶׁהָיוּ תְּקוּפוֹת סוֹעֲרוֹת שֶׁל הַשּׁוֹאָה וּמִלְחֲמוֹת בְּעַם יִשְׂרָאֵל, עִם כָּל זֶה לֹא הֵצִיץ מֵעוֹלָם בָּעִתּוֹן. וְאָמַר לִי בָּזֶה הַלָּשׁוֹן,

שֶׁסּוֹד הַצְּלָחָתוֹ הוּא אַךְ וְרַק בְּכָךְ שֶׁהָיָה שָׁקוּעַ בְּלִמּוּד בְּלֹא שֶׁיְּדַע וְהִתְעַנְיֵן בְּשׁוּם דָּבָר אַחֵר, וְכָל מַה שֶׁהָיָה מְעַנְיֵן אוֹתוֹ הָיוּ דִּבְרֵי הַשַּׁ"ס הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. כְּמוֹ כֵן לֹא רָאָה אֶת תֵּל אָבִיב עַד אַחַר חֻתָּנָתוֹ, וְהִתְרַכֵּז כָּל כֹּחוֹ אַךְ וְרַק בַּלִּמּוּד.

וְסִפֵּר לִי אֶחָד מֵחֲבֵרָיו בִּימֵי נְעוּרָיו, כִּי כַּאֲשֶׁר לָמַד בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בְּנֵי צִיּוֹן, וְהָיָה רוֹאֶה בַּהַפְסָקוֹת אֶת חֲבֵרָיו מְשַׂחֲקִים, הָיָה יוֹצֵא אֲלֵיהֶם מִדֵּי פַּעַם, וּבְכָל פַּעַם הָיָה לוֹקֵחַ יֶלֶד אַחֵר וְאוֹמֵר לוֹ דִּבְרֵי מוּסָר, בּוֹא וְנַחֲזֹר עַל מַה שֶּׁלָּמַדְנוּ, הַאִם לֹא חָבָל עַל הַזְּמַן לְאַבְּדוֹ בְּמִשְׂחָק, וּמַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בְּמִשְׂחָק. וַחֲבֵרָיו שֶׁהָיוּ בְּנֵי גִּילוֹ מֵעוֹלָם לֹא זִלְזְלוּ בִּדְבָרָיו, כִּי כְּבָר מִיַּלְדוּתוֹ הִתְיַחֲסוּ אֵלָיו בְּיִרְאַת כָּבוֹד, כִּי יָדְעוּ שֶׁנְּאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם, וּמִיַּלְדוּתוֹ הִתְרַחֵק מִמִּשְׂחָקִים, וְהָיָה שָׁקוּעַ בַּחֲזָרָה עַל הַסִּפּוּרִים וּמַעֲשִׂיּוֹת הַתַּלְמוּד שֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ מִמּוֹרָיו. וְיֵשׁ תַּחַת יָדֵי כְּתַב יָד מִיָּדֵי יַלְדוּתוֹ שֶׁבּוֹ הוּא מַעְתִּיק אֶת סִפּוּרֵי הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְגַם בֵּאוּרִים לְפָרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ. כְּתַב יָד מְסֻדָּר לְהַפְלִיא וְאֵינוֹ נִכָּר שֶׁהוּא כְּתַב יַד שֶׁל יֶלֶד רַךְ בַּשָּׁנִים].

וּבִהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה נוֹהֵג לָלֶכֶת מִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ אֵצֶל הַגָּאוֹן רַבִּי צְבִי פֶּסַח פְּרַאנְק זַצַ"ל, רַבָּהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיָה עוֹרֵךְ סְעֻדָּה שְׁלִישִׁית עִם מִסְפַּר תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּמְקֹרָבִים. וְכַאֲשֶׁר הָיָה מַגִּיעַ אֵלָיו הָיָה קָם מִלֹּא קוֹמָתוֹ וּמְכַבְּדוֹ לֵישֵׁב לְיָדוֹ, וּמְפַלְּפֵל עִמּוֹ בְּכָל מַה שֶּׁרָאָה בְּסִפְרֵי הַשּׁוּתִ"ם בְּמֶשֶׁךְ יוֹם שִׁשִּׁי וְלֵיל שַׁבָּת. וְהָיָה מַאן דְּהוּא שֶׁהֵעִיר לְהָרַב פְּרַאנְק שֶׁהוּא קָם מִלֹּא כְּבוֹדוֹ לְבָחוּר סְפָרַדִּי צָעִיר, וְעָנָה לוֹ הָרַב פְּרַאנְק: זֶה הַצָּעִיר יִהְיֶה 'הַמֵּשִׁיב' שֶׁל הַדּוֹר הַבָּא.

וְדַרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ שֶׁל מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א עוֹד בִּימֵי בַּחֲרוּתוֹ, לְהַקְדִּישׁ אֶת יוֹם שִׁשִּׁי וְשַׁבָּת לְעִיּוּן בְּדִבְרֵי הַפּוֹסְקִים הָאַחֲרוֹנִים, בְּסִפְרֵי הַשּׁוּ"ת הָרַבִּים, וְהָיָה הוֹגֶה בָּהֶם וְלוֹמֵד תְּשׁוּבוֹת שֶׁל הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. וְסִפֵּר הַגָּאוֹן הַמְּנוֹחַ רַבִּי בֶּן צִיּוֹן אַבָּא שָׁאוּל זַצַ"ל, כִּי בְּבֵחֲרוּתוֹ הָיוּ יוֹשְׁבִים הוּא וּיבדלח"ט מָרָן אאמו"ר בִּימֵי שִׁשִּׁי וְלוֹמְדִים, וְהוּא הָיָה מְזַדְּרֵז כַּחֲצִי שָׁעָה לִפְנֵי הַשְּׁקִיעָה לָלֶכֶת לְבֵיתוֹ לְהִתְכּוֹנֵן לְשַׁבָּת, וּמָרָן שְׁלִיטָ"א עוֹד הָיָה מַמְשִׁיךְ בְּעִיּוּן בַּסּוּגְיָא.

וְאֵרַע פַּעַם שֶׁהַגַּבַּאי שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת לֹא שָׂם אֶל לִבּוֹ כִּי בְּעֶזְרַת הַנָּשִׁים יוֹשֵׁב מָרָן שְׁלִיטָ"א, וְרָכוּן עַל סְפָרָיו, וְסָגַר אֶת הַדֶּלֶת, וְכַאֲשֶׁר מָרָן הִרְגִּישׁ בַּדָּבָר שֶׁהוּא נָעוּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, דָּפַק עַל הַדֶּלֶת עַד שֶׁהִשְׁכִּינִים שָׁמְעוּ וְהִזְעִיקוּ אֶת הַגַּבַּאי, וּבָא וּפָתַח לוֹ הַדֶּלֶת וְהָלַךְ לִסְעֹד לְקַיֵּם סְעוּדַת לֵיל שַׁבָּת. עוֹד סִפֵּר לִי הַגָּאוֹן רַבִּי בֶּן צִיּוֹן אַבָּא שָׁאוּל זַצַ"ל, כִּי הָיָה הוּא וּיבדלח"ט מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א הוֹלְכִים כָּל עֶרֶב מִישִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף בָּעִיר הָעַתִּיקָה עַד לִישִׁיבַת "חֶבְרוֹן" בִּשְׁכוּנַת גְּאֻלָּה, וְהָיוּ חוֹזְרִים עַל דַּפֵּי גְּמָרָא בְּעַל פֶּה. וְאָמַר לִי, כִּי הוּא עַצְמוֹ הָיָה זוֹכֵר אֶת הַשַּׁקְלָא וְטַרְיָא שֶׁבַּגְּמָרָא וּבַתּוֹסָפוֹת וְהָרֹא"שׁ, וְאִלּוּ יבדלח"ט מָרָן

שְׁלִיטָ"א הָיָה זוֹכֵר אֶת הַשֵּׁמוֹת הַתַּנָּאִים וְהָאֲמוֹרָאִים וּבַעֲלֵי הַתּוֹסָפוֹת, בְּאֹפֶן מְדֻיָּק. וְכָךְ הָיוּ חוֹזְרִים עַל כָּל דַּפֵּי הַגְּמָרָא עִם הַתּוֹסָפוֹת מִלָּה בְּמִלָּה. וְהָיוּ דָּנִים בְּדִקְדּוּקֵי הַמַּהֲרְשָׁ"א, וּמַרְבִּים לְעַיֵּן בַּמְּאִירִי, וּבַמַּהֲרָ"ם שִׁ"ף וּבַמַּהֲרָ"ן חִיּוּת, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַפְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ.

וְאֵרַע פַּעַם בִּימֵי בַּחֲרוּתוֹ, שֶׁאִחֵר בָּעֶרֶב לְהַגִּיעַ לְבֵיתוֹ, עַד שֶׁנָּעֲלוּ אֶת הַבַּיִת, וְכַאֲשֶׁר הִגִּיעַ חָשַׁשׁ מִלְּהָעִירָם מִשֵּׁנָתָם, וְיָשַׁב עַל הַמִּדְרֵגָה שֶׁלִּפְנֵי הַבַּיִת, וְלָמַד כָּל הַלַּיְלָה לְאוֹר הַיָּרֵחַ, וְכַאֲשֶׁר אָבִיו זַצַ"ל קָם לִתְפִלָּה בַּנֵּץ, וְרָאָהוּ יוֹשֵׁב וְרָכוּן עַל הַסֵּפֶר, שְׁאָלוֹ לְפֶשֶׁר הַדָּבָר, וְהֵשִׁיב, כִּי מֵאַחַר וְהַדֶּלֶת הָיְתָה סְגוּרָה מָה הָיָה לוֹ לַעֲשׂוֹת, הַאִם יְבַזְבֵּז זְמַנּוֹ לְרִיק, וְלָכֵן נִצַּל אֶת אוֹר הַיָּרֵחַ וְלָמַד לְאוֹרוֹ. וְסִפֵּר לִי אָחִיו רַבִּי נָעִים, כִּי פַּעַם בִּימוֹת הַגִּשְׁמִים, כְּשֶׁקָּם בְּשִׁעַת בֹּקֶר מֻקְדֶּמֶת לְמַהֵר לְלִמּוּדוֹ, לֹא יָדַע הֵיכָן מִנְעָלָיו, וְחִשֵּׁשׁ מִלְּהָעִיר אֶת אֶחָיו בְּנֵי הַבַּיִת, לָבַשׁ כַּמָּה זוּגוֹת גַּרְבַּיִם זֶה עַל זֶה, וְיָצָא לְבֵית הַמִּדְרָשׁ.

וְעַד כַּמָּה הָיָה שָׁקוּעַ בַּלִּמּוּד, כִּי כַּאֲשֶׁר הָיָה נַעַר צָעִיר בֶּן 13 שָׁנָה, בְּאַחַד הָעֲרָבִים הָיְתָה הַפְּגָזָה קָשָׁה, וּירוּשָׁלַיִם הָיְתָה בַּעֲלָטָה מֻחְלָטֶת. מָרָן שְׁלִיטָ"א עָלָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת הַ"שְׁטִבְּל" שֶׁבִּשְׁכוּנַת בֵּית יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁנֵּר בְּיָדוֹ, וְהָיָה רָכוּן עַל סְפָרִים וְלוֹמֵד. תַּלְמִידֵי הַיְשִׁיבָה בַּמָּקוֹם הִבִּיטוּ מֵהֶרְחוֹב וְרָאוּ נֵר דָּלוּק בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְחָשְׁשׁוּ מַגַּנָּבִים, וְהִזְעִיקוּ אֶת רַב הַשְּׁכוּנָה הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל רַבִּי שִׁמְשׁוֹן מִטֶּפְּלִיק, שֶׁהָיָה גָּאוֹן עוֹלָם, וְהוּא עָלָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְכַאֲשֶׁר רָאָה אֶת הַנַּעַר רָכוּן עַל סְפָרָיו, נָגַע בִּרְכָּךְ בִּכְתֵפוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּהֵל, וְאָמַר לוֹ שֶׁלֹּא עֵת עַתָּה לִלְמֹד, מֻחָשַׁשׁ הַפְּגָזוֹת הָאוֹיֵב. וּלְקָחוֹ יָד בְּיָד לְבֵיתוֹ. וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה אָבִיו שֶׁל מָרָן וְאָחִיו חִפְּשׂוּ אוֹתוֹ לְאַחַר שֶׁנֶּעֱלַם מֵהַבַּיִת, וְהָיְתָה הִתְרוֹצְצוּת בִּרְחוֹבוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמוֹצְאוֹ. וְכַאֲשֶׁר הָרַב מִטֶּפְּלִיק נִרְאָה יַחַד עִם הַנַּעַר הַצָּעִיר, כָּעַס אָבִיו וּבִקֵּשׁ לְהוֹכִיחוֹ עַל פָּנָיו בְּעֵת כָּזוֹ, וְאָמַר לוֹ הַגָּאוֹן זַצַ"ל, לֹא תִּגַּע בּוֹ וְלֹא תִּכְעַס עָלָיו, כִּי הוּא עָתִיד לָצֵאת גָּדוֹל בְּיִשְׂרָאֵל. וְזֹאת רָאָה מִגֹּדֶל הַהִתְשׁוּקָה שֶׁלּוֹ לְלִמּוּד.

כִּי אָכֵן זֶהוּ סוֹד הַהַצְלָחָה בְּלִמּוּד, הַהִתְשׁוּקָה לָדַעַת עוֹד וָעוֹד, בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל, וְלֹא לְהִסְתַּפֵּק בִּזְמַן קָצוּב שֶׁל לִמּוּד. אֶלָּא לִהְיוֹת שָׁקוּעַ אַךְ וְרַק בְּלִמּוּד. וּבֶאֱמֶת כַּאֲשֶׁר רוֹאִים תְּשׁוּבוֹת שֶׁכָּתַב מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א בְּבַחֲרוּתוֹ, עוֹמְדִים מִשְׁתּוֹמְמִים עַד כַּמָּה יָדַע כְּבָר אָז מִסִּפְרֵי הַשּׁוּ"ת שֶׁל הָרִאשׁוֹנִים, תְּשׁוּבוֹת הַגְּאוֹנִים, עַד לִתְשׁוּבוֹתֵיהֶם שֶׁל הָאַחֲרוֹנִים וְאַחֲרוֹנֵי הָאַחֲרוֹנִים. וּבְכָל סוּגְיָא שֶׁכָּתַב כְּבָר אָז רוֹאִים בָּהּ אֶת הָעִיּוּן הַיָּשָׁר, וְלֹא תִּמְצָא אֲפִלּוּ סוּגְיָא אַחַת מְעֻמֶּמֶת אֶצְלוֹ, אוֹ חַס וְשָׁלוֹם יֵשׁ בָּהּ אֵיזֶה בִּלְבּוּל וְטָעוּת בַּהֲבָנָה, הַכֹּל בְּצוּרָה בְּרוּרָה בְּהִירָה וּמְסֻדֶּרֶת לְהַפְלִיא.

זְכוּרֵנִי, שֶׁלַּיִל שַׁבָּת אֶחָד זָכִינוּ לִלְמֹד יַחַד עִמּוֹ תְּשׁוּבָה בְּדִבְרֵי חַיִּים מִצַּאנְז, וּתְשׁוּבָה מִדִּבְרֵי הַחָתָם סוֹפֵר, וְכַיָּדוּעַ הַלָּשׁוֹן שָׁם אֵינָהּ קַלָּה, וּמָרָן קָרָא הַכֹּל בִּמְרוּצָה וּמִיָּד כְּבָר פִּלְפֵּל

וְהֵעִיר עַל דִּבְרֵיהֶם מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, עוֹד בְּטֶרֶם הָיָה סִפֵּק בְּיָדֵינוּ לַעֲקֹב אַחַר הַדְּבָרִים. מַדְהִים לִרְאוֹת בְּאֵיזֶה מְהִירוּת יוֹרֵד לְעֹמֶק הַדְּבָרִים, וּכְבָר מִתְּחִלַּת הַדְּבָרִים יוֹדֵעַ לָמָּה חוֹתֶרֶת אוֹתָהּ תְּשׁוּבָה. וְיֵשׁ לְצַיֵּן עוֹד, כִּי גַּם שְׁמוֹת הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הַמּוּבָאִים בְּתְשׁוּבוֹתָיו, גַּם אוֹתָם שֶׁכָּתַב בִּצְעִירוּתוֹ, מוּבָאִים בְּסֵדֶר מְדֻקְדָּק, לְפִי סֵדֶר הַזְּמַנִּים וְהַתְּקוּפוֹת. וְזֶה מַפְלִיא.

וְכַאֲשֶׁר הָיָה מַרְבֶּה לְבַקֵּר אֵצֶל הָרִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הַגָּאוֹן בֶּן צִיּוֹן עֻזִּיאֵל זַצַ"ל, וּכְשֶׁהָיָה מַרְצֶה בְּפָנָיו דִּבְרֵי הַתּוֹסָפוֹת, קוּשְׁיוֹתֵיהֶם וְתֵרוּצָם שֶׁל שְׁאָר הָרִאשׁוֹנִים, הָיָה אוֹמֵר לוֹ, אַל תִּסְתַּפֵּק בְּדִבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים בִּלְבַד, תְּעַיֵּן הַרְבֵּה בְּסִפְרֵי הַשְּׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת שֶׁל הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים. וְכַאֲשֶׁר הָיָה מְבַקֵּר בְּבֵיתוֹ שֶׁל הַגרש"י זוין זַצַ"ל וְהָיָה מַרְצֶה בְּפָנָיו מִדִּבְרֵי הַשּׁוּתִ"ם, הָיָה מְעוֹדְדוֹ שֶׁיְּשִׁים כָּל מַעְיְנָיו בְּדִבְרֵי הַתּוֹסָפוֹת וּשְׁאָר הָרִאשׁוֹנִים. וְאָמַר לִי אאמו"ר שְׁלִיטָ"א, וּבָרוּךְ ה' קִיַּמְתִּי בְּעַצְמִי: מִזֶּה וּמִזֶּה עַל תַּנַּח יָדֶךָ.

וְסִפֵּר לִי הַגר"י רוֹזְנְטָל זַצַ"ל מְחַבֵּר סֵפֶר כֶּרֶם צִיּוֹן, כִּי כַּאֲשֶׁר מָרָן שְׁלִיטָ"א חָזַר מִמִּצְרַיִם, לֹא יָכַל לַחֲזוֹר לִלְמֹד בִּישִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף, [שֶׁלֹּא הֶחְזִיקוּ בַּיָּמִים הַהֵם אַבְרֵכִים מְבֻגָּרִים], וְחָשַׁשׁ שֶׁיְּנַיְּסוּ אוֹתוֹ לַצָּבָא, וְהָיָה זֶה הוּא שֶׁהִצִּיעַ לוֹ לָבוֹא לִלְמֹד בַּכּוֹלֵל שֶׁל הַגרצ"פ פְּרַאנְק זַצַ"ל, וְנָתַן לוֹ דְּחִיָּה מֵהַצָּבָא כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַמְשִׁיךְ בְּלִמּוּדָיו. וּבְאוֹתָן שָׁנִים שֶׁלָּמַד בַּכּוֹלֵל שֶׁל הַרצ"פ פְּרַאנְק, לָמְדוּ עִמּוֹ גְּדוֹלֵי הַדּוֹר שֶׁל אָז, כְּמוֹ הַגָּאוֹן רַבִּי שְׁמוּאֵל רוֹזוֹבְסְקִי זַצַ"ל, שֶׁהָיָה חָתָנוֹ שֶׁל הַגרצ"פ פְּרַאנְק וְלָמַד בְּאוֹתָן שָׁנִים בְּכוֹלֵל שֶׁלּוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, הַגרש"ז אוֹיֶערְבַּאךְ זַצַ"ל, הגר"ש שְׁבַדְרוֹן זַצַ"ל, הָרַב זַלְוֶנִיק, הגר"ב ז'ולְטִי זַצַ"ל, הָרַב מִילֶצְקִי, וְעוֹד וְעוֹד, וְכַאֲשֶׁר הָיוּ מַגִּיעִים הָאַבְרֵכִים לַכּוֹלֵל וּמִתְוַכְּחִים בְּאֵיזֶה עִנְיָן, הָיוּ אוֹמְרִים זֶה לָזֶה נַמְתִּין עַד שֶׁיַּגִּיעַ חָכָם עוֹבַדְיָה וְנִשְׁאַל מַה דִּעְתּוֹ בָּעִנְיָן, וְאָכֵן כַּאֲשֶׁר הָיָה מַגִּיעַ לַכּוֹלֵל וְהָיָה שׁוֹמֵעַ אֶת סְפֵקוֹתֵיהֶם, הָיָה מֵשִׁיב לְאַלְתָּר, סְבָרַת כְּבוֹדוֹ כְּתוּבָה בְּסֵפֶר פְּלוֹנִי, אַךְ בְּסֵפֶר פְּלוֹנִי הֵעִיר עָלָיו וְכָתַב לְיַשֵּׁב כָּךְ וְכָךְ. וְהָיָה מֵבִיא לָהֶם מְקוֹרוֹת מִדִּבְרֵי הַשּׁוּתִ"ם בְּאֹפֶן מַדְהִים. וְלֹא רַק מִסְּקָנַת דִּבְרֵי הַשּׁוּ"ת, אֶלָּא הַמַּשָּׂא וּמַתָּן, אִיבְּעִית אֵימָא סְבָרָא אִיבְּעִית אֵימָא קְרָא, כָּל זֶה הָיָה שׁוֹטֵחַ בִּפְנֵיהֶם בְּאֹפֶן מַדְהִים. וְכָךְ מִדֵּי יוֹם הָיוּ מַמְתִּינִים לוֹ שֶׁיַּגִּיעַ לוֹ אַחַר הַצָּהֳרַיִם, כְּדֵי שֶׁיִּפְשׁוֹט סְפֵקוֹתֵיהֶם. מָרָן שְׁלִיטָ"א הִרְבָּה לְדַבֵּר בְּלִמּוּד עִם הגר"ש רוֹזוֹבְסְקִי זַצַ"ל, שֶׁגַּם הוּא אָהַב אֶת דֶּרֶךְ הַחֲשִׁיבָה שֶׁל יבדלח"ט מָרָן שְׁלִיטָ"א, וּוִכּוּחִים רַבִּים הָיָה מִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ בְּעִנְיָנִים רַבִּים.

וְאָמַר לִי מָרָן שְׁלִיטָ"א כִּי מִכָּל הַסְּפָרִים שֶׁל הַלַּמְדָנוּת הַנִּלְמָדִים בַּיְשִׁיבוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת מוֹצֵא חֵן בְּעֵינָיו יוֹתֵר מִכֻּלָּם סְפָרָיו שֶׁל הגר"ש רוֹזוֹבְסְקִי, שֶׁסִּבְרוֹתָיו יְשָׁרוֹת וְנִפְלָאוֹת,

וּמִתְקַבְּלוֹת עַל הַדַּעַת בְּלִי דְּחָקִים, וּבְהַרְבֵּה דְּבָרִים זָכָה לְכַוֵּן לְדִבְרֵי הַקְּדָמוֹנִים, מִתּוֹךְ הֱיוֹתוֹ רָגִיל בְּלִמּוּד סְבָרוֹתֵיהֶם שֶׁל הַקְּדָמוֹנִים.

וְהֵעִיד הַנָּאוֹן חֲכַם שָׁלוֹם כֹּהֵן שְׁלִיטָ"א רֹאשׁ יְשִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף, כִּי לִפְנֵי יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים שָׁנָה הָיָה עוֹקֵב אַחַר תְּשׁוּבוֹתָיו שֶׁל מָרָן שְׁלִיטָ"א, וְכָל צִיּוּן הַמּוּבָא בִּתְשׁוּבוֹתָיו הֲרֵי שֶׁמָּרָן הָיָה עוֹבֵר עַל כָּל אוֹתוֹ תְּשׁוּבָה שֶׁל רִאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן, וּמַזְכִּירוֹ בְּקִצּוּר, וְכֵן כָּתַב וְכוּ'.

וּבְדִידִי הֲוָה עֲבָדָא שֶׁלְּמַדְנוּ פַּעַם בְּלֵיל שַׁבָּת כַּמָּה תְּשׁוּבוֹת שֶׁל הַגָּאוֹן הַחָתָם סוֹפֵר בְּהִלְכוֹת נִדָּה, וְתוֹךְ כְּדֵי הַלִּמּוּד הָיָה מָרָן שְׁלִיטָ"א מַעִיר עָלָיו בְּמַשָּׂא וּמַתָּן הִלְכְתִי. וּלְאַחַר שֶׁיָּצָא לָאוֹר הַסֵּפֶר טָהֳרַת הַבַּיִת רָאִיתִי שֶׁצִּיֵּן עָלָיו בְּכַמָּה מִלִּים בִּלְבַד, וְזֶה אַחַר לִמּוּד שֶׁל מִסְפַּר שָׁעוֹת בְּלֵיל שַׁבָּת. וּבְעֵת כְּתִיבַת הַסֵּפֶר טָהֳרַת הַבַּיִת אָבַד עַמּוּד אֶחָד מֵהַסֵּפֶר, בְּלֹא שֶׁהָיָה נִתָּן לְמוֹצְאוֹ כְּלָל. וְיָשַׁב מָרָן בְּבֵית הַדְּפוּס, כְּשֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לִסְגֹּר בַּעֲדוֹ הַדֶּלֶת וּלְהַשְׁאִירוֹ לְבַד, וְחָזַר עַל כָּל אוֹתוֹ עַמּוּד מִתּוֹךְ הַזִּכָּרוֹן, עַל כָּל הַמַּהֲלָךְ וְהַצִּיּוּנִים הָרַבִּים.

וּזְכוּרֵנִי, בַּשָּׁנִים תש"ך תשכ"ט, בִּימֵי חֹל הַמּוֹעֵד הָיָה מָרָן שְׁלִיטָ"א מְזַדְּרֵז לֶאֱכֹל סְעוּדַת שַׁחֲרִית וּמְמַהֵר "לִבְרֹחַ" מִבֵּיתוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת צוֹפִיּוֹף בִּשְׁכוּנַת הַבּוּכָרִים, שָׁם הָיָה לוֹמֵד עַד שָׁעָה 3-4 אַחַר הַצָּהֳרַיִם. וְעָשָׂה כֵּן מֵחֲמַת שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ שֶׁיָּבוֹאוּ לְבַקְּרוֹ בְּחֹל הַמּוֹעֵד, וְעֵקֶב חֶשְׁקוֹ הָעַז לְלִמּוּד הַתּוֹרָה הָיָה בּוֹרֵחַ מִבֵּיתוֹ בְּכָל חֹל הַמּוֹעֵד לִלְמֹד לְבַדּוֹ. וְכַאֲשֶׁר הָיִינוּ מַפְצִירִים בּוֹ בַּצָּהֳרַיִם לָלֶכֶת לִסְעֹד, הָיָה דּוֹחֶה אוֹתָנוּ עוֹד מְעַט, וְהָיָה שָׁקוּעַ בְּלִמּוּד עַד שָׁעוֹת אַחַר הַצָּהֳרַיִם, וְאָז הָיָה מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ לִסְעֹד צָהֳרַיִם, וּמִיָּד לִתְפִלַּת מִנְחָה וְעַרְבִית וְשִׁעוּר לָרַבִּים. וּבְכָל לֵיל שַׁבָּת כַּאֲשֶׁר הָיָה חוֹזֵר מִדְּרָשָׁתוֹ בִּישִׁיבַת פּוֹרַת יוֹסֵף, הָיָה מַנִּיחַ עַל רֹאשׁוֹ אֶת מְעִיל הַחֹרֶף [כִּי בְּאוֹתָם יָמִים לֹא הָיוּ הַסַּקּוֹת בַּבָּתִּים], וְהָיָה שׁוֹקֵעַ בְּלִמּוּד עַד שְׁעַת לֵילָה מְאֻחֶרֶת.

וְאֵרַע פַּעַם שֶׁבַּיְשִׁיבָה הַסְמוּכָה לַבַּיִת, יְשִׁיבַת טְשֶׁעבִּין, הִסְתַּפְּקוּ בְּאֵיזֶה הֲלָכָה בְּעִנְיְנֵי בִּשּׁוּל בְּשַׁבָּת, הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה, וְהָיוּ בְּטוּחִים שֶׁבְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת בַּלַּיְלָה בְּוַדַּאי לֹא יוּכְלוּ לִשְׁאֹל אֶת מָרָן שְׁלִיטָ"א, אַךְ הֶפְתְּעוּ לִרְאוֹתוֹ דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן רָכוּן עַל סְפָרִים וְשָׁקוּעַ בְּלִמּוּד. וְרַב אַשְׁכְּנַזִי אֶחָד, ר"מ בִּישִׁיבָה בִּבְנֵי בְּרַק, סִפֵּר לְתַלְמִידָיו, שֶׁהָיָה מִתְגּוֹרֵר מוּל בֵּיתוֹ שֶׁל מָרָן בְּתֵל אָבִיב, וּפַעַם בְּלֵיל שַׁבָּת נִכְבָּה הַחַשְׁמַל בְּשָׁעָה אַחַת בַּלַּיְלָה, וְרָאָה אֶת מָרָן יוֹצֵר לַמַּרְפֶּסֶת, לִלְמֹד לְאוֹר הַחַשְׁמַל הַמַּגִּיעַ מֵהָרְחוֹב, וְרָאָהוּ כָּךְ רָכוּן עַל סֵפֶר בְּמֶשֶׁךְ זְמַן רַב, וְכַאֲשֶׁר קָם לְתִפְלָה בַּנֵּץ, רָאָהוּ עֲדַיִן עוֹמֵד עַל עוֹמְדוֹ בְּאוֹתָהּ תְּנוּחָה שֶׁרָאָהוּ בְּשָׁעַת לֵילָה מְאֻחֶרֶת. דָּבָר הַמּוֹכִיחַ עַל שְׁקִיעוּת וְרִכּוּז עָצוּם בְּלִמּוּד.

וְעַד כַּמָּה שְׁקִיעוּתוֹ בַּלִּמּוּד יֵשׁ לִלְמֹד מֵהַמַּעֲשֶׂה הַבָּא: בְּאוֹתָן שָׁנִים שֶׁהִתְגּוֹרֵר בִּרְחוֹב אֶלְקָנָה בִּירוּשָׁלַיִם, בְּאַחַד הַבְּקָרִים הִתְעוֹרֵר מָרָן שְׁלִיטָ"א, וְשֶׁלֹּא כְּמִנְהָגוֹ מִיָּד נָטַל יָדָיו

וּבָרַךְ בִּרְכוֹת הַתּוֹרָה, וּמְהֵר לַסִּפְרִיָּה לְעַיֵּן בְּשוּ"ת הָרִיבַ"ש. לִשְׁאֵלַת הַבָּנִים עַל מַה וְלָמָּה מְהֵר עִם הֲקִיצוֹ לְעַיֵּן בְּשוּ"ת הָרִיבַ"ש, סֵרַב לְהָשִׁיב, לְאַחַר הַהַפְצָרוֹת סִפֵּר לָנוּ, כִּי בַּלַּיְלָה הִתְקַשָּׁה בְּדִבְרֵי הָרִיבַ"ש וְרָאָה סְתִירָה בִּדְבָרָיו, וְעָלָה בְּדַעְתּוֹ לְיַשֵּׁב כָּךְ וְכָךְ אֶת דִּבְרֵי הָרִיבַ"ש. וְכַאֲשֶׁר עָלָה עַל יְצוּעוֹ בָּא אֵלָיו בַּחֲלוֹם הָרִיבַ"ש, כַּאֲשֶׁר זְקֵנוֹ יוֹרֵד עַל מִדּוֹתָיו, וְאוֹמֵר לוֹ, אֲנִי רַבִּי יִצְחָק בַּר שֵׁשֶׁת, תְּנוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁיִּשַּׁבְתָּ אֶת דְּבָרַי, שֶׁאָכֵן לְכָךְ נִתְכַּוַּנְתִּי כְּמוֹ שֶׁרָמַזְתִּי בְּסִימָן פְּלוֹנִי. וְלָכֵן מִיָּד בַּבֹּקֶר מְהֵר לְעַיֵּן בְּאוֹתָהּ תְּשׁוּבָה, וְרָאָה שֶׁאָכֵן דִּבְרֵי הָרִיבַ"ש מְיֻשָּׁבִים הֵיטֵב.

וְעוֹד מַעֲשֶׂה שֶׁהָיָה בִּזְמַן מִלְחֶמֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים, כַּאֲשֶׁר הָיוּ לְמַעְלָה מ- 960 עֲגוּנוֹת, וּמָרָן שְׁלִיטַ"א בְּיוֹשְׁבוֹ כְּאב"ד לְדִוּן לְהַתִּירָן, טָרַח הָרַבֵּה לִמְצֹא לָהֶן הֶתֵּר לָבוֹא בַּקָּהָל, וּבֵין הַיֶּתֶר דָּן בְּעִנְיַן זְהוּי חָלָל עַל יְדֵי דִּיסְקִית הַתְּלוּיָה בְּצַוָּארוֹ אִי חַיְשִׁינַן לִשְׁאֵלָה, וּלְאַחַר שֶׁהֶאֱרִיךְ בָּזֶה הִתְבָּרֵר שֶׁלְּדַעַת מָרָן יֵשׁ לָחֹשׁ גַּם בָּזֶה לִשְׁאֵלָה כְּמוֹ אַרְנָקִי, וְאִם כֵּן לְכְאוֹרָה אִי אֶפְשָׁר לְהָקֵל בָּזֶה. צַעַר גָּדוֹל נִצְטַעֵר מָרָן שְׁלִיטַ"א שֶׁלֹּא יוּכַל לְהַתִּירָן לָבוֹא בַּקָּהָל וְעָלָה עַל יְצוּעוֹ מִתּוֹךְ תְּחוּשָׁה קָשָׁה שֶׁכָּל עָמְלוֹ וְטָרְחָתוֹ בִּכְתִיבָה שֶׁל יָמִים וְלֵילוֹת כְּדֵי לְהַעֲלוֹת בְּכֹחַ דְּהֶתֵּרָא, וּלְבַסּוֹף נִתְבָּרֵר לוֹ שֶׁלְּדַעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ אִי אֶפְשָׁר לְהַתִּירָן. וְהִנֵּה בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה הִגִּיעַ אֵלָיו אֶחָד מִגְּדוֹלֵי הַדּוֹרוֹת וְהֶרְאָה לוֹ שֶׁבְּסִפְרוֹ כָּתַב לְהָקֵל בְּכַיּוֹצֵא בָּזֶה, מִשּׁוּם שֶׁדָּבָר הֶעְשׂוּי לְזַהוּי אֵין דֶּרֶךְ לְהַשְׁאִילוֹ. וְאָכֵן עִם הֲקִיצוֹ מִשֶּׁנָּתוֹ שָׂמַח שִׂמְחָה גְּדוֹלָה שֶׁעַל יְדֵי סְבָרָא זוֹ יוּכַל לְהַתִּיר אֶת אוֹתָן עֲגוּנוֹת הַמִּלְחָמָה, לְאַחַר שֶׁמָּצְאוּ דִּיסְקִית עַל גּוּף הֶחָלָל, גַּם לְדַעַת מָרָן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּאֹרֶךְ בְּשוּ"ת יַבִּיעַ אֹמֶר חֵלֶק ו' (חֵלֶק אֶבֶן הָעֵזֶר סִימָן ג'). עַיֵּן שָׁם. [מַעֲשֶׂה זֶה סִפֵּר מָרָן שְׁלִיטַ"א בְּכִנּוּס אֲגֻדַּת הָרַבָּנִים שֶׁנֶּעֶרְכָה לְאַחַר מִסְפַּר חֳדָשִׁים מֵהַמִּלְחָמָה, כַּאֲשֶׁר סָקַר בִּפְנֵיהֶם אֶת הַנִּמּוּקִים לַהֶתֵּרִים שֶׁהִתִּירִים אֶת עֲגוּנוֹת מִלְחֶמֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים].

דְּבָרִים אֵלֶּה מְשַׁקְּפִים אֶת הַשְׁקִיעוּת בְּלִמּוּד שֶׁל מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטַ"א, שֶׁרַק מִי שֶׁשָּׁקוּעַ כָּל כָּלּוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, וּבְאַהֲבָתָהּ יְשֻׁגָּה תָּמִיד, יָכוֹל לִזְכּוֹת לַחֲלוֹמוֹת כָּאֵלֶּה, וּלְסַיָּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא כָּזוֹ, וּבְלִי סָפֵק שֶׁזָּכָה לָזֶה גַּם בְּגִין כָּךְ שֶׁהִקְדִּישׁ אֶת כָּל כֹּחוֹ לְמַעַן הַכְּלָל, וְתָמִיד מַמְרִיץ הוּא אֶת תַּלְמִידָיו לִלְמֹד מִיָּד אַחַר הַחֲתָנָה בֵּית יוֹסֵף עַל אִסּוּר וְהֶתֵּר וְאַחַר כָּךְ אֶת כָּל הַבַּיִת יוֹסֵף אֶבֶן הָעֵזֶר, עִם הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וְנוֹשְׁאֵי כֵּלָיו, וְכֵן בֵּית יוֹסֵף וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ וְנוֹשְׁאֵי כֵּלֵיהֶם עַל חֹשֶׁן מִשְׁפָּט. בִּלְמוּד מָתוּן תּוֹךְ פְּתִיחַת הַמְּקוֹרוֹת שֶׁמְּצַיֵּן עֲלֵיהֶם הַבַּיִת יוֹסֵף בְּכָל קֶטַע וְקֶטַע. וְכָךְ דַּרְכּוֹ בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁאִם מָרָן הַבַּיִת יוֹסֵף מְצַיֵּן לְאֵיזוֹ סוּגְיָא, פּוֹתֵחַ הַסּוּגְיָא וּמְעַיֵּן בָּהּ הֵיטֵב, וְכָךְ בְּכָל פְּרָט וּפְרָט. וּמַמְרִיצָם וּמְעוֹדְדָם לִהְיוֹת רַבָּנִים וְדַיָּנִים בְּיִשְׂרָאֵל, יוֹשְׁבֵי עַל מִדְיָן. וְלֹא פַּעַם טָעֲנוּ בְּפָנָיו, כִּי לִהְיוֹת רַ"מ אוֹ רֹאשׁ יְשִׁיבָה

לִכְאוֹרָה חָשׁוּב יוֹתֵר, שֶׁעַל יְדֵי כָּךְ הָאָדָם יוּכַל לִהְיוֹת כָּל כֻּלּוֹ שָׁקוּעַ בְּלִמּוּד וּלְהִתְעַלּוֹת בְּלִמּוּד, וְהָיָה כְּמֵשִׁיב, כִּי הָאָדָם צָרִיךְ לָשִׂים אֶת כָּל מַעְיָנָיו לְמַעַן הַכְּלָל, וְלֹא לִדְאֹג עַל הִתְקַדְּמוּתוֹ בִּלְבַד. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ עֲשֵׂה לְךָ רַב, שֶׁ"הָרַב" יִהְיֶה בִּשְׁבִילְךָ, לְצָרְךָ הַתַּלְמִיד, וְלֹא כְּדֵי שֶׁהָרַב יוּכַל לְהִתְעַלּוֹת.

וּבֶאֱמֶת כַּאֲשֶׁר אָדָם מַקְדִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לְמַעַן הַכְּלָל, וְדַן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, מְקַבֵּל סִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא וְרוֹאֶה בְּרָכָה בְּלִמּוּדוֹ. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא (פ"ה דִּבְרכוֹת) עַל הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הַתְּפִלָּה, דְּאִם כֵּן תַּלְמוּדָם הֵיאַךְ הָיָה מִתְקַיֵּם, אֶלָּא שֶׁאָמְנָם לָמְדוּ פָּחוֹת שָׁעוֹת מֵאֲחֵרִים, אֲבָל רָאוּ בְּרָכָה בְּלִמּוּדָם, הֵן בַּהֲבָנָה מְהִירָה יוֹתֵר, וְהֵן בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא לְאַסּוּקֵי שְׁמַעְתָּתָא אֲלַבָּא דְּהִלְכְתָא, בִּזְכוּת שֶׁהָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הַתְּפִלָּה וְשָׁעָה אַחַת אַחַר הַתְּפִלָּה. וְכָךְ הַדָּבָר שֶׁמִּי שֶׁהוּא דַּיָּן וּמְזַכֶּה הָרַבִּים.

וּמַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ, כִּי תְּשׁוּבוֹת רַבּוֹת וַחֲשׁוּבוֹת כָּתַב דָּוְקָא בִּהְיוֹתוֹ מְכַהֵן בַּקֹּדֶשׁ כְּרַאב"ד בְּקָהִיר שֶׁבְּמִצְרַיִם, וְלַמְרוֹת שֶׁהִקְדִּישׁ מִזְמַנּוֹ לְבֵית דִּין שָׁם, בַּעֲרֵיכַת גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין, חֲלִיצוֹת וְכַדּוֹ'. וְגַם הָיָה מוֹסֵר שִׁעוּרִים רַבִּים תְּמִידִין כְּסִדְרָן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ וְשַׁבָּת וּמוֹעֵד, וְטָרוּד עִם יְשִׁיבָתוֹ יְשִׁיבַת "אַהֲבָה וְאַחְוָה", עִם כָּל זֶה כְּשֶׁהָיָה מְסַיֵּם אֶת סֵדֶר יוֹמוֹ הֶעָמוּס הָיָה רוֹכֵן עַל סְפָרָיו עַד לַשָּׁעוֹת הַקְּטַנּוֹת שֶׁל הַלַּיְלָה וְעוֹסֵק בִּכְתִיבָה.

וּזְכוּרַנִי, כִּי גַּם בְּתַקּוּפוֹת בָּהֶם כִּבֵּד רֹאשׁוֹ לְתֵל אָבִיב [שְׁנִים תשכ"ח-תשל"ג] וּכְרַב רֹאשִׁי לְיִשְׂרָאֵל, וְהָיָה נוֹדֵד מֵעִיר לְעִיר וּמִמָּקוֹם לְמָקוֹם מִדֵּי עֶרֶב בְּעֶרֶב, וְכִמְעַט שֶׁלֹּא זָכוּר לָנוּ עֶרֶב אֶחָד שֶׁיָּשַׁב בְּבֵיתוֹ, וְכָךְ נָהַג בְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרוֹת שָׁנִים, וְכִמְעַט אֵין מְדִינָה וְעִיר וַעֲיָרָה שֶׁלֹּא זָכוּ לְבַקּוּרוֹ שֶׁל מָרָן שְׁלִיטָ"א, וְעִם כָּל זֶה כַּאֲשֶׁר הָיָה חוֹזֵר מִשִּׁעוּרָיו וְהַרְצָאוֹתָיו, הָיָה רוֹכֵן עַל תַּלְמוּדוֹ וְשָׁקוּעַ בְּלִמּוּד, וּסְפָרִים רַבִּים חִבֵּר גַּם בַּתְּקוּפָה שֶׁהָיָה מְכַהֵּת רַגְלָיו מִמָּקוֹם לְמָקוֹם לְהַרְבִּיץ תּוֹרָה לַעֲדָרִים.

וְתָמִיד מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א בְּשִׂיחוֹתָיו לִבְנֵי יְשִׁיבָתֵנוּ מְעוֹדֵד וּמְחַזֵּק לְדָבָר אֶחָד: לִהְיוֹת שְׁקוּעִים בְּלִמּוּד, וְלִשְׁאֹף לָדַעַת וּלְהָבִין עוֹד וָעוֹד בְּלִי סוֹף. וְגַם הָאַבְרֵכִים הַיּוֹצְאִים לְמִסִּירַת שִׁעוּרִים לָרַבִּים, אֵין לָהֶם לְרַפּוֹת אֶת יְדֵיהֶם לָנוּחַ עַל מִשְׁכָּבָם עִם חֲזָרָתָם מֵהַשִּׁעוּר, אֶלָּא לְהַקְדִּישׁ אֶת זְמַנָּם וּלְהִיוֹת שְׁקוּעִים בְּלִמּוּד לַמְרוֹת טִרְדוֹת הַשִּׁעוּרִים בַּהֲלָכָה וּבְאַגָּדָה. וְחוֹבָה קְדוֹשָׁה עַל הָאַבְרֵכִים שֶׁיִּחְיוּ לִהְיוֹת שְׁקוּעִים בְּלִמּוּד, וְכָל מַעְיָנֵיהֶם יִהְיֶה אַךְ וְרַק בְּלִמּוּד, וְשׁוּם דָּבָר וְעִנְיָן לֹא יְעַנְיֵן אוֹתָם כִּי הוּא זֶה, שֶׁרַק כָּךְ יַצְלִיחוּ וְיִרְאוּ בְּרָכָה בְּלִמּוּדָם. וְסִפֵּר לִי פַּעַם, כִּי בִּהְיוֹתוֹ צָעִיר לְיָמִים מְיֻד אַחַר נִשּׂוּאָיו, צֵרְפוּ אוֹתוֹ לְבֵית הַדִּין הָרַבָּנִי שֶׁל עֲדַת הַסְּפָרַדִּים בִּירוּשָׁלַיִם, וְיָשַׁב בַּדִּין יַחַד עִם מוֹרֵנוּ רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה הַגָּאוֹן הַמְּפֻרְסָם רַבִּי עֻזִּרָא עֻטְיָה זצוק"ל, וְהגר"ע שָׁאקוֹ זַצ"ל, וְעוֹד. וּמֵאַחַר וְלֹא הִגִּיעוּ אֲלֵיהֶם תִּיקִים רַבִּים,

הָיוּ מְסַיְּמִים אֶת דִּיּוּנֵיהֶם בְּמְהֵרָה, וְכָךְ נוֹתַר בְּיָדָם שָׁעוֹת פְּנוּיוֹת, וְהָיוּ יוֹשְׁבִים יַחַד, רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה זַצַ"ל עִם יבדלח"ט מָרָן שְׁלִיטָ"א וּמְלַבְּנִים סוּגְיוֹת רַבּוֹת בַּהֲלָכָה. וּבְמֶשֶׁךְ הַזְּמַן עָבַר עִמּוֹ עַל כָּל הַסֵּפֶר שֻׁלְחַן עָרוּךְ מָרָן שְׁלִיטָ"א עַל הַבֵּן אִישׁ חַי, [שֶׁיָּצָא לְאוֹר מֵאֶחָד יוֹתֵר בְּסִדְרַת הַסְּפָרִים הֲלִיכוֹת עוֹלָם]. וְאָמַר לִי מָרָן אאמו"ר, כִּי כָּל הֲלָכָה שֶׁהִסְכִּים עִמּוֹ הגר"ע עֲטָיָה זַצַ"ל, אוֹ שֶׁהֶרְאָה פָּנִים לַדְּבָרִים, הִשְׁאִיר אוֹתָהּ בְּסִפְרוֹ [כְּתַב יָד], וּמַה שֶּׁלֹּא הָיָה מַסְכִּים עִמּוֹ בְּתֹקֶף, הָיָה מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ וּמוֹחֵק אֶת כָּל מַה שֶּׁכָּתַב, לְאַחַר שֶׁרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה לֹא הִסְכִּים עִמּוֹ. וּבֶאֱמֶת שֶׁבְּתִקּוּפָה זוֹ זָכָה לְקַיֵּם גָּדוֹל שִׁמּוּשָׁהּ יוֹתֵר מִלְּמוּדָהּ, וְהָיָה מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ שֶׁל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה פְּעָמִים רַבּוֹת לְהִתְיַעֲצִיּוֹת וְדִיּוּנִים בַּהֲלָכָה. וְיָדוּעַ גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ וְחִבָּתוֹ שֶׁל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה זצ"ל לְמָרָן שְׁלִיטָ"א, וּבְכָל פַּעַם שֶׁהָיָה מַגִּיעַ אֵלָיו הָיָה יוֹצֵא לִקְרָאתוֹ בְּשִׂמְחָה רַבָּה, וְגַם בִּימֵי זִקְנוּתוֹ, כַּאֲשֶׁר הָיָה מָרָן יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ, הָיָה מְלַוֶּה אוֹתוֹ עַד לָרְחוֹב.

וּפַעַם הָלַךְ מָרָן אאמו"ר שְׁלִיטָ"א לְבַקּוּר אֵצֶל הַגָּאוֹן פְּאֵר הַדּוֹר הַחָזוֹן אִישׁ זַצַ"ל, וְהִגִּישׁ לוֹ אֶת סִפְרוֹ יַבִּיעַ אֹמֶר, וְקִבֵּל מִמֶּנּוּ גַּם כֵּן כַּמָּה חֲלָקִים מֵהַכְּרָכִים שֶׁיָּצְאוּ אָז לָאוֹר מִסִּפְרֵי הַחָזוֹן אִישׁ, וּבְאוֹתָהּ הִזְדַּמְּנוּת נוֹעַץ עִמּוֹ הַאִם לָלֶכֶת לָרַבָּנוּת, וְהֵשִׁיב לוֹ, כִּי אִם יֵשׁ לוֹ פַּרְנָסָה אַחֶרֶת יִמְנַע עַצְמוֹ מִלֶּלֶכֶת לָרַבָּנוּת [בְּאוֹתוֹ זְמַן], אַךְ אִם אֵין לוֹ פַּרְנָסָה אַחֶרֶת מֻתָּר לוֹ שֶׁיְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ עֹל הָרַבָּנוּת. וְכַאֲשֶׁר מָרָן שְׁלִיטָ"א סִפֵּר אֶת הַדְּבָרִים לְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה זַצַ"ל הֵשִׁיב לוֹ, וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁתֵּלֵךְ לָרַבָּנוּת גַּם אִם יֵשׁ לְךָ פַּרְנָסָה אַחֶרֶת, כִּי הַגָּאוֹן הַחָזוֹן אִישׁ אֵינוֹ מַכִּיר וְיוֹדֵעַ אוֹתְךָ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ עַד כַּמָּה תּוּכַל לְהַצִּיל בָּרַבָּנוּת וּבְבֵית הַדִּין הָרַבָּנִי, וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר עוֹשִׂים גִּטִּין וַחֲלִיצוֹת לִסְפָרְדִים, וּפְעָמִים רַבּוֹת הַגִּטִּין פְּסוּלִין מֵחֲמַת שֶׁכּוֹתְבִים אֶת הַשֵּׁם בְּאֹפֶן הַלֹּא נָכוֹן אֶלְבָּא דְּהַסְּפָרְדִים, וְכֵיוֹצֵא. וְאִלּוּ הַחָזוֹן אִישׁ הָיָה יוֹדֵעַ כַּמָּה תּוּכַל לְהַצִּיל בָּרַבָּנוּת וּבַדַּיָּנוּת, לֹא הָיָה תּוֹלֶה הַדָּבָר בְּפַרְנָסָה.

וְאָכֵן, כַּאֲשֶׁר הָיָה אֶחָד שֶׁחָשַׁשׁ לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ לְמִשְׁרַת רַב רָאשֵׁי לְתַל אָבִיב, וּלְהִתְמוֹדֵד מוּל מָרָן שְׁלִיטָ"א, קָרָא לוֹ רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה לְבֵיתוֹ, וְאָמַר לוֹ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁגַּם הוּא חִבֵּר חִבּוּרִים בַּהֲלָכָה, אֲבָל הוּא אוֹסֵר עָלָיו לְהִתְמוֹדֵד נֶגֶד מְחַבֵּר יַבִּיעַ אֹמֶר, וּמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ בְּתֹקֶף לְהָסִיר אֶת מוּעֲמָדוּתוֹ כְּדֵי שֶׁמָּרָן שְׁלִיטָ"א יִהְיֶה מֻעוּמָד יָחִיד. וְכַאֲשֶׁר נִבְחַר לְרַב רָאשֵׁי בְּתַל אָבִיב, הִגִּיעוּ אֶל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מִשְׁלַחַת שֶׁל תַּלְמִידֵי מָרָן וּבְרֹאשָׁם חָכָם יוֹסֵף דָּוִיק ע"ה, וְהִתְלוֹנְנוּ עַל כָּךְ שֶׁמָּרָן עוֹזֵב אֶת קְהִלָּתָם, וְעַל כָּךְ הֵשִׁיב לָהֶם: תֵּדְעוּ לָכֶם שֶׁזּוֹ לֹא הַתַּחֲנָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל רַבֵּנוּ בְּעוֹלָם הָרַבָּנוּת, וְעוֹד הוּא עָתִיד לַחֲזֹר לִירוּשָׁלַיִם לְמִשְׂרָה חֲשׁוּבָה יוֹתֵר, וְגַם מִשְׂרָה זוֹ שֶׁיְּקַבֵּל הִיא אַךְ וְרַק לְתוֹעֶלֶת אַחַת וִיחִידָה: שֶׁרוֹצֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפָרְסֵם אֶת פְּסָקָיו וְהִלְכוֹתָיו בָּרַבִּים, וּמִשְׂרוֹת אֵלֶּה הֵם אֶפְשָׁרוּת וְהֵיכִי תִּמְצֵי לְהַגִּיעַ לַהֲמוֹן הָעָם וּלְפָרְסֵם אֶת שְׁמוֹ לְמַעַן יְקַבְּלוּ הַכֹּל אֶת פְּסִיקוֹתָיו וְהִלְכוֹתָיו.